

Nieuw in Rotterdam

De startpositie van statushouders in het
SNTR-programma en van statushouders in
het gemeentelijk beleid

Meta van der Linden & Jaco Dagevos
m.m.v. Barbara van der Ent

Nieuw in Rotterdam

De startpositie van statushouders in het SNTR-programma en van statushouders in het gemeentelijk beleid

Dr. Meta van der Linden & prof. dr. Jaco Dagevos
m.m.v. Barbara van der Ent MSc.

Dit rapport is tot stand gekomen dankzij de inzet van meerdere mensen. Wij willen Dick van der Graaf (OBI Gemeente Rotterdam) bedanken voor het aanleveren van de adresgegevens en het team van Labyrinth Onderzoek & Advies bedanken voor het werven en interviewen van de respondenten voor de Bridge survey. Daarnaast gaat onze grote dank uit naar de respondenten voor het deelnemen aan de Bridge survey.

Illustratie kapt: Fadi Mousa

Fadi (18) komt uit Afrin in Syrië en woont sinds vier jaar in Rotterdam. Hij houdt van bodybuilding en tekenen. Fadi gaat naar school en werkt bij een constructiebedrijf.

Colofon

Nieuw in Rotterdam. De startpositie van statushouders in het SNTR-programma en van statushouders in het gemeentelijk beleid

Auteurs: Meta van der Linden & Jaco Dagevos

Reeks

Bridge project: Statushouders in Rotterdam, 1

Uitgave

Erasmus School of Social and Behavioural Sciences (ESSB)

Erasmus Universiteit Rotterdam

Rotterdam, december 2019

ISBN: 978-90-75289-38-1

Vormgeving

Ebenezer Tafese

© 2019, ESSB, Meta van der Linden & Jaco Dagevos

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusies	4
S.1 Inleiding	4
S.2 Ervaringen met onderdelen SNTR- en gemeenteprogramma	5
S.3 Hinderende en faciliterende factoren	7
S.4 Structurele en sociaal-culturele startpositie	11
S.5 Conclusies en aandachtspunten voor het SNTR-programma	15
S.6 Vervolgonderzoek	17
Literatuur	19
1. Inleiding	22
1.1 Inleiding	22
1.2 Methode en veldwerk	24
1.3 Demografie	25
1.4 Achterliggende statistiek	26
1.5 Vergelijkingen met andere populaties	26
1.6 Inhoudelijk overzicht	27
2. Migratiegeschiedenis, opvang en huisvesting in Nederland	30
2.1 Inleiding	30
2.2 Migratiegeschiedenis	30
2.3 Opvang in het asielzoekerscentrum	31
2.4 Activiteiten in het asielzoekerscentrum	34
2.5 Huisvesting	36
2.6 Samenvatting	37
Literatuur	38
3. Onderwijspositie	40
3.1 Inleiding	40
3.2 Onderwijsparticipatie in Syrië	40
3.3 Hoogst gevolgde opleiding in Syrië	41
3.4 Hoogst gerealiseerde opleiding in Syrië	43
3.5 Onderwijsparticipatie in Eritrea	45
3.6 Onderwijsparticipatie van statushouders uit overige herkomstlanden	45
3.7 Samenvatting	46

Literatuur	47
Bijlage 1	48
Bijlage 2	50
Bijlage 3	51
4. Nederlandse taal en inburgering	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Taalcursussen	53
4.3 Taalbeheersing	59
4.4 Inburgering	64
4.5 Samenvatting.....	66
Literatuur	68
5. Gezondheid	69
5.1 Inleiding	69
5.2 Ervaren gezondheid.....	69
5.3 Fysieke gezondheid <i>Veelvoorkomende gezondheidsklachten</i>	71
5.5 Gebruik van medische voorzieningen	77
5.6 Samenvatting.....	79
Literatuur	81
6. Zelfredzaamheid en maatschappelijke begeleiding	84
6.1 Inleiding	84
6.2 Individuele zelfredzaamheid	85
6.3 Aanspreken van hulpbronnen uit de omgeving	87
6.4 Maatschappelijke begeleiding	89
6.5 Samenvatting.....	92
Literatuur	94
7. Arbeidspositie en financiële situatie.....	95
7.1 Inleiding	95
7.2 Socioeconomische positie in het herkomstland	95
7.3 Uitkering en financiële situatie.....	100
7.4 Samenvatting.....	101
Literatuur	103
8. Sociaal contact en uitsluiting.....	104
8.1 Inleiding	104
8.2 Behoefte aan contact	104

8.3 Sociaal contact met Nederlanders	107
8.4 Sociaal contact met eigen herkomstgroep.....	111
8.5 Combinatie sociale contacten Nederlanders en eigen herkomstgroep.....	114
8.6 Toename in sociale contacten.....	115
8.7 Ervaren discriminatie.....	116
8.8 Samenvatting.....	117
Literatuur	119
9. Opvattingen en religie	121
9.1 Inleiding	121
9.2 Gendergelijkheid	121
9.3 Homotolerantie	124
9.4 Religie	126
9.5 Samenvatting.....	130
Literatuur	131
10. Tevredenheid met Nederland.....	132
10.1 Inleiding	132
10.2 Buurt.....	132
10.3 Tevredenheid en identificatie met Nederland	135
10.4 Vertrouwen.....	137
10.5 Houdingen tegenover Nederlanders	139
10.6 Verblijfsintenties	140
10.7 Samenvatting.....	141
Literatuur	143
11. Jonge statushouders in Rotterdam	144
11.1 Inleiding	144
11.2 Demografische kenmerken van jonge statushouders.....	145
11.3 Hinderende en faciliterende factoren	146
11.4 Participatie in onderwijs, op de arbeidsmarkt en vrijwilligerswerk.....	153
11.5 Sociale contacten met herkomstgroep en Nederlanders	155
11.6 Opvattingen over man-vrouw verhoudingen en homoseksualiteit	158
11.7 Identificatie, opvattingen over Nederland en thuisgevoel.....	159
11.8 Samenvatting en conclusie.....	162
Literatuur	164

Samenvatting en conclusies

S.1 Inleiding

In deze beschrijvende rapportage staat de volgende onderzoeksvraag centraal: *Wat zijn de kenmerken en de structurele en sociaal-culturele positie van de statushouders in het SNTR-programma en van statushouders die deel uitmaken van het gemeenteprogramma? Hoe staan beide groepen er momenteel voor?* De onderzoeksgroep betreft voornamelijk statushouders die zijn gevlucht uit Syrië gevolgd door statushouders uit Eritrea en overige landen, zoals Irak, Iran en Afghanistan. Op basis van deze rapportage kunnen we vaststellen hoe de statushouders in Rotterdam er momenteel voor staan in de beginfase van hun integratieproces en hoe tevreden ze zijn met de integratieprogramma's van SNTR en van de gemeente in samenwerking met Vluchtelingenwerk. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van een onderzoeksproject gericht op de evaluatie van het SNTR-programma dat door de EUR wordt uitgevoerd,

De bevindingen uit dit rapport zijn gebaseerd op wave I van de EUR Bridge survey; een eerste in een reeks van jaarlijks te houden surveyonderzoeken waarvan het veldwerk in 2017 en 2018 is uitgevoerd. In het SNTR-programma zijn alle deelnemers benaderd voor deelname aan de survey, terwijl in het gemeenteprogramma statushouders zijn geselecteerd die sinds januari 2016 een verblijfsstatus hebben gekregen in Nederland en vanaf juli 2016 in Rotterdam wonen. Uiteindelijk hebben 1239 Rotterdamse statushouders van 15 jaar of ouder aan de survey deelgenomen. Dit betreft een zeer hoge respons van 82% zonder systematische non-respons op basis van leeftijd, geslacht en herkomst waardoor we op deze gebieden kunnen spreken van een representatieve groep voor alle statushouders in Rotterdam. Uitgesplitst naar groep zien we dat 386 statushouders (respons 94%) hebben deelgenomen uit de SNTR-groep en 853 statushouders (respons 78%) uit de gemeentegroep. Er zijn meerdere verschillen in groepssamenstelling tussen de deelnemers in het SNTR- en het gemeenteprogramma, zoals een hogere gemiddelde leeftijd, groter aandeel vrouwen en latere aankomst in Nederland bij de SNTR-deelnemers. Daarnaast richt het SNTR-programma zich op Syrische gezinnen, terwijl het gemeenteprogramma openstaat voor zowel alleenstaanden als gezinnen uit verschillende herkomstlanden.

In dit hoofdstuk worden allereerst de ervaringen besproken met centrale onderdelen van de integratieprogramma's. Vervolgens worden de potentieel hinderende en faciliterende factoren beschreven voor het integratieproces van de statushouders in het SNTR- en het gemeenteprogramma. Op basis van de wetenschappelijke literatuur hebben we de volgende potentieel relevante factoren geselecteerd: migratieachtergrond, opvang in Nederland, taalbeheersing, opleidingsniveau, gezondheid, zelfredzaam en ervaren discriminatie. Daaropvolgend richten we ons op de initiële positie van beide groepen op de structurele en sociaal-culturele integratie-indicatoren. De structurele integratie behelst de arbeidsmarktpositie en financiële situatie. De sociaal-culturele integratie omvat een sociale, emotionele of affectieve en culturele dimensie. Deze worden respectievelijk besproken aan de hand van het sociaal netwerk, de oriëntatie op Nederland en waardeoriëntaties van de statushouders. Bij het beschrijven van de initiële positie op de integratie-indicatoren wordt tevens aandacht besteed aan mogelijke knelpunten en voor welke subgroepen of integratie-indicatoren het

integratieproces mogelijk anders kan verlopen. Zie Figuur S.1 voor een overzicht van de thema's in dit rapport.

Ondersteuning vanuit SNTR-programma of gemeente en Vluchtelingenwerk	Faciliterende en hinderende factoren	Integratiedimensies
Huisvesting	Migratieachtergrond	Structureel
Taalcursus	Opvang in Nederland	Sociaal
Maatschappelijke begeleiding	Taalbeheersing	Emotioneel/affectief
	Opleidingsniveau	Cultureel
	Gezondheid	
	Zelfredzaamheid	
	Ervaren discriminatie	

Figuur S.1. Overzicht van centrale thema's in de rapportage.

Bij het lezen van deze rapportage is het belangrijk om het beschrijvende karakter in acht te nemen. Het is in deze fase van het onderzoek nog niet mogelijk om conclusies te trekken over de effectiviteit van het SNTR-programma in vergelijking met het gemeenteprogramma. De bevindingen in dit rapport zijn dan ook te beschouwen als een beschrijving van de startpositie van de onderzoeksgroep waartegen latere ontwikkelingen kunnen worden afgezet. Toekomstige metingen moeten uitwijzen hoe het integratieproces van de statushouders in het SNTR- en gemeenteprogramma zich ontwikkelt en in hoeverre deze ontwikkelingen toegeschreven kunnen worden aan de integratieprogramma's.

S.2 Ervaringen met onderdelen SNTR- en gemeenteprogramma

In deze paragraaf wordt de aangeboden ondersteuning met betrekking tot huisvesting, taalcursus en maatschappelijke begeleiding besproken. Bij het SNTR-programma worden deze drie onderdelen intern aangeboden. Bij het gemeentelijk beleid wordt huisvesting aangeboden vanuit de gemeente, wordt maatschappelijke begeleiding aangeboden vanuit de gemeente in samenwerking met Vluchtelingenwerk en melden statushouders zichzelf aan bij een onafhankelijke taalschool naar keuze.

S.2.1. Huisvesting

Ongeveer twee derde van de statushouders in Rotterdam is tevreden met zijn of haar huis, dit percentage ligt zelfs nog iets hoger bij de SNTR-deelnemers. Desalniettemin bestaan er tegelijkertijd enkele aanmerkingen op de woning. Zo ervaren SNTR-deelnemers vaker ruimtegebrek en vindt de woning te klein of heeft te weinig buitenruimte. Dit komt waarschijnlijk doordat het bij SNTR om gezinnen gaat en de gemeentegroep tevens alleenstaanden bevat. Deze negatieve ervaringen worden ook regelmatig genoemd in de gemeentegroep, alleen beklagen zij zich vaker over te hoge (huur)kosten van de woning.

De meeste statushouders verblijven nog in dezelfde woning als toen ze in Rotterdam kwamen wonen, maar ruim de helft is (misschien) van plan om binnen twee jaar te verhuizen. De belangrijkste redenen hiervoor zijn onvrede met de huidige woning, gezinsuitbreiding, of werk en/of studie.

S.2.2. Taalcursus

Driekwart van de statushouders in Rotterdam volgt momenteel een taalcursus Nederlands. Gezien de korte verblijfsduur in Nederland hebben nog weinig statushouders al een diploma behaald voor een taalcursus, namelijk 2%. Deels door de latere aankomst in Nederland en de hogere leeftijd van de SNTR-deelnemers volgen zij minder vaak een taalcursus dan statushouders in de gemeentegroep (66% in de SNTR-groep tegenover 77% in de gemeentegroep). Zeven op de tien statushouders die momenteel een taalcursus volgen zijn over het algemeen (zeer) tevreden met de gevolgde taalcursus. Bij de SNTR-groep betreft dit zelfs acht op de tien. Cursisten in het SNTR-programma rapporteren over de gehele linie minder negatieve en meer positieve aspecten van de taallessen dan cursisten in het gemeenteprogramma. Zo vinden zij vaker de docenten deskundig, de oefeningen afwisselend en ervaren zij minder grote niveauverschillen in hun klas. De uitzondering op deze regel is wel dat de SNTR-groep aanzienlijk vaker vindt dat het tempo van de taallessen veel te hoog ligt.

S.2.3. Maatschappelijke begeleiding

De meeste statushouders zijn tevreden met de maatschappelijke begeleiding die zij ontvangen. In de SNTR-groep zijn ruim negen op tien statushouders (zeer) tevreden tegenover een kleine zeven op tien in de gemeentegroep. Statushouders in het SNTR-programma hebben een vaste coach vanuit SNTR die zij aangeven een paar keer week te zien, terwijl de statushouders in het gemeenteprogramma een wisselend contactpersoon hebben bij Vluchtelingenwerk die zij doorgaans eens in de twee weken zien. Tijdens deze contactmomenten wordt ondersteuning geboden bij een breed aantal thema's. Over het algemeen ervaren SNTR-deelnemers een grotere bijdrage vanuit maatschappelijke begeleiding bij hun hulpvragen dan de gemeentedeelnemers. Acht tot ruim negen op tien SNTR-deelnemers geeft aan dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan uitleggen van brieven van de gemeente of overheid, het aanvragen van toeslagen, het vinden van medische zorg, kinderopvang of een school voor de kinderen. Daaropvolgend geven zes tot zeven op tien SNTR-deelnemers aan dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan het verkrijgen van inzicht in de financiën, beantwoorden van vragen over de Nederlandse cultuur en het meedenken over de toekomst. De ervaren bijdrage blijft echter achter op het gebied van het leren kennen van de bureaus en de buurt. Hier zeggen maar drie op tien SNTR-deelnemers dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen tegenover een even vrijwel even grote groep dat zegt helemaal geen bijdrage te hebben ervaren.

Onder gemeentedeelnemers ligt de ervaren bijdrage vanuit de maatschappelijke begeleiding van Vluchtelingenwerk lager. Zes tot zeven op tien gemeentedeelnemers geeft aan dat de maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan het aanvragen van toeslagen en uitleggen van brieven van de gemeente of overheid. Een kleine vijf op tien heeft een

grote bijdrage ervaren bij het verkrijgen van inzicht in de financiën, ruim vier op tien bij het vinden van zorg en ruim drie op tien bij het meedenken over de toekomst in Nederland. Een kleine drie op tien gemeentedeelnemers rapporteert een grote bijdrage bij het vinden van kinderopvang of scholing voor de kinderen en het beantwoorden van vragen over Nederland en Nederlanders. Net als in de SNTR-groep, wordt de kleinste bijdrage ervaren bij het kennismaken met de burens en de buurt, slechts één op tien gemeentedeelnemers heeft hier een grote bijdrage ervaren.

S.3 Hinderende en faciliterende factoren

In deze paragraaf worden mogelijk hinderende of faciliterende factoren besproken voor het integratieproces van statushouders in het SNTR- en gemeenteprogramma. We richten ons specifiek op de factoren die op basis van eerder onderzoek het meest invloedrijk zijn bevonden voor de structurele en/of sociaal-culturele integratie (e.g. Bakker, 2016; De Vroome, 2013; Maliepaard, Witkamp & Jennissen, 2017).

S.3.1. Migratieachtergrond en opvang in Nederland

Voordat de statushouders in Nederland aankwamen hebben ze moeten vluchten voor oorlog, geweld, achtervolging en/of slechte leefomstandigheden in het land van herkomst. De duur en de route van de vlucht loopt sterk uiteen. De Syrische statushouders zijn rechtstreeks naar Nederland gekomen of zijn via Turkije gereisd. Voor de duur van de vlucht vinden we grote verschillen tussen de groepen: in de SNTR-groep deden Syrische statushouders doorgaans vijf maanden over hun vlucht, voor de Syrische statushouders in de gemeentegroep is dit het vaakst één maand. Eritreeërs uit de gemeentegroep hebben daarentegen een aanzienlijk langere vluchtduur, zij hebben namelijk het vaakst 13 maanden over hun vlucht gedaan en zijn gereisd via meerdere transitlanden. Deze verschillen zijn relevant aangezien we weten dat vluchten vaak een onzekere en gevaarlijke onderneming is dat ook jaren later nog van invloed kan zijn op hun fysieke en psychische (e.g. trauma, angststoornissen) gezondheid (Lindert, Von Ehrenstein, Priebe, Mielck & Brähler, 2009).

Ook na aankomst in Nederland zijn er verschillen in opvangduur in asielzoekerscentra (AZC). De gemiddelde opvangduur voor Syrische statushouders in de SNTR-groep was vijf maanden, terwijl de opvangduur voor Syrische statushouders in de gemeentegroep doorgaans tien maanden was. Dit kan komen doordat de SNTR-groep meer nareizigers telt die doorgaans betrekkelijk kort in de opvang verblijven. Specifiek voor de gemeentegroep zien we dat Eritreeërs en personen uit overige herkomstlanden daarentegen 10 tot 12 maanden in een AZC hebben doorgebracht. Een lang verblijf in een AZC is onwenselijk aangezien het wordt gerelateerd aan verveling en passiviteit (ACVZ, 2013; Ghorashi, 2005; Larruina & Ghorashi, 2016) dat op termijn een negatieve invloed kan hebben op het aangaan van nieuwe sociale contacten en de mentale gezondheid (ACVZ, 2013; Bakker, Dagevos & Engbersen, 2014; Laban, Gernaat, Komproe, Schreuders & De Jong, 2004; Philimore, 2011; Ryan, Dooley & Benson, 2008; Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). Gezien het aandeel statushouders uit Eritrea en overige herkomstlanden, speelt deze problematiek mogelijk een grotere rol in de gemeentegroep dan in de SNTR-groep.

Tegenover de nadelige invloed van een lange verblijfsduur in de opvang staat de bevinding dat statushouders uit de gemeentegroep wel vaker hebben deelgenomen aan verschillende activiteiten in het AZC, zoals het alvast leren van de Nederlandse taal of het starten van vrijwilligerswerk (COA, 2018). De bedoeling hierachter is dat statushouders in de opvangperiode al zo vroeg mogelijk kunnen beginnen investeren in hun integratie in Nederland (Engbersen, Dagevos, Jennissen, Bakker, Leerkes, Klaver & Odé, 2015). Een studie op basis van een deel van de EUR Bridge survey heeft al laten zien dat het ondernemen van activiteiten in het AZC is gerelateerd aan een betere sociale integratie een jaar na het AZC-verblijf (Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). Verder is het zo dat personen die in de opvang actiever waren, daarna vaker meerdere vormen van participatie combineren (Miltenburg en Dagevos, 2018). Mede daardoor is het zorgelijk dat deelname aan activiteiten in de opvang lager ligt in de SNTR-groep dan in de gemeentegroep. Dit komt voornamelijk door het grotere aandeel vrouwen in de SNTR-groep die minder vaak taallessen hebben gevolgd, zelf Nederlands hebben geleerd, vrijwilligerswerk gedaan en/of een opleiding gevolgd in het AZC. Vrouwen missen hierdoor mogelijk de voordelen van een vroege start in het integratieproces. Daar staat dus tegenover dat Syrische statushouders in de SNTR-groep korter in de opvang hebben gezeten.

S.3.2. Taalverwerving en inburgering

Na huisvesting in Rotterdam investeren de gemeente en SNTR voor statushouders al snel in het leren van de Nederlandse taal, zodat statushouders (beter) kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven in Nederland. De beheersing van de Nederlandse taal verhoogt de kansen op werk, het volgen van een (vervolg)opleiding en vergemakkelijkt het sociale contact met mensen uit de gevestigde bevolking (Bakker & Dagevos, 2017; Dagevos & Odé, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2010). Daarnaast is de beheersing van het Nederlands op ten minste A2-niveau binnen drie jaar een voorwaarde om te slagen voor het inburgeringsexamen.

Gezien de korte verblijfsduur is het niet vreemd dat statushouders het Nederlands nog niet goed beheersen. De helft van de Rotterdamse statushouders heeft vaak moeite met de leesvaardigheid en twee derde heeft vaak moeite met de spreekvaardigheid van de Nederlandse taal. Statushouders geven zichzelf dan ook een laag rapportcijfer voor hun Nederlandse taalvaardigheid; SNTR-deelnemers geven zichzelf een 2,8 en gemeentedeelnemers een 3,2.

Ondanks de grotere tevredenheid en het hoge tempo van de taalcurssussen (zie paragraaf S.2.2), merken de SNTR-deelnemers niet een aanzienlijk snellere vooruitgang op bij het leren van het Nederlands dan de gemeentedeelnemers. Op dit moment zien we nog dat de ervaren voortgang onder de SNTR-deelnemers nauwelijks groter is dan onder de gemeentedeelnemers: 60% van de SNTR-deelnemers ervaart een snelle vooruitgang op basis van de taallessen tegenover 56% in de gemeentegroep. Dit is voornamelijk te verklaren door het grotere aandeel 45-plussers die doorgaans meer moeite hebben met het leren van een nieuwe taal in het land van vestiging dan jongeren (Van Tubergen & Kalmijn, 2009).

Deze vooralsnog gebrekkige Nederlandse taalbeheersing kan gevolgen hebben voor het inburgeringsexamen. SNTR-deelnemers verwachten vaker het voor het inburgeringsexamen vereiste A2-taalniveau niet te behalen met de gevolgde taal cursus. Ongeveer een derde van de SNTR-deelnemers verwacht hoogstens A1-taalniveau te bereiken, bij de gemeentedeelnemers is

dit bijna een kwart. Dit is deels te verklaren door de hogere gemiddelde leeftijd van de SNTR-deelnemers aangezien met name 45-plussers minder vooruitgang opmerken en meer moeite ervaren bij het leren van de Nederlandse taal. Daarnaast is het mogelijk dat de SNTR-groep zijn vaardigheden realistischer inschat, doordat er binnen SNTR meer aandacht wordt besteed aan het formuleren van een realistisch einddoel. Het betreft hier immers een subjectieve inschatting van de statushouders zelf en we hebben meer gegevens nodig om vast te stellen of deze inschatting overeenkomt met de daadwerkelijke taalverwerving.

S.3.3. Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau waarmee statushouders Nederland binnenkomen is van groot belang voor de kansen en het tempo waarin statushouders integreren. Of het nu gaat om taalverwerving, het vinden van een baan, sociale en culturele participatie in de samenleving of de gezondheid, steeds blijkt het opleidingsniveau verschil uit te maken (Vogels, 2011).

Bijna alle statushouders hebben in het land van herkomst een opleiding gevolgd, hoewel dit percentage iets lager ligt in de SNTR-groep—deels door het grotere aandeel 45-plussers. Als we een vergelijking maken van het opleidingsniveau van Syrische¹ statushouders in Rotterdam en elders in Nederland, dan zien we dat de laagste onderwijsniveaus (i.e. lagere school niet afgemaakt en ten hoogste basisonderwijs gevolgd) enigszins zijn oververtegenwoordigd, terwijl het hoogste onderwijsniveau (i.e. hoger onderwijsniveau) is ondervertegenwoordigd in Rotterdam. Dit verschil is vooral groot bij de leeftijdsgroep 25 tot 34-jarigen met een groot arbeidspotentieel.

Vergelijken we tussen de beide groepen in Rotterdam, dan zien we dat de SNTR-groep de meeste lager opgeleiden telt: in de SNTR-groep ligt het aandeel Syriërs dat ten hoogste basisonderwijs heeft gevolgd hoger, in de gemeentegroep ligt het aandeel Syriërs dat hoger middelbaar en beroepsonderwijs en hoger onderwijs heeft gevolgd hoger. Ook als we ons richten op diplomabezit, ofwel het hoogst gerealiseerde opleidingsniveau, dan blijkt in de SNTR-groep een kwart geen enkel diploma te hebben behaald en 23% ten hoogste een basisschooldiploma. In de gemeentegroep daarentegen hebben Syriërs vaker een diploma voor het middelbaar en beroepsonderwijs (35%).

De overgrote meerderheid heeft zijn/haar diploma nog niet laten accrediteren door een officiële instantie in Nederland. Dit is echter wel een aandachtspunt aangezien het laten accrediteren van een buitenlands diploma kan helpen bij het vinden van een baan of een passende studie in Nederland.

S.3.4. Gezondheid

Het is een bekend verschijnsel dat vluchtelingen doorgaans een slechtere fysieke en mentale gezondheid hebben dan gezins- en arbeidsmigranten en de algemene populatie (e.g.

¹ We richten ons in deze paragraaf op het opleidingsniveau van de grootste groep in Rotterdam, namelijk de Syrische statushouders. Voor deze groep zijn de meest gedetailleerde gegevens beschikbaar en door verschillen in vraagstelling is het niet goed mogelijk om statushouders uit verschillende herkomstlanden met elkaar te vergelijken. Voor meer informatie zie Hoofdstuk 3.

Lindert, Von Ehrenstein, Priebe, Mielck, & Brähler, 2009). Dit wekt nauwelijks verbazing gezien de veelal traumatische ervaringen in het land van herkomst en tijdens de vlucht.

De ervaren gezondheid blijkt slechter onder de statushouders in het SNTR-programma dan in het gemeenteprogramma. Dit komt door het grotere aandeel vrouwen en 45-plussers, die gemiddeld ongunstiger oordelen over hun gezondheid. Nu is het niet vreemd dat ook onder statushouders gezondheid leeftijdgerelateerd is, maar onder statushouders met een hogere leeftijd neemt de gezondheid wel erg sterk af. Het verschil tussen de SNTR- en gemeentegroep zien we ook in de hogere prevalentie van ernstig overgewicht en gebits-, nek, rug- en schouderklachten in de SNTR-groep. Voor de kwaliteit van leven en de potentieel negatieve gevolgen voor het integratieproces is het belangrijk dat de statushouders al snel toegang krijgen tot medische voorzieningen. Het grote merendeel van de statushouders staat ingeschreven bij de huisarts en de tandarts—vooral in de SNTR-groep, wat overeenkomt met de grotere zorgbehoefte in deze groep.

Wat betreft mentale gezondheid zien we geen verschillen tussen de groepen. De helft van zowel de SNTR- als de gemeentedeelnemers voelt zich vaak tot voortdurend gelukkig, rustig en kalm, maar daarnaast voelt twee tot drie op de tien zich tevens vaak tot voortdurend erg zenuwachtig, neerslachtig en somber. Voor mentale gezondheid blijkt leeftijd in het bijzonder een belangrijke factor. De groep 45-plussers voelt zich vaker zenuwachtig, neerslachtig en somber en minder vaak gelukkig dan jongeren. Deze leeftijdscategorie vormt hierdoor de grootste risicogroep voor mentale ongezondheid gezien de ongunstige balans tussen negatieve en positieve gevoelens. Desalniettemin wordt er nog vrijwel geen gebruik gemaakt van de geestelijke gezondheidszorg. Eerdere onderzoeken hebben laten zien dat een slechte mentale gezondheid van invloed is op meerdere integratiedomeinen, waaronder taalverwerving, het volgen van een opleiding en vinden van werk (Dourleijn & Dagevos, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2010).

5.3.5. Zelfredzaamheid

Een relatief nieuw thema binnen het integratieonderzoek is zelfredzaamheid, ofwel “het vermogen van mensen om zichzelf te redden op alle levensterreinen met zo min mogelijk professionele ondersteuning en zorg” (p. 4; Vilans, 2013). Zelfredzaamheid bestaat voor diverse levensterreinen zowel op het individuele niveau als met behulp van het eigen sociale netwerk. De gevolgen van een gebrek aan zelfredzaamheid kunnen groot zijn voor de kwaliteit van leven en de integratie van statushouders. In dit onderzoek is gekeken naar zelfredzaamheid met betrekking tot het zelf kunnen invullen van formulieren van officiële instanties, het zelf kunnen regelen van de financiën en het maken van een medische afspraak indien dat nodig is. Zo kan een gebrekkige financiële zelfredzaamheid resulteren in schulden en betalingsachterstanden. Ook is zelfredzaamheid belangrijk bij het navigeren binnen de complexe wet- en regelgeving in Nederland en bij het vinden van de juiste medische zorg.

Over het algemeen ligt de zelfredzaamheid van de statushouders in Rotterdam nog relatief laag. Statushouders in de SNTR-groep zijn minder vaak zelfredzaam dan in de gemeentegroep. Dat hangt samen met het grotere aandeel 45-plussers en met name vrouwen in deze groep. Vrouwen ervaren een achterstand voor het zelf kunnen afhandelen van financiële zaken, zelf kunnen invullen van formulieren voor officiële instanties en het zelf maken van

medische afspraken als dat nodig is. Wat betreft de zelfredzaamheid op medisch vlak is het opvallend dat de groepen met de slechtste gezondheid; vrouwen en 45-plussers, het minst zelfredzaam zijn. Een andere kwetsbare subgroep (dit maal in de gemeentegroep) zijn de Eritrese statushouders, waar de zelfredzaamheid bijna de helft lager ligt. Het is dan ook de vraag of Eritreeërs (binnen afzienbare tijd) kunnen voldoen aan de mate van zelfredzaamheid die wordt verwacht bij het organiseren van complexe taken in Nederland (De Gruijter & Razenberg, 2017; Ferrier & Massink, 2016; Sterckx & Fessehazion, 2018).

Gezien de lage mate van zelfredzaamheid in deze eerste fase van het integratieproces zijn statushouders nog vaak afhankelijk van hulpbronnen uit de omgeving. De SNTR-groep vertrouwt hierbij bijna volledig op de maatschappelijke begeleiding vanuit SNTR. Deze frequente en professionele ondersteuning maakt dat statushouders alsnog complexe taken samen effectief kunnen oplossen, maar dat zij mogelijk minder geneigd zijn hulpbronnen uit hun persoonlijke omgeving aan te spreken—als ze deze al hebben. De statushouders in de gemeentegroep doen iets vaker een beroep op hun omgeving, dit is voornamelijk zo voor Eritreeërs, maar zij missen wel vaker ondersteuning vanuit Vluchtelingenwerk.

S.3.6. Ervaren discriminatie

Bovengenoemde factoren richten zich nog sterk op het integratieproces aan de kant van de statushouder. Echter, integratie is een proces is van wederzijdse accommodatie (Berry, 1992, 1997): dit is een tweezijdig proces dat van immigranten een bereidheid verwacht om zich aan te passen aan de ontvangende samenleving (Ager & Strang, 2008; Castles, Korac, Vasta & Vertovec, 2002; Phillimore, 2011), en van de ontvangende samenleving een open en inclusieve houding tegenover diversiteit verwacht en een bereidheid vereist om het integratieproces te faciliteren (Castles et al., 2002). Discriminatie ten opzichte van statushouders vormt hierbij een belemmering bij het verschaffen van toegang tot werk, het opbouwen van sociale contacten, het leren van de Nederlandse taal, het mentaal welzijn en het thuis voelen in Nederland (Andriessen, Nievers & Dagevos, 2012; Di Saint Pierre, Martinovic & De Vroome, 2015; Huijnk, Dagevos, Gijsberts & Andriessen, 2015; Te Lindert, Korzilius, Van de Vijver, Kroon & Arends-Tóth, 2008; Van der Linden, 2017).

Ongeveer drie op de tien statushouders is zelf wel eens gediscrimineerd. Statushouders verwachten echter wel dat discriminatie ten opzichte van de eigen herkomstgroep of migranten in het algemeen vaker voorkomt. Het is mogelijk dat ervaren discriminatie vaker wordt gerapporteerd naarmate de statushouders langer in Nederland zijn. Statushouders die al langer in Nederland zijn laten immers hogere cijfers voor ervaren discriminatie zien (Dagevos & Maliepaard, 2018; Muller, 2011). Zo worden statushouders na verloop van tijd mogelijk opmerksamer of vaker geconfronteerd met het bestaan van discriminatie.

S.4 Structurele en sociaal-culturele startpositie

De statushouders staan aan het begin van hun integratie in Rotterdam en Nederland. In deze paragraaf staan de structurele en sociaal-culturele integratie-indicatoren centraal. Bij de structurele dimensie gaat het om de positie in diverse domeinen van de stratificatie, zoals werk en financiële positie. De sociaal-culturele positie omvat de mate waarin migranten zich

identificeren met de herkomstgroep en met het ontvangende land, hoe de sociale netwerken van statushouders eruit zien en de waardeoriëntaties afgemeten aan thema's die binnen de Nederlandse cultuur een belangrijke plaats innemen. In onderstaande paragraaf richten we ons op het uitgebreid in kaarten brengen van statushouders hun initiële positie op beide integratiedimensies.

S.4.1. Structurele integratie-indicatoren

Uit eerder onderzoek is gebleken dat werk statushouders de gelegenheid biedt om het sociale netwerk te vergoten, taalvaardigheden te ontwikkelen en identificatie met Nederland aanmoedigt (De Vroome, Coenders, Van Tubergen & Verkuyten, 2011; De Vroome, Verkuyten & Martinovic, 2014). Van vluchtelingengroepen die in de afgelopen decennia naar Nederland kwamen is echter bekend dat, in hun eerste jaren in Nederland, de arbeidsparticipatie zeer laag was en gepaard ging met een grote bijstandsafhankelijkheid (Dourleijn & Dagevos, 2011; Engbersen et al., 2015). Op dit moment is dat voor de Rotterdamse statushouders niet anders. De overgrote meerderheid van deze groep heeft geen betaald werk (96%) en oriënteert zich nog niet actief op de arbeidsmarkt, dat wil zeggen dat ze nog niet naar werk zoeken en voor werk beschikbaar zijn. Op zichzelf genomen is dit natuurlijk reden tot zorg, maar het zijn tegelijkertijd geen bevindingen die onverwacht zijn of uniek voor Rotterdam (zie tevens Huijnk, 2018).

Voordat statushouders het herkomstland verlieten had ongeveer de helft betaald werk. Het contrast met de arbeidsmarktpositie in Nederland is dus zeer groot. Statushouders moeten op tal van terreinen in Nederland opnieuw beginnen, en dat betreft ook de arbeidsmarkt. Mede door het grotere aandeel mannen en de langere verblijfsduur in Nederland, blijkt dat de gemeentegroep iets vaker werk heeft (2% in SNTR- tegenover 5% in gemeentegroep) en actiever is op de arbeidsmarkt dan de SNTR-groep. In de gemeentegroep wil ongeveer de helft op dit moment betaald werk hebben, terwijl dit in de SNTR-groep ongeveer een derde is. Hiervan heeft ongeveer een derde van de gemeentegroep de laatste maand naar werk gezocht en kan op korte termijn starten, in de SNTR-groep is dit bijna een kwart. Kenmerkend voor de SNTR-groep is dat degenen zonder werk vaker dan in de gemeentegroep actief zijn in het huishouden (29% in SNTR- tegenover 16% in gemeentegroep), terwijl de statushouders in de gemeentegroep zonder werk vaker scholier of student als belangrijkste activiteit noemen (45% in SNTR- tegenover 54% in gemeentegroep).

Deze verschillen zijn grotendeels terug te voeren op het grotere aandeel vrouwen in de SNTR-groep. Vrouwen laten doorgaans minder actief arbeidsgedrag zien dan mannen. We zien dat vrouwen wel betaald werk willen hebben, maar nog niet actief op zoek zijn naar een baan en somberder zijn over hun arbeidskansen. Ook doen ze minder vaak vrijwilligerswerk dan mannen (24% bij mannen tegenover 10% bij vrouwen). Mogelijke belemmeringen die hierbij een rol spelen zijn een traditioneel rolpatroon, weinig werkervaring en het ontbreken van een netwerk (Razenberg, Kahmann & De Gruijter, 2018).

Gezien de lage arbeidsparticipatie is het geen verrassing dat statushouders in Rotterdam, net als het beeld bij andere vluchtelingengroepen, vaak in de bijstand zitten 94% in SNTR- tegenover 90% in gemeentegroep. Het enige verschil is hier dat de SNTR-groep tevredener is met de financiële situatie dan de gemeentegroep.

S.4.2 Sociaal-culturele integratie-indicatoren

In deze paragraaf worden de drie centrale indicatoren voor sociaal-culturele integratie besproken, namelijk sociaal contact, oriëntatie op Rotterdam en Nederland en waardeoriëntaties. Vooral met betrekking tot de sociaal-culturele positie bestaat het risico een normatief perspectief in te nemen. We nemen niet op voorhand een standpunt in over wat de meest gewenste uitkomst is voor de dimensies van (sociaal-culturele) integratie. Uiteindelijk is dit een empirische vraag waarbij het vooral belangrijk is om de eigen capaciteiten, behoeften en ambities van statushouders in kaart te brengen en hoe ze zich verhouden tot het bereiken van gelijke kansen in de samenleving—bijvoorbeeld hoe de posities op de sociaal-culturele dimensies betrekking hebben op de structurele dimensie (Ager & Strang, 2008).

S.4.2.1 Sociaal contact

Een eerste dimensie van sociaal-culturele integratie zijn de sociale contacten van statushouders. Hierbij richt onderzoek zich vooral op contact met leden van de ontvangende samenleving en wordt contact met de eigen herkomstgroep gezien als hulpbron in het integratieproces, bijvoorbeeld als sociaal vangnet, bij het behoud van de eigen identiteit en de mentale gezondheid (Ager & Strang, 2008; Duke, Sales & Gregory, 1999). Zowel de frequentie als de kwaliteit van contact met burens of andere leden van de ontvangende samenleving daarentegen is gerelateerd aan sterkere gevoelens van acceptatie, veiligheid en zekerheid, meer positieve oordelen over kwaliteit van leven, thuis voelen (Ager & Strang, 2008; De Vroome, Verkuyten & Martinovic, 2014), en betere baankansen (De Vroome & Van Tubergen, 2010). Bijna alle statushouders in Rotterdam (91%) willen graag meer contact met leden van de ontvangende samenleving. Desalniettemin komt contact met Nederlanders minder voor in Rotterdam in vergelijking met Syrische statushouders elders in Nederland. In de gemeentegroep hebben statushouders het minst contact: ongeveer de helft van deze groep heeft nooit contact met of bezoek van Nederlandse burens, buurtgenoten, kennissen of vrienden. Eritrese statushouders in de gemeentegroep hebben zelfs nog minder contact met Nederlanders. Ongeveer drie op tien in de gemeentegroep en vier op tien in de SNTR-groep heeft wel wekelijks contact met Nederlandse burens, buurtgenoten, kennissen of vrienden. Het is hierbij belangrijk op te merken dat statushouders bij deze vragen hoofdzakelijk hebben gedacht aan Nederlanders zonder migratieachtergrond (Damen, Van der Linden, Van Dam & Dagevos, 2019). We kunnen daarom geen uitspraken doen over de volledige sociale netwerken van statushouders aangezien we informatie missen over sociale contacten met mensen met een migratieachtergrond².

Gezien de sterke behoefte van statushouders aan contact is het dan ook niet verrassend dat eenzaamheid veel voorkomt. Onder SNTR-deelnemers voelt 23% zich vaak tot voortdurend eenzaam, onder gemeentedeelnemers is dit zelfs 39%. Het is belangrijk om gevoelens van eenzaamheid onder statushouders te adresseren om een gevoel van verbondenheid, een beter welzijn en een sterkere gezondheid te stimuleren (De Jong-Gierveld, 1998; Hawkey & Cacioppo, 2010). De meest kwetsbare groep zijn de statushouders met zowel zwakke sociale banden met de eigen herkomstgroep als met leden uit de ontvangende samenleving. Zowel in de SNTR- als in de gemeentegroep hebben vier op de tien statushouders deze zogenoemde dubbel zwakke

² Deze informatie wordt wel verzameld in wave II van de EUR Bridge survey.

bindingen. Dit komt vaker voor onder vrouwen en 45-plussers, waardoor deze groepen hiermee meer risico lopen om in een sociaal isolement te raken.

S.4.2.2 Oriëntatie op Nederland

Een tweede dimensie van sociaal-culturele integratie is de oriëntatie op de ontvangende samenleving. In hoeverre statushouders zich thuis voelen en gericht zijn op Nederland vormt een belangrijke motivator om hier een nieuw leven op te bouwen. De ervaringen met Nederland zijn voor alsnog zeer positief. Statushouders hebben veel vertrouwen in de Nederlandse regering en politie en in Nederlanders. Vrijwel iedereen voelt zich veilig en driekwart voelt zich thuis in Nederland. Deze bevindingen passen bij het beeld van migrantenoptimisme. Het contrast tussen recente migranten en migranten die al langer in Nederland wonen is een bekend verschijnsel in migrantenstudies. De hoge mate van optimisme en tevredenheid zijn kenmerkend voor migranten die nog maar kort in een nieuw land zijn en nemen doorgaans af wanneer men langer in het bestemmingsland verblijft (Hendriks, 2015; Obućina, 2013). In deze fase is het land van herkomst nog het referentiepunt waartegen statushouders hun situatie in het nieuwe land afwegen. Het leven in Nederland steekt positief af bij de verschrikkingen in het land van herkomst en de verwachtingen over het opbouwen van een nieuw leven zijn hoog (Ghorashi & Suanet, 2017). Na verloop van tijd wordt het initiële gunstige beeld van het bestemmingsland verdrongen door nieuwe obstakels zoals discriminatie en sociale isolatie (De Vroome & Hooghe, 2014; 2015).

Naast de sterke identificatie met het herkomstland, ontwikkelt zich al een identificatie met Nederland. Dit is nog een stap verder dan het thuis voelen in Nederland aangezien identificatie zich richt op in hoeverre statushouders zich al Rotterdammer of Nederlander voelen. Een derde identificeert zich (heel) sterk met Nederland en bijna de helft identificeert zich (heel) sterk met Rotterdam. Beide vormen van identificatie zijn sterker in de SNTR-groep en onder mannen. Bijna alle statushouders zien dan ook hun toekomst in Nederland. Deze oriëntatie op Nederland kan op termijn gerelateerd zijn aan het aangaan van meer sociale contacten en het beter machtig zijn van de Nederlandse taal (Wachter & Fleischmann, 2018).

S.4.2.3 Waardeoriëntaties

De laatste dimensie van sociaal-culturele integratie zijn waardeoriëntaties. In de survey zijn opvattingen over homotolerantie en gendergelijkheid in kaart gebracht. Deze onderwerpen zijn belangrijke indicatoren voor het proces van individualisering, dat kenmerkend is voor de ontwikkeling die Nederland en andere Europese landen in de afgelopen decennia hebben doorgemaakt. Hoewel binnen de Nederlandse bevolking mensen verschillende denkbeelden hebben over de positie van vrouwen en de acceptatie van homoseksualiteit valt tegelijkertijd juist de overeenkomst in opvattingen op (Alba & Duyvendak, 2019; Van Oudenhoven, De Raad, Carmona, Helbig & Van der Linden, 2012). Het idee van gelijkheid en de mogelijkheid om je leven zelf vorm te geven, los van gender en seksuele voorkeur, blijkt in Nederland binnen brede lagen van de bevolking als gangbaar en nastrevenswaardig te worden beschouwd. Het is hier belangrijk om nogmaals te benadrukken dat wij niet willen betogen dat deze waarden op zichzelf als maatstaf dienen te worden beschouwd voor culturele integratie. Zo een normatieve benadering gaat immers voorbij aan de grote diversiteit in opvattingen die ook heerst onder de algemene

bevolking. Waardeoriëntaties zijn voornamelijk interessant door hun samenhang met andere domeinen van integratie. Zo heeft eerder onderzoek laten zien dat gedeelde waarden tussen statushouders en leden van de ontvangende samenleving wederzijds begrip bevorderen (Ager & Strang, 2008), terwijl bijvoorbeeld het waarderen van een traditionele rolverdeling negatief gerelateerd is aan de beroepsstatus van vrouwen (Ala-Mantila & Fleischmann, 2018).

Homoseksualiteit stuit op behoorlijke weerstand. Meer dan de helft van de statushouders in Rotterdam vindt het een probleem als een kind van hen een partner zou hebben van iemand van het zelfde geslacht en zo'n acht op tien steunt het homohuwelijk niet. Voornamelijk Syriërs binnen de SNTR-groep, vrouwen en Eritreeërs zijn het sterkst geneigd homoseksualiteit af te wijzen. Wat betreft gendergelijkheid zijn statushouders in de SNTR- en gemeentegroep grotendeels eensgezind. Voornamelijk mannen en 45-plussers zijn vaker voorstander van traditionele rolpatronen. Onderwijs wordt voor beide seksen als even belangrijk gezien, maar de man wordt toch vaker verantwoordelijk geacht voor geldzaken. Het grootste verschil tussen de SNTR- en de gemeentegroep is dat de SNTR-deelnemers vaker van mening zijn dat een vrouw voor altijd moet stoppen met werken als ze een kind heeft gekregen³. Deze voorkeur speelt mogelijk een rol in de lagere arbeidsgerichtheid van vrouwen, met name in de SNTR-groep.

S.5 Conclusies en aandachtspunten voor het SNTR-programma

Dit onderzoek laat zien dat de Rotterdamse statushouders nog aan het begin staan van hun integratie in Nederland. In deze periode staat het leven in het teken van het wennen aan het nieuwe leven in Nederland en het bijkomen van de veelal traumatische ervaringen in het land van herkomst en de vlucht. Daarnaast gaat er veel tijd en energie naar het leren van de Nederlandse taal om te voldoen aan de inburgeringsplicht, maar met name ook omdat de Nederlandse taal wordt gezien als voorwaarde voor het integreren en participeren in Nederland (Damen, Van der Linden, Van Dam & Dagevos, 2019). In dit rapport komen verschillende knelpunten naar voren. Hieronder noemen we de, wat ons betreft, vijf belangrijkste aandachtspunten:

- **SNTR heeft de meest kwetsbare groep**, voornamelijk door het grotere aandeel vrouwen, 45-plussers en lager opgeleiden. Voor vrouwen begint de achterstand in vergelijking met mannen al in het AZC, waar zij minder investeren in hun integratie door het deelnemen aan activiteiten. Ook na vestiging in Rotterdam volgen zij minder vaak een taalcursus, rapporteren zij minder vooruitgang in taalvaardigheid en een lagere taalbeheersing, zijn minder zelfredzaam, zien een kleinere verbetering in kansen en grotere afstand tot de arbeidsmarkt, hebben een zwakker sociaal netwerk en ervaren een slechtere gezondheid. Een soortgelijk beeld bestaat voor 45-plussers waarbij we zien dat zij minder vaak een taalcursus volgen, minder vooruitgang rapporteren in taalvaardigheid, een lagere taalvaardigheid hebben, minder zelfredzaam zijn, een kleinere verbetering in kansen zien op de arbeidsmarkt, een zwakker sociaal netwerk hebben en een aanzienlijk slechtere mentale en fysieke gezondheid hebben. Daar komt bij dat de SNTR-groep lager opgeleid is in vergelijking met de gemeentegroep en nog in sterkere mate in vergelijking met Syrische statushouders elders in Nederland. Deze factoren kunnen een rol spelen bij het

³ Deze mening komt aanzienlijk minder voor onder de Eritreeërs in de gemeentegroep.

formuleren van doelstellingen binnen het SNTR-programma en de verwachte de duur van het programma en de geboden ondersteuning.

- Het **leren van de Nederlandse taal is net begonnen**. Bijna alle statushouders geven zichzelf een onvoldoende voor hun taalbeheersing Nederlands en de helft tot twee derde zegt nog vaak moeite te hebben op het gebied van spreek-, luister- en schrijfvaardigheid. Ondanks de grotere tevredenheid met de taalcursus, zien we dat de SNTR-groep in vergelijking met de gemeentegroep minder vooruitgang ervaart met het leren van de Nederlandse taal, vaker verwacht het voor de inburgering vereiste A2-taalniveau niet te gaan halen en zichzelf een lager rapportcijfer geeft voor taalbeheersing. Taal speelt een centrale rol in het integratieproces, waardoor het investeren in een betere taalbeheersing mogelijk ook van invloed is op een groot aantal integratierreinen waaronder zowel de economische als sociale participatie in Nederland.
- De mate van **zelfredzaamheid ligt relatief laag**. Het navigeren binnen het woud van complexe regelgeving in Nederland is nu eenmaal ingewikkeld en dat geldt zeker als men uit het buitenland komt. Daarnaast speelt de taalbarrière een rol waardoor het moeilijk is om zelfstandig de regie te houden over de eigen financiën en contacten met formele instanties. De statushouders hebben mogelijk meer uitleg en aandacht nodig, met name de meest kwetsbare groepen; vrouwen en 45-plussers, die over de gehele linie een achterstand ervaren.
- Er is nog **nauwelijks participatie op de arbeidsmarkt** en statushouders merken doorgaans nog geen verbetering op van hun kansen op werk in vergelijking met een half jaar eerder. Dit beeld is echter niet uniek voor het huidige cohort statushouders of de situatie in Rotterdam. Desalniettemin zien we echter wel verschillen in de sociaaleconomische positie en gerichtheid op de arbeidsmarkt van de SNTR- versus de gemeentegroep. SNTR-deelnemers hadden in het land van herkomst minder vaak een betaalde baan en ook na de komst naar Nederland definiëren zij hun sociaaleconomische positie vaker als actief in het huishouden in plaats van als student of werkzoekende. De SNTR-groep heeft een grotere afstand tot de arbeidsmarkt aangezien zij minder vaak vrijwilligerswerk doen, minder vaak betaald werk willen hebben, naar werk hebben gezocht of beschikbaar zijn voor werk. Het (sterker) inzetten op het ontdekken van talenten, het valideren van diploma's of bijscholen en het verdere ontdekken van de persoonlijke aansluiting op de arbeidsmarkt blijft dan ook een belangrijk aandachtspunt.
- Het **sociale netwerk sluit niet aan bij de contactbehoefte**. Vrijwel alle statushouders geven aan graag meer contact te willen met Nederlanders en eenzaamheid blijkt een veelvoorkomend probleem, in het bijzonder in de gemeentegroep waar meer alleenstaanden zijn. Dubbel zwakke bindingen, ofwel weinig contact met zowel de herkomstgroep als met Nederlanders, komen het vaakst voor in Rotterdam. Binnen deze zwakke sociale netwerken zien we wel dat de SNTR-groep vaker contact heeft met Nederlandse bureaus of vrienden dan de gemeentegroep. Hoe diepgaand deze sociale contacten met Nederlanders zijn is echter moeilijk te zeggen aangezien statushouders nog maar weinig bezoek ontvangen van Nederlanders. Statushouders in zowel het SNTR- als het gemeenteprogramma geven aan de minste bijdrage vanuit maatschappelijke

begeleiding of Vluchtelingenwerk te ervaren bij het leren kennen van de buurt en de burens. Gezien de broze sociale netwerken van statushouders is het mogelijk de moeite waard om hier meer in te investeren. Een sterk(er) sociaal netwerk kan tevens bijdragen aan het verbeteren van de taalbeheersing, vinden van een baan, mentale gezondheid en het vinden van hulpbronnen buiten de begeleiding van SNTR, Vluchtelingenwerk en de gemeente.

Dit onderzoek en wat vermag het SNTR-programma?

Het onderzoek laat zien dat we in het SNTR-programma te maken hebben met een kwetsbare groep die nog helemaal aan het begin van hun integratie staat. Dat roept de vraag op naar de doelstellingen van het SNTR-programma. De formulering daarvan is vanzelfsprekend eerst en vooral een taak van SNTR zelf, maar het onderzoek biedt wel diverse inzichten die daarbij behulpzaam kunnen zijn. Gegeven de achterstandspositie en de beschikbare hulpbronnen is het verstandig om een zekere bescheidenheid aan de dag te leggen bij de formulering van doelstellingen. Het is niet realistisch om te veronderstellen dat op korte termijn bijvoorbeeld de helft van de deelnemers betaald werk zal hebben. Ook met betrekking tot de mate van zelfredzaamheid of taalniveau is enige bescheidenheid geboden. Daarbij moet bescheidenheid niet verward worden met gebrek aan ambities. Het is juist een hele opgave om deze groep vooruit te helpen, maar bij het vaststellen van het niveau waarop wordt ingezet is het van belang wel rekening te houden met de kenmerken en positie van de groep.

Een andere opbrengst van dit onderzoek is het blootleggen van de grote diversiteit binnen de groep (SNTR-)statushouders. Men kan zich afvragen of men één doelstelling moet formuleren of dat men differentiatie aanbrengt, rekening houdend met de diversiteit van de deelnemersgroep. Het huidige inburgeringsstelsel loopt daar ook tegenaan. Het blijkt niet realistisch om voor iedereen de grens bij A2 te leggen.

Het vraagstuk van formuleren van doelstellingen is op dit moment bij SNTR aan de orde. Hopelijk kan dit onderzoek in combinatie met de hier genoemde aandachtspunten een bijdrage aan leveren.

5.6 Vervolgonderzoek

Deze beschrijvende rapportage geeft een antwoord op de eerste onderzoeksvraag, namelijk: *Wat zijn de kenmerken en de structurele en sociaal-culturele positie van de statushouders in het SNTR-programma en van statushouders die deel uitmaken van het gemeenteprogramma?* Op basis van deze vraag hebben we getracht een helder beeld te verschaffen van de specifieke kenmerken en positie van de statushouders in beide groepen dat tevens dient als *baseline* voor de longitudinale onderzoeksvragen. We streefden hierbij dus niet naar het analyseren van de onderlinge relaties tussen beïnvloedende factoren en de integratie-indicatoren. Dat gebeurt in vervolgstudies die in het kader van dit project uitgevoerd gaan worden. In de geplande vervolgstappen wordt onderzocht hoe het integratieproces van de statushouders in het SNTR-programma zich ontwikkelt over tijd in vergelijking met de statushouders die deel uitmaken van het gemeenteprogramma en in hoeverre we mogelijke verschillen in uitkomsten kunnen toeschrijven aan het SNTR-programma. Om dit zo zuiver mogelijk per uitkomstvariabele te onderzoeken worden statushouders in het SNTR-programma

gekoppeld (i.e. op basis van matching-technieken) aan statushouders met een vergelijkbaar profiel in het gemeentelijk programma. Deze onderzoeksvragen worden beantwoord aan de hand van de tweede en derde wave van de EUR Bridge survey. Het veldwerk voor de tweede wave zal plaatsvinden van juni tot en met september 2019 (dataoplevering eind oktober 2019). Rapportage vindt naar verwachting plaats in het eerste kwartaal van 2020.

Literatuur

- ACVZ (2013). *Verloren tijd. Advies over dagbesteding in de opvang van vreemdelingen*. Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.
- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Ala-Mantila, M., & Fleischmann, F. (2018). Gender differences in labour market integration trajectories of recently arrived migrants in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(11), 1818-1840.
- Alba, R., & Duyvendak, J. W. (2019). What about the mainstream? Assimilation in super-diverse times. *Ethnic and Racial Studies*, 42(1), 105-124.
- Andriessen, I., Nievers, E., & Dagevos, J. (2012). *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2014). The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. A study on the impact of length of stay in asylum accommodation and residence status on socio-economic integration for the four largest refugee groups in the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, 15(3), 431-448.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(1), 69-85.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the field*. Home Office Online Report.
- COA (2018). *Begeleiding en voorlichting*. Geraadpleegd op <https://www.coa.nl/nl/asielopvang/wonen-op-een-asielzoekerscentrum/begeleiding-en-voorlichting>
- Dagevos, J., & Maliepaard, M. (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Damen, R., Van der Linden, M., Van Dam, A., & Dagevos, J. (2019). Een stroef begin: Vroege integratie en eerste ervaringen van statushouders met het SNTR-programma en gemeentelijk beleid. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- De Jong-Gierveld, J. (1998). A review of loneliness: concept and definitions, determinants and consequences. *Reviews in Clinical Gerontology*, 8(1), 73-80.
- De Gruijter, M., & Razenberg, I. (2017). *Verkenning: Integratiekansen van Eritrese vluchtelingen in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- De Vroome, T. (2013). *Earning your place: The relation between immigrants' economic and psychological integration in the Netherlands*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- De Vroome, T., Coenders, M., Van Tubergen, F., & Verkuyten, M. (2011). Economic participation and national self-identification of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 45(3), 615-638.
- De Vroome, T., & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), 376-403.
- De Vroome, T., Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2014). Host national identification of

- immigrants in the Netherlands. *International Migration Review*, 48(1), 76-102.
- Di Saint Pierre, F., Martinovic, B., & De Vroome, T. (2015). Return wishes of refugees in the Netherlands: The role of integration, host national identification and perceived discrimination. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(11), 1836-1857.
- Dourleijn, E. & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Duke, K., Sales, R., & Gregory, J. (1999). Refugee resettlement in Europe. Bloch, A. & Levy, C. (Eds.), *Refugees, citizenship and social policy in Europe* (pp. 105–127). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of behavioral medicine*, 40(2), 218-227.
- Huijnk, W. (2018). Werk, bijstand en ervaren financiële situatie. In Dagevos, J., Huijnk, W., Maliopaard, M., & Miltenburg, E. (Eds.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 113-129). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M., & Andriessen, I. (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., Leerkes, A., Klaver, J., & Odé, A. (2015). *Geen tijd te verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Ferrier, J., & Massink, L. (2016). *Overleven in Nederland. Onderzoek naar het verloop van de inburgering en de integratiebehoeften van Eritrese statushouders (18-23 jaar) op de geclusterde woonlocatie op de Griftdijk in Lent*. Bergen op Zoom: Precies Advies.
- Ghorashi, H. (2005). Agents of change or passive victims: the impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees. *Journal of Refugee Studies*, 18(2), 181-198.
- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2015). *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van Poolse en Bulgaarse migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hendriks, M. (2018). *Migrant happiness: Insights into the broad well-being outcomes of migration and its determinants*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Hou, F., & Beiser, M. (2006). Learning the language of a new country: A ten-year study of English acquisition by South-East Asian refugees in Canada. *International Migration*, 44(1), 135-165.
- Laban, C.J., Gernaat, H.B.P.E., Komproe, I.H., Schreuders, B.A., & De Jong, J.T.V.M. (2004). Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 192(12), 843-851.
- Larruina, R., & Ghorashi, H. (2016). The normality and materiality of the dominant discourse: Voluntary work inside a Dutch asylum seeker center. *Journal of Immigrant and Refugee Studies* 14(2): 220-237.
- Lindert, J., von Ehrenstein, O. S., Priebe, S., Mielck, A., & Brähler, E. (2009). Depression and

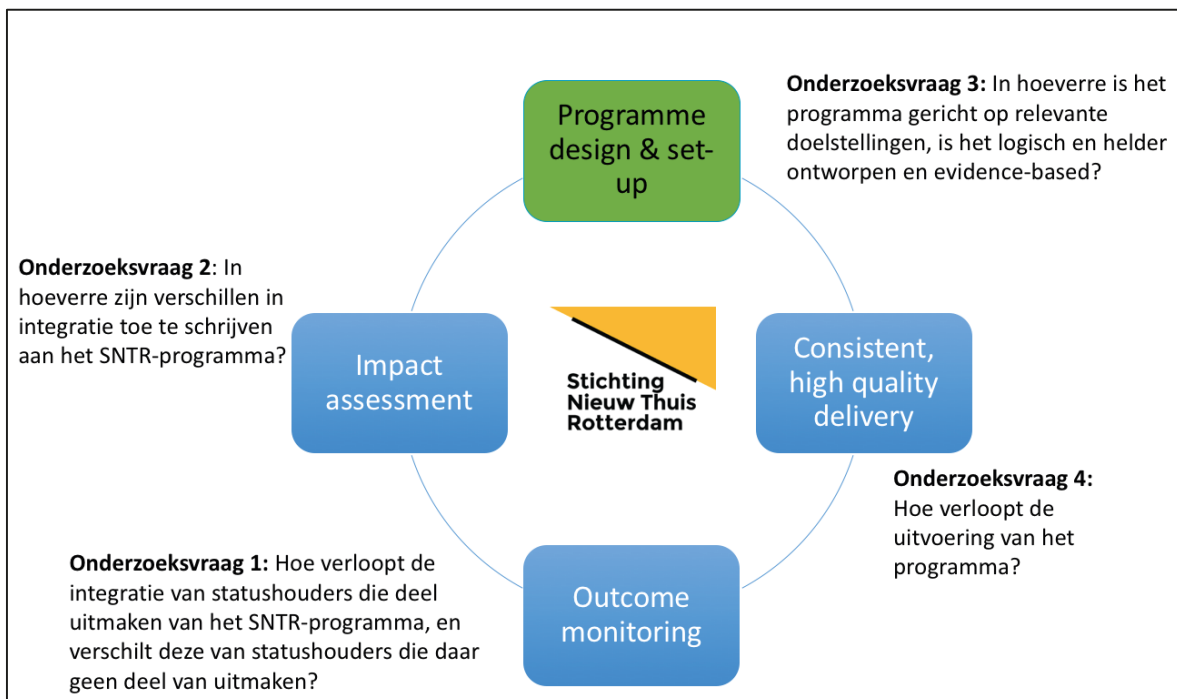
- anxiety in labor migrants and refugees—a systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 69(2), 246-257.
- Muller, P. (2011). Identificatie, acceptatie en discriminatie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 190-206). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. *Journal of Social Policy*, 40(3), 575-593.
- Razenberg, I., Kahmann, M., & De Gruijter, M. (2018). *'Mind the gap': Barrieres en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Ryan, D., Dooley, B., & Benson, C. (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaptation and psychological well-being among refugees: towards a resource-based model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1-18.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Te Lindert, A., Korzilius, H., Van de Vijver, F. J., Kroon, S., & Arends-Tóth, J. (2008). Perceived discrimination and acculturation among Iranian refugees in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6), 578-588.
- Van Tubergen, F., & Kalmijn, M. (2009). A dynamic approach to the determinants of immigrants' language proficiency: The United States, 1980-2000. *The International Migration Review*, 43(3), 519-543.
- Vogels, R. (2011). Onderwijspositie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (Eds.), *Vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 81-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van der Linden, M. (2017). *Context, intergroup threats and contact as determinants of prejudice toward immigrants*. Leuven: KU Leuven.
- Van Oudenhoven, J. P., De Raad, B., Carmona, C., Helbig, A. K., & Van der Linden, M. (2012). Are virtues shaped by national cultures or religions? *Swiss Journal of Psychology*, 71(1), 29-34.
- Vilans (2013). *Handreiking zelfredzaamheid voor wijkverpleegkundigen*. Utrecht: Vilans.
- Wachter, G. G., & Fleischmann, F. (2018). Settlement intentions and immigrant integration: The case of recently arrived EU-immigrants in the Netherlands. *International Migration*, 56(4), 154-171.
- Weeda, L., Van der Linden, M., & Dagevos, J. (2018). Breekt de zon door in het AZC? De rol van de AZC-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. *Mens & Maatschappij*, 93(4), 313-342.

1. Inleiding

1.1 Inleiding

Door de grote vluchtelingenstroom richting de EU sinds de zomer van 2015, is ook het aantal statushouders⁴ in Rotterdam fors toegenomen. De grootste groep statushouders in Rotterdam is afkomstig uit Syrië gevolgd door personen uit Eritrea en overige herkomstlanden zoals Afghanistan, Irak en Iran. Deze statushouders worden in hun eerste jaren in Rotterdam begeleid door de gemeente Rotterdam in samenwerking met Vluchtelingenwerk of door een initiatief van Stichting De Verre Bergen; Stichting Nieuw Thuis Rotterdam (SNTR), dat is opgericht vlak na het hoogtepunt van de zogenoemde migratiecrisis. Onderdeel van het SNTR-programma is dat circa 200 Syrische gezinnen met een verblijfsstatus die aan Rotterdam zijn toegewezen een woning wordt aangeboden. De ambitie is dat deze statushouders binnen afzienbare tijd de Nederlandse taal leren, zelfredzaam zijn en zich thuis gaan voelen in Rotterdam. Stichting De Verre Bergen heeft de Erasmus Universiteit Rotterdam gevraagd om meerjarig onderzoek uit te voeren naar de werking van het SNTR-programma voor het integratieproces van haar deelnemers. Aan de basis van dit onderzoek ligt de vraag naar het verloop van de integratie van statushouders in Rotterdam, onderscheiden naar deelnemers en niet-deelnemers van het programma (zie Figuur 1.1). De tweede hieronder geformuleerde onderzoeksvraag adresseert de behoefte aan inzicht in het effect van het programma. De onderzoeksvragen 3 en 4 worden geadresseerd in de procesevaluatie, tevens onder leiding van de Erasmus Universiteit.

Figuur 1.1. Onderzoeksvragen EUR Bridge project.

⁴ Asielmigranten van wie de asielaanvraag is gehonoreerd met een asielstatus, worden statushouders genoemd.

Het huidige rapport richt zich specifiek op de eerste onderzoeksvraag. In dit onderzoek staan de bevindingen van een eerste in een reeks van jaarlijks te houden surveyonderzoeken centraal waarbij statushouders in Rotterdam uitgebreid worden gevraagd naar het leven in het land van herkomst, het leven in Nederland en de ervaringen met het SNTR- en gemeenteprogramma. Het huidige rapport betreft dus een eerste stap in het onderzoek: om de eerste onderzoeksvraag over het *verloop* van het integratieproces, een longitudinale vraag, volledig te beantwoorden zijn meerjarige gegevens nodig. In deze eerste stap is er behoefte om de samenstelling en positie van de recente groep statushouders in kaart te brengen: *Wat zijn de kenmerken en de structurele en sociaal-culturele positie van de statushouders in het SNTR-programma en van statushouders die deel uitmaken van het gemeenteprogramma? Hoe staan beide groepen er momenteel voor?*

In deze beschrijvende rapportage worden de achtergrond, hulpbronnen en initiële structurele en sociaal-culturele positie in kaart gebracht van statushouders in Rotterdam. De structurele en sociaal-culturele positie zijn indicatoren van integratie dat wij definiëren als een multidimensionaal, tweezijdig proces dat begint na aankomst in de nieuwe samenleving (Bakker, 2016; Berry, 1992, 1997; Castles, Korac, Vasta & Vertovec, 2002). Bij de structurele dimensie gaat het om de positie in diverse domeinen van de stratificatie, zoals (betaald of onbetaald) werk, inkomen en huisvesting. De sociaal-culturele positie valt nader te onderscheiden in een affectieve, sociale en culturele component. De affectieve component heeft betrekking op hoe statushouders zich ten opzichte van de ontvangende samenleving verhouden. De mate waarin migranten zich identificeren met de herkomstgroep en met het ontvangende land zijn hiervoor indicaties. De sociale component omvat hoe de sociale netwerken van statushouders eruit zien, in hoeverre ze contacten aangaan binnen en buiten de herkomstgroep en in welke sociale verbanden zij participeren. De culturele component heeft betrekking op opvattingen en waardenoriëntaties afgemeten aan thema's die binnen de Nederlandse cultuur een belangrijke plaats innemen zoals gendergelijkheid en homotolerantie. Bij het beschrijven van de structurele en sociaal-culturele positie is er tevens aandacht voor de daar aan gerelateerde factoren die het integratieproces (op termijn) kunnen beïnvloeden. Enkele van deze factoren zijn het opleidingsniveau in het land van herkomst, mentale en fysieke gezondheid, zelfredzaamheid en ervaren discriminatie.

Daarnaast worden de ervaringen van statushouders met het SNTR-programma of het gemeenteprogramma in samenwerking met Vluchtelingenwerk beschreven en met elkaar vergeleken. Hierbij is het belangrijk om het beschrijvende karakter van deze bevindingen in acht te nemen. Het is in deze fase van het onderzoek nog niet mogelijk om uitspraken te doen over de oorzaken en gevolgen van gevonden verschillen tussen statushouders in het SNTR- en het gemeenteprogramma. Hiervoor zijn meerjarige surveygegevens nodig. De bevindingen in dit rapport zijn ook te beschouwen als een basislijn waartegen latere ontwikkelingen kunnen worden afgezet; toekomstige metingen moeten uitwijzen hoe het integratieproces van de statushouders in het SNTR- en gemeenteprogramma zich ontwikkelt. Op basis van dit rapport kunnen dan ook geen conclusies worden getrokken over de effectiviteit van het SNTR-programma in vergelijking met het gemeenteprogramma.

1.2 Methode en veldwerk

In deze paragraaf wordt een beknopte omschrijving gegeven van de opzet en verloop van het veldwerk; een uitgebreide omschrijving wordt gegeven in het methodologisch rapport dat voor dit onderzoek is opgesteld (Labyrinth, 2018).

De statushouders in Rotterdam worden gevolgd middels de jaarlijkse EUR Bridge Survey (2017-2020). Voor de EUR Bridge survey is een vragenlijst ontwikkeld die informatie biedt over achtergrondgegevens (e.g. familiesituatie, vlucht, periode in AZC), hinderende factoren en hulpbronnen (e.g. opleidingsniveau in land van herkomst, taalniveau, intra-etnisch contact, ervaren discriminatie en gezondheid), structurele en sociaal-culturele integratie-indicatoren (e.g. identificatie, interetnisch contact, waardeoriëntaties, werk, opleiding, inkomen) en ervaringen met het SNTR- en gemeenteprogramma (e.g. maatschappelijke begeleiding, taalles, huisvesting).

Voor de statushouders in het gemeenteprogramma is een selectie gemaakt van statushouders die 15 jaar of ouder zijn, vanaf 1 januari 2016⁵ in Nederland een verblijfsvergunning asiel bepaalde tijd hebben ontvangen en tussen 1 juni 2016 en 1 juni 2018 in Rotterdam zijn gevestigd. Voor de statushouders in het SNTR-programma zijn de selectiecriteria verruimd en zijn ook statushouders benaderd van 15 jaar of ouder die buiten deze criteria vielen, met name nareizigers⁶. De geselecteerde periode vanaf 2016 omsluit deels het hoogtepunt van de asielaanvragen in Nederland naar aanleiding van de zogenoemde migratiecrisis met als grootste instroom Syrische vluchtelingen gevolgd door Eritrese vluchtelingen. In deze periode is tevens het SNTR-programma van start gegaan in Rotterdam.

De steekproef is getrokken door de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OBI) van gemeente Rotterdam. Op basis van deze gegevens hebben de steekproefpersonen een schriftelijke uitnodiging (in het Nederlands, Engels, modern Arabisch of Tigrinya) ontvangen om deel te nemen aan de EUR Bridge survey. De steekproefpersonen zijn in eerste instantie gevraagd online deel te nemen (Computer Assisted Web Interviewing: CAWI). Indien nodig volgde na twee weken een herinneringsbrief. Bij non-respons na vier weken werden steekproefpersonen alsnog persoonlijk benaderd door een interviewer (Computer Assisted Personal Interviewing: CAPI). Bij de CAPI-methode werden potentiële respondenten tot zeven keer benaderd door een interviewer met een zelfde achtergrond, zoals van Syrische of Eritrese afkomst. De vragenlijst is aangeboden in het Nederlands, modern Arabisch, Tigrinya en Engels zodat de respondenten deze in de taal van hun keuze konden invullen. De vragenlijst is zowel voorafgaand als na afloop van de vertalingen uitvoerig getest⁷.

Het veldwerk voor het eerste surveyonderzoek, aangeduid als wave I, is uitgevoerd in twee delen, namelijk een 1^e en 2^e cohort. Dit is gedaan omdat de instroom van statushouders in het SNTR-programma trager verliep dan vooraf verwacht, waardoor een langere periode van veldwerk nodig was om een zo breed en representatief mogelijke respons te verkrijgen. Het

⁵ Het gaat hier dus om de datum dat statushouders een verblijfsvergunning hebben gekregen in Nederland, het is dus mogelijk dat zij al eerder in Nederland aankwamen.

⁶ Nareizigers zijn asielzoekers die naar Nederland zijn gekomen om zich te herenigen met gezinsleden die al een asielvergunning hebben gekregen.

⁷ De vragenlijst is getest met betrekking tot o.a. de vertaling, begrijpelijkheid en de formulering van de vragen, het verloop en technische aspecten van de vragenlijst, leesbaarheid en gebruiksvriendelijkheid van de gekozen interface (i.e. CAPI/CAWI, type browser, type apparaat).

veldwerk voor de 1^e cohort is uitgevoerd in juli tot en met oktober 2017 en de 2^e cohort in januari tot en met juni 2018. Beide cohorten zijn uitgevoerd door veldwerkbureau Labyrinth Onderzoek & Advies onder leiding van de Erasmus Universiteit.

1.3 Demografie

In totaal hebben 1.239 statushouders deelgenomen aan de EUR Bridge survey. Ongeveer een derde ($N = 386$) van de respondenten valt onder het SNTR-programma en twee derde ($N = 853$) valt onder het gemeentelijk beleid. Dit is een totale respons van 82%, waarvan 94% respons onder deelnemers van het SNTR-programma en 78% respons onder deelnemers in het gemeentelijk beleid. Er is geen systematische non-respons gevonden op basis van leeftijd, geslacht en herkomst waardoor we op deze gebieden kunnen spreken van een representatieve groep voor alle statushouders in Rotterdam die overeenkomen met onze selectiecriteria. Dit betekent tevens dat we geen gronden hebben gevonden om de data te wegen. De zeer gunstige respons is voor een groot deel te danken aan de statushouders zelf: we hebben regelmatig vernomen van de statushouders en van de interviewers van Labyrinth dat men graag wilde deelnemen om zijn of haar verhaal te doen en zo bij te dragen aan het integratiebeleid in Rotterdam.

Voor stilistische redenen worden de statushouders in het SNTR-programma en in het gemeentelijk beleid in dit rapport respectievelijk aangeduid als de SNTR-groep en de gemeentegroep. Tabel 1.1 licht enkele demografische verschillen uit tussen beide groepen. Deze demografische verschillen vallen terug te voeren op de selectiecriteria van SNTR. Doordat SNTR zich richt op Syrische gezinnen worden alleenstaanden en statushouders uit andere herkomstlanden automatisch uitgesloten van deelname aan het SNTR-programma en vallen zij in de gemeentegroep.

Ten eerste, de SNTR-groep bestaat uit statushouders met een Syrische herkomst, terwijl de gemeentegroep meer divers is met ongeveer een vijfde uit Eritrea en een vijfde uit overige herkomstlanden, zoals Iran (3%), Irak (4%) en Afghanistan (3%). Ten tweede, in de gemeentegroep zijn mannen in de meerderheid, terwijl in de SNTR-groep de genderverdeling meer in balans is. Ten derde, in de gemeentegroep zitten meer jongere statushouders tussen de 15 en 34 jaar, terwijl in de SNTR-groep de leeftijdsgroepen meer gelijkmatig zijn verdeeld. Ten vierde, in de gemeentegroep is het merendeel sinds 2015 of eerder in Nederland, terwijl in de SNTR-groep het merendeel in 2016 is aangekomen. Dit verschil is tevens terug te zien in de gegevens van de Basisregistratie Personen over het jaar van vestiging in Rotterdam; vijf op de tien statushouders uit de SNTR-groep is in 2017 in zijn/haar huidige woning komen wonen tegenover vier op de tien statushouders uit de gemeentegroep (niet weergegeven in de tabel). Tot slot, de SNTR-groep kent alleen gezinnen: driekwart van de statushouders in de SNTR-groep woont samen met een partner en/of kind(eren)⁸, terwijl in de gemeentegroep geldt dit voor ongeveer zes op de tien statushouders.

⁸ Dat niet iedereen in de SNTR-groep samenwoont met een partner en/of kinderen komt doordat een deel van de kinderen; gezien de selectie van respondenten van 15 jaar en ouder, ook heeft deelgenomen aan de survey.

Tabel 1.1

Samenstelling SNTR- en gemeentegroep naar geslacht, leeftijd, jaar van aankomst in Nederland, herkomstland, thuiswonende partner en kind(eren) (in procenten)

	Totaal Rotterdam	SNTR- groep	Gemeente- groep
Totaal	100	31	69
Syrië	73	95	62
Eritrea	13	0	18
Overige	14	5	20
Man	54	48	57
Vrouw	46	52	43
15-24 jaar	32	28	35
25-34 jaar	35	29	38
35-44 jaar	18	25	15
≥ 45 jaar	14	19	12
≤ 2015	47	33	53
2016	43	53	39
2017	10	14	8
Thuiswonende partner	54	75	57
Geen thuisw. partner	46	25	43
Thuiswonend(e) kind(eren)	50	78	62
Geen thuisw. kind(eren)	50	23	38

Bron: EUR Bridge survey wave I.

1.4 Achterliggende statistiek

In de rapportage van de resultaten worden in eerste instantie de beschrijvende statistieken voor statushouders in Rotterdam, de SNTR- en de gemeentegroep besproken. In een tweede stap wordt gepoogd (ten dele) een verklaring te geven voor mogelijke verschillen tussen de groepen. We bespreken uitsplitsingen naar geslacht, leeftijdscategorieën, jaar van aankomst in Nederland en overige kenmerken indien relevant, zoals herkomstland. Door deze uitsplitsingen krijgen we ook een beeld van welke zaken wel of juist minder goed gaan voor bepaalde subgroepen, zoals vrouwen en oudere leeftijdsgroepen. Vervolgens worden de gevonden verschillen getoetst op statistische significantie met behulp van multivariate analyses. Een statistisch significant resultaat betekent dat het onwaarschijnlijk is dat het gevonden resultaat op toeval berust⁹. In een multivariate analyse wordt de samenhang tussen twee variabelen onderzocht terwijl er voor de invloed van andere variabelen wordt gecorrigeerd. Op deze manier kunnen we bijvoorbeeld vergelijkingen maken tussen de SNTR- en de gemeentegroep, gecontroleerd voor het effect van bepaalde geobserveerde sociodemografische variabelen (in ieder geval geslacht, leeftijd, jaar van aankomst in Nederland en herkomstland) op de geschatte relatie tussen groepslidmaatschap en een afhankelijke variabele.

1.5 Vergelijkingen met andere populaties

In de hoofdstukken worden de uitkomsten in Rotterdam waar mogelijk vergeleken met de uitkomsten van onderzoek onder andere populaties, namelijk met recent gearriveerde Syriërs,

⁹ De nulhypothese dat er in de populatie geen verschil bestaat wordt verworpen bij $p \leq .05$.

eerdere vluchtelingengroepen en de algemene populatie in Nederland. De eerste vergelijking betreft het door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) uitgevoerde landelijke onderzoek “Syriërs in Nederland” (Dagevos, Huijnk, Maliepaard & Miltenburg, 2018). De vragenlijsten van het huidige en het landelijke onderzoek van het SCP kennen veel overeenkomsten, waardoor de structurele en sociaal-culturele positie van de statushouders in Rotterdam kan worden vergeleken met deze van andere recent gearriveerde statushouders in Nederland. Bij het maken van vergelijkingen is wel voorzichtigheid geboden. Er zijn namelijk verschillen met onze onderzoeksgroep, zo zitten in het landelijke onderzoek Syrische statushouders die al iets langer in Nederland zijn (verblijfsstatus ontvangen tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016). Vervolgens worden er waar mogelijk vergelijkingen gemaakt met bevindingen van onderzoeken bij eerdere vluchtelingengroepen, zoals met behulp van het SCP-rapport “Vluchtelingengroepen in Nederland” onder personen afkomstig uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië (Dourleijn & Dagevos, 2011). Dit onderzoek richt zich op statushouders die al geruime tijd in Nederland zijn en verschaft daarbij inzicht in de structurele en sociaal-culturele positie van statushouders op termijn. Tot slot worden er, waar relevant, vergelijkingen gemaakt met mensen zonder vluchtachtergrond, zoals personen met een niet-Westerse immigratieachtergrond in Rotterdam of de algemene bevolking in Nederland. De genoemde vergelijkingen dienen als een belangrijk referentiekader voor het duiden van de bevindingen in dit onderzoek.

1.6 Inhoudelijk overzicht

Deze beschrijvende rapportage geeft een uitvoerig beeld van de kenmerken van de statushouders in het SNTR-programma en van statushouders die in dezelfde periode in Rotterdam zijn komen wonen, maar deel uitmaken van het gemeenteprogramma. De centrale thema's zijn ondergebracht in negen inhoudelijke hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 bespreekt de migratiegeschiedenis, opvang en huisvesting in Nederland. De migratiegeschiedenis wordt geschetst voor de verschillende groepen in het huidige onderzoek waaronder de duur van de vlucht en de belangrijkste transitlanden. De opvang in Nederland bestrijkt de eerste periode na aankomst en geeft een overzicht van de duur, het aantal verhuizingen en gedane activiteiten in het asielzoekerscentrum. Tot slot wordt de tevredenheid met de woning in Rotterdam besproken.

Hoofdstuk 3 beschrijft de onderwijspositie van de statushouders. Door het nog korte verblijf in Nederland richt deze zich hoofdzakelijk op het gevolgde onderwijs in het land van herkomst onderscheiden naar onderwijsparticipatie, hoogst gevolgde en hoogste gerealiseerde (aan de hand van diplomabezit) opleiding. Eerder onderzoek heeft laten zien dat onderwijs een centrale determinant is voor het integratieproces, waaronder het leren van de Nederlandse taal, het vinden van betaald werk en identificatie met Nederland (e.g. Dourleijn & Dagevos, 2011).

Hoofdstuk 4 richt zich op het leren van de Nederlandse taal en inburgering. In deze vroege fase van het integratieproces is het leren van de taal voor veel statushouders hun hoofdactiviteit. In dit hoofdstuk staan de tevredenheid en ervaringen met de gevolgde taal cursus centraal. Daar aan gerelateerd worden de door de statushouders ervaren huidige taalbeheersing, voortgang en verwacht taalniveau besproken. Tevens wordt de stand van zaken weergegeven met betrekking tot het inburgeringsexamen.

Hoofdstuk 5 beschrijft de gezondheid van de statushouders in Rotterdam. Hierbij is aandacht voor zowel de fysieke als de mentale gezondheid van statushouders. Daarnaast wordt het gebruik van medische voorzieningen besproken, zoals inschrijvingen en contacten met de huisarts, tandarts, medisch specialist, psycholoog of psychiater.

Hoofdstuk 6 is gewijd aan maatschappelijke begeleiding en zelfredzaamheid. Zowel de individuele als de collectieve zelfredzaamheid, ofwel de aan te spreken hulpbronnen, worden in kaart gebracht. Door de korte verblijfsduur is maatschappelijke begeleiding voor veel statushouders nog hun voornaamste hulpbron. Dit hoofdstuk geeft dan ook een uitvoerig overzicht van de aangeboden hulpterreinen, doeltreffendheid en tevredenheid met maatschappelijke begeleiding aangeboden vanuit SNTR (voor de SNTR-groep) en Vluchtelingenwerk (voor de gemeentegroep).

Hoofdstuk 7 gaat in op de structurele positie van de statushouders, namelijk hun arbeidspositie en financiële situatie. Naast de frequentie van betaald werk omvat dit hoofdstuk meerdere sociaaleconomische thema's, zoals de arbeidspositie in het herkomstland, gerichtheid op de arbeidsmarkt en ingeschatte arbeidskansen in Nederland. Daarnaast wordt het aandeel statushouders met een uitkering besproken en de (ervaren) financiële situatie.

Hoofdstukken 8 en 9 bespreken de sociaal-culturele positie van de statushouders. Hoofdstuk 8 beschrijft de sociale contacten van statushouders en uitsluiting in Nederland. Het hoofdstuk bevat een uitgebreide beschrijving van de sociale contacten met burens en vrienden uit zowel de autochtone populatie als uit de herkomstgroep. Daarnaast wordt ingegaan op de behoefte aan sociaal contact en de prevalentie van eenzaamheid in de doelgroep. Tot slot richten we ons op sociale uitsluiting, ofwel ervaren discriminatie, dat van invloed is op het aangaan van sociale relaties (Van der Linden, 2017).

Hoofdstuk 9 richt zich op waardeoriëntaties en religiositeit. Centrale waardeoriëntaties zijn attitudes met betrekking tot homoseksualiteit en gendergelijkheid. Religiositeit geeft een beeld van welke religies worden aangehangen onder de doelgroep en hoe belangrijk de rol van religie is in hun leven.

Hoofdstuk 10 presenteert informatie over de tevredenheid in Nederland. Het gaat hier om de tevredenheid met en het thuis en veilig voelen in de buurt en in Nederland. Vervolgens wordt het vertrouwen in belangrijke Nederlandse instituties, Nederlanders en mensen uit de eigen herkomstgroep besproken. Tot slot wordt de identificatie met het land van herkomst, Rotterdam en Nederland beschreven evenals de verblijfsintenties van statushouders voor de nabije toekomst.

Hoofdstuk 11, geschreven door Barbara van der Ent, gaat ten slotte specifiek in op de positie van jonge statushouders (15 tot 21-jarigen). Deze jongste leeftijdsgroep is niet alleen een groep met een sterk integratiepotentieel, maar blijkt in bovenstaande hoofdstukken tevens systematisch te verschillen van oudere leeftijdsgroepen op diverse vlakken.

Literatuur

- Bakker, L. (2016). *Seeking Sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(1), 69–85.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field*. Home Office Online Report.
- Dagevos, J., Huijnk, W., Maliepaard, M., & Miltenburg, E. (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Labyrinth Onderzoek & Advies (2018). *Methodologische rapportage veldwerk EUR Bridge survey*. Utrecht: Labyrinth Onderzoek & Advies.
- Van der Linden, M. (2017). Context, intergroup threats and contact as determinants of prejudice toward immigrants. Leuven: KU Leuven.

2. Migratiegeschiedenis, opvang en huisvesting in Nederland

2.1 Inleiding

Statushouders onderscheiden zich op verschillende manieren van migranten die om andere redenen, bijvoorbeeld als huwelijks- of arbeidsmigrant, naar Nederland zijn gekomen. Misschien wel het belangrijkste verschil is dat ze zijn gevlucht en een deel van hen een lange en moeilijke weg hebben afgelegd voordat ze in Nederland arriveerden. Vluchtelingen kenmerken zich verder doordat ze hun asielaanvraag afwachten in de opvang. Uit eerder onderzoek weten we dat zowel de aanleiding voor de vlucht, de vlucht zelf en de duur in de opvang gevolgen heeft voor de mentale gezondheid en, voor een deel hieruit voortvloeiend, de economische en sociale integratie (e.g. Phillimore, 2011; Bakker, 2016; Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). Om deze redenen is het dus belangrijk om te kijken via welke weg de statushouders naar Rotterdam zijn gekomen en hoe lang ze in de opvang hebben gezeten. Ook stellen we vast wat de Rotterdamse statushouders vinden van hun woning en welke verschillen er zijn op het gebied van huisvesting tussen de statushouders die deel uitmaken van de SNTR- en de gemeentegroep.

2.2 Migratiegeschiedenis

De statushouders in dit onderzoek hebben vanaf januari 2016 een verblijfsstatus gekregen in Nederland en zijn in de periode juli 2016 tot 1 maart 2018 in Rotterdam komen wonen. De meeste statushouders zijn in 2015 (41%) of 2016 (43%) naar Nederland gekomen (overige: 10% in 2017 en 7% in 2014 of eerder). De duur van de vlucht loopt sterk uiteen. De meeste statushouders hebben zo'n drie maanden over hun vlucht gedaan (i.e. mediaan), maar door een aantal uitschieters ligt de gemiddelde duur een stuk hoger, namelijk bijna 16 maanden¹⁰.

Turkije als belangrijkste transitland

De verschillende duur wordt deels verklaard door de vluchtroute. De meeste primaire migranten bereiken Nederland rechtstreeks door op reguliere wijze het vliegtuig te pakken, anderen wachten een nareisvisum af voor gezinshereniging met een statushouder die al in Nederland is aangekomen of reizen met behulp van een mensensmokkelaar naar Nederland. Bijna de helft van de statushouders zijn rechtstreeks naar Nederland gekomen (46%) en deed minder dan een maand over hun vlucht. Een net iets groter deel heeft eerst minimaal drie maanden in (een) ander(e) land(en) gewoond of verbleven voor in Nederland aan te komen (54%). Deze groep deed doorgaans bijna twee jaar over hun vlucht. Als we uitsplitsen naar herkomstland, dan vallen er verschillen op. De meeste Syriërs deden twee maanden over hun vlucht, maar de vluchtduur varieert sterk tussen per groep. Syrische statushouders in de SNTR-groep deden doorgaans vijf maanden over hun vlucht, terwijl voor de Syrische statushouders in de gemeentegroep was dit doorgaans één maand. Van de Syriërs die niet rechtstreeks naar Nederland zijn gekomen (52%), zijn de meeste via Turkije gevlucht (66%), maar Griekenland (19%), Libanon (15%), Jordanië (8%)

¹⁰ In zowel paragraaf 2.2 als 2.3 wordt de mediaan gerapporteerd, tenzij anders aangegeven. De mediaan is het middelste getal nadat alle waarnemingen op volgorde zijn gezet. Deze centrummaat is minder gevoelig voor extreme waarden dan het gemiddelde.

of een ander land (12%) worden ook genoemd. Eritreeërs deden het vaakst 13 maanden over hun vlucht. De Eritreeërs die niet rechtstreeks naar Nederland zijn gekomen (89%), zijn veelal via Soedan (59%), Ethiopië (53%), Libië (26%) en/of Italië (11%) gevlucht. Statushouders uit overige herkomstlanden deden het vaakst één maand over hun vlucht. Degenen die niet rechtstreeks naar Nederland zijn gekomen (36%) noemen het vaakst een tijdelijk verblijf in Turkije (52%), Griekenland (24%), Duitsland (9%), Oostenrijk (8%), Libanon (8%), Ethiopië (8%), Libië (6%) of een ander land zoals Egypte (22%). Er zijn geen verschillen naar geslacht, dit komt overeen met de bevindingen van het landelijke onderzoek (Maliepaard & Schans, 2018).

In het huidige onderzoek kunnen we geen uitspraken doen over hoe statushouders hun vlucht hebben ervaren, maar uit ander onderzoek weten we dat vluchten vaak een onzekere en gevaarlijke onderneming is. Zo is een meerderheid van de Syriërs onderweg mishandeld, afgeperst en/of kreeg te maken met financieel bedrog. Daarnaast heeft een kwart schipbreuk geleden (Maliepaard & Schans, 2018). Eritreeërs hebben te maken gehad met honger, dorst, uitputting, ontvoering en mishandeling door mensenhandelaren en groepen (Sterckx & Fessehazion, 2018). Niet zelden houden statushouders dan ook fysieke en psychische (e.g. trauma, angststoornissen) gezondheidsklachten over aan hun vlucht (Lindert, Von Ehrenstein, Priebe, Mielck, & Brähler, 2009).

2.3 Opvang in het asielzoekerscentrum

De meeste statushouders (81%) zijn na aankomst in Nederland opgevangen in een asielzoekerscentrum (AZC)¹¹. Zij hebben het volgende traject doorlopen (zie ook COA, 2018a). Na het indienen van een asielaanvraag bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) wordt een asielzoeker voor minimaal vier dagen opgevangen bij de centrale ontvangstlocatie in Ter Apel of Budel. Vervolgens verhuist een asielzoeker naar een procesopvanglocatie voor de rust- en voorbereidingstermijn voor de asielaanvraag van in beginsel acht dagen. Na afloop van deze termijn hoort de asielzoeker van de IND of zijn/haar asielaanvraag is ingewilligd (toekenning verblijfsvergunning) of dat meer onderzoek nodig is (verlengde asielprocedure)¹². In het geval van een toegekende verblijfsvergunning verblijft de statushouder in het AZC in afwachting van de koppeling van het COA aan een gemeente in de regio. Het is vervolgens aan de desbetreffende gemeente de taak om woonruimte te realiseren. In het geval van een verlengde asielprocedure hoort de asielzoeker binnen zes maanden van de IND of er een verblijfsvergunning wordt toegekend. De IND kan deze termijn met nog eens negen maanden verlengen, bijvoorbeeld bij grote drukte of als er meer onderzoek nodig is. In de tussentijd verblijft de asielzoeker in het AZC en wordt hij of zij na toekenning van een verblijfsvergunning alsnog gekoppeld aan een gemeente.

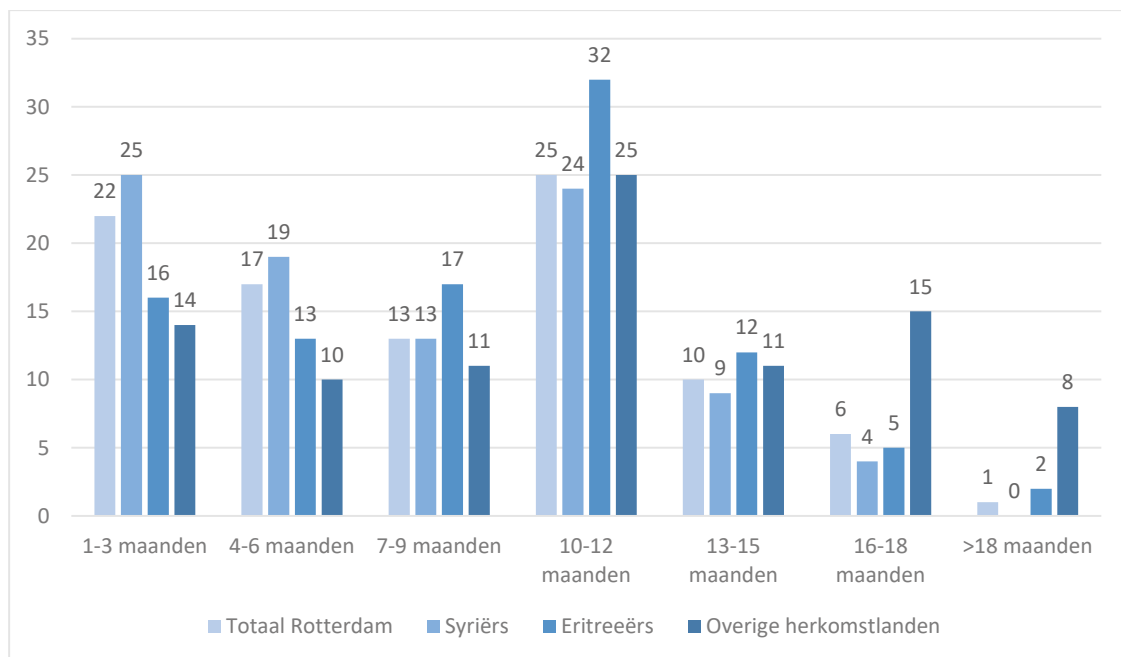
¹¹ Sommige statushouders in dit onderzoek konden na aankomst in Nederland meteen terecht bij hun partner (11%) of bij familie of vrienden (4%). Zij vallen doorgaans in de categorie nareizigers en hebben voor hun komst naar Nederland de procedure voor gezinshereniging doorlopen. De procedure voor gezinshereniging kan door het grote aantal aanvragen lang duren, in sommige gevallen wel meer dan twee jaar (COA, 2018a).

¹² Een derde optie is uiteraard dat de asielaanvraag is geweigerd, maar in dit onderzoek bevinden zich alleen asielzoekers waarvan de asielaanvraag is goedgekeurd.

Statushouders brengen doorgaans acht maanden door in de opvang

Bovenstaande trajectbeschrijving laat al zien dat de uiteindelijke statushouder in meerdere opvanglocaties verblijft na aankomst in Nederland. De statushouders in dit onderzoek hebben doorgaans acht maanden doorgebracht in de opvang (Figuur 2.1). Syriërs brachten doorgaans zeven maanden door in de opvang. Deze duur is korter (25% 1-3 maanden) dan de gemiddelde opvangduur voor Syriërs in Nederland (16% 1-3 maanden) (Dagevos & Miltenburg, 2018). De Eritreeërs in dit onderzoek brachten 10 maanden door in de opvang en statushouders uit overige herkomstlanden 12 maanden. Het inwilligingspercentage voor asielaanvragen van Syriërs en Eritreeërs ligt hoog (respectievelijk 70% en 65%; Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2017), maar bij Eritreeërs ontbreken vaker officiële documenten waardoor de asielprocedure wordt vertraagd¹³. Bij statushouders uit overige herkomstlanden is het verkrijgen van een verblijfsvergunning minder evident waardoor de asielprocedure ook voor deze groep meer tijd in beslag neemt.

De uiteenlopende opvangduur voor de verschillende herkomstgroepen is tevens gereflecteerd in de SNTR- en gemeentegroep. De gemiddelde opvangduur voor statushouders in de SNTR-groep was vijf maanden, terwijl de opvangduur in de gemeentegroep doorgaans tien maanden was. Ook als we ons alleen richten op Syrische statushouders, zien we hetzelfde verschil in opvangduur in de SNTR-groep. Het is mogelijk dat de opvangduur voor de SNTR-groep korter is door het grotere aandeel nareizigers in deze groep.

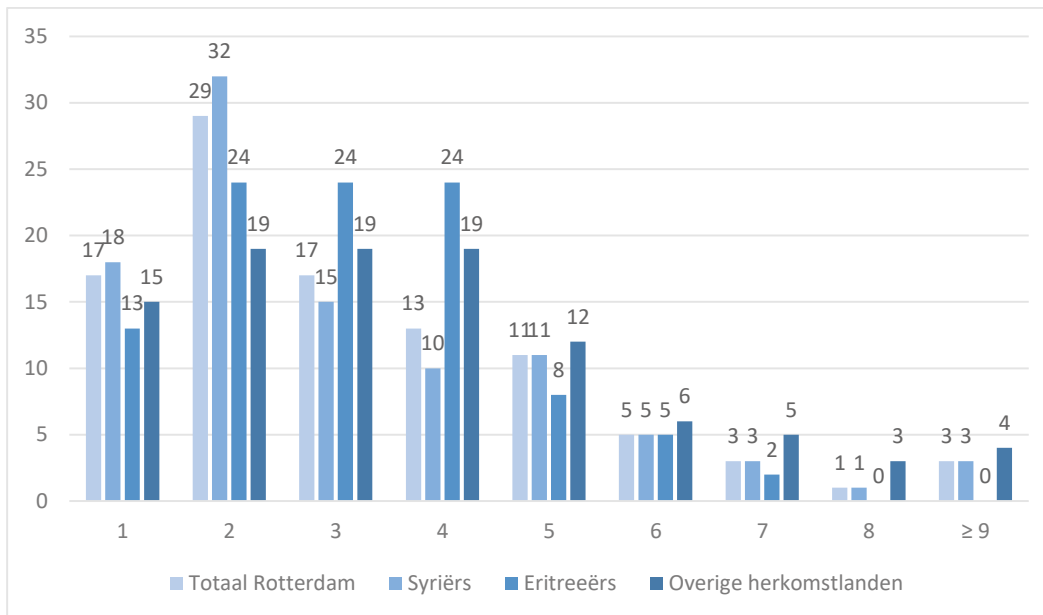
Figuur 2.1. Aantal maanden in AZC naar herkomst (in procenten)

¹³ Denk bijvoorbeeld aan identiteitsdocumenten, waardoor de Eritrese nationaliteit niet met papieren is te bewijzen.

Verblijf in doorgaans twee tot drie verschillende opvanglocaties

Er zijn meerdere studies die waarschuwen voor een lang verblijf in het AZC (zie ook Engbersen, Dagevos, Jennissen, Bakker, Leerkes, Klaver & Odé, 2015). Naarmate het verblijf langer duurt, raken bewoners verveeld en neemt het eigen initiatief af (ACVZ, 2013; Ghorashi, 2005; Larruina & Ghorashi, 2016). Omdat de passieve houding vaak wordt meegenomen na de AZC-periode kan dit op termijn problemen opleveren voor het aangaan van nieuwe sociale contacten (ACVZ, 2013; Philimore, 2011; Ryan, Dooley & Benson, 2008) en heeft het een negatieve invloed op de mentale gezondheid (ACVZ, 2013; Bakker, Dagevos & Engbersen, 2014; Laban, Gernaat, Komproe, Schreuders & De Jong, 2004). Desalniettemin is er de laatste jaren veel veranderd voor het verblijf in een AZC (zie ook Engbersen et al., 2015). Zo heeft het huidige cohort statushouders gemiddeld een kortere AZC-periode gehad dan eerdere cohorten (COA, 2018b). Toch wordt ook in een recente studie op basis van een deel van de huidige Rotterdamse survey data gevonden dat een langere AZC-periode gerelateerd is aan een slechtere mentale gezondheid een jaar na het verblijf (Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). Dit blijkt echter niet alleen te wijten aan verblijfsduur, maar wordt deels verklaard door het aantal verhuizingen binnen de AZC-periode. Dit onderzoek laat zien dat niet zozeer de leefomstandigheden binnen het AZC schadelijk zijn, maar dat juist de verhuizingen in de AZC-periode ontwrichtend werken. Eritreeërs en statushouders uit overige herkomstlanden verbleven doorgaans in drie verschillende opvanglocaties. Syriërs daarentegen verbleven doorgaans in twee opvanglocaties (Figuur 2.2), maar dit varieert sterk tussen individuen; van één tot wel negen of meer opvanglocaties. Het aantal verblijven van Syriërs in Rotterdam in verschillende opvanglocaties ligt echter wel lager dan in het landelijke onderzoek, daar geven Syriërs vaker aan in drie of vier opvanglocaties te hebben verbleven (Dagevos & Miltenburg, 2018).

Bij het vergelijken van de statushouders in SNTR- en gemeentegroep zien we een zelfde beeld, waarbij de SNTR-groep doorgaans in twee verschillende opvanglocaties is verbleven tegenover drie opvanglocaties voor de gemeentegroep. Dit geldt tevens als we alleen naar Syrische statushouders kijken en is waarschijnlijk gerelateerd aan de kortere opvangduur en het grotere aandeel nareizigers in de SNTR-groep.

Figuur 2.2. Aantal verschillende opvangcentra verbleven naar herkomst (in procenten)

2.4 Activiteiten in het asielzoekerscentrum

Een andere belangrijke verandering in vergelijking met de AZC-periode van enkele jaren geleden is dat er tegenwoordig verschillende activiteiten worden gefaciliteerd tijdens de opvang, zoals het alvast leren van de Nederlandse taal of het starten van vrijwilligerswerk (COA, 2018b). Het idee hierachter is dat deze activiteiten een vroege start bieden voor integratie in de Nederlandse samenleving (zie ook Engbersen et al., 2015). Een studie op basis van een deel van deze survey heeft al laten zien dat het ondernemen van activiteiten in het AZC is gerelateerd aan een betere sociale integratie een jaar na het AZC-verblijf (Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). In de survey is gevraagd naar het zelf leren van de Nederlandse taal, het volgen van taallessen Nederlands, het doen van vrijwilligerswerk, hebben van betaald werk en/of het volgen van een opleiding. Zeven op de tien statushouders in dit onderzoek heeft minstens één van deze activiteiten ondernomen (71%), terwijl drie op de tien (29%) heeft geen activiteiten ondernomen. Het was uiteraard mogelijk om de genoemde activiteiten te combineren in het AZC. Van de actieve statushouders heeft 38% één activiteit gedaan, 35% twee activiteiten en 27% drie of meer activiteiten. Van de actieve statushouders heeft vijf op tien taallessen Nederlands gevolgd, vier op tien zelf Nederlands geleerd, drie op tien vrijwilligerswerk gedaan en/of bijna twee op tien een opleiding gevolgd (Tabel 2.1). Daarnaast heeft 5% betaald werk gehad in de AZC-periode. Het landelijk onderzoek laat een vergelijkbaar beeld zien voor het volgen van een opleiding of het hebben van betaald werk in de AZC-periode. Echter, in het landelijke onderzoek ligt de deelname bij het volgen (58%) of zelf leren (55%) van de Nederlandse taal en het doen van vrijwilligerswerk (40%) hoger (Dagevos & Miltenburg, 2018), maar dit komt waarschijnlijk doordat deze groep langer in de opvang heeft gezeten.

Mannen aanzienlijk vaker actief in AZC-periode dan vrouwen

We zien dat statushouders in de SNTR-groep minder vaak Nederlandse taalles hebben gevolgd, zelf Nederlands hebben geleerd of vrijwilligerswerk hebben ondernomen in het AZC. Deze verschillen zijn grotendeels te wijten aan het grotere aandeel vrouwen in de SNTR-groep¹⁴. Vrouwen hebben minder vaak dan mannen Nederlandse taalles gevolgd, zelf Nederlands geleerd, vrijwilligerswerk gedaan en/of een opleiding gevolgd in het AZC. Door deze discrepantie missen vrouwen een vroege start in hun integratie wat ook op langere termijn voor een achterstand kan zorgen (Weeda, Van der Linden & Dagevos, 2018). Verder valt op dat statushouders tot 34 jaar vaker zelf Nederlands hebben geleerd in het AZC dan statushouders van 35 jaar en ouder. Dit reflecteert het beeld dat het leren van de Nederlandse taal bij oudere statushouders moeizamer verloopt (zie ook Hoofdstuk 4). Daarnaast zien we dat het volgen van taalles, zelf leren van de Nederlandse taal en het doen van het vrijwilligerswerk vaker voorkomt bij statushouders die langer in een AZC verblijven. Ten slotte hebben statushouders die eerder in Nederland zijn aangekomen vaker vrijwilligerswerk of betaald werk gedaan, maar het aandeel met betaald werk blijft klein.

Bovenstaande patronen worden grotendeels gereflecteerd in het landelijk onderzoek (Dagevos & Miltenburg, 2018). Ook in het landelijk onderzoek wordt gevonden dat vrouwen minder actief zijn wat betreft het zelf Nederlands leren of volgen van een taal cursus en het doen van vrijwilligerswerk. Tevens wordt het gevonden patroon voor opvangduur bevestigd in het landelijk onderzoek.

Tabel 2.1 | Activiteiten in AZC naar groep, geslacht, leeftijd, jaar van aankomst in Nederland en verblijfsduur in AZC (in procenten)^a

	Nederlandse taalles gevolgd	Zelf Nederlands geleerd	Vrijwilligers-werk	Betaald werk	Scholing/opleiding gevolgd
Totaal Rotterdam	51	41	29	5	17
SNTR-groep	44	31	20	4	17
Gemeentegroep	54	46	33	6	16
Man	56	47	37	6	20
Vrouw	44	32	16	3	12
15-24 jaar	56	44	23	3	17
25-34 jaar	46	46	36	6	16
35-44 jaar	49	34	31	9	16
≥ 45 jaar	51	31	22	2	18
≤ 2015	54	49	41	7	15
2016	51	34	16	3	18
2017	32	19	6	0	18
1-3 maanden	36	30	12	3	14
4-6 maanden	57	34	20	4	23
7-9 maanden	57	44	29	4	19
10-12 maanden	55	48	39	5	17
≥ 13 maanden	57	53	45	9	10

¹⁴ Op basis van multivariate analyses: naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) is tevens de controlevariabele opgenomen met betrekking tot de verblijfsduur in een AZC. Dit is gedaan omdat de verblijfsduur samenhangt met het aantal activiteiten dat men heeft kunnen ondernemen tijdens het AZC-verblijf.

^a Statushouders die een AZC zijn verbleven konden één of meerdere opties aanvinken. Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

^a Statushouders die een AZC zijn verbleven konden één of meerdere opties aanvinken. Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

2.5 Huisvesting

Na het verblijf in een AZC worden statushouders door COA gekoppeld aan de gemeente Rotterdam, die vervolgens voor huisvesting zorgt. In deze paragraaf worden de ervaringen en tevredenheid met betrekking tot huisvesting in Rotterdam besproken.

Wens om te verhuizen met name door onvrede met de woning

De meeste statushouders verblijven nog in dezelfde woning als toen ze in Rotterdam kwamen wonen, 15% woont daarentegen inmiddels in een andere woning. Deze verhuizingen zullen zich de komende jaren waarschijnlijk voortzetten: binnen twee jaar is 28% van plan te verhuizen en 30% wil misschien verhuizen. De belangrijkste redenen hiervoor zijn onvrede met de huidige woning (33%), samenwonen met de partner (13%) of werk en/of studie (12%). Daarnaast wordt gezinsuitbreiding regelmatig als reden opgegeven waardoor de woning over tijd te klein wordt bevonden. Tabel 2.2 geeft een overzicht van de tevredenheid met de woning en de veelgehoorde klachten. Het merendeel van de statushouders in Rotterdam is tevreden met de woning, maar de helft rapporteert wel te hoge (huur)kosten en/of te weinig buitenruimte. Ruim een derde vindt de woning te klein. Deze negatieve ervaringen worden regelmatig genoemd in zowel de SNTR- als de gemeentegroep, alleen beklagt de gemeentegroep zich vaker over te hoge (huur)kosten van de woning. Daarnaast is de SNTR-groep in algemene zin tevredener met zijn/haar woning. Zonder aanvullende informatie kunnen we niet volledig verklaren waar de verschillen tussen de groepen vandaan komen ¹⁵. Er zijn namelijk geen opvallende patronen bij verdere uitsplitsing naar geslacht, leeftijd, jaar van vestiging in Rotterdam of jaar van aankomst in Nederland (niet weergegeven in de tabel).

Tabel 2.2

Tevredenheid met en minpunten van huisvesting naar groep (in procenten)^a

	Algemene tevredenheid^b	Te klein^c	Te weinig buitenruimte^c	Kosten te hoog^c
Totaal Rotterdam	65	36	49	52
SNTR-groep	69	41	53	45
Gemeentegroep	63	34	47	56

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe tevreden bent u met uw huidige woning?" met als antwoordcategorieën 1: zeer tevreden, 2: tevreden, 3: niet tevreden, maar ook niet ontevreden, 4: ontevreden, 5: zeer ontevreden. Daarnaast is gevraagd "Wilt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende uitspraken over uw woning?" [uitspraken weergegeven in de tabel] met de antwoordcategorieën 1: helemaal eens, 2: eens, 3: niet eens, niet oneens, 4: oneens, 5: helemaal oneens. Alleen antwoordcategorieën 4 en 5 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

^b percentage (zeer) tevreden. ^c Percentage (helemaal) mee eens.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

¹⁵ In de analyses is naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens de controlevariabele opgenomen met betrekking tot het jaar van vestiging in Rotterdam.

2.6 Samenvatting

De meeste statushouders hebben drie maanden over hun vlucht gedaan. De verschillen zijn groot, sommigen komen direct naar Nederland en dan is de duur van de vlucht betrekkelijk kort, anderen hebben eerst tussentijds in andere landen gewoond, meest in Turkije. Dan is een duur van de vlucht van enkele jaren niet ongebruikelijk. De grote onderlinge verschillen zien we tevens terug als we uitsplitsen naar groep: Syriërs uit de SNTR-groep deden het vaakst vijf maanden over hun vlucht, terwijl bij de Syriërs in de gemeentegroep is dit doorgaans één maand. De overgrote meerderheid van de Rotterdamse statushouders heeft een periode in de opvang gezeten. Statushouders woonden het vaakst acht maanden in een AZC: Syriërs brachten doorgaans zeven maanden door in het AZC, Eritreeërs tien maanden en statushouders uit overige herkomstlanden twaalf maanden. Hoewel deze periode korter is dan in bijvoorbeeld de jaren negentig gaat het nog steeds om aanzienlijke perioden. Daarnaast verblijven statushouders doorgaans in twee tot drie opvanglocaties. Deze verschillen worden gereflecteerd in de SNTR- en gemeentegroep, waarbij SNTR-deelnemers doorgaans een kortere opvangduur hebben gehad en minder opvanglocaties van binnen hebben gezien. Een behoorlijk deel gebruikt de tijd in de opvang om Nederlands te leren en vrijwilligerswerk te doen: statushouders in de gemeentegroep deden dit vaker dan de SNTR-groep.

Na de AZC-periode vestigen statushouders zich in Rotterdam. Statushouders in de SNTR-groep zijn in algemene zin tevreden over hun woning en hebben minder dan de gemeentegroep klachten over de hoogte van de woonkosten. Wel vinden SNTR-deelnemers hun woning vaak te klein en vinden ze dat ze te weinig buitenruimte hebben. Mede door deze redenen overweegt een aanzienlijk deel van de statushouders binnen twee jaar te verhuizen.

Literatuur

- ACVZ (2013). *Verloren tijd. Advies over dagbesteding in de opvang van vreemdelingen*. Den Haag: ACVZ.
- Bakker, L. (2016). *Seeking Sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2014). The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. A study on the impact of length of stay in asylum accommodation and residence status on socio-economic integration for the four largest refugee groups in the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, 15(3), 431-448.
- CBS (2015). *Welzijn in Nederland 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- COA (2018a). *Asielprocedure*. Geraadpleegd op <https://www.coa.nl/nl/asielopvang/asielprocedure>.
- COA (2018b). *Begeleiding en voorlichting*. Geraadpleegd op <https://www.coa.nl/nl/asielopvang/wonen-op-een-asielzoekerscentrum/begeleiding-en-voorlichting>
- Dagevos, J., & Maliepaard, M. (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., & Miltenburg, E. (2018). Periode in de opvang. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 53-67). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Vroome, T., & Hooghe, M. (2014). Life satisfaction among ethnic minorities in the Netherlands: Immigration experience or adverse living conditions? *Journal of Happiness Studies*, 15(6), 1389-1406.
- De Vroome, T., & Hooghe, M. (2015). *Explaining the ethnic minority disadvantage in subjective well-being: A multilevel analysis of European countries*. In: A new research agenda for improvements in quality of life (pp. 87-108). Springer, Cham.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., Leerkes, A., Klaver, J., & Odé, A. (2015). *Geen tijdverliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Ghorashi, H. (2005). Agents of change or passive victims: the impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees. *Journal of Refugee Studies*, 18(2), 181-198.
- Ghorashi, H., & Suanet, B. (2017). Pleidooi voor een gelaagde benadering van de vluchtelingenproblematiek. *Mens en maatschappij*, 92(4), 353-357.
- Hendriks, M. (2015). The happiness of international migrants: A review of research findings. *Migration Studies*, 3(3), 343-369.
- Laban, C.J., Gernaat, H.B.P.E., Komproe, I.H., Schreuders, B.A., & De Jong, J.T.V.M. (2004). Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 192(12), 843-851.

- Larruina, R., & Ghorashi, H. (2016). The normality and materiality of the dominant discourse: Voluntary work inside a Dutch asylum seeker center. *Journal of Immigrant and Refugee Studies* 14(2): 220-237.
- Lindert, J., von Ehrenstein, O. S., Priebe, S., Mielck, A., & Brähler, E. (2009). Depression and anxiety in labor migrants and refugees—a systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 69(2), 246-257.
- Maliepaard, M., & Schans, D. (2018). Op de vlucht. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 53-67). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2017). *Kerncijfers Asiel en Migratie, december 2017*. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/02/20/kerncijfers-asiel-en-migratie-december-2017>
- Obućina, O. (2013). The patterns of satisfaction among immigrants in Germany. *Social Indicators Research*, 113(3), 1105-1127.
- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. *Journal of Social Policy*, 40(3), 575-593.
- Ryan, D., Dooley, B., & Benson, C. (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaptation and psychological well-being among refugees: towards a resource-based model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1-18.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weeda, L., Van der Linden, M., & Dagevos, J. (2018). Breekt de zon door in het AZC? De rol van de AZC-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. *Mens & Maatschappij*, 93(4), 313-342.

3. Onderwijspositie

3.1 Inleiding

De wijze van en het tempo waarin vluchtelingengroepen integreren is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan het opleidingsniveau waarmee ze Nederland binnenkomen. Zo zijn er bijvoorbeeld forse verschillen in arbeidsparticipatie van personen afkomstig uit Iran, die overwegend hoog zijn opgeleid en personen afkomstig uit Somalië, die vaak laag zijn opgeleid. Natuurlijk spelen er andere factoren een rol, maar het is onmiskenbaar dat het opleidingsniveau een forse invloed heeft op de verklaring van verschillen in integratie, zowel wat betreft de arbeidsmarktpositie, de sociaal-culturele integratie en de positieverwerving van vrouwen (vgl. Bakker & Dagevos, 2017; Dourleijn & Dagevos, 2011). Het is om deze redenen dan ook belangrijk om een beeld te krijgen van het opleidingsniveau van de statushouders in Rotterdam en de verschillen die bestaan tussen degenen die deel uitmaken van het SNTR-programma en degenen die onder het gemeentelijke beleid vallen. We richten ons in dit hoofdstuk primair op het opleidingsniveau dat mensen in het buitenland hebben behaald. Er zijn in deze onderzoeksgroep namelijk nog weinig mensen die deelnemen aan het reguliere Nederlandse onderwijs.

Dit hoofdstuk spitst zich in eerste instantie toe op de onderwijsparticipatie van Syrische statushouders. Daarna volgt een minder uitgebreide schets van de onderwijsparticipatie van Eritreeërs en statushouders uit overige herkomstlanden om ook een beeld te geven van de onderwijsparticipatie van deze beide groepen.

3.2 Onderwijsparticipatie in Syrië

Syrische statushouders in de gemeentegroep vaker een opleiding gevolgd

Van de Syrische statushouders in dit onderzoek heeft 86% een schoolopleiding gevolgd buiten Nederland (Tabel 3.1). Ter vergelijking; in het landelijke onderzoek onder recent gearriveerde Syrische statushouders ligt de onderwijsparticipatie op 92% (Miltenburg & Dagevos, 2018). De onderwijsparticipatie ligt hoger in de gemeente- dan in de SNTR-groep. Leeftijd speelt hier deels een rol¹⁶. Het valt op dat jongeren (15 tot 24-jarigen) vaker een opleiding hebben gevolgd dan de oudere leeftijdsgroepen. Dit kan komen doordat er minder onderwijsmogelijkheden waren in het verleden. Er zijn geen verschillen op basis van geslacht of jaar van aankomst in Nederland.

¹⁶ In de analyses zijn naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens de controlevariabelen opgenomen met betrekking tot het hebben van een partner en kinderen. Dit is gedaan omdat het hebben van een gezin de opleidingskansen van vrouwen kan verminderen.

Tabel 3.1

Onderwijsparticipatie in Syrië naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Schoolopleiding gevolgd
Totaal Rotterdam	86
SNTR-groep	81
Gemeentegroep	90
Man	87
Vrouw	86
15-24 jaar	90
25-34 jaar	84
35-44 jaar	86
≥ 45 jaar	83
≤ 2015	89
2016	85
2017	87

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Heeft u buiten Nederland, bijvoorbeeld in [land van herkomst] of in een ander land, een schoolopleiding gedaan?"

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

3.3 Hoogst gevolgde opleiding in Syrië

Door de oorlog in Syrië en de vlucht naar Nederland hebben Syrische statushouders niet altijd een diploma behaald voor hun hoogst gevolgde opleiding of hebben ze hun diploma's niet kunnen meenemen om te laten accrediteren. Om deze redenen is het interessant om niet alleen te kijken naar de opleiding waarvoor men een diploma bezit, maar ook naar de hoogst gevolgde opleiding in Syrië.

Hoogst gevolgde opleiding onder Syrische statushouders in Rotterdam lager dan elders in Nederland

De niveaus binnen het Syrische onderwijssysteem zijn vertaald naar een gestandaardiseerd onderwijssysteem, zoals gespecificeerd in Bijlagen 1 en 2. In dit onderzoek heeft 18% ten hoogste het basisonderwijs gevolgd en 20% tevens het lager middelbaar onderwijs (Tabel 3.2). Deze beide onderwijsniveaus vallen onder de leerplicht in Syrië. Ongeveer een derde heeft het hoger middelbaar en beroepsonderwijs gevolgd, dit is vergelijkbaar met een havo, vwo of mbo-opleiding. Ongeveer een kwart heeft hoger onderwijs gevolgd, vergelijkbaar met een hbo of universitaire opleiding. Ter vergelijking; in het landelijke onderzoek onder Syrische statushouders heeft 2% de lagere school niet afgemaakt, 13% ten hoogste basisonderwijs, 21% lager middelbaar onderwijs, 33% hoger middelbaar en beroepsonderwijs en 31% hoger onderwijs gevolgd (Miltenburg & Dagevos, 2018). Deze vergelijking laat zien dat de laagste onderwijsniveaus (i.e. lagere school niet afgemaakt en basisonderwijs) enigszins zijn oververtegenwoordigd, terwijl het hoogste onderwijsniveau (i.e. hoger onderwijsniveau) is ondervertegenwoordigd in Rotterdam.

SNTR-groep telt meeste lager opgeleiden

Paragraaf 3.2 liet al zien dat de onderwijsparticipatie in Syrië hoger lag voor statushouders in de gemeentegroep dan in de SNTR-groep. Uit Tabel 3.2 blijkt tevens dat ook de hoogst gevolgde opleiding hoger ligt voor de Syrische statushouders in de gemeentegroep. In de SNTR-groep ligt voornamelijk het aandeel Syriërs dat basisonderwijs heeft gevolgd hoger, in de gemeentegroep ligt het aandeel Syriërs dat hoger middelbaar en beroepsonderwijs en hoger onderwijs heeft gevolgd hoger.

Relatief veel hoger opgeleiden bij vrouwen en 25 tot 34-jarigen

Daarnaast bestaan er verschillen naar geslacht. Syrische vrouwen blijken doorgaans hoger opgeleid dan Syrische mannen, met name de vrouwen zonder kinderen. Dit verschil naar geslacht komt minder uitgesproken naar voren in het landelijke onderzoek, waar het opleidingsniveau van mannen en vrouwen weinig van elkaar verschilde (Miltenburg & Dagevos, 2018). Verder zijn er verschillen naar leeftijd. De jongeren (15 tot 24-jarigen) geven in de meeste gevallen aan ten hoogste het lager middelbaar onderwijs of het hoger middelbaar en beroepsonderwijs gevolgd te hebben. Het relatief kleine percentage dat hoger onderwijs heeft gevolgd (18% tegenover 31% onder 25 tot 34-jarigen) is een aanwijzing dat deze groep voor de vlucht nog te jong was om al hoger onderwijs te kunnen volgen of nog niet de kans heeft gekregen om verder te studeren door het conflict in Syrië. Het hoogst gevolgde onderwijsniveau is te vinden onder 25 tot 34-jarigen van wie maar liefst bijna een derde hoger onderwijs heeft gevolgd. Het is ook bij het bekijken van deze leeftijdsgroepen dat het verschil in onderwijsniveau tussen de statushouders in Rotterdam en in het landelijke onderzoek verder duidelijk wordt. In het landelijke onderzoek ligt het percentage onder 25-plussers dat hoger onderwijs heeft gevolgd zo'n 9 tot 13 procentpunten hoger dan in Rotterdam (zie Miltenburg & Dagevos, 2018). Zo heeft 31% van de 25 tot 34-jarigen in Rotterdam hoger onderwijs gevolgd, in het landelijke onderzoek is dat 44%. Doordat dit opleidingsverschil een leeftijdsgroep met een groot arbeidspotentieel treft is het denkbaar dat dit gevolgen heeft voor de economische integratie in Rotterdam. Er zijn geen verschillen voor het hoogst gevolgde onderwijsniveau op basis van jaar van aankomst.

Tabel 3.2

Hoogst gevolgde opleiding in Syrië (mits schoolopleiding gedaan) naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Lagere school niet afgemaakt	Basis-onderwijs	Lager middelbaar onderwijs	Hoger middelbaar en beroepsonderwijs	Hoger onderwijs
Totaal Rotterdam	5	18	20	34	24
SNTR-groep	4	23	22	31	20
Gemeentegroep	5	15	18	36	26
Man	6	21	21	31	22
Vrouw	4	15	17	38	26
15-24 jaar	3	18	29	31	18
25-34 jaar	4	15	14	36	31
35-44 jaar	6	20	19	35	20
≥ 45 jaar	9	20	14	34	23
≤ 2015	5	18	19	33	26
2016	5	18	20	35	22

^aIn de vragenlijst is gevraagd aan statushouders die een schoolopleiding in Syrië hebben gevolgd "Kunt u aangeven wat de hoogste opleiding is die u buiten Nederland heeft gevolgd volgens het schoolsysteem van Syrië? U hoeft van deze opleiding geen diploma te hebben behaald". De antwoordcategorieën volgens het Syrische schoolsysteem zijn gestandaardiseerd naar bovenstaande onderwijsniveaus volgens een algemeen onderwijssysteem (zie Bijlage 1).

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

3.4 Hoogst gerealiseerde opleiding in Syrië

Vervolgens is aan de statushouders gevraagd voor welke hoogst gevolgde opleiding een diploma is behaald, dit noemen we de hoogst gerealiseerde opleiding.

Laagste onderwijscategorie oververtegenwoordigd en hoogste onderwijscategorie ondervertegenwoordigd in Rotterdam

Als we kijken naar de hoogst gerealiseerde opleiding, dan blijkt opnieuw dat, in vergelijking met het landelijke beeld, Syrische statushouders in Rotterdam naar verhouding veel lager opgeleiden telt, en dat dit in het bijzonder geldt voor de statushouders van de SNTR-groep (Tabel 3.3). Ongeveer een vijfde van de Syriërs in Rotterdam heeft geen opleiding gevolgd of voor geen enkele opleiding een diploma behaald. Nog eens een vijfde van de Syriërs heeft alleen een diploma voor het basisonderwijs. Voor 15% van de Syriërs is de hoogst gerealiseerde opleiding het lager middelbaar onderwijs en voor 31% is dat het hoger middelbaar en beroepsonderwijs. Tot slot heeft 13% een diploma voor het hoger onderwijs. Ter vergelijking de cijfers uit het landelijke onderzoek: daar heeft 13% geen enkel diploma, heeft 18% een diploma voor het basisonderwijs, 19% voor het lager middelbaar onderwijs, 31% voor het hoger middelbaar en beroepsonderwijs en 20% voor het hoger onderwijs (Miltenburg & Dagevos, 2018). Deze vergelijking maakt nogmaals duidelijk dat de laagste onderwijscategorie—Syrische statushouders met geen diploma—zijn oververtegenwoordigd in Rotterdam, terwijl het hoger onderwijsniveau is ondervertegenwoordigd in Rotterdam.

Gemeentegroep hoger opgeleid dan SNTR-groep

Het hoogst gerealiseerde opleidingsniveau ligt hoger voor Syriërs in de gemeentegroep dan voor Syriërs in de SNTR-groep¹⁷. Zo zitten er in de SNTR-groep namelijk meer Syriërs met ten hoogste een afgerond basisonderwijs (48%) dan in de gemeentegroep (36%), terwijl in de gemeentegroep meer Syriërs een diploma hebben voor het hoger middelbaar en beroepsonderwijs. In vergelijking met het landelijk onderzoek betekent dit dat bijna de helft van de Syrische statushouders in de SNTR-groep een diploma heeft voor het basisonderwijs of lager, tegen iets minder dan een derde in het landelijke onderzoek (Miltenburg & Dagevos, 2018). Dat zijn forse verschillen.

Als het gaat om het diplomabezit dan zien we dat vrouwen vaker dan mannen een diploma hebben voor het hoger middelbaar en beroepsonderwijs. Dit is een extra stimulans om het arbeidspotentieel van vrouwen aan te spreken, ondanks de door hen ervaren afstand tot de arbeidsmarkt (zie ook hoofdstuk 7). Voor de verschillende leeftijdsgroepen valt op dat jongeren vaker een diploma hebben behaald voor het lager middelbaar onderwijs, terwijl 25-plussers vaker een diploma hebben voor het hoger onderwijs. Hier geldt natuurlijk dat jongeren alleen al vanwege hun leeftijd nog geen hoger onderwijs hebben kunnen behalen. Tevens is het denkbaar dat de schoolloopbaan is onderbroken vanwege de vlucht. Er zijn geen verschillen naar jaar van aankomst in Nederland.

Tabel 3.3

Hoogst gerealiseerde opleiding in Syrië naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^{a, b}

	Geen diploma ^c	Basis-onderwijs	Lager middelbaar onderwijs	Hoger middelbaar en beroepsonderwijs	Hoger onderwijs
Totaal Rotterdam	22	19	15	31	13
SNTR-groep	25	23	15	25	12
Gemeentegroep	21	15	15	35	15
Man	23	20	16	27	14
Vrouw	22	17	14	36	12
15-24 jaar	18	20	25	33	5
25-34 jaar	22	15	10	36	18
35-44 jaar	24	22	16	25	13
≥ 45 jaar	30	19	8	24	20
≤ 2015	22	18	14	31	15
2016	23	20	15	30	12
2017	20	17	18	33	13

^a In de vragenlijst is gevraagd aan statushouders die aangaven geen diploma te hebben behaald voor de voor hen hoogst gevolgde schoolopleiding in het buitenland "Wat is de hoogste schoolopleiding die u in het buitenland heeft gevolgd waarvoor u wel een diploma heeft gehaald?". Deze informatie is aangevuld met statushouders die wel een diploma hebben behaald voor hun hoogst gevolgde opleiding en statushouders die geen schoolopleiding hebben gevolgd.

^b Voorzichtigheid is geboden bij het vergelijken van Tabel 3.2 en Tabel 3.3 omdat er verschillen kunnen zijn in groeps grootte en de personen waarop deze tabellen zijn gebaseerd.

^c Deze categorie omvat statushouders die geen schoolopleiding hebben gevolgd en statushouders die voor geen enkele schoolopleiding een diploma hebben gehaald.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

¹⁷ In de analyses zijn naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens de controlevariabelen opgenomen met betrekking tot het hebben van een partner en kinderen.

Merendeel van de diploma's is nog niet geaccrediteerd

Van de Syrische statushouders die in het bezit zijn van een diploma heeft 14% hun diploma laten waarderen door een officiële Nederlandse instantie. Bij nog eens 14% is de aanvraag nog in behandeling en bij 2% is het diploma niet erkend. Het merendeel van 70% heeft zijn/haar diploma van een schoolopleiding uit Syrië echter nog niet laten waarderen.

3.5 Onderwijsparticipatie in Eritrea

Dezelfde vragen over onderwijsparticipatie zijn uiteraard ook aan de niet-Syrische statushouders gesteld, zoals de Eritreeërs. Echter, er is een fout in de antwoordopties voor het Eritrese onderwijssysteem gesloten, waardoor we twee antwoordcategorieën hebben moeten samenvoegen en dus een minder gedetailleerde beschrijving kunnen geven. Om toch een beeld te geven wordt de onderwijsparticipatie van de Eritrese statushouders in deze paragraaf kort beschreven (zie tevens Bijlage 3).

Onderwijsparticipatie in Eritrea

Van de Eritrese statushouders in dit onderzoek heeft 92% een schoolopleiding gevolgd buiten Nederland. Om een beknopt beeld te schetsen worden de opleidingsniveaus uit Eritrea gereduceerd tot de volgende gestandaardiseerde categorieën. We onderscheiden een niet afgeronde opleiding, basisonderwijs (i.e. basisonderwijs 1^e tot en met 5^e klas), middelbaar onderwijs en beroepsonderwijs (i.e. junior school en algemeen voortgezet onderwijs 6^e tot en met 8^e en/of 9^e tot en met 12^e klas)¹⁸ en hoger onderwijs (i.e. diploma-, bachelor- en/of masterprogramma's). De hoogst gevolgde opleiding in Eritrea is voor 13% geen opleiding, 18% alleen basisonderwijs en 68% middelbaar onderwijs of beroepsonderwijs. Geen van de Eritrese statushouders heeft een opleiding gevolgd aan het hoger onderwijs. Bijna de helft (45%) heeft deze hoogst gevolgde opleiding afgerond of daarvoor een diploma behaald. In Eritrea is diplomabezit minder belangrijk voor degenen met vakkennis en werkervaring en is het schrikken dat in Nederland diploma's worden gevraagd voor het uitoefenen van hun beroep (Sterckx & Fessehazion, 2018). Dit kan betekenen dat Eritreeërs jarenlange opleidingstrajecten nodig hebben voordat ze in hun oude beroep aan de slag kunnen. De Eritreeërs die een diploma hebben behaald, hebben deze nauwelijks laten accrediteren door een officiële Nederlandse instantie. Slechts twee personen hebben hun diploma geaccrediteerd en één persoon is er mee bezig, tegenover 96% die hun diploma niet heeft geaccrediteerd.

Het is niet mogelijk deze cijfers te vergelijken met opleidingsgegevens van Eritreeërs elders in Nederland aangezien zo een kwantitatieve beschrijving voor alsnog ontbreekt.

3.6 Onderwijsparticipatie van statushouders uit overige herkomstlanden

Tot slot volgt een bespreking van de onderwijsparticipatie van statushouders uit overige herkomstlanden. Van de statushouders uit overige herkomstlanden heeft 85% een schoolopleiding gevolgd buiten Nederland. Door de diversiteit van deze groep zijn de

¹⁸ Door een fout in de antwoordopties in de survey kunnen we deze beide categorieën niet onderscheiden. Om deze reden worden ze samen weergegeven.

statushouders gevraagd zelf te beoordelen of hun hoogst gevolgde opleiding vergelijkbaar is met de standaardisatie onderwijs (zoals weergegeven in Bijlage 2). Zo rapporteerden de statushouders als hoogst gevolgde opleiding het volgende: 19% heeft geen opleiding gevolgd of geen opleiding afgemaakt, 10% alleen basisonderwijs en 16% lager middelbaar onderwijs, 22% hoger middelbaar onderwijs of beroepsonderwijs en 34% hoger onderwijs. Wanneer we kijken naar diplomabezit ofwel de hoogst gerealiseerde opleiding zien we de volgende verdeling: 22% heeft geen opleiding gevolgd of geen opleiding afgemaakt, 9% alleen basisonderwijs en 16% lager middelbaar onderwijs, 24% hoger middelbaar onderwijs of beroepsonderwijs en 27% hoger onderwijs. Opvallend is de grote categorie hoger onderwijs, maar het is echter onduidelijk of de eigen beoordeling overeenkomt met de inschaling die wordt gehanteerd door het Nuffic¹⁹. Van de diplomabezitters heeft 15% zijn/haar diploma laten accrediteren door een officiële Nederlandse instantie, 14% is nog in behandeling en 1% is afgewezen. Ook hier heeft de meerderheid van 70% zijn/haar diploma (nog) niet laten accrediteren.

3.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we gekeken met welk opleidingsniveau statushouders in Rotterdam zijn komen wonen. In vergelijking met het landelijke beeld zijn Syriërs in Rotterdam lager opgeleid, en Syrische statushouders binnen de SNTR-groep in het bijzonder. In de SNTR-groep ligt voornamelijk het aandeel Syriërs dat basisonderwijs heeft gevolgd hoger, in de gemeentegroep ligt het aandeel Syriërs dat hoger middelbaar en beroepsonderwijs en hoger onderwijs heeft gevolgd hoger. Dit patroon wordt gevonden voor zowel de hoogst gevolgde als de hoogst gerealiseerde opleiding. Waarom dit zo is, valt moeilijk te zeggen, behalve dan dat het deels te maken heeft met een sterkere vertegenwoordiging van hogere leeftijdsgroepen die vaker geen onderwijs hebben gevolgd.

Het opleidingsniveau, zo weten we van andere vluchtelingengroepen, bepaalt in belangrijke mate het tempo en de aard van de integratie in de komende jaren. Er liggen dan ook belangrijke kansen voor het SNTR-programma om het arbeidspotentieel van relatief kwetsbare groepen aan te spreken, zoals vrouwen die doorgaans een grotere afstand tot de arbeidsmarkt ervaren en de leeftijdsgroep 25 tot 34-jarigen die in vergelijking met Syriërs elders in Nederland lager opgeleid zijn. Daarnaast is het wenselijk dat statushouders hun diploma's laten accrediteren. Het merendeel van de Syriërs en statushouders uit overige herkomstlanden, maar Eritreeërs in het bijzonder, blijken hun diploma's nog niet hebben laten waarderen door een officiële Nederlandse instantie, terwijl dit wel een snellere start op de arbeidsmarkt faciliteert.

¹⁹ De opleidingsniveaus van Syriërs en Eritreeërs zijn uitgevraagd aan de hand van de onderwijssystemen in Syrië en Eritrea. Voor overige herkomstlanden is echter gevraagd om het opleidingsniveau in het herkomstland zelf in te schalen aan de hand van gestandaardiseerde opleidingsniveaus in Nederland. Hier kan ruis ontstaan door onbekendheid met de genoemde opleidingsniveaus in Nederland of doordat de zelf geschatte waarde van de gevolgde opleiding in het land van herkomst afwijkt van de beoordeling van het Nuffic.

Literatuur

- Al Hassan, M., Bengtsson, S., & Kohlenberger, J. (2016). *Understanding the Syrian educational system in a context of crisis?* Wenen: Vienna Institute of Demography.
- Bakker, L., & Dagevos, J. (2017). Arbeidsmarktparticipatie asielmigranten: stoeve start en blijvende achterstand. In M. Maliepaard, B. Witkamp & R. Jennissen (red.), *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek* (p. 63-75). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (Cahier 2017-3).
- Baumbach, K. (2011). *Online guide to educational systems around the world: Syria*. Washington: NAFSA Association of International Educators.
- Baumbach, K. (2016). *The educational system of Syria: An overview*. Geraadpleegd van [https://www.nafsa.org/Professional Resources/Browse by Interest/International Students and Scholars/Network Resources/International Enrollment Management/The Educational System of Syria An Overview/](https://www.nafsa.org/Professional_Resources/Browse_by_Interest/International_Students_and_Scholars/Network_Resources/International_Enrollment_Management/The_Educational_System_of_Syria_An_Overview/).
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Miltenburg, E., & Dagevos, J. (2018). Onderwijs. In *Syriërs in Nederland: een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 98-116). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Nuffic (2015). Het Syrische onderwijssysteem beschreven en vergeleken met het Nederlandse. Geraadpleegd van <https://www.nuffic.nl/publicaties/onderwijssysteem-syri%C3%AB/>.
- Nuffic (2016). Het Eritrese onderwijssysteem beschreven en vergeleken met het Nederlandse. Geraadpleegd van <https://www.nuffic.nl/publicaties/onderwijssysteem-eritrea/>.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- UNESCO International Bureau of Education (2011). *World data on education, 7th edition*. Geraadpleegd van <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002116/211629e.pdf>.

Bijlage 1

Beschrijving onderwijssysteem in Syrië

Voor het nader bekijken van de hoogst gevolgde en gerealiseerde opleidingen in Syrië volgt eerst een beschrijving van het Syrische onderwijssysteem om de bevindingen beter te kunnen plaatsen. De onderstaande beschrijving is gebaseerd op eerder onderzoek en stukken van (internationale) onderwijsinstanties (Al Hassan, Bengtsson & Kohlenberger, 2016; Baumbach, 2011, 2016; Miltenburg & Dagevos, 2018; NUFFIC, 2015; UNESCO International Bureau of Education, 2011).

Syrië heeft een sterk gecentraliseerd onderwijssysteem. Er geldt een leerplicht van 6 tot 15 jaar waaronder het zesjarig **basisonderwijs** gevolgd door drie jaar **lager middelbaar onderwijs**. Beide zijn kosteloos en staan onder toezicht van het Syrische ministerie van Onderwijs. Aan het einde van het lager middelbaar onderwijs doen de scholieren een centraal bepaald nationaal eindexamen. Het behalen van dit eindexamen wordt gewaardeerd met een *Basic Education Certificate*, dit is in de Nederlandse onderwijscontext vergelijkbaar met ongeveer twee jaar havo.

Afhankelijk van de resultaten van dit examen kunnen scholieren een driejarig algemeen voortgezet onderwijs volgen of een driejarig technisch voortgezet onderwijs. Het **algemeen voortgezet onderwijs** bereidt scholieren voor op het hoger onderwijs. Na afronding van deze opleiding volgt een *General Secondary Education Certificate*, vergelijkbaar met een Nederlands havodiploma. Het **technisch voortgezet onderwijs** is verder onderverdeeld in hoofdrichtingen zoals industrie, handel en landbouw. Het technisch/beroeps voortgezet onderwijs kan worden afgesloten met een richtingspecifiek diploma (i.e. *Technical/Vocational Secondary Education Certificate*). Deze opleidingen zijn vergelijkbaar met een mbo-beroepsgerichte opleiding kwalificatieniveau 2/3 in Nederland. Studenten uit het technisch voortgezet onderwijs komen in aanmerking voor toelating tot het **aanvullend technisch of voortgezet onderwijs**. Deze bieden tweejarige programma's op gebieden zoals paramedische gezondheidsberoepen, techniek, transport, administratie, technologie en lerarenopleidingen voor het basisonderwijs en het lager middelbaar onderwijs. Een deel van deze specialisaties mogen alleen worden gevolgd door vrouwen (e.g. verpleegkunde, tandartsassistente, opvoedkunde) of mannen (e.g. technisch instituut voor olie en gas of spoorwegen). Een succesvolle afronding geeft de studenten in beginsel toelating tot universiteiten en andere hoger onderwijsinstellingen in een overeenkomstig studiegebied, maar doorstromen naar het hoger onderwijs komt bij deze groep niet vaak voor. De opleiding wordt afgesloten met een *Technical Diploma Certificate, Certificate of Associate Degree of Certificate of Licensed Assistant*, dat vergelijkbaar is met een mbo-diploma met kwalificatieniveau 4.

Studenten uit het algemeen voortgezet onderwijs met hoge scores kunnen zich kwalificeren voor de Syrische **hoger onderwijsinstellingen** en **universiteiten**. In Syrië wordt geen strikt onderscheid gemaakt tussen het hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs ofwel universiteit, dit maakt dat sommige opleidingen zowel de kenmerken hebben van het hoger beroepsonderwijs als van het wetenschappelijk onderwijs. Universiteiten bieden vier- tot vijfjarige programma's op de meeste gebieden (behalve zes jaar voor geneeskunde), wat leidt tot de graad van **Bachelor**. De graad van Bachelor vertegenwoordigt een afgerond kwalificatieniveau,

waarmee men de arbeidsmarkt kan betreden of in aanmerking kan komen voor verdere studie. Bij de waardering van een Syrische Bacheloropleiding volgens het Nederlandse systeem wordt er meestal twee jaar afgehaald van het aantal jaren hoger onderwijs in Syrië. De reden hiervoor is dat veel bacheloropleidingen doorgaans beginnen met een voorbereidend jaar waarin basisvakken bestudeerd worden die in Nederland al bij het vwo aan bod komen. Het zijn dus alleen de vijf- of zesjarige bacheloropleidingen die gelijk gesteld worden met een Bachelor in Nederland.

Indien de Bachelor succesvol is afgerond (i.e. eindgemiddelde 70% en geslaagd voor een taaltoets Engels of Frans) kan men nog twee jaar verder studeren en een scriptie schrijven voor de graad van **Master**. Een tweejarige master in Syrië is, afhankelijk van de studierichting, vergelijkbaar met een eenjarige masteropleiding aan het hoger beroepsonderwijs of de universiteit in Nederland. Tot slot is het na een succesvolle masteropleiding mogelijk om in aanmerking te komen voor de promotie tot de graad van **doctor** na ten minste twee jaar onderzoekswerk en het schrijven en verdedigen van een proefschrift.

Bijlage 2

Standaardisatietabel onderwijsniveau Nederland, buitenland en Syrië

Standaardisatie	Nederland	Syrië
<i>Geen opleiding/diploma</i>	Geen opleiding gevolgd	Geen opleiding gevolgd/basisonderwijs niet afgemaakt
<i>Basisonderwijs</i>	Basisonderwijs	Basisonderwijs
<i>Lager middelbaar onderwijs</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Schakelklas middelbaar onderwijs (ISK) - Vmbo: basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte leerweg - Vmbo: theoretische of gemengde leerweg 	Middelbaar onderwijs
<i>Hoger middelbaar onderwijs en beroepsonderwijs</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (havo, vwo, gymnasium) - Middelbaar beroepsonderwijs (mbo/bol/bbl) - Schakeljaar hoger onderwijs (pre-bachelor of pre-master) 	<ul style="list-style-type: none"> - Algemeen voortgezet onderwijs - Technisch/beroeps voortgezet onderwijs - Aanvullend voortgezet of technisch onderwijs
<i>Hoger onderwijs</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Hoger beroepsonderwijs (hbo) - Wetenschappelijk onderwijs (universiteit) 	<ul style="list-style-type: none"> - Universiteit bachelor niveau - Universiteit master niveau - Postdoctoraal onderwijs

Bronnen: Miltenburg & Dagevos (2018) en Nuffic (2015).

Bijlage 3

Beschrijving onderwijssysteem in Eritrea

In Eritrea worden grofweg de volgende onderwijsniveau onderscheiden (ontleend van Nuffic, 2016). Het Eritrese onderwijssysteem start met het **basisonderwijs** 1^e tot en met 5^e klas. Dit wordt doorgaans gevolgd tussen het 6^e en 12^e levensjaar, maar de startleeftijd kan in de praktijk afwijken (met name op het platteland). Veel tijd wordt besteed aan de eigen lokale taal (in de meeste gevallen het Tigrinya), wiskunde, kunst, sociale vakken en lichamelijke opvoeding. Daarna volgt **junior school** 6^e tot en met 8^e klas. Dit betreft de onderbouw van het voortgezet onderwijs en is bestemd voor de leeftijdscategorie 12-15 jaar. De instructietaal is Engels en er wordt aandacht besteed aan dezelfde vakken als in het primair onderwijs. Aan het einde van deze drie jaar moet men het *National Examination* doen. Indien geslaagd kan men door naar de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Het **algemeen voortgezet onderwijs** 9^e tot en met 12^e klas is voor de leeftijdscategorie 15-19 jaar. De bovenbouw kent twee stromingen, namelijk *science* en *social science/commerce*. De verplichte vakken wiskunde en Engels worden aangevuld met te kiezen vakken als agricultuur, boekhouden, geografie en geschiedenis. Deze vier jaar wordt afgesloten met het *Eritrean Secondary Education Certificate Examination* (ESECE). Een behaald cijfergemiddelde (GPA) van minimaal 2.0 is vergelijkbaar met dat van een havodiploma. Vanaf de 9^e klas kan men ook **technische programma's** (TVET) van twee tot drie jaar gaan volgen, zoals op het gebied van autotechniek, constructie, elektro, metaal, radiotechniek en houtbewerking. Het niveau van het TVET-diploma is in de meeste gevallen vergelijkbaar met dat van een mbo-diploma op kwalificatieniveau 2. Om toegang te krijgen tot het hoger onderwijs in Eritrea, moet men eerst minimaal twee jaar deelnemen aan de *National Service*. Dit is voor velen een reden om te vluchten en daarmee een breekpunt in hun onderwijsparticipatie in Eritrea (Sterckx & Fessehazion, 2018). Ook wordt het onderwijs tot op dit punt soms vertraagd om de start van de *National Service* uit te kunnen stellen. Er zijn dan ook relatief weinig Eritreeërs die verder studeren in het hoger onderwijs van Eritrea. Met een voldoende hoog GPA biedt het ESECE-diploma toegang tot het **hoger onderwijs** in Eritrea. Studenten worden door de *Admissions and Placement Committee* toegewezen aan programma's op basis van het behaalde GPA, beschikbare plaatsen en toelatingscriteria en de door de student opgegeven voorkeur. De programma's worden sinds 2004 onderwezen aan zeven afzonderlijke hoger onderwijsinstellingen verdeeld over het hele land²⁰, daarvoor was het hoger onderwijs alleen toegankelijk aan de Universiteit van Asmara.²¹ De hoger onderwijsinstellingen bieden diverse wetenschappelijke en beroepsgerichte programma's op hun eigen vakgebied aan variërend van twee- tot driejarige diplomaprogramma's (vergelijkbaar met twee tot drie jaar hoger beroepsonderwijs of in sommige gevallen een vwo-diploma), vier- tot vijfjarige bachelorprogramma's (vergelijkbaar met de graad van bachelor in het hoger beroepsonderwijs of soms bachelor wetenschappelijk onderwijs) en tweejarige

²⁰ Het gaat om het Eritrean Institute of Technology in Mai Nefhi (met de programma's College of Science, College of Engineering and Technology en College of Education) en het Hamelmalo Agricultural College in Hamelmalo (met de programma's Orotta School of Medicine and Dental Medicine in Asmara, College of Marine Sciences & Technology in Massawa, College of Business and Economics in Halhale en College of Arts and Social Sciences in Adi Keih).

²¹ Vanaf 2003 werden er geen studenten meer aangenomen aan de Universiteit van Asmara; in 2007-2008 ontvingen de laatste studenten hun diploma van deze instelling.

masterprogramma's (vergelijkbaar met dat van de graad van master in het hoger beroepsonderwijs of in het wetenschappelijk onderwijs). Nadat de student één van deze programma's heeft voltooid, wordt een *Temporary Diploma* uitgereikt en ontvang h/zij pas het definitieve diploma na de *National Service*. In de praktijk heeft het *Temporary Diploma* echter vaak dezelfde waarde als het officiële diploma.

4. Nederlandse taal en inburgering

4.1 Inleiding

De beheersing van de Nederlandse taal vormt de sleutel tot deelname aan het maatschappelijk leven. Het verhoogt de kansen op werk en vergemakkelijkt het sociale contact met mensen uit de gevestigde bevolking (Bakker & Dagevos, 2017; Dagevos & Odé, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2010). De beheersing van het Nederlands is ook een voorwaarde om te slagen voor het inburgeringsexamen. Statushouders die op ten minste A2-niveau het Nederlands machtig zijn voldoen aan de eisen van het inburgeringsexamen. De Nederlandse overheid stelt aan nieuwkomers de eis dat ze binnen drie jaar na statusverlening hun examen behalen. Gebeurt dit niet, dan kunnen boetes worden opgelegd. Om in te kunnen stromen in bepaalde opleidingen is het behalen van het inburgeringsexamen een voorwaarde. De beheersing van het Nederlands is dus een belangrijke factor voor de integratie en kansen van een statushouder. Het is dus niet voor niets dat SNTR en de gemeente investeren in het verbeteren van de Nederlandse taalvaardigheid van statushouders. In dit hoofdstuk laten we zien hoe het gesteld is met de Nederlandse taalvaardigheid van de Rotterdamse statushouders, in hoeverre ze taalcursussen volgen, wat ze daarvan vinden en welke vorderingen ze hebben gemaakt bij de inburgering. Er wordt hierbij regelmatig gevraagd naar hoe statushouders hun (voortgang op het gebied van) taalbeheersing zelf inschatten. In hoeverre deze inschatting strookt met de realiteit zal moeten blijken uit toekomstige gegevens uit dit onderzoeksproject.

4.2 Taalcursussen

Driekwart van de statushouders volgt momenteel een taalcursus

Driekwart van de statushouders in Rotterdam volgt momenteel een taalcursus Nederlands (Tabel 4.1). Daar staat tegenover dat 22% helemaal geen taalcursus heeft gevolgd en 3% eerder een taalcursus heeft gevolgd zonder een diploma te behalen. Gezien de korte verblijfsduur in Nederland hebben nog weinig statushouders al een diploma behaald voor een taalcursus, namelijk 2%. In vergelijking met de landelijke survey naar pas gearriveerde (Syrische) statushouders ligt het aandeel statushouders dat momenteel een taalcursus volgt iets lager in Rotterdam; 73% in Rotterdam tegenover 80% volgens het landelijke beeld (Dagevos & Miltenburg, 2018). Dit verschil komt zeer waarschijnlijk doordat de statushouders uit de landelijke survey al iets langer in Nederland zijn.

Ondanks de sterke focus op taalverwerving in het SNTR-programma, volgen statushouders in de SNTR-groep minder vaak een taalcursus dan statushouders in de gemeentegroep. Dit wordt deels verklaard door de hogere leeftijd in de SNTR-groep: 45-plussers volgen minder vaak een taalcursus dan jongere leeftijdsgroepen. Daarnaast speelt het jaar van aankomst in Nederland een rol: statushouders die eerder in Nederland zijn aangekomen hebben al meer de gelegenheid gehad om zich in te schrijven voor een taalcursus.

Tabel 4.1

Deelname taal cursus Nederlands naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)

	Volgt momenteel een taal cursus
Totaal Rotterdam	73
SNTR-groep	66
Gemeentegroep	77
Man	77
Vrouw	68
15-24 jaar	74
25-34 jaar	77
35-44 jaar	71
≥ 45 jaar	65
≤ 2015	82
2016	69
2017	52

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

SNTR-deelnemers en jongeren meest tevreden met taal cursus

Aan de statushouders die momenteel een taal cursus volgen is gevraagd hoe tevreden zij zijn met deze taal cursus (Tabel 4.2). Zeven op de tien statushouders is over het algemeen (zeer) tevreden en maar één op de tien is (zeer) ontevreden met de gevolgde taal cursus. In vergelijking met de landelijke survey blijkt dat de tevredenheid met de taal cursus daar gemiddeld lager ligt; 66% is (zeer) tevreden en 19% is (zeer) ontevreden met de taal cursus (Dagevos & Miltenburg, 2018).

Bij de SNTR-groep ligt de tevredenheid zelfs nog wat hoger: daar is acht op de tien (zeer) tevreden en slechts 5% (zeer) ontevreden²². Verder zijn met name jongeren (15 tot 24-jarigen) meer tevreden met de gevolgde taal cursus in vergelijking met 45-plussers. Er zijn geen verschillen naar geslacht of het startjaar van de taal cursus.

Rotterdam heeft een uitgebreid aanbod aan taalscholen. De grootste taalscholen zijn Delken & Boot (14%), Toptaal (13%) en Tulp (11%), maar er worden ook veel andere taalscholen genoemd door de respondenten. Delken & Boot en Toptaal hadden (samen met taalschool Regina Coeli) ten tijde van de survey een overeenkomst met SNTR. Zo'n acht op de tien statushouders zijn (zeer) tevreden met de taal cursus verzorgd door Delken & Boot en Toptaal. Bij Tulp Training ligt de tevredenheid echter lager en is een kleine zes op de tien (zeer) tevreden. Dit kan zowel aan de ervaren kwaliteit van de taal les liggen als aan een verschil in niveau of verwachtingen van de cursisten, daar is in de vragenlijst geen informatie over verzameld.

²² Voor alle multivariate analyses in dit hoofdstuk is naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens de controlevariabele opgenomen met betrekking tot het jaar waarin de taal cursus is gestart.

Tabel 4.2

Algemene tevredenheid met taal cursus naar groep, geslacht, leeftijd en startjaar taal cursus (in procenten)^a

	(zeer) tevreden	Niet tevreden, maar ook niet ontevreden	(zeer) ontevreden
Totaal Rotterdam	72	18	10
SNTR-groep	81	14	5
Gemeentegroep	69	19	12
Man	70	19	11
Vrouw	75	16	9
15-24 jaar	73	20	7
25-34 jaar	74	15	11
35-44 jaar	69	19	13
≥ 45 jaar	70	18	4
2016 ^b	72	19	9
2017	72	17	11

^a In de vragenlijst is aan de statushouders die momenteel een taal cursus volgen gevraagd "In hoeverre bent u tevreden over deze taal cursus?". De antwoordcategorieën waren 1: zeer tevreden, 2: tevreden, 3: niet tevreden, niet ontevreden, 4: ontevreden en 5: zeer ontevreden. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd.

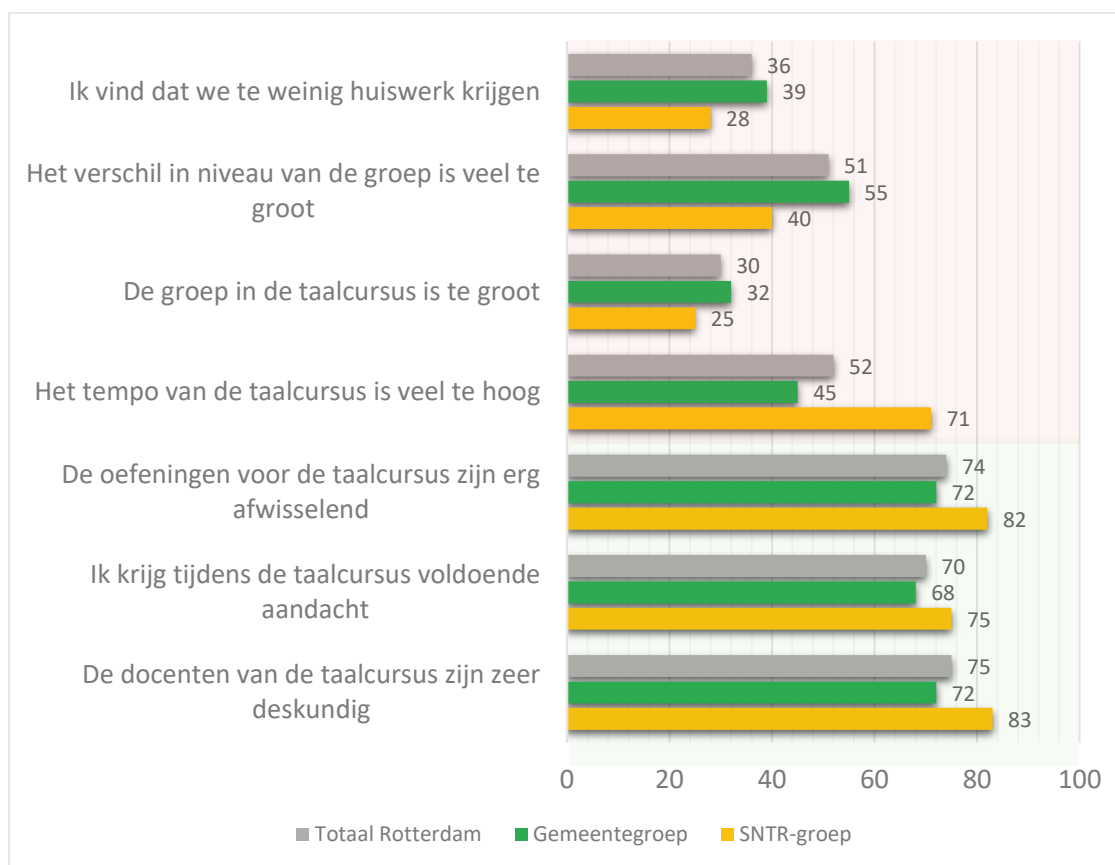
^b Een klein aantal geeft aan niet meer te weten in welk jaar ze de taal cursus zijn gestart of geven aan gestart te zijn voor 2016. Deze antwoorden zijn niet weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

SNTR-deelnemers positiever over taal cursus maar vinden tevens het tempo veel te hoog

Om een beter beeld te krijgen van de ervaringen van de statushouders is uitgebreid gevraagd naar positieve en negatieve aspecten van de gevolgde taal cursus (Figuur 4.1). Ongeveer driekwart van de cursisten vindt de docent zeer deskundig en vindt dat zij voldoende aandacht en afwisselende oefeningen krijgen in de les. Daarentegen bestaan ook punten van kritiek. De helft vindt het tempo in de les veel te hoog en/of de niveaoverschillen tussen de cursisten te groot. Een derde beklagt zich over te grote groepen in de les en ontvangt te weinig huiswerk. Cursisten in het SNTR-programma rapporteren over de gehele linie minder negatieve en meer positieve aspecten van de taal les dan cursisten in het gemeenteprogramma. De uitzondering op deze regel is wel dat de SNTR-groep aanzienlijk vaker vindt dat het tempo van de taal les veel te hoog ligt. Dit is mogelijk een keerzijde van de doelstelling van SNTR om statushouders een intensieve, versnelde taal cursus van vier dagdelen in de week te geven. Het kan ook een indicatie zijn dat de taal cursus uitgaat van een hoger niveau van de statushouder dan feitelijk het geval is (zie tevens Hoofdstuk 3 voor verschil in opleiding tussen gemeente- en SNTR-deelnemers).

De verschillen naar geslacht en leeftijd zijn klein (niet weergegeven in de Figuur 4.1). Mannen geven wel iets vaker aan dat zij de docenten deskundig vinden, maar zeggen ook dat de groep tijdens de taal les te groot is en dat ze te weinig huiswerk krijgen. Tevens vinden jongeren de oefeningen in de taal cursus vaker erg afwisselend en ervaren ze vaker voldoende aandacht tijdens de les dan 45-plussers.

Figuur 4.1. Negatieve en positieve aspecten van de taalles naar groep (in procenten).^a

^a In de vragenlijst zijn bovenstaande stellingen voorgelegd aan de statushouders die momenteel een taal cursus volgen. De antwoordcategorieën waren 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: mee oneens en 5: helemaal mee oneens. In de figuur worden alleen antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Voortgang Nederlands op basis van taal cursus grootst bij statushouders tot 34 jaar

Vervolgens is aan de statushouders gevraagd of zij vinden dat hun Nederlands snel vooruit is gegaan door de taal cursus (Tabel 4.3). Ruim de helft antwoord bevestigend, maar bijna een kwart vindt niet dat hun Nederlands snel vooruitgaat.²³ Kijken we naar de grootste taalscholen in Rotterdam, dan valt op dat deelnemers van Delken & Boot de meeste voortgang ervaren met 67%, tegenover 50% bij Toptaal en 44% bij Tulp (niet weergegeven in tabel). Zoals hierboven genoemd kan dit komen door de kwaliteit van de taalles, maar ook door verschillende niveaus van de cursisten en verschillen in duur waarin men de cursus heeft gevolgd.

Op het eerste gezicht is er geen verschil in voortgang tussen de SNTR- en gemeentegroep. Echter, wanneer er rekening wordt gehouden met het verschil in samenstelling tussen beide groepen komt een klein verschil naar voren waaruit blijkt dat statushouders uit het SNTR-programma wel iets vaker vinden dat hun Nederlands snel vooruitgaat in vergelijking met de statushouders in het gemeenteprogramma. Ook al staan de statushouders doorgaans nog aan de start van hun taal cursus, gezien de intensieve aanpak van SNTR is het verwonderlijk dat de ervaren

²³ Deze bevindingen kunnen we niet rechtstreeks vergelijken met eerdere studies door verschillen in vraagstelling.

voortgang nauwelijks groter is dan onder de gemeentedeelnemers. Dit is deels gerelateerd aan de ervaren voortgang naar leeftijd. Statushouders tot 34 jaar (met name jongeren tot 24 jaar) merken meer vooruitgang bij het leren van de Nederlandse taal dan 45-plussers. Het is een bekend verschijnsel dat oudere statushouders meer moeite hebben met leren van een nieuwe taal in het land van vestiging dan jongeren (Van Tubergen & Kalmijn, 2009). Een verklaring is dat jongere leeftijdsgroepen een biologisch voordeel hebben; het kortetermijngeheugen is belangrijk bij het leren van een nieuwe taal en deze neemt af naar mate men ouder wordt. Een andere verklaring is dat jongere leeftijdsgroepen meer gemotiveerd zijn voor het leren van de nieuwe taal aangezien zij een langere tijd profijt hebben van deze investering (Hou & Beiser, 2006). Er zijn geen verschillen naar geslacht en startjaar van de taal cursus.

Tabel 4.3

Snelle vooruitgang Nederlands op basis van taalles naar groep, geslacht, leeftijd en startjaar taal cursus (in procenten)^a

	(helemaal) mee eens	Niet mee eens, niet mee oneens	(helemaal) mee oneens
Totaal Rotterdam	57	20	23
SNTR-groep	60	20	20
Gemeentegroep	56	19	25
Man	59	19	23
Vrouw	55	21	24
15-24 jaar	65	20	15
25-34 jaar	58	17	26
35-44 jaar	51	24	25
≥ 45 jaar	44	20	35
2016 ^b	57	22	22
2017	57	19	24

^a In de vragenlijst is de volgende stelling voorgelegd aan de statushouders die een taal cursus volgen "Door de taal cursus is mijn Nederlands snel vooruit gegaan". De antwoordcategorieën waren 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: mee oneens en 5: helemaal mee oneens. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd.

^b Een klein aantal geeft aan niet meer te weten in welk jaar ze de taal cursus zijn gestart of geven aan gestart te zijn voor 2016. Deze antwoorden zijn niet weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Een kwart verwacht het vereiste A2-taalniveau niet te behalen met de taal cursus

Statushouders volgen taal cursussen om hun Nederlands te verbeteren en om hun inburgeringsexamen te behalen. Daartoe moet men ten minste het Nederlands beheersen op A2-taalniveau. Aan de statushouders is gevraagd welk taalniveau zij zelf verwachten te kunnen behalen met de gevolgde taal cursus; A1, A2, B1 of B2-niveau²⁴. Een kwart van de statushouders in Rotterdam denkt het wettelijk vereiste A2-taalniveau niet te halen met de gevolgde taal cursus en verwacht hoogstens het A1-taalniveau te bereiken (Tabel 4.4). Ongeveer een derde verwacht A2-taalniveau en twee vijfde verwacht B1- of zelfs B2-taalniveau te bereiken met de gevolgde

²⁴ Taal niveaus C1 en C2 waren niet standaard opgenomen in de antwoordopties. Statushouders hadden wel de optie om zelf een antwoord te formuleren onder "anders, namelijk" (2% maakte hier gebruik van), maar daar werd C1- en C2-niveau slechts één maal genoemd. Desalniettemin is het mogelijk dat het ontbreken van C1- en C2-taalniveau als standaard antwoordopties de inschatting van het verwachte taalniveau nadelig heeft beïnvloed.

cursus.²⁵ Ondanks de hogere tevredenheid met de taalcursus in de SNTR-groep, is het aandeel dat verwacht hoogstens A1-niveau te behalen met de taalcursus daar het grootst. Om te achterhalen waarom een derde van de SNTR-deelnemers niet verwacht het vereiste A2-taalniveau te behalen is onduidelijk zonder aanvullende analyses. Het is mogelijk dat de SNTR-groep zijn vaardigheden realistischer inschat, doordat er binnen SNTR meer aandacht wordt besteed aan het vinden van een passend taaltraject dat aansluit bij de leerwensen en capaciteiten van de statushouder en het formuleren van een realistisch einddoel. Anderzijds staat SNTR voor een grotere opgave aangezien het opleidingsniveau in de SNTR-groep lager ligt dan in de gemeentegroep (zie ook hoofdstuk 3). Daarnaast speelt de hogere leeftijd in de SNTR-groep een rol. Van de 45-plussers verwacht bijna de helft A1-taalniveau te behalen terwijl dit onder jongeren 17% is. Jongeren geven het vaakst aan A2- of B2-taalniveau te verwachten, terwijl 45-plussers voornamelijk A1-taalniveau verwachten. Dit betekent ook dat met name de oudere leeftijdsgroepen verwachten het inburgeringsexamen met behulp van de gevolgde taalcursus niet te gaan halen, onder de 45-plussers is dit zelfs bijna de helft. Ook zien we een klein verschil naar geslacht. Vrouwen verwachten vaker A1-taalniveau te behalen dan mannen. Ook zijn zij later met de taalcursus zijn gestart.

Tabel 4.4

Verwacht taalniveau te bereiken met de gevolgde taalcursus naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en startjaar taalcursus (in procenten)^a

	A1	A2	B1	B2
Totaal Rotterdam	26	31	20	21
SNTR-groep	35	25	24	15
Gemeentegroep	23	33	19	23
Man	24	31	21	22
Vrouw	30	30	20	19
15-24 jaar	17	28	22	31
25-34 jaar	24	30	24	21
35-44 jaar	36	37	15	12
≥ 45 jaar	44	34	14	6
2016 ^b	21	33	21	24
2017	30	30	20	19

^a In de vragenlijst is aan de statushouders die een taalcursus volgen of hebben gevolgd gevraagd "Welk taalniveau heeft u behaald/verwacht u te bereiken met deze taalcursus?". De antwoordcategorieën waren A1: u begrijpt woorden die vertrouwd zijn en bent in staat korte eenvoudige zinnen te maken, A2: u begrijpt korte eenvoudige teksten (dit niveau is het vereiste niveau voor het inburgeringsexamen), B1: u kunt met redelijk gemak gesprekken voeren over het dagelijks leven en een samenhangende tekst schrijven en B2: u begrijpt meer complexe teksten en kan op effectieve wijze bijdragen aan formele en informele gesprekken.

^b Een klein aantal geeft aan niet meer te weten in welk jaar ze de taalcursus zijn gestart of geven aan gestart te zijn voor 2016. Deze antwoorden zijn niet weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

²⁵ Deze bevindingen kunnen we niet rechtstreeks vergelijken met eerdere studies door verschillen in vraagstelling.

4.3 Taalbeheersing

De taal cursus is in deze fase van het inburgeringsproces waarschijnlijk de voornaamste bron voor het leren van de Nederlandse taal. Echter, het oefenen en toepassen van de taalkennis vindt ook plaats buiten de taal cursus. In deze paragraaf wordt de taalbeheersing van statushouders besproken en in hoeverre ze de Nederlandse taal in de praktijk (kunnen) brengen. Beide elementen zijn gerelateerd aangezien het oefenen van de taal belangrijk is voor de taalbeheersing, maar een onvoldoende taalbeheersing daarentegen vormt een barrière voor het oefenen van de taal (Ferrier, Kahmann & Massink, 2017).

Statushouders geven zichzelf een onvoldoende voor hun beheersing van de Nederlandse taal

In de survey is gevraagd om de beheersing van de Nederlandse taal uit te drukken in een rapportcijfer tussen de 1 en 10. Gemiddeld geven de statushouders in Rotterdam zichzelf een zware onvoldoende, namelijk een rapportcijfer van 3,2 (Tabel 4.5). Dit is gezien de korte duur van hun verblijf in Nederland niet verwonderlijk. Dit gemiddelde cijfer is fors lager dan het gemiddelde cijfer dat naar voren kwam uit landelijke onderzoek onder (Syrische) statushouders (Dagevos & Miltenburg, 2018): zij gaven gemiddeld een 4,6 voor hun beheersing van het Nederlands. Dat zal te maken hebben met hun langere verblijfsduur (i.e. tussen 2014 en 2016 aangekomen in Nederland), maar mogelijk spelen ook andere kenmerken een rol zoals een hoger opleidingsniveau in vergelijking met de statushouders in Rotterdam (zie ook hoofdstuk 3 en Dagevos & Odé, 2011).

Net als bij de ervaren voortgang van het Nederlands en bij het verwachte taalniveau, zien we wederom dat de SNTR-groep zichzelf lager inschat dan de gemeentegroep, namelijk een halve punt. Dit is te wijten aan het grotere aandeel vrouwen en in het bijzonder de hogere gemiddelde leeftijd in de SNTR-groep. 45-plussers evalueren hun taalbeheersing gemiddeld bijna twee punten lager dan jongeren en een punt lager dan 25 tot 34-jarigen. Deze verschillen zijn in lijn met het landelijke onderzoek onder Syrische statushouders (Dagevos & Miltenburg, 2018). Daarnaast geven mannen zichzelf ruim een halve punt hoger voor taalbeheersing dan vrouwen. Onderzoek wijst echter uit dat vrouwen doorgaans beter presteren bij het leren van een tweede taal, maar dat pre-immigratie factoren zoals een lagere sociaaleconomische status hun ontwikkeling remmen (Hou & Beiser, 2006). Verder geven statushouders zichzelf een hoger rapportcijfer als ze een taal cursus volgen en is het rapportcijfer hoger als men eerder met de taal cursus is gestart.

Tabel 4.5

Zelfgegeven rapportcijfer voor beheersing van het Nederlands, naar groep, geslacht, leeftijd, het volgen van een taal cursus en startjaar van de taal cursus (in gemiddelde scores)^a

	Rapportcijfer
Totaal Rotterdam	3,2
SNTR-groep	2,8
Gemeentegroep	3,3
Man	3,8
Vrouw	3,1
15-24 jaar	4,0
25-34 jaar	3,2
35-44 jaar	2,5
≥ 45 jaar	2,2
Volgt geen taal cursus	2,3
Volgt momenteel taal cursus	3,5
2016 ^b	3,8
2017	3,2

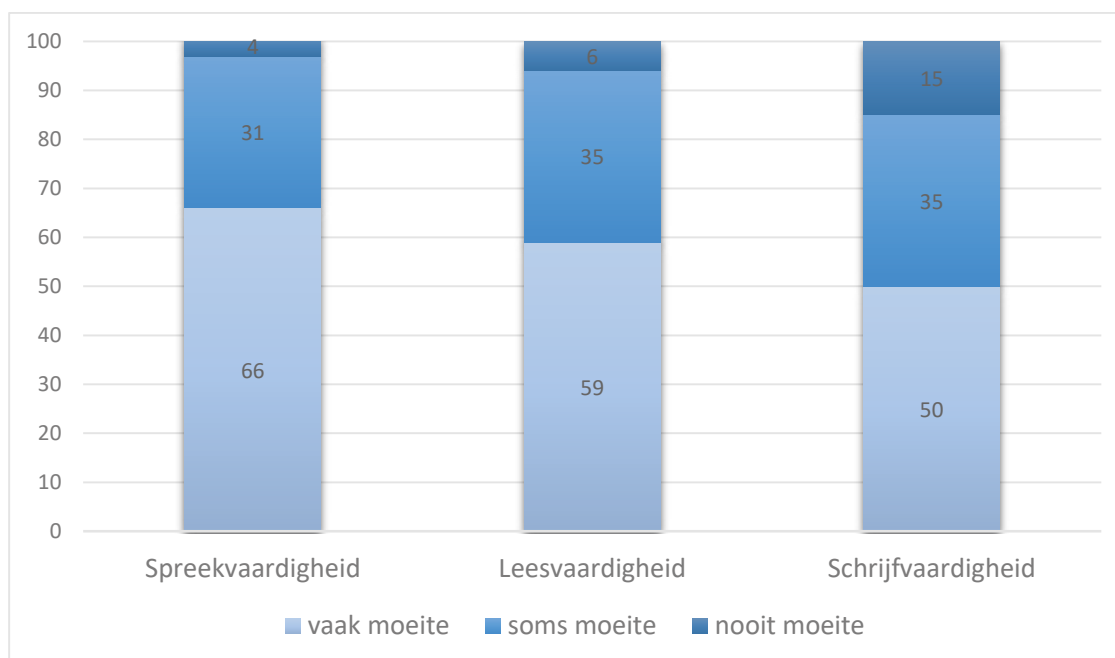
^a In de vragenlijst is gevraagd "Hoe goed spreekt u de Nederlandse taal? Op een schaal van 1 tot 10, welk cijfer geeft u dan?". De antwoordcategorieën liep van 1: ik spreek geen Nederlands tot 10: ik spreek zeer goed Nederlands.

^b Een klein aantal geeft aan niet meer te weten in welk jaar ze de taal cursus zijn gestart of geven aan gestart te zijn voor 2016. Deze antwoorden zijn niet weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Vaak moeite met het spreken, lezen en schrijven van de Nederlandse taal

In lijn met de lage rapportcijfers voor taalbeheersing is te zien dat minimaal de helft van de statushouders vaak moeite heeft met het spreken, lezen en schrijven van de Nederlandse taal (Figuur 4.2). Daartegenover heeft ongeveer een derde soms moeite en 4 tot 15% nooit moeite. Dit betekent dat zeker de helft van alle statushouders in Rotterdam een taalbarrière kan ervaren bij bijvoorbeeld het aangaan van sociale contacten met Nederlanders of om schriftelijke communicatie af te handelen met officiële instanties. Deze taalachterstand maakt het tevens moeilijk voor ouders om de Nederlandse taal te oefenen met hun kinderen; slechts 3% spreekt vaak Nederlands met zijn/haar inwonende kind(eren), terwijl 43% dat soms doet. De meerderheid (54%) van de ouders spreekt echter nooit Nederlands met hun kind (niet weergegeven in figuur).

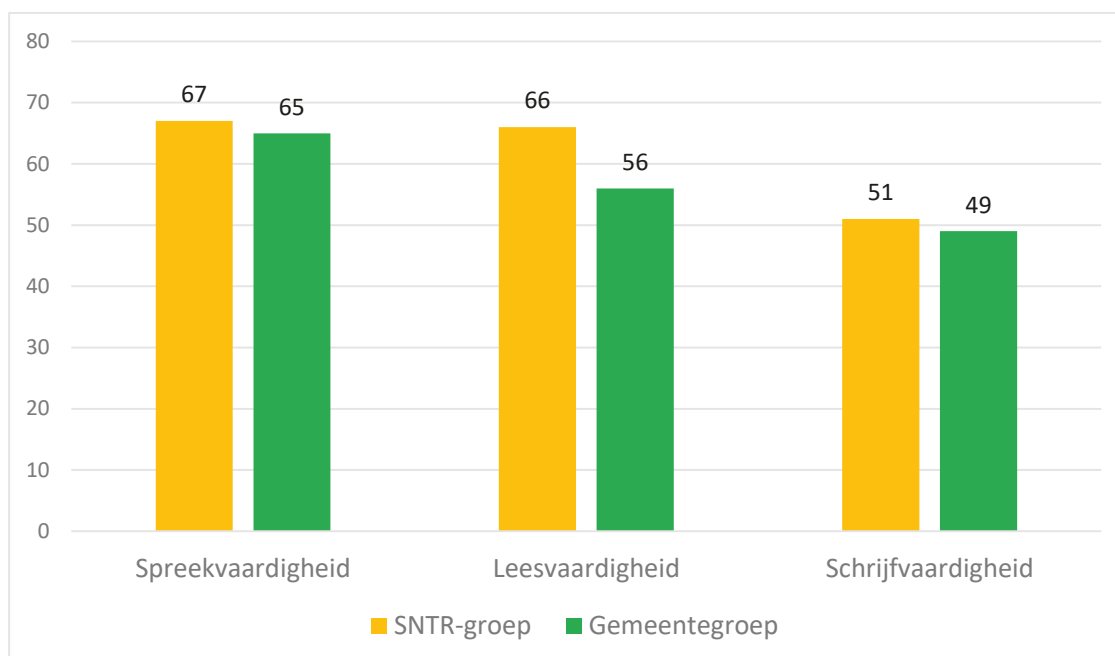

Figuur 4.2. Spreek, lees- en schrijfvaardigheid Nederlands voor statushouders in Rotterdam (in procenten).^a

^a In de vragenlijst is spreekvaardigheid gemeten als “Heeft u, als u een gesprek in het Nederlands heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Nederlandse taal?” met de antwoordcategorieën 1: ik spreek geen Nederlands, 2: ja, vaak moeite, 3: ja, soms en 4: nee, nooit. Voor spreekvaardigheid zijn antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd. Leesvaardigheid is gemeten als “Heeft u bij het lezen van kranten, brieven of folders vaak, soms of nooit moeite om de Nederlandse taal te begrijpen?” en schrijfvaardigheid als “Heeft u moeite met het schrijven in het Nederlands?”. De antwoordcategorieën waren 1: ja, vaak moeite, 2: ja, soms en 3: nee, nooit.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

In het landelijke onderzoek naar Syrische statushouders zijn dezelfde vragen gesteld. Net als bij de meting van de beheersing van de Nederlandse taal via een rapportcijfer, blijkt dat de statushouders in Rotterdam het Nederlands minder goed beheersen. Het aandeel dat aangeeft vaak moeite te hebben met het spreken, lezen en schrijven van het Nederlands is veel groter dan in het landelijk onderzoek, namelijk landelijk 28-39% tegenover 50-66% in Rotterdam (Dagevos & Miltenburg, 2018). Zoals hierboven genoemd is dit mogelijk gerelateerd aan de langere verblijfsduur van de statushouders in het landelijke onderzoek en het lagere opleidingsniveau van de statushouders in Rotterdam. De taalbeheersing is over het algemeen opvallend uniform, alleen blijken SNTR-deelnemers iets vaker moeite te hebben met het lezen van de Nederlandse taal (Figuur 4.3).

Figuur 4.3. Vaak moeite met spreek, lees- en schrijfvaardigheid Nederlands voor statushouders in SNTR- en gemeentegroep (in procenten).^a

^a In de vragenlijst is spreekvaardigheid gemeten als “Heeft u, als u een gesprek in het Nederlands heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Nederlandse taal?” met de antwoordcategorieën 1: ik spreek geen Nederlands, 2: ja, vaak moeite, 3: ja, soms en 4: nee, nooit. Voor spreekvaardigheid zijn antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd en weergegeven in de figuur. Leesvaardigheid is gemeten als “Heeft u bij het lezen van kranten, brieven of folders vaak, soms of nooit moeite om de Nederlandse taal te begrijpen?” en schrijfvaardigheid als “Heeft u moeite met het schrijven in het Nederlands?”. De antwoordcategorieën waren 1: ja, vaak moeite, 2: ja, soms en 3: nee, nooit. Voor lees- en schrijfvaardigheid is antwoordcategorie 1 weergegeven in de figuur.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Vooruitgang van de Nederlandse taalvaardigheid

Ondanks dat de beheersing van de Nederlandse taal in deze eerste periode na aankomst nog onvoldoende is, merken de statushouders wel vooruitgang op in vergelijking met zes maanden geleden (Tabel 4.6). Maar liefst acht op de tien statushouders vindt dat zijn/haar taalbeheersing in het laatste half jaar is verbeterd. Eén op de vier merkt zelfs een sterke verbetering op. Toch ervaart 18% geen verbetering en 3% zelfs een verslechtering. Deze bevindingen komen grotendeels overeen met de ervaren verbetering van de taalbeheersing bij de (Syrische) statushouders in het landelijke onderzoek (Dagevos & Miltenburg, 2018).

Statushouders uit de gemeentegroep merken meer vooruitgang in hun taalvaardigheid dan statushouders uit de SNTR-groep. Dit wordt volledig verklaard door de hogere leeftijd van de SNTR-deelnemers. Een verbetering van de taalvaardigheid wordt het meest opgemerkt onder mannen, statushouders tot 34 jaar en statushouders die momenteel een taalcursus volgen. Daarnaast zijn het de statushouders van 35 jaar en ouder of statushouders die geen taalcursus volgen die het minst een verbetering van hun taalbeheersing ervaren.

Tabel 4.6

Verbetering van de beheersing van de Nederlandse taal in vergelijking met zes maanden eerder naar groep, geslacht, leeftijd en het volgen van een taal cursus (in procenten)^a

	Sterk/een beetje verbeterd	Hetzelfde gebleven	Sterk/een beetje verslechterd
Totaal Rotterdam	80	18	3
SNTR-groep	75	23	2
Gemeentegroep	82	15	3
Man	84	13	3
Vrouw	75	23	2
15-24 jaar	88	10	2
25-34 jaar	82	15	2
35-44 jaar	71	25	4
≥ 45 jaar	68	31	1
Volgt geen taal cursus	59	27	5
Volgt momenteel taal cursus	87	11	2

^a In de vragenlijst is gevraagd "In vergelijking met een half jaar geleden is mijn Nederlands..." met de antwoordcategorieën 1: sterk verbeterd, 2: een beetje verbeterd, 3: hetzelfde gebleven, 4: een beetje verslechterd en 5: sterk verslechterd. Zowel de antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 worden samengevoegd weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

De Engelse taal als alternatief

Naast het Nederlands is de Engelse taal een steeds belangrijkere plek gaan innemen in Nederland. Ook al maakt de beheersing van het Engels geen onderdeel uit van het inburgeringstraject, het biedt wel een mogelijkheid tot communicatie wanneer men nog onvoldoende Nederlands spreekt. Ongeveer vier op de tien statushouders in Rotterdam geeft aan soms of zelfs nooit moeite te hebben bij het voeren van een gesprek in het Engels (Tabel 4.7). Daar staat tegenover dat bijna zes op de tien helemaal geen Engels spreekt of vaak moeite heeft met deze taal. Vergelijken we deze bevindingen met die van de Syrische statushouders in het landelijke onderzoek, dan blijkt dat de Rotterdamse statushouders minder vaak de Engelse taal beheersen. Dit verschil kan wederom gerelateerd zijn aan het relatief lagere opleidingsniveau van de Rotterdamse statushouders.

De spreekvaardigheid van het Engels varieert tussen de subgroepen. De gemeentegroep heeft een betere Engelse taalvaardigheid dan de SNTR-groep, waardoor zij Engels vaker als alternatief kunnen gebruiken om zich verstaanbaar te maken. Mannen zeggen iets minder vaak moeite hebben met het spreken van de Engelse taal, maar de grootste verschillen in spreekvaardigheid zijn tussen leeftijdscategorieën. Hierbij is een duidelijke tweedeling te zien waarbij statushouders tot 34 jaar aangeven een betere Engelse spreekvaardigheid te hebben dan statushouders van 35 jaar en ouder.

Tabel 4.7Spreekvaardigheid van de Engelse taal naar groep, geslacht en leeftijdscategorie (in procenten)^a

	Geen Engels	Vaak moeite	Soms moeite	Nooit moeite
Totaal Rotterdam	42	15	27	15
SNTR-groep	47	14	29	11
Gemeentegroep	40	16	27	18
Man	39	15	29	18
Vrouw	46	16	25	13
15-24 jaar	39	16	28	18
25-34 jaar	37	16	28	18
35-44 jaar	46	15	28	11
≥ 45 jaar	55	13	22	10

^a In de vragenlijst is gevraagd "Heeft u, als u een gesprek in het Engels heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Engelse taal?" met de antwoordcategorieën 1: ik spreek geen Engels, 2: ja, vaak moeite, 3: ja, soms en 4: nee, nooit.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

Engelse taalvaardigheid gelinkt aan onderwijsniveau Eritreeërs

Bij het opsplitsen naar herkomstland voor de gemeentegroep, valt op dat de spreekvaardigheid van het Engels lager ligt voor Eritreeërs dan voor Syriërs of statushouders uit andere herkomstlanden. In totaal geeft 70% van de Eritreeërs aan vaak moeite te hebben of helemaal geen Engels te spreken, 23% heeft soms moeite en 7% heeft nooit moeite met het voeren van een gesprek in het Engels (niet weergegeven in Tabel 4.7). Dit duidt op een lager onderwijsniveau onder Eritreeërs aangezien het Engels de voertaal is op het secundair en hoger onderwijs (Mesfun Asfaha, 2009). Er bestaan grote verschillen tussen Eritreeërs afkomstig van het platteland en de grensgebieden en Eritreeërs uit de stedelijke gebieden. De statushouders uit de laatste grote instroom sinds 2014 behoren vooral tot de lager opgeleide bevolking, vaak afkomstig van het platteland (Sterckx & Dessie, 2018). Toegang tot het secundair onderwijs was beperkt en (oudere) kinderen moesten vaak meehelpen in de landbouw of op een andere wijze financieel bijdragen in het gezin (Pharos, 2017). De beperkte taalbeheersing van het Engels (en het Nederlands) maakt dat het in de eerste periode in Nederland extra lastig is voor Eritreeërs om te kunnen communiceren en contact te maken met Nederlanders en beleidsinstanties. Bovendien ontbreekt er een digitale vertaalhulp (bv. Google Translate) voor het Tigrinya die wel in de eigen taal beschikbaar zijn voor veel andere groepen, zoals Arabisch-sprekenden (Pharos, 2017).

4.4 Inburgering

Veel statushouders van mening geen inburgeringsexamen te hoeven halen

Statushouders zijn verplicht om binnen drie jaar na aankomst te slagen voor het inburgeringsexamen. Op het moment van de survey is slechts 5% van de statushouders in Rotterdam geslaagd voor alle inburgeringsexamens. Bijna de helft geeft aan nog niet alle inburgeringsexamens gehaald te hebben, maar is hier dus wel mee bezig. Eén op de tien zegt geen inburgeringsexamen te hoeven doen en vier op de tien geeft aan dat deze vraag niet van hen op toepassing is. Vooral de SNTR-groep is van mening dat ze geen examen hoeven te doen of dat de vraag over het slagen voor het inburgeringsexamen op hen niet van toepassing is. Het is zeer onwaarschijnlijk dat 67% van de SNTR-deelnemers geen inburgeringsexamen hoeft te doen.

Mogelijk was de vraagstelling in de survey onduidelijk voor de respondenten²⁶. De voorwaarden voor ontheffingen van de inburgeringsplicht zijn immers strikt. Nieuwkomers kunnen een vrijstelling krijgen van de inburgeringsplicht als ze daar op een andere manier aan voldoen, zoals het geval is voor leerplichtige jongeren. Het volgen van een opleiding kan een reden zijn waarom de respondenten in dit onderzoek aangeven dat de inburgeringsplicht niet op hen van toepassing is, maar dit is zeker niet de enige reden, omdat ook niet-schoolgaanden deze reden noemen. Daarnaast worden ontheffingen bijvoorbeeld verleend vanwege medische omstandigheden of vanwege aantoonbaar geleverde inspanningen.²⁷

Tabel 4.8

Oriëntatie op het inburgeringsexamen naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Alle examens inburgering gehaald	Nog niet alle examens inburgering gehaald	Ik hoef geen examen inburgering te doen	Niet van toepassing
Totaal Rotterdam	5	46	11	39
SNTR-groep	6	27	15	52
Gemeentegroep	4	55	9	32
Man	5	46	11	38
Vrouw	4	46	11	39
15-24 jaar	5	46	15	34
25-34 jaar	4	50	7	40
35-44 jaar	5	43	12	40
≥ 45 jaar	7	42	8	43
≤ 2015	5	51	11	33
2016	4	44	11	41
2017	7	34	7	53

^a In de vragenlijst is gevraagd "Bent u geslaagd voor het inburgeringsexamen? Geslaagd voor het inburgeringsexamen betekent dat u bent geslaagd voor alle examens, dus voor de examens lezen, luisteren, schrijven en spreken en voor Kennis Nederlandse Maatschappij en Oriëntatie op de Arbeidsmarkt." De antwoordopties staan hierboven aangegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Meeste statushouders verwachten binnen 1 tot 2 jaar het inburgeringsexamen te halen

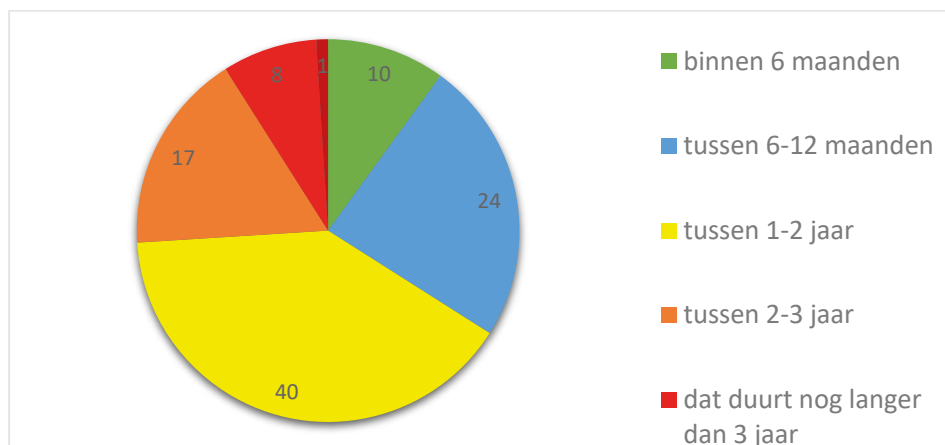
De statushouders die zichzelf inburgeringsplichtig achten is gevraagd wanneer zij verwachten het inburgeringsexamen te gaan halen (Figuur 4.4). Een derde verwacht het inburgeringsexamen al binnen een jaar te gaan behalen en twee vijfde verwacht nog één tot twee jaar nodig te hebben. Bijna één op de tien statushouders acht het niet waarschijnlijk dat zij het inburgeringscursus binnen de verplichte termijn van drie jaar gaan behalen. Er zijn kleine verschillen tussen de SNTR- en de gemeentegroep, dit komt door de hogere gemiddelde leeftijd van de SNTR-deelnemers (niet weergegeven in Figuur 4.3). Het zijn namelijk vooral de oudere

²⁶ De vraag is als volgt gesteld in de survey: "Bent u geslaagd voor het inburgeringsexamen? Geslaagd voor het inburgeringsexamen betekent dat u bent geslaagd voor alle examens, dus voor de examens lezen, luisteren, schrijven en spreken en voor Kennis Nederlandse Maatschappij en Oriëntatie op de Arbeidsmarkt)". De antwoordopties waren: 1. ja, alle examens inburgering gehaald, 2. nee, nog niet alle examens inburgering gehaald, 3. nee, ik hoef geen inburgeringsexamen te doen en 4. niet van toepassing.

²⁷ Zie ook <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nieuw-in-nederland/vraag-en-antwoord/moet-ik-als-nieuwkomer-inburgeren>

leeftijdsgroepen die de meeste tijd verwachten nodig te hebben voor het behalen van het inburgeringsexamen.

Gelet op eerdere cohorten van asielmigranten is het waarschijnlijk dat de slagingspercentages van het inburgeringsexamen binnen drie jaar vrij laag zullen liggen. Uit een onderzoek van de Rekenkamer blijkt dat slechts 33% van de asielmigranten die in 2013 aankwamen binnen de termijn van drie jaar waren geslaagd voor het inburgeringsexamen. Een sterke motivatie, een snelle start met inburgeren, een goed persoonlijk welzijn en regelmatige sociale contacten met Nederlanders om de taal te oefenen waren belangrijke succesfactoren om te slagen voor het inburgeringsexamen (Algemene Rekenkamer, 2017). Daarnaast blijkt uit onderzoek bij eerdere vluchtelingengroepen dat de kans om de inburgeringscursus succesvol af te ronden het kleinst is bij lager opgeleiden en statushouders met een slechte ervaren gezondheid (Dagevos & Odé, 2011).

Figuur 4.4. Verwachte tijdsperiode waarbinnen men het inburgeringsexamen gaat halen (in procenten).^a

^a Behalve aan de statushouders die 'niet van toepassing' hadden geantwoord op de vraag naar het inburgeringsexamen is gevraagd "Wanneer verwacht u dat u het inburgeringsexamen gaat halen?". De antwoordcategorieën staan weergegeven in de figuur.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

4.5 Samenvatting

Het onderzoek laat zien dat ruim driekwart van de statushouders uit de gemeentegroep en twee derde van de statushouders uit de SNTR-groep op dit moment een taalcursus volgt. Door de korte verblijfsduur van onze onderzoeksgroep in Nederland hebben nog maar weinig mensen de taalcursus afgerond. Dit betekent dat ten tijde van de survey maar liefst een derde van de SNTR-deelnemers aangaf (nog) geen taalcursus te volgen terwijl dit wel een belangrijk onderdeel is van het SNTR-programma. We kunnen met dit surveymateriaal niet precies achterhalen hoe dit komt, wel stellen we vast dat dit vooral personen zijn die nog maar recentelijk in Nederland zijn komen wonen. Het is dan ook mogelijk dat zij later alsnog met een taalcursus gaan beginnen. De tevredenheid is groot over de taalcursussen, en bij de SNTR-deelnemers nog meer dan bij de statushouders die onder het gemeentelijk programma vallen. De SNTR-deelnemers zijn erg te spreken over de deskundigheid van de docenten, de individuele aandacht die ze krijgen en de afwisseling in de lessen. Niettemin vindt 40% van de SNTR-deelnemers de niveaueverschillen in de

groep te groot, van de statushouders die onder het gemeentelijk beleid vallen, vindt meer dan de helft dit. Een groot verschil bestaat in de opvattingen over het tempo van de lessen: het zijn vooral de SNTR-deelnemers die het tempo vaak te hoog vinden. Hieruit spreekt waarschijnlijk de intensieve en ambitieuze aanpak van SNTR, maar het zou ook te maken kunnen hebben dat het niveau van de deelnemers hoger wordt ingeschat dan gerechtvaardigd is.

De Nederlandse taalbeheersing van SNTR-deelnemers ligt systematisch lager dan dat van de statushouders in de gemeentegroep. In termen van bereikte en verwachte resultaten zijn de verschillen tussen de gemeente- en SNTR-statushouders beperkt of in het nadeel van SNTR-deelnemers. Ongeveer het zelfde aandeel zegt dat in het afgelopen jaar de Nederlandse taalvaardigheid is verbeterd, maar SNTR-deelnemers verwachten minder vaak het A2- of hoger taalniveau te bereiken dan de statushouders die onder het gemeentelijk beleid vallen. Ook boeken naar eigen inschatting SNTR-deelnemers maar nauwelijks een snellere vooruitgang in de taallessen dan deelnemers van de gemeente. Dergelijke verschillen zijn het sterkst gerelateerd aan de hogere leeftijd van de SNTR-deelnemers. Het lijkt er derhalve op dat SNTR zeker niet de gemakkelijkste groep onder haar hoede heeft gezien de hogere gemiddelde leeftijd en het lagere opleidingsniveau. Er zijn dus nog forse stappen te zetten om de Nederlandse taalbeheersing op niveau te krijgen, bij gemeente- en bij SNTR-statushouders.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2017). *Inburgering: Eerste resultaten van de Wet inburgering 2013*. Den Haag.
- Bakker, L., & Dagevos, J. (2017). Sociale integratie of segregatie? Ontwikkelingen in de sociale contacten van asielmigranten. In: M. Maliepaard, B. Witkamp en R. Jennissen (Eds.), *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek* (p. 77-84). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (Cahier 2017-3).
- Dagevos, J., & Miltenburg, E. (2018). Inburgering, maatschappelijke begeleiding en taal. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard & E. Miltenburg (Eds.), *Syriërs in Nederland: Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 80-94). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., & Odé, A. (2011). Inburgering en taal. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (Eds.), *Vluchtelingengroepen in Nederland: Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 58-80). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Vroome, T., & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), 376-403.
- Ferrier, J., Kahmann, M., & Massink, L. (2017). *Handreiking voor ondersteuning van Eritrese nieuwkomers bij integratie: Jullie Nederlanders hebben voor alles een systeem*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Hou, F., & Beiser, M. (2006). Learning the language of a new country: A ten-year study of English acquisition by South-East Asian refugees in Canada. *International Migration*, 44(1), 135-165.
- Mesfun Asfaha, Y. (2009). English literacy in schools and public places in multilingual Eritrea. *LOT Occasional Series*, 15, 213-221.
- Pharos (2017). *Factsheet Eritrese vluchtelingen*. Geraadpleegd van http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet_eritrese_vluchtelingen.pdf.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Tubergen, F., & Kalmijn, M. (2009). A dynamic approach to the determinants of immigrants' language proficiency: The United States, 1980-2000. *The International Migration Review*, 43(3), 519-543.

5. Gezondheid

5.1 Inleiding

Eerder onderzoek laat zien dat vluchtelingengroepen kampen met een relatief slechte fysieke en – vooral – psychische gezondheid (Goosen, 2014; Gezondheidsraad, 2016; Lamkaddem, Essink-Bot & Stronks, 2013; Schellingerhout, 2011; Uiters & Wijga 2018). Dat de psychische gezondheid van statushouders slechter is, wekt nauwelijks verbazing. Men heeft vaak verschrikkelijke dingen meegemaakt in het herkomstland en tijdens de vlucht. Ook de periode in de opvang en de onzekerheid over het verkrijgen van een verblijfsvergunning zijn factoren die bijdragen aan een minder goede geestelijke gezondheid (Bakker, 2016). Onderzoek wijst uit dat de (psychische) gezondheidssituatie van invloed is op de integratie in uiteenlopende domeinen, zoals het leren van de Nederlandse taal, het doen van een opleiding, het aangaan van sociale contacten en vinden van werk (Dourleijn & Dagevos, 2011; De Vroome & Van Tubergen, 2010). Dit hoofdstuk beschrijft hoe het is gesteld met de gezondheid van Rotterdamse statushouders, en welke verschillen er zijn tussen degenen die vallen onder het beleid van de gemeente of van SNTR.

5.2 Ervaren gezondheid

Gezondheidsbeleving ofwel ervaren gezondheid is een standaardmaat in gezondheidsonderzoek en laat zien hoe mensen over hun eigen gezondheid oordelen. Het is een subjectieve en samenvattende gezondheidsmaat die allerlei aspecten van de gezondheid kan omvatten. Die variëren per persoon en kunnen betrekking hebben op de geestelijke en fysieke gezondheid, op de mate waarop men dagelijks functioneert en de manier waarop men zich voelt (Simon, De Boer, Jong, Bosma & Mackenbach, 2005). Ook al is ervaren gezondheid een subjectieve maat, het geeft een goede indicatie van de gezondheidssituatie van mensen doordat het een meer omvattende maat is dan menig objectieve gezondheidsmaat (Idler & Benyamini, 1997).

Ervaren gezondheid statushouders lager dan bij algemene bevolking

Ruim twee derde van de statushouders in Rotterdam beoordeelt zijn/haar gezondheid als goed tot zeer goed (Tabel 5.1). Dat is vergelijkbaar met het landelijke beeld van pas gearriveerde (Syrische) statushouders; daar heeft 72% een (zeer) goede ervaren gezondheid (Uiters & Wijga, 2018). Onder de algemene bevolking ligt de ervaren gezondheid wel bijna tien procentpunten hoger: 79% ervaart zijn/haar gezondheid als (zeer) goed (CBS, 2018).

Ervaren gezondheid iets lager in SNTR-groep door groter aandeel vrouwen en 45-plussers

De ervaren gezondheid van statushouders in het SNTR-programma is wat minder gunstig dan die van de statushouders van de gemeente. Dit is met name te wijten aan het grotere aandeel vrouwen en 45-plussers in de SNTR-groep, die gemiddeld ongunstiger oordelen over hun gezondheid.

Het verschil op basis van geslacht wordt gevonden zowel in de algemene bevolking (Benyamini, Blumstein, Lusky & Modan, 2003; Denton, Prus & Walters, 2004) als in recente vluchtelingengroepen (Buber-Ennser et al., 2016; Uiters & Wijga, 2018). Daarnaast blijkt dat

mannen minder vaak worden belemmerd door hun gezondheid of pijn in hun dagelijkse bezigheden (73% bijna nooit tot nooit) dan vrouwen (59% bijna nooit tot nooit, niet weergegeven in de tabel). Deze bevindingen komen overeen met eerder onderzoek dat vrouwen over het algemeen meer niet-fatale chronische en acute aandoeningen krijgen tijdens hun leven dan mannen (Idler & Benyamini, 1997). In een grootschalige Canadese studie is aangetoond dat ongelijkheden naar geslacht op gezondheidsgebied deels het gevolg zijn van de verschillende sociale posities van mannen en vrouwen, hun verschillende levensstijlen en het verschillende aantal en niveaus van chronische stressoren en levensgebeurtenissen. De effecten van deze factoren zijn over het algemeen sterker voor vrouwen dan voor mannen (Denton, Prus & Walters, 2004).

Daarnaast is de ervaren gezondheid minder goed naarmate men ouder wordt. Van de jongeren (15 tot 24-jarigen) ervaart acht op de tien een (zeer) goede gezondheid. Van de 45-plussers is dit nog maar een kleine vier op de tien en omschrijft bijna een kwart zijn/haar gezondheid als (zeer) slecht. Dit kan voor een deel worden verklaard doordat oudere leeftijdsgroepen meer worden geconfronteerd met gezondheidsproblemen, maar ook doordat zij zichzelf vergelijken met hun gezondheid in het verleden waardoor hun ervaren gezondheid een meer negatieve connotatie krijgt (Peersman, Cambier, De Maeseneer & Willems, 2012). Een zelfde patroon wordt gevonden in de landelijke survey van pas gearriveerde (Syrische) statushouders (Wijga & Uiters, 2018) en bij eerdere vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië (Lamkaddem et al., 2013; Schellingerhout, 2011). Deze daling van ervaren gezondheid is echter wel opvallend sterk als men deze vergelijkt met de algemene bevolking. Daar daalt het percentage (zeer) goede ervaren gezondheid van 88% voor 20 tot 30-jarigen naar 78% voor 40 tot 50-jarigen (CBS, 2018). Het percentage (zeer) goede ervaren gezondheid komt zelfs voor 75-plussers niet lager dan 59% (CBS, 2018), terwijl de statushouders in Rotterdam gemiddeld genomen dit percentage na hun 35^e levensjaar al niet meer halen.

Tabel 5.1

Ervaren gezondheid naar groep, geslacht en leeftijd (in procenten)^a

	(zeer) Slecht	Gaat wel	(zeer) Goed
Totaal Rotterdam	9	23	68
SNTR-groep	8	28	64
Gemeentegroep	10	20	70
Man	10	19	72
Vrouw	9	28	64
15-24 jaar	6	13	82
25-34 jaar	5	19	76
35-44 jaar	11	35	54
≥ 45 jaar	23	39	38

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe is over het algemeen uw gezondheid?". De antwoordcategorieën waren 1: zeer goed, 2: goed, 3: gaat wel, 4: slecht en 5: zeer slecht. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

5.3 Fysieke gezondheid

Veelvoorkomende gezondheidsklachten

Door vragen te stellen over een aantal veelvoorkomende klachten en aandoeningen waaronder astma, diabetes, hypertensie (hoge bloeddruk), klachten aan gebit en klachten aan de rug, nek en schouders, krijgen we een beeld van de prevalentie van een aantal bekende gezondheidsklachten. Tabel 5.2 laat zien dat een gemiddelde van 4% van de statushouders aandoeningen heeft als astma of diabetes en 8% rapporteert hypertensie. Alle gevraagde gezondheidsklachten, behalve astma, blijken in sterke mate leeftijdsgerelateerd. De prevalentie van astma en diabetes past bij de bevindingen voor (recent gearriveerde) vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië, maar de prevalentie voor hypertensie blijkt hoger te liggen in Rotterdam (8% in plaats van 4%; Lamkaddem et al., 2013). Gebitsklachten en nek-, rug- en schouderklachten komen in het algemeen bij ongeveer vier op de tien statushouders voor. Onder (recent gearriveerde) vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië was de prevalentie van rug- en nekklachten vergelijkbaar (respectievelijk 32 en 35%) en wat hoger voor gebitsproblemen (56%, Lamkaddem et al., 2013). Echter, naar mate de statushouders langer in Nederland waren werden deze klachten minder frequent. Er zijn geen cijfers over de algemene Nederlandse bevolking die één op één met deze cijfers te vergelijken zijn, maar op basis van eerder onderzoek valt te verwachten dat ook hier de prevalentie van gezondheidsklachten hoger ligt voor statushouders (Goosen, 2014; Gezondheidsraad, 2016; Lamkaddem, Essink-Bot & Stronks, 2013; Schellingerhout, 2011; Uiters & Wijga 2018).

SNTR-groep vaker last van nek-, rug- en schouderklachten

Bij het vergelijken van de SNTR- en de gemeentegroep valt voornamelijk het verschil in nek-, rug- en schouderklachten op; 46% van de SNTR-deelnemers rapporteert deze klachten tegenover 34% van de gemeentedeelnemers. Dit verschil is niet volledig te verklaren aan de hand van het grotere aandeel vrouwen en 45-plussers in de SNTR-groep, maar leeftijd en geslacht spelen uiteraard wel een rol. Zo hebben jongeren ruim de helft minder last van gebitsklachten en nek-, rug- en schouderklachten dan 45-plussers. Verder blijkt dat nek-, rug- en schouderklachten meer voorkomen bij vrouwen dan bij mannen. Dit sluit aan bij eerder onderzoek naar genderverschillen voor de prevalentie van rugpijn (Hoy et al., 2012). De grotere prevalentie van gebitsklachten in de SNTR-groep daarentegen is wel te wijten aan de hogere leeftijd in de SNTR-groep.

Tabel 5.2

Prevalentie van aandoeningen en gezondheidsklachten naar groep, geslacht en leeftijd (in procenten)^a

	Astma	Diabetes	Hypertensie	Nek-, rug- en schouderklachten	Gebits- klachten
Totaal Rotterdam	4	4	8	38	45
SNTR-groep	6	5	8	46	51
Gemeentegroep	3	3	8	34	43
Man	3	4	9	34	45
Vrouw	4	3	7	42	45
15-24 jaar	3	1	1	20	32
25-34 jaar	5	1	5	34	48
35-44 jaar	6	4	10	55	50
≥ 45 jaar	4	15	28	66	61

^a In de vragenlijst is gevraagd "Deze vraag gaat over een aantal langdurige ziektes en gezondheidsklachten. Wilt u aangeven of u die in de afgelopen 12 maanden heeft gehad?".

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Overgewicht met name prevalent onder 45-plussers

Bijna een derde van de statushouders in Rotterdam heeft matig overgewicht (een BMI tussen 25 en 30 kg/m²) en 14% heeft ernstig overgewicht (een BMI van 30kg/m² of meer). Overgewicht speelt een belangrijke rol voor de gezondheid en is (op termijn) gerelateerd aan onder andere cardiovasculaire ziektes, hypertensie, diabetes en mogelijk depressie (Wyatt, Winters & Dubbert, 2006). Het algemene beeld in Rotterdam en de grote prevalentie van overgewicht onder oudere leeftijdsgroepen komt overeen met het landelijke beeld van recent gearriveerde Syrische statushouders (Uiters & Wijga, 2018). Daarnaast komt het gemiddelde in Rotterdam overeen met de algemene bevolking, waar 31% last heeft van matig overgewicht en 12% van ernstig overgewicht (RIVM, 2017). Echter, specifiek onder de oudere leeftijdsgroepen valt wel op dat de prevalentie van overgewicht onder statushouders hoger ligt dan bij de algemene bevolking.

Vaker ernstig overgewicht in de SNTR-groep

In de SNTR-groep blijkt de prevalentie van ernstig overgewicht wat hoger te liggen door de hogere gemiddelde leeftijd in deze groep. Ook de verschillen tussen mannen en vrouwen worden verklaard door leeftijd. Het valt op dat overgewicht veel vaker voorkomt onder de oudere leeftijdsgroepen. Onder 45-plussers heeft zelfs bijna de helft matig overgewicht en ruim een kwart ernstig overgewicht. Opvallend is dat overgewicht minder vaak voorkomt onder Eritrese dan onder Syrische statushouders; bij Eritrese statushouders heeft 10% matig overgewicht en 8% ernstig overgewicht (niet weergegeven in de tabel). Dit is deels te verklaren doordat de gemiddelde leeftijd een stuk lager ligt onder Eritrese statushouders. Verder kunnen deze verschillen cultureel bepaald zijn: ook in het onderzoek naar eerdere vluchtelingengroepen uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië worden grote verschillen gevonden tussen groepen (Schellingerhout, 2011).

Tabel 5.3

Prevalentie van overgewicht naar groep, geslacht en leeftijd (in procenten)^a

	Matig overgewicht (BMI 25-30 kg/m²)	Ernstig overgewicht (BMI >30 kg/m²)
Totaal Rotterdam	31	14
SNTR-groep	33	19
Gemeentegroep	30	12
Man	34	13
Vrouw	28	16
15-24 jaar	16	8
25-34 jaar	32	10
35-44 jaar	42	23
≥ 45 jaar	47	27

^a BMI is berekend aan de hand van lengte (in cm) en gewicht (in gram) volgens de formule: gewicht/(lengte²) * 100.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018)

5.4 Mentale gezondheid

Indicatoren van mentale gezondheid

De vragen over de mentale gezondheid van de statushouders zijn gebaseerd op een viertal vragen van de *Mental Health Inventory 5* (MHI-5). Een soortgelijke schaal wordt tevens gebruikt in de Gezondheidsenquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

De MHI-5 is niet bedoeld om psychiatrische diagnoses mee vast te stellen, maar is ontworpen om een beeld te kunnen schetsen van de mentale gezondheid van de algemene bevolking. Als iemand mentaal ongezond is, dan wil dat zeggen dat er bij die persoon “een psychisch of gedragspatroon voorkomt waarbij er sprake is van zichtbaar lijden of onvermogen of waarbij een verhoogd risico op sterfte, pijn en beperkingen optreedt dan wel een belangrijk verlies in autonomie” (Maas & Jansen, 2000). Uit diverse onderzoeken is gebleken dat de zelfgerapporteerde mentale ongezondheid via de MHI-5 een goede voorspeller is voor de prevalentie van stemmings- en angststoornissen (Hoeymans, Garssen, Westert & Verhaak, 2004; Rumpf, Meyer, Hapke & John, 2001; zie tevens Uiters & Wijga 2018)²⁸. In de survey werd gevraagd naar de frequentie van de volgende gevoelens:

1. Hoe vaak voelde u zich erg zenuwachtig?
2. Hoe vaak voelde u zich kalm en rustig?
3. Hoe vaak voelde u zich neerslachtig en somber?
4. Hoe vaak voelde u zich gelukkig?

Balans van negatieve en positieve gevoelens

In Tabel 5.4 worden de percentages weergegeven voor de statushouders die aangaven zich vaak (meer dan de helft van de dagen van de maand) tot voortdurend (elke dag) te herkennen in verschillende negatieve (i.e. erg zenuwachtig, neerslachtig en somber) en positieve gevoelens (i.e. gelukkig, kalm en rustig). Het frequent aanmerken van de negatieve gevoelens en relatief weinig aanmerken van de positieve gevraagde gevoelens uit de MHI-5 duidt op mentale ongezondheid bij de subgroepen (Driessen, 2011).

²⁸ Deze studies verwijzen naar onderzoeken onder algemene populaties in voornamelijk Westerse landen. Er is nog weinig bekend over het functioneren van de MHI-5 onder vluchtelingengroepen.

Tabel 5.4

Indicatoren voor mentale gezondheid naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland: aandeel statushouders dat heeft aangegeven vaak (meer dan de helft van de dagen van de maand) tot voortdurend (elke dag) de gevraagde gevoelens te ervaren (in procenten)^a

	Erg zenuwachtig	Neerslachtig en somber	Kalm en rustig	Gelukkig
Totaal Rotterdam	30	23	54	49
SNTR-groep	29	23	53	52
Gemeentegroep	30	23	54	47
Man	31	25	54	48
Vrouw	29	21	53	49
15-24 jaar	28	21	62	57
25-34 jaar	27	22	54	47
35-44 jaar	29	22	44	42
≥ 45 jaar	40	30	47	42
≤ 2015	31	25	52	44
2016	30	23	56	53
2017	20	18	49	49

^a In de vragenlijst is gevraagd "De volgende vragen gaan over hoe u zich voelde in de afgelopen 4 weken. Hoe vaak voelde u zich...". De antwoordcategorieën waren 1: voortdurend/elke dag, 2: meestal/bijna elke dag, 3: vaak/meer dan de helft van de dagen, 4: soms/verscheidene dagen, 5: af en toe en 6: nooit/helemaal niet. In de tabel zijn alleen antwoordcategorieën 1 tot en met 3 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Meer mentale ongezondheid onder 45-plussers en meer neerslachtigheid onder mannen

Van de statushouders in Rotterdam voelt ongeveer twee tot drie op tien zich vaak tot voortdurend erg zenuwachtig, neerslachtig en somber (Tabel 5.4). De SNTR- en gemeentegroep verschillen hierin niet van elkaar. Anders dan bij fysieke gezondheidsklachten verschillen mannen en vrouwen wat betreft mentale gezondheid niet van elkaar. Voor leeftijd zien we wel een zelfde patroon: naarmate mensen ouder worden, wordt de mentale gezondheid slechter. Jongeren (15 tot 24 jarigen) voelen zich minder vaak zenuwachtig, neerslachtig en somber en vaker gelukkig dan 45-plussers. Voor gevoelens van kalmte en rust zijn er geen verschillen naar leeftijd. De 45-plussers vormen de grootste risicogroep voor mentale ongezondheid gezien de ongunstige balans tussen negatieve en positieve gevoelens. De uitsplitsing op basis van jaar van aankomst in Nederland laat zien dat de meest recente cohort zich minder frequent zenuwachtig en zich vaker gelukkig voelt in vergelijking met de eerdere cohorten. Deze trend wordt vaker gevonden bij migranten waar het optimisme vlak na aankomst langzaam plaats lijkt te maken voor de zorgen en frustraties bij het opbouwen van een nieuw bestaan in Nederland (Hendriks, 2018; Gijsberts & Lubbers, 2015).

Bij het vergelijken van de cijfers in Rotterdam met de cijfers uit het landelijke onderzoek naar recent gearriveerde (Syrische) statushouders vallen een aantal zaken op (zie Uiters & Wijga, 2018). De frequenties van gevoelens van neerslachtigheid en somberheid komt vrijwel overeen tussen het landelijke beeld en Rotterdam, terwijl gevoelens van geluk iets lager liggen. De frequenties van gevoelens van erge zenuwachtigheid, kalmte en rust wijken echter aanzienlijk af. In de landelijke survey voelt 19% van de statushouders zich vaak tot voortdurend erg zenuwachtig tegenover 30% in Rotterdam. Daarnaast voelt 67% van de statushouders in de landelijke survey

zich vaak tot voortdurend kalm en rustig tegenover 54% in Rotterdam. De verschillen lijken vooral te worden gedragen door mannen en een slechtere mentale gezondheid voor de oudere leeftijdsgroepen die in het landelijke beeld niet naar voren komen. We kunnen de afwijkende patronen niet verklaren zonder aanvullende analyses.

Door verschillen in methodiek is het lastig om de huidige cijfers te vergelijken met cijfers voor de algemene bevolking (zie ook CBS, 2018), maar in meer algemene zin is het wel bekend dat mentale ongezondheid, zoals angst- en stemmingsstoornissen, vaker voorkomt onder mensen met een vluchtachtergrond dan onder andere migrantengroepen en de algemene bevolking (Lindert, Von Ehrenstein, Priebe, Mielck & Brähler, 2009).

Verschillen in mentale gezondheid tussen Syriërs en Eritreeërs

De mentale gezondheid tussen Syriërs en statushouders uit overige herkomstlanden verschilt weinig van elkaar, maar de mentale gezondheid van Eritreeërs wijkt af (Tabel 5.5). Eritreeërs voelen zich minder vaak erg zenuwachtig, neerslachtig en somber, maar wel aanzienlijk vaker kalm, rustig en gelukkig. Dit resultaat kan maar ten dele worden verklaard door verschillen in samenstelling. Uit de survey blijkt dat de Eritrese groep jonger is dan de andere herkomstgroepen en jongeren zijn doorgaans mentaal sterker zoals hierboven beschreven. Desalniettemin is het ook mogelijk dat deze cijfers te herleiden zijn tot culturele verschillen met betrekking tot het interpreteren of vrij durven antwoorden op de gestelde vragen. Eerder onderzoek onder Eritreeërs wijst uit dat er een groot taboe ligt op het bespreken van psychologische klachten zowel onderling als met professionals. Daarnaast wordt het eigen lijden gerelativeerd en vergeleken met het nog grotere lijden van de ander. Door de schaamte, geslotenheid, angst voor stigmatisering en argwaan binnen de Eritrese groep is het moeilijk om de mentale ongezondheid in kaart te brengen (De Gruijter & Razenberg, 2017; Pharos, 2016).

Tabel 5.5

Indicatoren voor mentale gezondheid uitgesplitst naar herkomstland voor de gemeentegroep: aandeel statushouders dat heeft aangegeven vaak (meer dan de helft van de dagen in de maand) tot voortdurend (elke dag) de gevraagde gevoelens te ervaren (in procenten)^a

	Erg zenuwachtig	Neerslachtig en somber	Kalm en rustig	Gelukkig
Syriërs	33	25	48	40
Eritreeërs	19	14	71	67
Overige herkomstlanden	33	27	55	49

^a In de vragenlijst is gevraagd "De volgende vragen gaan over hoe u zich voelde in de afgelopen 4 weken. Hoe vaak voelde u zich...". De antwoordcategorieën waren 1: voortdurend/elke dag, 2: meestal/bijna elke dag, 3: vaak/meer dan de helft van de dagen, 4: soms/verscheidene dagen, 5: af en toe en 6: nooit/helemaal niet. In de tabel zijn alleen antwoordcategorieën 1 tot en met 3 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

5.5 Gebruik van medische voorzieningen

Meeste statushouders ingeschreven bij huisartsen- en tandartsenpraktijk

Over het algemeen lijken statushouders de weg naar de huisarts en tandarts goed te kunnen vinden (Tabel 5.6). Bijna negen op de tien statushouders staan ingeschreven bij een huisartsenpraktijk en bijna acht op de tien bij een tandartsenpraktijk. Statushouders uit de SNTR-groep staan vaker ingeschreven bij een huisartsen- en tandartsenpraktijk dan statushouders uit de gemeentegroep. Het is mogelijk dat de zorgbehoefte in de SNTR-groep groter is door het grotere aandeel vrouwen en 45-plussers. Daarnaast blijken vrouwen beter de weg te vinden naar de huisartsenpraktijk dan mannen. Verder blijken cohorten die in 2016 of eerder in Nederland aankwamen vaker ingeschreven staan bij een huisartsen- en tandartsenpraktijk. Er zijn geen verschillen naar leeftijd. Het aandeel inschrijvingen ligt iets lager in Rotterdam dan bij het landelijke beeld, maar dit kan komen doordat de statushouders in Rotterdam doorgaans nog iets korter in Nederland zijn.

Tabel 5.6

Aandeel inschrijvingen bij huisartsen- en tandartsenpraktijken naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)

	Ingeschreven bij huisartsenpraktijk	Ingeschreven bij tandartsenpraktijk
Totaal Rotterdam	88	76
SNTR-groep	92	86
Gemeentegroep	87	71
Man	86	76
Vrouw	92	75
15-24 jaar	87	70
25-34 jaar	89	78
35-44 jaar	91	80
≥ 45 jaar	88	77
≤ 2015	88	77
2016	90	78
2017	81	59

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Statushouders maken minder gebruik van zorg dan algemene bevolking

In aanvulling op inschrijvingen bij huisartsen- en tandartsenpraktijken is tevens gevraagd naar het gebruik van medische zorg in de twaalf maanden voorafgaand aan de survey. Ook hier ligt het zorggebruik in Rotterdam weer wat lager dan bij het landelijke beeld. Ongeveer zes op de tien statushouders heeft contact gehad met een huisarts of tandarts en drie op de tien heeft contact gehad met een specialist in een ziekenhuis (Tabel 5.7). Bijna vier op de tien statushouders heeft nog minimaal één keer contact gehad met zijn/haar huisarts in de vier weken voorafgaand aan de survey (Tabel 5.8). De statushouders in de SNTR- en gemeentegroep laten een vergelijkbaar beeld zien, behalve dat statushouders in de SNTR-groep vaker naar de tandarts gaan. Deze groep heeft dan ook vaker gebitsklachten dan statushouders uit de gemeentegroep (zie ook Tabel 5.2). Verder zijn het de groepen met een grotere zorgbehoefte; namelijk vrouwen en

45-plussers, die vaker een beroep doen op de medische zorg (Tabel 5.7). Ditzelfde patroon wordt ook gevonden in de landelijke survey onder Syrische statushouders en voor oudere leeftijdsgroepen en vrouwen in de algemene bevolking (CBS, 2015; Uiters & Wijga, 2018). Vergeleken met de algemene bevolking blijkt dat statushouders minder frequent gebruik maken van zorg (CBS, 2010)²⁹: in het afgelopen jaar heeft van de algemene bevolking 74% contact gehad met de huisarts tegenover 57% van de statushouders in Rotterdam. Voor contact met de tandarts en de medisch specialist is dit respectievelijk 79% en 43% tegenover 60% en 31% in Rotterdam.

Nog nauwelijks gebruik van geestelijke gezondheidszorg

In de laatste twaalf maanden heeft maar 4% contact gezocht met een psycholoog of een psychiater. Dit percentage wijkt sterk af van het aandeel dat contact heeft gezocht met bijvoorbeeld een medisch specialist in een ziekenhuis. Mogelijke redenen hiervoor zijn lange wachtlijsten in de psychologische zorg, dat statushouders niet om psychologische hulp durven of willen vragen of dat er sprake is van onbekendheid met of gering vertrouwen in deze voorzieningen. Ook uit het landelijk onderzoek naar Syrische statushouders blijkt dat nog maar weinigen hulp hebben gezocht bij de geestelijke gezondheidszorg, terwijl een relatief groot aandeel ongunstig scoort op de vragen met betrekking tot de mentale gezondheid (Uiters & Wijga, 2018). Het is een beeld dat ook uit eerder onderzoek naar vluchtelingengroepen naar voren kwam: een aanzienlijk deel kampt met psychische gezondheidsproblemen, waaronder PTSS en depressie, maar relatief weinigen maken gebruik van de geestelijke gezondheidszorg (Gezondheidsraad, 2016; Schellingerhout, 2011; Goosen, 2014). Een eerdere studie naar het gebruik van geestelijke gezondheidszorg door vluchtelingen en asielzoekers toont aan dat het gebruik van de geestelijke gezondheidszorg af te hangen van het herkomstland (Gerritsen, Van der Ploeg, Devillé & Lamkaddem, 2005). Zo blijkt dat vluchtelingen uit Iran vaker gebruik maakten van GGZ-voorzieningen dan vluchtelingen uit Somalië en Afghanistan. Het zorggebruik was zelfs vergelijkbaar met dat van de algemene bevolking; namelijk 13% had gebruik gemaakt van GGZ-voorzieningen in het afgelopen jaar. Wat de oorzaken zijn voor het beperkte zorggebruik voor de statushouders in Rotterdam is op basis van het huidige onderzoek niet te zeggen.

²⁹ De cijfers over de algemene bevolking dateren van 2009 en 2013 en zijn mogelijk verouderd.

Tabel 5.7

Gebruik van medische voorzieningen naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Huisarts	Tandarts	Medisch specialist	Psycholoog of psychiater
Totaal Rotterdam	57	60	31	4
SNTR-groep	57	64	31	3
Gemeentegroep	57	58	31	4
Man	50	62	26	5
Vrouw	65	57	37	3
15-24 jaar	50	52	27	4
25-34 jaar	55	63	30	4
35-44 jaar	62	68	32	4
≥ 45 jaar	69	59	42	6
≤ 2015	56	66	32	5
2016 ^b	60	58	32	4

^aIn de vragenlijst is aan alle respondenten gevraagd "Heeft u de afgelopen 12 maanden in Nederland voor uzelf contact gehad met...?".

^bDe cohort van 2017 is niet weergegeven in de tabel aangezien zij ten tijde van de survey nog niet een jaar in Nederland waren.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Tabel 5.8

Frequentie contact met huisarts in afgelopen vier weken naar groep (in procenten)^a

	Totaal Rotterdam	SNTR-groep	Gemeentegroep
0 keer	63	60	64
1 keer	22	24	22
2 keer of vaker	15	16	14

^aIn de vragenlijst is aan alle respondenten gevraagd "Hoe vaak heeft u in de afgelopen 4 weken in Nederland voor uzelf contact gehad met de huisarts?".

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

5.6 Samenvatting

Ruim twee derde van de statushouders in Rotterdam ervaart een goede gezondheid. Dit is duidelijk lager dan in de bevolking van Nederland, van wie acht op de tien een goede gezondheid ervaart. Die vergelijking ziet er nog ongunstiger uit wanneer we ons realiseren dat de statushouders in Rotterdam een relatief jonge groep betreft. De ervaren gezondheid is het meest ongunstig voor de SNTR-groep door het grotere aandeel vrouwen en 45-plussers. In vergelijking met de gemeentegroep hebben ze een slechtere ervaren gezondheid en vaker nek-, rug- en schouderklachten en problemen met het gebit.

Ongeveer twee tot drie op de tien statushouders voelt zich het vaak tot voortdurend erg zenuwachtig, neerslachtig en somber. De SNTR- en gemeentegroep verschillen hierin niet van elkaar. Met name leeftijd blijkt gerelateerd aan mentale gezondheid: de 45-plussers vormen de grootste risicogroep voor mentale ongezondheid gezien de ongunstige balans tussen negatieve en positieve gevoelens. Verder is er mogelijk sprake van migrantenoptimisme waarbij de meest recente cohort zich gelukkiger voelt dan de cohorten die al langer in Nederland verblijven. Opvallend is dat de statushouders in Rotterdam zich vaker zenuwachtig en minder frequent rustig en kalm voelen dan de (Syrische) statushouders elders in Nederland.

Ondanks de hogere prevalentie van zowel fysieke als psychische gezondheidsklachten bij de statushouders in Rotterdam wordt er toch minder gebruik gemaakt van medische zorg. Bijna acht tot negen op de tien statushouders staat ingeschreven bij een tandartsen- en huisartsenpraktijk. Ongeveer zes op de tien statushouders heeft het afgelopen jaar contact gehad met een huisarts of tandarts en drie op de tien heeft contact gehad met een specialist in een ziekenhuis. Dit aandeel ligt iets hoger onder groepen met een grotere zorgbehoefte, namelijk vrouwen en 45-plussers. Ter vergelijking; bij de algemene bevolking heeft ruim zeven op de tien contact gehad met een huisarts, acht op de tien met een tandarts en ruim vier op de tien met een medisch specialist. Tot slot maken statushouders opvallend weinig gebruik van de geestelijke gezondheidszorg, dit beeld bestaat ook in andere onderzoeken naar vluchtelingengroepen.

Statushouders hebben voordat ze naar Nederland kwamen nogal wat meegemaakt. Dat dit zijn weerslag heeft op de fysieke en psychische gezondheid mag nauwelijks een verrassing zijn. Het is belangrijk om inzicht te hebben in de gezondheid van statushouders aangezien deze implicaties kan hebben voor het zorggebruik en eventuele onderconsumptie van zorg. Inzicht in de fysieke en psychische gezondheid is ook belangrijk voor de vormgeving van op statushouders gericht integratiebeleid. Het is, zo weten we uit eerder onderzoek, van invloed op mogelijkheden voor en het tempo van integratie.

Literatuur

- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Buber-Ennser, I., Kohlenberger, J., Rengs, B., Al Zalak, Z., Goujon, A., Striessnig, E., Potancokova, M., Gisser, R., Testa, M. R., & Lutz, W. (2016). Human capital, values, and attitudes of persons seeking refuge in Austria in 2015. *PLoS One*, *11*(9), doi.org/10.1371/journal.pone.0163481.
- Benyamini, Y., Blumstein, T., Lusky, A., & Modan, B. (2003). Gender differences in self-rated health-mortality association: Is it poor self-rated health that predicts mortality or excellent self-rated health that predicts survival? *The Gerontologist*, *43*, 396–405.
- CBS (2010). Gebruik medische voorzieningen; 1981-2009. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/7042mc/table?ts=1538658717846>.
- CBS (2015). Medische contacten, ziekenhuisopname, medicijnen; pers.kenmerken, 2010-2013. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81027ned/table?ts=1538658294698>.
- CBS (2018). Gezondheid en zorggebruik; persoonskenmerken. Geraadpleegd van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83005ned/table?ts=1537962541044>.
- De Gruijter, M., & Razenberg, I. (2017). *Verkenning: Integratiekansen van Eritrese vluchtelingen in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- De Vroome, T., & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, *44*(2), 376-403.
- Denton, M., Prus, S., & Walters, V. (2004). Gender differences in health: a Canadian study of the psychosocial, structural and behavioural determinants of health. *Social science & medicine*, *58*(12), 2585-2600.
- Dourleijn, E. & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Driessen, M. (2011). *Geestelijke ongezondheid in Nederland in kaart gebracht*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The Lancet*, *365*(9467), 1309-1314.
- Gerritsen, A. A. M., Van der Ploeg, H. M., Devillé, W., & Lamkaddem, M. (2005). 'Gevlucht – Gezond?' Een onderzoek naar de gezondheid van, en het zorggebruik door asielzoekers en vluchtelingen in Nederland. Utrecht: Nivel.
- Gerritsen, A. A., Bramsen, I., Devillé, W., Van Willigen, L. H., Hovens, J. E., & Van der Ploeg, H. M. (2006). Physical and mental health of Afghan, Iranian and Somali asylum seekers and refugees living in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *41*(1), 18-26.
- Gezondheidsraad (2016). *Briefadvies geestelijke gezondheid van vluchtelingen*. Den Haag: Gezondheidsraad.

- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2015). *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van Poolse en Bulgaarse migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Goosen, E. S. M. (2014). *A safe and healthy future*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Hendriks, M. (2018). *Migrant happiness. Insights into the broad well-being outcomes of migration and its determinants* (proefschrift). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Hoeymans, N., Garssen, A. A., Westert, G. P., & Verhaak, P. F. (2004). Measuring mental health of the Dutch population: a comparison of the GHQ-12 and the MHI-5. *Health and Quality of Life Outcomes*, 2(1), 23.
- Hoy, D., Bain, C., Williams, G., March, L., Brooks, P., Blyth, F., ... & Buchbinder, R. (2012). A systematic review of the global prevalence of low back pain. *Arthritis & Rheumatology*, 64(6), 2028-2037.
- Idler, E. L., & Benyamini, Y. (1997). Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies. *Journal of Health and Social Behavior*, 21-37.
- Lamkaddem, M., Essink-Bot, M. L., & Stronks, K. (2013). "Gevlucht-gezond?" – II. *Ontwikkelingen in gezondheid en zorggebruik van vluchtelingen in Nederland. Eindrapport*. Amsterdam: Academisch Medisch Centrum/Universiteit van Amsterdam.
- Lindert, J., von Ehrenstein, O. S., Priebe, S., Mielck, A., & Brähler, E. (2009). Depression and anxiety in labor migrants and refugees—a systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 69(2), 246-257.
- Maas, I. A. M., & Jansen, J. (2000). *Psychische (on) gezondheid; determinanten en de effecten van preventieve interventies*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven.
- Peersman, W., Cambier, D., De Maeseneer, J., & Willems, S. (2012). Gender, educational and age differences in meanings that underlie global self-rated health. *International Journal of Public Health*, 57(3), 513-523.
- Pharos (2016). 'Van ver gekomen...' Een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen. Utrecht: Pharos.
- RIVM (2017, 27 september). Gezond gewicht. Geraadpleegd van https://www.rivm.nl/Onderwerpen/L/Leefstijlmonitor/Cijfers/Gezond_gewicht.
- Rumpf, H. J., Meyer, C., Hapke, U., & John, U. (2001). Screening for mental health: Validity of the MHI-5 using DSM-IV Axis I psychiatric disorders as gold standard. *Psychiatry Research*, 105(3), 243-253.
- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (Eds.), *Vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 142-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Simon, J. G., De Boer, J. B., Joung, I. M. A., Bosma, H., & Mackenbach, J. P. (2005). How is your health in general? A qualitative study on self-assessed health. *The European Journal of Public Health*, 15(2), 200-208.

- Uiters, E., & Wijga, A. (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In J. Dagevos, W. Huijnk, Maliepaard, M., & Miltenburg, E. (Eds.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 174-192). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wyatt, S. B., Winters, K. P., & Dubbert, P. M. (2006). Overweight and obesity: prevalence, consequences, and causes of a growing public health problem. *The American journal of the medical sciences*, 331(4), 166-174.

6. Zelfredzaamheid en maatschappelijke begeleiding

6.1 Inleiding

Bij het formuleren van doelen van integratiebeleid kunnen beleidsmakers bepaalde uitkomsten centraal stellen. In dat geval formuleert men bijvoorbeeld doelstellingen om migranten zoveel mogelijk aan het werk te helpen, dat ze zich thuis voelen in het land en de stad waar ze wonen of dat ze goed gehuisvest zijn. Een andere redenering is dat het integratiebeleid zich vooral richt op het zodanig toerusten van migranten dat ze zelfstandig hun leven kunnen vormgeven. Het beleid richt zich dan veel meer op investeringen in hulpbronnen zoals bijvoorbeeld taal of onderwijs. Vanzelfsprekend is een strikte scheiding in een hulpbronnen- of uitkomstenbenadering niet altijd goed te maken—een goede taalbeheersing bijvoorbeeld is een uitkomst, maar ook een hulpbron—, maar het verschil in perspectief maakt niettemin uit voor de keuzes die in integratiebeleid worden gemaakt en welke doelstellingen prioriteit hebben. In dit licht is het interessant dat in de landelijke en gemeentelijke visie op integratie steeds meer wordt ingezet op de zelfredzaamheid van migranten (Tuzgöl-Broekhoven, Van der Berg, Govers & Hanse, 2016). De nadruk op zelfredzaamheid stamt uit de wereld van de zorg en ouderen, maar vindt inmiddels weerklank in andere domeinen en bij andere groepen, waaronder dus migranten. Er circuleren verschillende definities van zelfredzaamheid (zie Pommer & Boelhouwer, 2016). Wij kiezen hier voor de definitie die door Vilans is ontwikkeld: “Zelfredzaamheid is het vermogen van mensen om zichzelf te redden op alle levensterreinen met zo min mogelijk professionele ondersteuning en zorg.” (p. 4; 2013)

In de kern gaat het er om dat mensen zelf bepaalde activiteiten kunnen doen of dat ze die kunnen uitvoeren met behulp van het eigen sociale netwerk. In onderzoek en beleid wordt zelfredzaamheid vastgesteld in diverse domeinen of levensterreinen. Voor de survey hebben we een keuze moeten maken en is voor drie thema's de mate van zelfredzaamheid van statushouders in kaart gebracht. Het gaat om het zelf kunnen afhandelen van financiële zaken, het invullen van formulieren en het maken van medische afspraken wanneer dat nodig is. Om financieel zelfredzaam te zijn worden statushouders geacht hun eigen financiën te regelen en daarvoor verantwoordelijkheid te dragen (Van der Werf, Blanken & Schonewille, 2016). Gerelateerd aan financiële zelfredzaamheid is ook de zelfredzaamheid op het gebied van het invullen van formulieren gemeten. Het is een indicatie voor bureaucratische vaardigheden. Nederland is een land van regels, waarbij zowel taalproblemen als de complexiteit van regelgeving en de gedetailleerdheid van de gevraagde informatie op formulieren een rol zullen spelen voor de statushouders. Ten slotte is er in de survey gevraagd naar zelfredzaamheid bij het maken van medische afspraken. Medische zelfredzaamheid duidt niet alleen op dat statushouders weten wanneer zij om hulp moeten vragen, maar ook bij wie. Betere medische zelfredzaamheid is belangrijk voor statushouders hun kwaliteit van leven en integratie, zoals toeleiding naar werk.

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe het met de zelfredzaamheid is gesteld en in hoeverre Rotterdamse statushouders informele en formele hulp ontvangen. Bij dit laatste gaat het in het bijzonder om de maatschappelijke begeleiding vanuit SNTR of Vluchtelingenwerk, die deels erop is gericht om via praktische ondersteuning statushouders te begeleiden naar zelfredzaamheid in de Nederlandse samenleving (Gemeente Rotterdam, 2016;

Vluchtelingenwerk, 2018a). Vragen over zelfredzaamheid zijn voor zover ons bekend niet eerder op deze wijze aan migrantengroepen gesteld, waardoor we geen vergelijking kunnen maken met ander onderzoek.

6.2 Individuele zelfredzaamheid

In de survey is gevraagd of statushouders zelf hun financiële zaken kunnen afhandelen (bv. rekeningen betalen of andere bankzaken regelen), zelf formulieren van officiële instanties kunnen invullen (bv. aanvraag voor uitkering, kinderopvang, gezinshereniging) en zelf medische afspraken kunnen maken met huisarts, tandarts of ziekenhuis als dat nodig is.

Minste zelfredzaamheid bij het invullen van formulieren

Tabel 6.1 laat zien welk deel van de statushouders deze zaken (meestal) zelf kan afhandelen als dat nodig is. De tabel wijst uit dat een kwart van de statushouders zichzelf kan redden bij het invullen formulieren en dat de helft zichzelf kan redden bij het afhandelen van financiële zaken en maken van medische afspraken. Onderzoek dat in het kader van de evaluatie van de WMO is uitgevoerd, heeft een soortgelijke vraag gesteld over het afhandelen van financiële zaken onder de algemene Nederlandse bevolking (Pommer & Boelhouwer, 2016). Dan blijkt dat 94% van de burgers die niet onder een voorziening vallen, zelf hun financiële zaken kunnen afhandelen. Omdat de vraagstelling niet helemaal gelijk is, moet de vergelijking met enige voorzichtigheid worden gemaakt, maar dat dit een enorm verschil is met de Rotterdamse statushouders kan wel worden geconcludeerd.

Kwetsbare positie van vrouwen en oudere leeftijdsgroepen

Statushouders in de gemeentegroep kunnen zich vaker alleen redden dan statushouders in de SNTR-groep met name bij het zelf maken van medische afspraken gevolgd door het zelf afhandelen van financiële zaken. De verschillen komen voort uit het grotere aandeel vrouwen in de SNTR-groep. Vrouwen ervaren een achterstand voor alle drie de gebieden; zij zijn minder zeker dat zij zelf financiële zaken kunnen afhandelen, formulieren kunnen invullen en medische afspraken kunnen maken als dat nodig is. Daarnaast speelt de hogere leeftijd in de SNTR-groep een rol. Onder 45-plussers vindt maar één op de tien dat h/zij zichzelf kan redden bij het invullen van formulieren. Het is opvallend dat juist het maken van medische afspraken lastig is voor deze groep aangezien zij tevens de meeste mentale en fysieke gezondheidsklachten hebben (zie ook hoofdstuk 5). Ten slotte ligt de zelfstandigheid hoger bij statushouders die eerder in Nederland zijn komen wonen, en dan vooral op het gebied van financiën en medische afspraken, en minder bij het invullen van formulieren.

Tabel 6.1

Aandeel statushouders dat (meestal of altijd) zelf financiële zaken kan afhandelen, formulieren kan invullen en medische afspraken kan maken als dat nodig is naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Financiële zaken	Formulieren invullen	Medische afspraken maken
Totaal Rotterdam	36	24	50
SNTR-groep	31	22	41
Gemeentegroep	39	25	54
Man	44	31	58
Vrouw	26	15	39
15-24 jaar	35	33	57
25-34 jaar	40	24	51
35-44 jaar	38	17	45
≥ 45 jaar	26	11	35
≤ 2015	43	29	63
2016	32	19	40
2017	21	20	28

^a In de vragenlijst is gevraagd “Kunt u uw financiële zaken zelf afhandelen? (Bijvoorbeeld rekeningen betalen of andere bankzaken regelen)”, “Voor officiële instanties moeten er vaak formulieren worden ingevuld. Kunt u deze formulieren zelf invullen als dat nodig is? (bijvoorbeeld: aanvraag voor uitkering, kinderopvang, gezinshereniging)” en “Voor hulp van de huisarts, tandarts of ziekenhuis moeten vaak afspraken worden gemaakt. Kunt u zelf een afspraak maken als dat nodig is?”. De antwoordcategorieën waren 1: ja, altijd, 2: ja, meestal wel, 3: soms wel, soms niet, 4: nee, meestal niet en 5: nee, nooit. In de tabel worden antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Eritreeërs minder in staat om zelf zaken af te handelen

De mate van zelfredzaamheid verschilt tussen herkomstgroepen. Bij de Eritreeërs ligt het aandeel dat zegt zelf financiële zaken te kunnen afhandelen, formulieren te kunnen invullen en medische afspraken te maken bijna de helft lager (Tabel 6.2). Door de grote afstand tussen het land van herkomst en de Nederlandse samenleving is het dan ook niet vanzelfsprekend dat Eritreeërs kunnen voldoen aan de hoge mate van zelfredzaamheid die wordt verwacht bij het organiseren van complexe taken. Met name de schriftelijke communicatie met instanties blijkt lastig en er bestaat een behoefte aan voorlichting en ondersteuning in de eigen taal (Ferrier & Massink, 2016; De Gruijter & Razenberg, 2017; Sterckx & Fessehazion, 2018).

Tabel 6.2

Aandeel statushouders van gemeentegroep dat (meestal of altijd) zelf financiële zaken kan afhandelen, formulieren kan invullen en medische afspraken kan maken als dat nodig is uitgesplitst naar herkomstland (in procenten)^a

	Financiële zaken	Formulieren invullen	Medische afspraken maken
Syriërs	42	27	55
Eritreeërs	24	14	39
Overige herkomstlanden	43	30	62

^a In de vragenlijst is gevraagd “Kunt u uw financiële zaken zelf afhandelen? (Bijvoorbeeld rekeningen betalen of andere bankzaken regelen)”, “Voor officiële instanties moeten er vaak formulieren worden ingevuld. Kunt u deze formulieren zelf invullen als dat nodig is? (bijvoorbeeld: aanvraag voor uitkering, kinderopvang, gezinshereniging)” en “Voor hulp van de huisarts, tandarts of ziekenhuis moeten vaak afspraken worden gemaakt. Kunt u zelf een afspraak maken als dat nodig is?”. De antwoordcategorieën waren 1: ja, altijd, 2: ja, meestal wel, 3: soms wel, soms niet, 4: nee, meestal niet en 5: nee, nooit. In de tabel worden antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

6.3 Aanspreken van hulpbronnen uit de omgeving

In deze fase zijn statushouders (nog) niet volledig individueel zelfredzaam en zijn zij afhankelijk van professionele en persoonlijke hulp uit hun omgeving. Bij zelfredzaamheid hoort ook het kunnen aanspreken van hulpbronnen uit de omgeving, zoals de partner of andere gezinsleden, vrienden, kennissen of burens in de eerste jaren na aankomst in Nederland. Wat betreft professionele hulp, voorziet het SNTR-programma de statushouders zelf van maatschappelijke begeleiding, terwijl de gemeente samenwerkt met Vluchtelingenwerk.

Nog weinig hulpbronnen buiten SNTR en Vluchtelingenwerk

De voornaamste hulpbronnen bij het afhandelen van financiële zaken en invullen van formulieren voor statushouders in de SNTR- en gemeentegroep zijn respectievelijk SNTR en Vluchtelingenwerk (Tabel 6.3). Echter, bij het maken van medische afspraken werd er door statushouders uit de gemeentegroep vaker een beroep gedaan op mensen uit de naaste omgeving (partner of andere gezinsleden, vrienden, kennissen of burens), terwijl de SNTR-groep vooral hulp heeft ontvangen vanuit SNTR. Een verklaring hiervoor is dat statushouders in het SNTR-programma beschikken over frequentere maatschappelijke begeleiding met ondersteuning op een breder aantal thema's zoals beschreven in paragraaf 6.4. Over het geheel genomen is het dus zo dat statushouders in de SNTR-groep vaker hulp ontvangen van professionals dan statushouders in de gemeentegroep. De keerzijde is dat statushouders in de SNTR minder vaak hun informele netwerk aanspreken, wat statushouders in de gemeentegroep vaker doen.

Tabel 6.3

Hulpbronnen bij het afhandelen van financiële zaken, formulieren en medische afspraken (in procenten).^a

	SNTR of Vluchtelingenwerk	Partner of andere gezinsleden	Vrienden, kennissen of buren	Iemand anders
<i>Financiële zaken afhandelen</i>				
SNTR-groep	86	14	5	4
Gemeentegroep	70	20	16	4
<i>Formulieren invullen</i>				
SNTR-groep	89	9	6	3
Gemeentegroep	67	19	19	7
<i>Medische afspraken maken</i>				
SNTR-groep	77	17	9	4
Gemeentegroep	24	40	32	9

^a In de vragenlijst is gevraagd aan de statushouders die niet volledig zelfredzaam zijn en hulp hadden ontvangen: "Van wie kreeg u hulp bij het [regelen van uw financiën]/[invullen van formulieren]/[maken van een afspraak met huisarts, tandarts of ziekenhuis]?" Meerdere antwoorden waren mogelijk.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Minder effectieve hulp bij financiële zaken

Wat betreft hulp bij financiële zaken hebben de SNTR- en gemeentegroep even vaak hulp ontvangen (Tabel 6.4). Echter, de statushouders in de SNTR-groep krijgen vaker hulp bij het invullen van formulieren en maken van medische afspraken dan de statushouders in de gemeentegroep. Het verschil is het grootst voor hulp bij medische afspraken, waardoor de gemeentegroep mogelijk vaker het eigen netwerk aanspreekt zoals beschreven in de voorgaande paragraaf.

Daarnaast is gevraagd of het afhandelen van financiële zaken, formulieren en medische afspraken is gelukt voor de statushouders die persoonlijke of professionele hulp hebben ontvangen. Statushouders in de SNTR-groep zijn over de gehele linie meer tevreden over de effectiviteit van de ontvangen hulp. Desalniettemin ligt de ervaren doeltreffendheid lager voor de ontvangen hulp bij financiën in vergelijking met de ontvangen hulp op de andere gebieden. Dit kan komen doordat hulp bij financiële zaken een grotere en meer complexe taak behelst dan de meer concrete hulpvragen bij het invullen van formulieren en maken van een afspraak met een huisarts, tandarts of ziekenhuis. Bovendien is men bij financiële vraagstukken vaker afhankelijk van de besluiten van anderen.

Tabel 6.4Hulp bij het afhandelen van financiële zaken, formulieren en medische afspraken (in procenten)^a

	Hulp ontvangen	(ruim) Voldoende gelukt met hulp
<i>Financiële zaken afhandelen</i>		
SNTR-groep	57	69
Gemeentegroep	56	56
<i>Formulieren invullen</i>		
SNTR-groep	88	94
Gemeentegroep	77	84
<i>Medische afspraken maken</i>		
SNTR-groep	81	94
Gemeentegroep	60	85

^a In de vragenlijst is gevraagd aan de statushouders die niet volledig zelfredzaam zijn "Heeft u de afgelopen 12 maanden hulp gehad bij het [regelen van uw financiën]/[invullen van formulieren]/[maken van een afspraak met huisarts, tandarts of ziekenhuis]?". De antwoordcategorieën waren 1: ja en 2: nee. Het percentage dat 'ja' heeft geantwoord wordt weergegeven in de tabel. Vervolgens is gevraagd aan de statushouders die hulp hadden ontvangen "In welke mate is het (met de hulp die u kreeg) gelukt?". De antwoordcategorieën waren 1: ruim voldoende, 2: voldoende, 3: onvoldoende en 4: ruim onvoldoende. In de tabel worden antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

6.4 Maatschappelijke begeleiding

Aangezien statushouders op dit moment nog niet allemaal in staat zijn zichzelf te redden in Nederland beantwoordt maatschappelijke begeleiding aan een belangrijke hulpvraag van de statushouders in Rotterdam. Deze paragraaf brengt de tevredenheid van de statushouders in kaart met de maatschappelijke begeleiding geboden vanuit SNTR (voor de SNTR-groep) en Vluchtelingenwerk (voor de gemeentegroep) en beschrijft tevens op welke gebieden de statushouders de grootste bijdrage van maatschappelijke begeleiding hebben ervaren.

SNTR-deelnemers meer tevreden over maatschappelijke begeleiding

Statushouders in het SNTR-programma geven aan hun coach van SNTR gemiddeld een paar keer week te zien, terwijl de statushouders in het gemeenteprogramma hun contactpersoon bij Vluchtelingenwerk doorgaans één keer in de twee weken zien. Driekwart van de statushouders die maatschappelijke begeleiding hebben ontvangen is daar (zeer) tevreden mee (Tabel 6.5). In de SNTR-groep zijn ruim negen op tien statushouders (zeer) tevreden tegenover een kleine zeven op tien in de gemeentegroep. Er zijn geen verschillen in tevredenheid naar geslacht, leeftijd of jaar van aankomst.

Tabel 6.5Tevredenheid over maatschappelijke begeleiding (in procenten).^a

	(zeer) tevreden	Niet tevreden, niet ontevreden	(zeer) ontevreden
Totaal Rotterdam	77	14	9
SNTR-groep	94	5	1
Gemeentegroep	68	18	14
Man	76	14	10
Vrouw	78	14	9
15-24 jaar	74	17	9
25-34 jaar	75	13	12
35-44 jaar	81	12	7
≥ 45 jaar	84	10	6
2016 ^b	79	12	10
2017	79	14	8

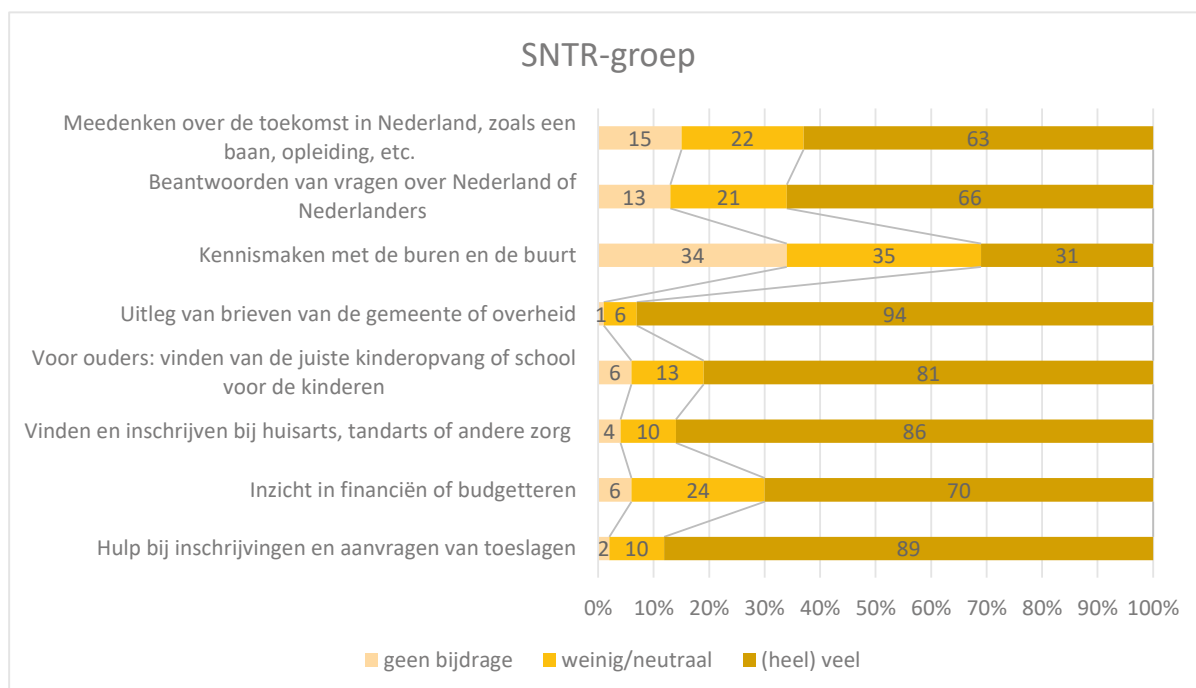
^aIn de vragenlijst is gevraagd aan de statushouders die maatschappelijke begeleiding (hebben) ontvangen "In hoeverre bent u tevreden over de maatschappelijke begeleiding?". De antwoordcategorieën waren 1: zeer tevreden, 2: tevreden, 3: niet tevreden, niet ontevreden, 4: ontevreden en 5: zeer ontevreden. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd.

^bStartjaar maatschappelijke begeleiding.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Breed spectrum aan bijdragen maatschappelijke begeleiding voor SNTR-deelnemers, maar hulp bij sociale contacten blijft achter

Vervolgens is gevraagd naar hoeveel de maatschappelijke begeleiding heeft bijgedragen aan een breed aantal thema's, zoals weergegeven in Figuur 6.1 en 6.2. De statushouders die maatschappelijke begeleiding hebben ontvangen konden aangeven in hoeverre deze een bijdrage had geleverd bij hulpvragen omtrent sociale zekerheid, financiën, zorg, opvang en scholing van kinderen, briefcommunicatie van officiële instanties, sociale contacten, Nederlandse cultuur en de toekomst in Nederland. Bij het vergelijken van Figuur 6.1 en 6.2 valt als eerste op dat de ervaren bijdrage over de gehele linie hoger ligt in de SNTR-groep dan in de gemeentegroep. Figuur 6.1 laat zien dat minimaal acht op de tien SNTR-deelnemers aangeeft dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan het aanvragen van toeslagen, vinden van zorg, vinden van kinderopvang of een school voor de kinderen en uitleggen van brieven van de gemeente of overheid (respectievelijk 89%, 86%, 81% en 94%). Daaropvolgend geven zes à zeven op de tien SNTR-deelnemers aan dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan het verkrijgen van inzicht in de financiën, beantwoorden van vragen over de Nederlandse cultuur en het meedenken over de toekomst (respectievelijk 70%, 66%, en 63%). De bijdrage van maatschappelijke begeleiding blijft echter achter op het gebied van het leren kennen van de bureaus en de buurt. Hier zeggen maar drie op de tien (31%) SNTR-deelnemers dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen tegenover een even vrijwel even grote groep (34%) dat zegt helemaal geen bijdrage te hebben ervaren. Het leren kennen van de bureaus is echter wel een zeer belangrijk onderdeel voor de statushouders aangezien negen op de tien aangeven graag meer mensen te willen leren kennen in Nederland en eenzaamheid een van de meest veelvoorkomende problemen is onder statushouders zoals beschreven in hoofdstuk 8.

Figuur 6.1. Percentage statushouders dat rapporteert dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen op diverse gebieden voor SNTR-groep.

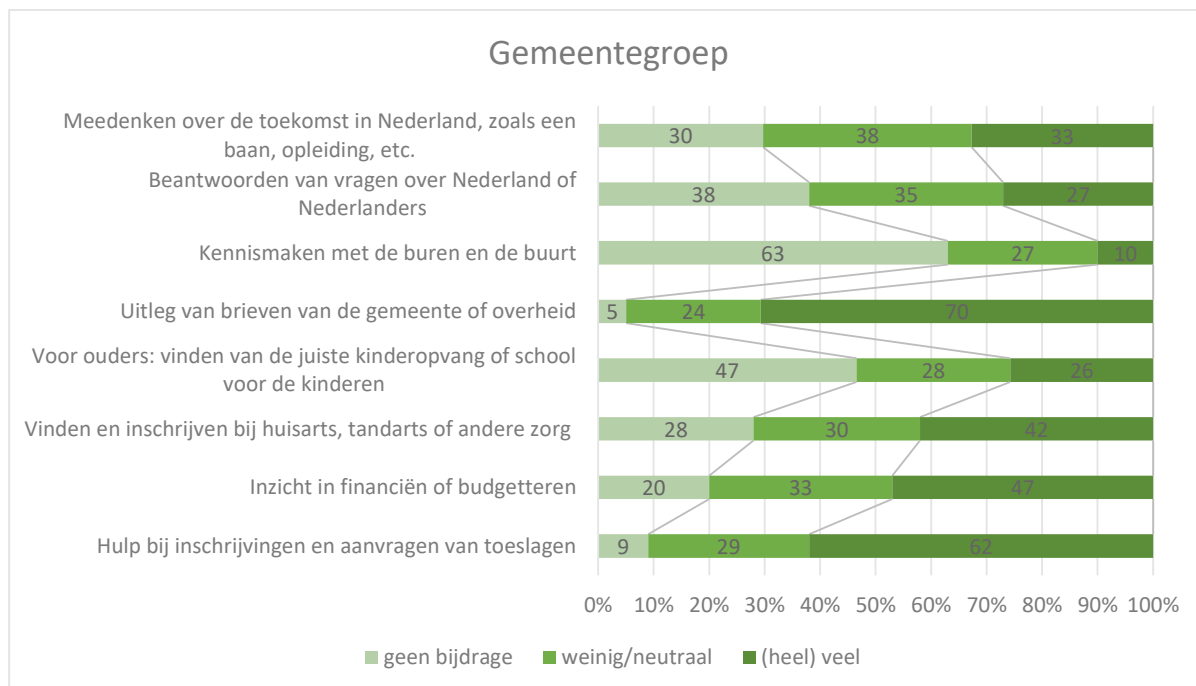
Smaller pallet aan bijdragen maatschappelijke begeleiding vanuit Vluchtelingenwerk

Figuur 6.2 laat de bijdragen zien van de maatschappelijke begeleiding vanuit Vluchtelingenwerk voor de statushouders in de gemeentegroep. Wat hier als eerste opvalt, is dat de omvang van de ervaren bijdragen sterk uiteenlopen voor de verschillende hulpvragen. Het merendeel, ofwel zes à zeven op de tien statushouders in de gemeentegroep geeft aan dat de maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen aan het aanvragen van toeslagen en uitleggen van brieven van de gemeente of overheid (respectievelijk 62% en 70%). Een kleine vijf op de tien (47%) heeft een grote bijdrage ervaren bij het verkrijgen van inzicht in de financiën, ruim vier op de tien (42%) bij het vinden van zorg en ruim drie op de tien (33%) bij het meedenken over de toekomst in Nederland.

De bijdragen zijn het kleinst voor de volgende drie gebieden; een kleine drie op de tien van de statushouders in de gemeentegroep rapporteert een grote bijdrage bij het vinden van kinderopvang of scholing voor de kinderen³⁰ en het beantwoorden van vragen over Nederland en Nederlanders (respectievelijk 26% en 27%). Ook al blijken deze hulpvragen niet centraal te staan voor de Rotterdamse aanpak vanuit Vluchtelingenwerk (Vluchtelingenwerk, 2018b), deze hulpvragen zijn echter niet van ondergeschikt belang voor het integratieproces van statushouders. Het investeren in het vinden of stimuleren van passende kinderopvang kan voornamelijk bij vrouwen bijdragen aan de toeleiding tot werk (Razenberg, Kahmann & De Gruijter, 2018). Daarnaast kan het overbruggen van interculturele verschillen helpen bij het vinden van werk, sociale contacten in de buurt en aansluiting in Nederland. Deze sociale

³⁰ Alleen gevraagd aan ouders met minimaal één thuiswonend kind.

contacten worden mogelijk nieuwe hulpbronnen waardoor de afhankelijkheid van de hulp vanuit Vluchtelingenwerk kleiner wordt en de zelfredzaamheid toeneemt. Ten slotte wordt ook in de gemeentegroep de kleinste bijdrage ervaren bij het kennismaken met de burens en de buurt, slechts één op de tien (10%) statushouders heeft een grote bijdrage ervaren. Ruim zes op de tien (63%) zegt hier zelfs helemaal geen bijdrage te krijgen vanuit Vluchtelingenwerk. Dit is zorgelijk aangezien eenzaamheid in de gemeentegroep nog een grotere rol speelt dan bij de SNTR-groep, met name door het groter aandeel alleenstaanden (zie ook hoofdstuk 8).

Figuur 6.2. Percentage statushouders dat rapporteert dat maatschappelijke begeleiding (heel) veel heeft bijgedragen op diverse gebieden voor gemeentegroep.

6.5 Samenvatting

Uit de survey kwam naar voren dat statushouders nog niet op alle gebieden even individueel zelfredzaam zijn, voornamelijk oudere leeftijdsgroepen en vrouwen zijn minder zelfredzaam. Het invullen van formulieren in het bijzonder blijkt lastig voor statushouders; onder vrouwen en 45-plussers ervaart slechts één op de tien zich zelfredzaam. Vrouwen en 45-plussers zijn tevens het minst zelfredzaam bij het regelen van financiële zaken of het maken van een medische afspraak; slechts een kwart tot een derde kan dit zelf afhandelen als dat nodig is. Statushouders zijn dan ook in grote mate afhankelijk van de hulp die ze hebben ontvangen vanuit hun persoonlijke omgeving, SNTR of Vluchtelingenwerk. De geboden hulp uit de omgeving wordt als doeltreffend ervaren voor kleinere, concrete hulpvragen, maar minder doeltreffend bij complexe hulpvragen omtrent financiële zaken. SNTR en Vluchtelingenwerk zijn hierbij de voornaamste hulpbronnen. De enige uitzondering is onder statushouders in de gemeentegroep; zij vragen hulp uit hun persoonlijke omgeving bij het maken van medische afspraken. Gezien de belangrijke rol die SNTR en Vluchtelingenwerk vervullen is de aangeboden maatschappelijke begeleiding ook onder de loep genomen. Statushouders in de SNTR-groep zijn meer tevreden met

de maatschappelijke begeleiding dan statushouders in de gemeentegroep. Zij hebben frequenter contact met hun coach en krijgen ondersteuning op een groter aantal gebieden overeenkomstig met het bredere aanbod vanuit SNTR. De maatschappelijke begeleiding vanuit Vluchtelingenwerk richt zich daarentegen meer op praktische ondersteuning zoals hulp bij inschrijvingen en het aanvragen van toeslagen of het uitleggen van briefcommunicatie van de gemeente of overheid. Statushouders in beide groepen ontvangen de minste maatschappelijke begeleiding bij het leren kennen van de burens en de buurt. Dit is zorgelijk aangezien hulp op dit vlak kan bijdragen aan het verminderen van eenzaamheid op de korte termijn en het verbeteren van het sociale netwerk en hiermee de zelfredzaamheid op de lange termijn.

Het SNTR-programma is kort gezegd intensiever, statushouders zijn meer tevreden over de hulp en schatten de effectiviteit hoger in dan de statushouders die onder het gemeentebestuur vallen. Het draagt echter wel het risico in zich van grotere afhankelijkheid van dit beleid. Dat zien we in het verschil met de statushouders van de gemeente, die vaker informele netwerken inschakelen.

Literatuur

- De Gruijter, M., & Razenberg, I. (2017). *Verkenning: Integratiekansen van Eritrese vluchtelingen in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Ferrier, J., & Massink, L. (2016). *Overleven in Nederland. Onderzoek naar het verloop van de inburgering en de integratiebehoeften van Eritrese statushouders (18-23 jaar) op de geclusterde woonlocatie op de Griftdijk in Lent*. Bergen op Zoom: Precies Advies.
- Gemeente Rotterdam (2016). *Rotterdamse aanpak statushouders 2016-2020*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Pommer, E. & Boelhouwer, J. (2016). *Overall rapportage sociaal domein 2015. Rondom de Transitie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Razenberg, I., Kahmann, M., & De Gruijter, M. (2018). *'Mind the gap': Barrieres en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tuzgöl-Broekhoven, A. J. H., Van der Berg, W. C. P., Govers, E. J. E., & Hanse, D. J. (2016). *Burgerperspectief op schuldhulpverlening. Een onderzoek naar de ervaringen van burgers met gemeentelijke schuldhulpverlening*. Den Haag: Nationale Ombudsman.
- Van der Werf, M., Blanken, I., & Schonewille, G. (2016). *Het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Literatuurstudie*. Utrecht: Nibud.
- Vilans (2013). *Handreiking zelfredzaamheid voor wijkverpleegkundigen*. Utrecht: Vilans.
- Vluchtelingenwerk (2018a). *Maatschappelijke begeleiding*. Geraadpleegd op <https://www.vluchtelingenwerk.nl/wat-wij-doen/maatschappelijke-begeleiding>.
- Vluchtelingenwerk (2018b). *Rotterdamse aanpak*. Geraadpleegd op <https://www.vluchtelingenwerk.nl/zuidwestnederland/rotterdamse-aanpak>.

7. Arbeidspositie en financiële situatie

7.1 Inleiding

Van vluchtelingengroepen die in de afgelopen decennia naar Nederland kwamen, weten we dat hun participatie op de arbeidsmarkt problematisch is verlopen (Dourleijn & Dagevos, 2011; Engbersen, Dagevos, Jennissen, Bakker & Leerkes, 2015). Gedurende de eerste jaren van het verblijf is hun arbeidsparticipatie zeer laag. Die neemt weliswaar toe naarmate men langer in Nederland woont, maar haalt niet het niveau van andere migranten, zoals gezins- en arbeidsmigranten (Bakker, 2016; Bakker, Dagevos & Engbersen, 2017). Dit vertaalt zich in forse aandelen bijstandafhankelijke personen, ook bij personen met een asielachtergrond die al geruime tijd in Nederland zijn (Dourleijn & Dagevos, 2011; Engbersen et al., 2015). Met de komst van een nieuwe vluchtelingenstroom is in diverse geledingen van het beleid – rijk, gemeenten, uitvoerende partijen – een gevoel van urgentie ontstaan om het beter te doen dan in het verleden. Binnen tal van gemeenten in Nederland zijn inmiddels initiatieven ontstaan die specifiek gericht zijn op de bevordering van de integratie van statushouders (Razenberg et al. 2016, 2017). Het initiatief van SNTR past in deze ontwikkeling, net als de activiteiten die de gemeente Rotterdam ontplooit. Nu al kunnen we zeggen dat de overgrote meerderheid van deze groep geen werk heeft en nog niet actief is op de arbeidsmarkt. Op zichzelf genomen is dit natuurlijk reden voor zorg, maar het zijn tegelijkertijd geen bevindingen die onverwacht zijn of uniek voor Rotterdam (CBS, 2018; Huijnk, 2018). Het is vooral zaak dat in de komende jaren stappen vooruit worden gezet, met het (SNTR- en gemeentelijk) beleid hopelijk als belangrijke impuls.

In dit hoofdstuk laten we zien hoe het op dit moment staat met de arbeids- en inkomenspositie van de Rotterdamse statushouders. We kijken in het bijzonder naar het aandeel mensen met werk en welk aandeel actief is op de arbeidsmarkt, zichtbaar in het zoekgedrag. Tevens wordt ingegaan op de ervaren financiële situatie. We beginnen met een korte beschrijving van de sociaaleconomische positie die de statushouders hadden in het herkomstland.

7.2 Sociaaleconomische positie in het herkomstland

Meer dan de helft (52%) van onze onderzoeksgroep in Rotterdam had betaald werk in het herkomstland. Bij de SNTR-groep gaat het om 47%, in de gemeentegroep had 54% betaald werk voordat ze het herkomstland verlieten. Aan degenen die voor hun vertrek uit het herkomstland geen betaald werk hadden, is gevraagd welke sociaaleconomische positie het meest van toepassing was. De SNTR- en gemeentegroep blijken behoorlijk van elkaar te verschillen: in de gemeentegroep gaat het veel vaker om scholieren en studenten, terwijl in de SNTR-groep een fors aandeel actief was in het huishouden voordat ze het herkomstland verlieten (Tabel 7.1). Dit wijst op verschillen in aandelen mannen en vrouwen.

Tabel 7.1

Sociaaleconomische positie voordat men het herkomstland verliet naar groep (in procenten)^a

	zonder werk	huishouden	scholier/student	ziek	anders
Totaal Rotterdam	3	42	51	1	3
SNTR-groep	2	59	38	1	1
Gemeentegroep	4	34	58	1	4

^a In de vragenlijst is gevraagd "Voordat u [land van herkomst] verliet, welke omschrijving paste toen het beste bij u?" Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Nog weinig statushouders met betaald werk

Van de statushouders in dit onderzoek heeft 4% betaald werk, voor de gemeentegroep is dit 5%, en van de SNTR-groep heeft 2% betaald werk (Tabel 7.2). Dergelijke cijfers wijzen dus op een zeer lage arbeidsparticipatie. Dat is een zorgwekkend beeld, maar is zoals gezegd niet onverwacht en niet uniek voor Rotterdam. Het landelijke onderzoek naar (Syrische) statushouders wijst op vergelijkbare arbeidsparticipatiecijfers, zeker als we ons richten op degenen met dezelfde verblijfsduur (Huijnk, 2018). De groep in dit onderzoek is nog maar heel kort in Nederland en Rotterdam en staat aan het begin van hun (arbeids)integratie in deze stad.

Aan degenen zonder werk is gevraagd of ze in Nederland eerder hebben gewerkt: dat is bij bijna niemand (2%) het geval (niet weergegeven in tabel). Nog maar zeer weinig statushouders hebben dus in Nederland op dit moment een betaalde baan of eerder een betaalde baan gehad.

Tabel 7.2

Betaald werk naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

Totaal Rotterdam	4
SNTR-groep	2
Gemeente-groep	5
Man	7
Vrouw	1
15-24 jaar	4
25-34 jaar	5
35-44 jaar	4
≥ 45 jaar	2
≤ 2015	8
2016	1
2017	0

^a In de vragenlijst is gevraagd "Heeft u nu betaald werk? Ook 1 uur per week of tijdelijk werk telt mee. Evenals freelancewerk, een eigen bedrijf of meewerken in het bedrijf van partner of ouders. Een stage telt niet mee."

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

De arbeidsparticipatie van vrouwen is zeer laag, nog bijna niemand heeft betaald werk. De arbeidsparticipatie van de onderscheiden leeftijdsgroepen verschilt maar weinig van elkaar. Personen die al langer in Nederland wonen, hebben vaker een baan dan degenen die recentelijk zijn aangekomen. Verschillen in samenstelling tussen de jaargroepen spelen een rol, maar ook blijkt dat het vinden van betaald werk enige tijd kost.

Werkenden: vooral tijdelijk werk en kleine baantjes

Het aantal werkenden is te gering (N=52, 40 in loondienst) om exacte percentages te presenteren over de kenmerken van de banen. Een globale inspectie van het materiaal wijst erop dat werknemers vaak kleine baantjes hebben en dat de overgrote meerderheid een tijdelijke aanstelling heeft.

Huidige sociaaleconomische positie: vaak in huishouden (m.n. SNTR) en student (m.n. gemeente)

Aan degenen zonder betaald werk is gevraagd om aan te geven welke sociaaleconomische positie het meest op hem of haar van toepassing is (Tabel 7.3). Het gaat dus om een subjectieve positiebepaling door de persoon zelf, die kan afwijken van formele indelingen van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. De gemeente- en SNTR-groep verschillen niet als het gaat om het aandeel werklozen/werkzoekenden. Het verschil zit hem vooral in het aanzienlijk grotere aandeel personen binnen de SNTR-groep dat in het huishouden actief is, terwijl in de gemeentegroep het aandeel scholieren en studenten groter is.

Tabel 7.3

Sociaaleconomische positie (eigen positiebepaling) van personen zonder betaald werk naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	werkloos/ werkzoekend	huishouden	scholier/ student	ziek/ arbeidsongeschikt	anders
Totaal Rotterdam	19	20	51	3	8
SNTR-groep	15	29	45	2	9
Gemeentegroep	20	16	54	3	7
Man	29	1	57	3	10
Vrouw	7	41	45	3	5
15-24 jaar	6	12	79	1	3
25-34 jaar	22	24	47	0	7
35-44 jaar	27	23	36	4	6
≥ 45 jaar	28	23	21	12	16
≤ 2015	26	6	59	2	6
2016	13	29	45	4	9
2017	8	41	41	2	8

^a In de vragenlijst is aan statushouders zonder werk gevraagd "Wat is de omschrijving die het meest bij u past?". In de categorie 'anders' vallen tevens gepensioneerden en mensen die stage lopen.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Bij een uitsplitsing naar geslacht blijkt dat twee op de vijf vrouwen werkzaamheden in het huishouden beschouwt als hun belangrijkste activiteit. Dat is een groot verschil met de mannen, van wie bijna niemand dit als hoofdactiviteit beschouwt. Mannen zijn vaker werkloos/werkzoekend en scholier/student wat duidt op actiever arbeidsmarktgedrag van mannen. Daarbij merken we wel op dat ook bijna de helft van de vrouwen het volgen van onderwijs als belangrijkste activiteit beschouwt. Dit gaat waarschijnlijk op dit moment overwegend om het volgen van taaltrainingen. Dit past in de lijn van eerdere onderzoeken waarbij vluchtelingenvrouwen doorgaans een minder duidelijke beroepsidentiteit hebben dan mannen. Mogelijke belemmeringen die hierbij een rol spelen zijn een traditioneel rolpatroon, weinig

werkervaring en geen netwerk (Razenberg, Kahmann & De Gruijter, 2018).³¹

Jongeren (15-24 jaar) typeren zichzelf overwegend als scholier en student. Het aandeel dat zichzelf als werkzoekende beschouwt is een stuk groter voor 25-plussers. In de oudste leeftijdscategorie vinden we een behoorlijk aandeel personen dat zich als ziek/arbeidsongeschikt definieert. Ook is de categorie 'anders' naar verhouding groot, dit zijn voor ongeveer de helft mensen die zichzelf beschouwen als gepensioneerd³². De afstand tot de arbeidsmarkt lijkt bij de 45-plussers groot—naar verhouding volgen weinig personen een opleiding of training en er zijn relatief veel gezondheidsproblemen. Interessant is dat ook onder de 25-plussers een behoorlijk aandeel scholier/student als belangrijkste sociaaleconomische positie noemt. Dit zullen niet allemaal mensen zijn die in het reguliere onderwijs actief zijn, het gros is waarschijnlijk bezig met een (intensieve) taalcursus.

Interessant is dat degenen die al wat langer in Nederland zijn vaker werkzoekend en actief zijn in het onderwijs of volgen van een training. De bevindingen duiden er op dat het simpelweg tijd nodig heeft voordat statushouders participeren, als werkzoekende of in het onderwijs.

Gerichtheid op de arbeidsmarkt

In hoeverre personen deel uitmaken van de arbeidsmarkt is afhankelijk van de activiteiten die ze daarop ontplooiën. Personen die aangeven dat ze betaald werk willen, daarvoor beschikbaar zijn en actief naar werk zoeken, maken deel uit van de werkloze beroepsbevolking. De werkloze beroepsbevolking in dit onderzoek bedraagt 6,8%³³. Door degenen die momenteel betaald werk hebben hierbij op te tellen volgt de maat voor arbeidsparticipatie, deze bedraagt 11%. Er kunnen diverse redenen zijn waarom statushouders buiten de werkloze beroepsbevolking staan, zoals het volgen van een opleiding, activiteiten in het huishouden, zorg voor kinderen of een slechte gezondheid. Wat opvalt, is dat de gemeentegroep actiever op de arbeidsmarkt is dan de SNTR-groep. Ongeveer een derde van de SNTR-groep geeft aan dat ze betaald werk willen, tegen de helft van de gemeentegroep. Ook is het aandeel binnen de gemeentegroep dat naar werk heeft gezocht en binnen twee weken kan starten met werk groter dan binnen de SNTR-groep. Dit duidt op een grotere afstand van SNTR-deelnemers tot de arbeidsmarkt. Daarnaast valt op dat een derde van de vrouwen wel betaald werk wil hebben, maar dat ze nog maar weinig actief op zoek zijn of beschikbaar zijn voor werk. Ook zijn de statushouders uit de eerdere cohorten wederom meer gericht op werk dan de latere cohorten. Deze bevinding is net als de bovenstaande bevindingen niet volledig te verklaren door de verschillen in samenstellingen per jaar, dus dit kan betekenen dat men zich beter kan richten op werk naar mate men langer in Nederland is.

³¹ Daarnaast kan de beeldvorming van beleidsmakers over genderrollen onbedoeld bekrachtigd worden door het beleid. Wanneer de man al werk heeft, kan het er zelfs toe leiden dat vrouwen die later zijn aangekomen in Nederland bij de gemeente buiten blijven, omdat het gezin geen uitkering krijgt.

³² Ongeveer de helft van deze groep heeft echter de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar nog niet bereikt.

³³ Geoperationaliseerd als statushouders die werk willen hebben, binnen twee weken beschikbaar zijn voor werk en in de afgelopen vier weken naar werk hebben gezocht.

Tabel 7.4

Grove indeling werkloze beroepsbevolking naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Op dit moment betaald werk willen hebben	Werk gezocht	Beschikbaar
Totaal Rotterdam	44	29	33
SNTR-groep	32	24	22
Gemeentegroep	49	31	37
Man	54	38	40
Vrouw	33	13	22
15-24 jaar	38	25	37
25-34 jaar	46	37	29
35-44 jaar	46	21	31
≥ 45 jaar	49	30	38
≤ 2015	52	38	36
2016	38	21	32
2017	31	6	19

^a In de vragenlijst zijn de volgende vragen gesteld om de werkloze beroepsbevolking vast te stellen, 1: "Zou u op dit moment betaald werk willen hebben?", indien bevestigend beantwoord werden de volgende vragen gesteld; 2: "Wanneer zou u kunnen beginnen?" en 3: "Heeft u de afgelopen vier weken iets gedaan om aan werk te komen? Vacatures bekijken om werk te vinden telt al mee.". In de tabel worden de percentages weergegeven van de respondenten die "ja" hebben beantwoord op vragen 1 en 3 en "binnen twee weken" op vraag 2.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

Inschatting van verbetering arbeidskansen

We hebben mensen gevraagd hoe ze aankijken tegen hun kansen op werk in vergelijking met een half jaar geleden (Tabel 7.5). De SNTR- en gemeentegroep zijn daar opvallend eensgezind over. Ongeveer de helft vindt dat de kansen hetzelfde zijn gebleven, een derde is van mening dat de kansen enigszins zijn verbeterd en ongeveer een tiende van de personen denkt dat zijn of haar kansen sterk zijn verbeterd. Bijna niemand is van mening dat de kansen op werk (sterk) zijn verslechterd. Interessant zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen: vrouwen zijn somberder over hun arbeidskansen dan mannen. Ook zien we dat 35-plussers minder vaak hun kansen hebben zien verbeteren dan statushouders onder de 35 jaar, die het vaakst van mening zijn dat ze betere arbeidskansen hebben dan een half jaar geleden. Het beeld dat vrouwen en 45-plussers een grote afstand tot de arbeidsmarkt hebben wordt bevestigd door hun eigen inschatting van hun arbeidskansen. Opvallend is dat de ingeschatte arbeidsmarktkansen niet lijken te verbeteren naarmate men langer in Nederland is, deze uitkomsten zijn volledig te verklaren door de groepssamenstelling per cohort.

Tabel 7.5

Inschatting van kansen op werk in vergelijking met een half jaar geleden naar groep, geslacht, leeftijdscategorie en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Sterk verbeterd	Beetje verbeterd	Hetzelfde gebleven	Beetje/sterk verslechterd
Totaal Rotterdam	10	35	50	5
SNTR-groep	11	35	53	2
Gemeentegroep	10	35	49	6
Man	14	40	42	5
Vrouw	5	29	62	4
15-24 jaar	13	39	44	4
25-34 jaar	12	38	47	4
35-44 jaar	5	31	58	6
≥ 45 jaar	7	23	63	7
≤ 2015	13	40	42	5
2016 ^b	8	30	58	4

^a In de vragenlijst is gevraagd "In vergelijking met een half jaar geleden zijn mijn kans op het vinden van werk..." met de antwoordcategorieën zoals hierboven afgebeeld. Door de kleine aantallen zijn de laatste twee antwoordcategorieën 'een beetje verslechterd' en 'sterk verslechterd' samengevoegd. Opvallend is dat 269 van de in totaal 1239 respondenten de 'weet niet'-antwoordcategorie hebben gebruikt bij het beantwoorden van deze vraag, deze antwoorden zijn niet meegenomen in de percentages in deze tabel.

^b 2017 ontbreekt vanwege groot aandeel mensen in de categorie 'weet niet'.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Eerdere cohorten en mannen vaker actief als vrijwilliger

Ook al hebben statushouders doorgaans nog geen betaald werk, een deel is wel regelmatig actief als vrijwilliger. Zo'n 18% heeft in de voorbije twaalf maanden vrijwilligerswerk gedaan, doorgaans met een frequentie van één keer in de week. In de SNTR-groep heeft 14% en in de gemeentegroep heeft 19% vrijwilligerswerk gedaan. In de meeste gevallen ging dit om vrijwilligerswerk bij respectievelijk een zorg- of welzijnsinstelling, de organisatie van buurtactiviteiten en een school. Net als bij betaald werk zien we dat de eerdere cohorten vaker vrijwilligerswerk hebben. In het cohort dat in 2015 of eerder in Nederland aankwam is zelfs een kwart actief als vrijwilliger tegenover 11% in 2016 en 7% in 2017. Daarnaast is er ook wederom een discrepantie tussen mannen en vrouwen: mannen doen vaker vrijwilligerswerk (24%) dan vrouwen (10%).

7.3 Uitkering en financiële situatie

Bijna iedereen heeft een bijstandsuitkering

Van de SNTR-groep heeft 94% een bijstandsuitkering, van de gemeentegroep is dit 90%. Dit zijn natuurlijk buitengewoon hoge cijfers, maar vanwege de lage arbeidsparticipatie zijn ze geen verrassing. Daar komt bij dat we uit de survey kunnen afleiden dat ook de partners vaak niet werken (2% in de SNTR- en 5% in de gemeentegroep). Huishoudens zijn daarom bijna allemaal aangewezen op een bijstandsuitkering. Net als bij de lage arbeidsparticipatie is Rotterdam hier niet uniek (Huijnk, 2018; CBS, 2018). De landelijke cijfers wijzen op hetzelfde beeld: statushouders die nog maar kort in Nederland wonen, zitten massaal in de bijstand.

Meer dan de helft van de statushouders vindt dat ze te weinig geld hebben

Ruim de helft van de statushouders in dit onderzoek is van mening dat ze beschikken over te weinig geld en rond de 45% vindt dat er precies genoeg geld is (Tabel 7.6). Tussen de gemeente- en SNTR-groep zijn er op dit vlak nauwelijks verschillen; veel huishoudens zitten krap of ervaren financiële tekorten.

Tabel 7.6

Beoordeling van de financiële situatie (in procenten)^a

	te weinig geld	overhouden; er is meer geld dan wordt opgemaakt	precies genoeg geld
totaal Rotterdam	54	1	54
SNTR-groep	50	1	48
Gemeentegroep	56	1	43

^a In de vragenlijst is gevraagd "Hoe is de financiële situatie op dit moment van uw huishouden?" met de antwoordcategorieën zoals hierboven afgebeeld.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Gegeven het hoge aandeel bijstandsuitkeringen is het niet onverwacht dat een derde van de statushouders in Rotterdam (zeer) ontevreden is over de financiële situatie (Tabel 7.7). Onder de SNTR-groep is het aandeel dat (zeer) tevreden is met de financiële situatie groter dan onder de gemeente-groep.

Tabel 7.7

Mate van tevredenheid met de financiële situatie (in procenten)^a

	(zeer) tevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	(zeer) ontevreden
Totaal Rotterdam	34	30	36
SNTR-groep	43	26	31
Gemeentegroep	30	32	38

^a In de vragenlijst is gevraagd "Hoe tevreden bent u op dit moment met uw financiële situatie?" met de antwoordcategorieën 1=zeer tevreden, 2=tevreden, 3=niet tevreden, maar ok niet ontevreden, 4=ontevreden, 5=zeer ontevreden. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd. Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Dat een groot deel van de statushouders vindt dat er te weinig geld is binnen het huishouden en ongunstig oordeelt over de financiële situatie hangt niet alleen samen met de hoge uitkeringsafhankelijkheid maar ook met de financiële verplichtingen die velen hebben. Uit ander onderzoek weten we namelijk dat veel statushouders schulden hebben moeten maken om de vlucht te bekostigen en de reis te betalen van personen die in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen (Maliepaard & Schans, 2018; Sterckx & Fessehazion, 2018). Precieze bedragen ontbreken, maar het gaat al snel om enkele duizenden euro's.

7.4 Samenvatting

Statushouders staan nog helemaal aan het begin van hun arbeidsparticipatie; zeer weinigen hebben betaald werk en een grote groep is nog niet gericht op het zoeken naar werk. Dat wil niet zeggen dat men geen werk zou willen hebben. Men is op dit moment bezig met andere activiteiten, waaronder het leren van de Nederlandse taal een groot beslag legt op de dagen in de week. Uit ander onderzoek weten we dat gezinsherenigingsprocedures tijdrovend zijn en veel van

de mentale energie vergen. Daarnaast zullen statushouders tijd nodig hebben om te wennen en kunnen psychische problemen, die mogelijk ook binnen deze onderzoeksgroep vaak voorkomen (hoofdstuk 5), de participatie in de weg staan. Verder moet niet worden vergeten dat statushouders nog maar kort in Nederland zijn. In onze cijfers zien we aanwijzingen dat verblijfsduur er toe lijkt te doen: er is sprake van de 'hoogste' arbeidsparticipatie bij personen die in 2015 of daarvoor in Nederland zijn komen wonen. Niettemin is het contrast met het land van herkomst heel groot: daar had ongeveer de helft betaald werk, hier bijna niemand. Statushouders moeten in Nederland helemaal opnieuw beginnen.

De lage arbeidsparticipatie vertaalt zich in hoge bijstandsafhankelijkheid. Huishoudens zitten financieel krap en schulden kunnen mogelijk voorkomen. Ruim de helft ervaart tekorten, de rest vindt dat er precies genoeg geld is. Uit de bevindingen blijkt verder dat de SNTR-groep vooral van de gemeentegroep verschilt wat betreft oriëntatie op de arbeidsmarkt: ze willen minder vaak werk, zoeken minder en zijn minder beschikbaar. Daarnaast zijn SNTR-deelnemers minder vaak actief als vrijwilliger. Het hogere aandeel vrouwen en 45-plussers in de SNTR-groep lijkt hierbij een rol te spelen.

Uit onderzoek onder vluchtelingengroepen die in de jaren negentig naar Nederland kwamen, is bekend dat hun arbeidsparticipatie moeizaam op gang kwam en weliswaar steeg met de verblijfsduur maar dat grote aantallen zonder werk bleven. Die moeizame start zien we ook nu. Het is ingewikkeld om als statushouders in Nederland aan het werk te raken, factoren als problemen met de Nederlandse taal, psychische problemen, een buitenlands diploma, weinig functionele netwerken en een barre vlucht achter de rug speelden toen en spelen nu. Gemeente en SNTR staan dus voor een niet geringe opgave. Terwijl de intensiteit van beleid aanzienlijk groter is dan in de jaren negentig, blijkt het nog steeds moeilijk om in de eerste jaren van het verblijf de arbeidsparticipatie in de goede richting te krijgen. Dat we hier te maken hebben met een hardnekkig vraagstuk pleit ook voor beleid dat enige jaren doorgezet kan worden. Zonder dat gaan statushouders waarschijnlijk dezelfde weg op als in de jaren negentig.

Literatuur

- Bakker, L. (2016). *Seeking Sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2017). Explaining the refugee gap: a longitudinal study on labour market participation of refugees in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1775-1791.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Doorleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Engbersen, G., Dagevos, J., Jennissen, R., Bakker, L., & Leerkes, A. (2015). *WRR-Policy Brief 4. Geen tijd verliezen: Van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Huijnk, W. (2018). Werk, bijstand en ervaren financiële situatie. In J. Dagevos, W. Huijnk, Maliepaard, M., & Miltenburg, E. (Eds.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 113-129). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Maliepaard, M., & Schans, D. (2018). Op de vlucht. In J. Dagevos, W. Huijnk, Maliepaard, M., & Miltenburg, E. (Eds.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 53-67). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Razenberg, I., Kahmann, M., & De Gruijter, M. (2018). *'Mind the gap': Barrières en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

8. Sociaal contact en uitsluiting

8.1 Inleiding

Statushouders hebben hun eerdere sociale leven grotendeels moeten achterlaten in het land van herkomst. Bij het opbouwen van een nieuw bestaan in Rotterdam zien zij zich dan ook voor de lastige taak gesteld hun sociale netwerk opnieuw vorm te geven. De eerste contacten worden doorgaans gelegd in het asielzoekerscentrum. Het gaat hier dan voornamelijk om contacten met de eigen herkomstgroep of personen uit andere vluchtelingengroepen. Het kan lastig zijn deze contacten ook na de periode in de opvang aan te houden aangezien statushouders in verschillende gemeenten kunnen worden geplaatst. Na plaatsing in een gemeente biedt de buurt kansen voor het aangaan van sociaal contact. In de beginfase van het nieuwe bestaan in Rotterdam is het opzoeken van personen uit de herkomstgroep het meest voor de hand liggend aangezien daar geen taalbarrière bestaat. Deze contacten kunnen steun bieden in het vroege integratieproces door te dienen als sociaal vangnet en als hulpbron bij praktische en administratieve hulpvragen (Ager & Strang, 2008; Duke, Sales & Gregory, 1999; Sterckx & Fessehazion, 2018).

Het opbouwen van sociale contacten met mensen uit Nederland is voor veel statushouders ingewikkelder. Dit komt onder andere door de nog gebrekkige taalbeheersing van de statushouders, maar ook door interculturele verschillen die het contact bemoeilijken. Zo wordt de Nederlandse cultuur als sterk individualistisch ervaren en lijken Nederlanders afstandelijk waarbij er zelden tijd is voor een spontaan praatje of bezoek (Sterckx & Fessehazion, 2018). Daarnaast, zo toont een lange lijst van onderzoeken aan, hebben niet alle Nederlanders een open en inclusieve houding tegenover statushouders. Eerdere vluchtelingengroepen ervaren nog regelmatig discriminatie op basis van hun afkomst en/of religie (e.g. Muller, 2011).

In dit hoofdstuk bespreken we de behoefte aan contact onder de Rotterdamse statushouders en de prevalentie van eenzaamheid. Vervolgens brengen we in kaart hoe vaak statushouders contact hebben met en bezoek krijgen van Nederlandse burens, buurtgenoten, kennissen en vrienden. We doen hetzelfde voor statushouders hun contacten met de eigen herkomstgroep. Deze gegevens worden naast elkaar gelegd om te zien hoe sterk de sociale bindingen zijn, zowel met Nederlanders als met de eigen herkomstgroep. Tot slot wordt er gekeken naar een mogelijke belemmering voor sociaal contact, namelijk ervaren discriminatie.

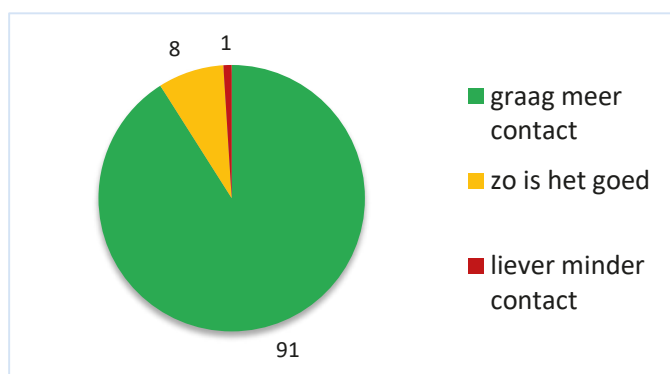
8.2 Behoeftte aan contact

Sterke behoefte aan meer contact met Nederlanders

Openheid voor contact is een eerste stap voor statushouders in het ontwikkelen van een sociaal netwerk. In de vragenlijst is specifiek gevraagd naar contact tussen statushouders en Nederlanders. Het is hierbij belangrijk op te merken dat statushouders bij deze vragen hoofdzakelijk hebben gedacht aan Nederlanders zonder migratieachtergrond (Damen, Van der Linden, Van Dam & Dagevos, 2019). We kunnen daarom geen uitspraken doen over de volledige sociale netwerken van statushouders aangezien we informatie missen over sociale contacten met mensen met een migratieachtergrond³⁴.

³⁴ Deze informatie wordt wel verzameld in wave II van de EUR Bridge survey.

Negen op de tien statushouders in dit onderzoek geven aan graag meer contact te willen met Nederlanders (Figuur 8.1). Dit wordt even sterk gedeeld door zowel statushouders in de SNTR- als in de gemeentegroep. De wens tot meer contact duidt op een motivatie om persoonlijke relaties aan te gaan en meer over Nederland en Nederlanders te willen leren (Ron, Solomon, Halperin & Saguy, 2017).

Figuur 8.1. Behoeftte aan contact met Nederlanders (in procenten).

Grote prevalentie van eenzaamheid onder statushouders

De grote behoefte aan meer contact wordt waarschijnlijk ook gedreven door de frequente gevoelens van eenzaamheid in deze groep. Eenzaamheid is het als negatief ervaren verschil tussen de kwaliteit van de relaties die men onderhoudt en de relaties zoals men die voor zichzelf zou wensen (Jong-Gierveld & Van Tilburg, 2006). Het is belangrijk om gevoelens van eenzaamheid onder statushouders te adresseren om een gevoel van verbondenheid, een beter welzijn en een sterkere gezondheid te stimuleren. Een groot aantal onderzoeken heeft aangetoond dat eenzaamheid vaak het welzijn vermindert in de vorm van depressie, slaapproblemen, alcoholisme, verlies van zelfrespect, angststoornissen, gevoelens van machteloosheid, stress en cardiovasculaire aandoeningen (De Jong-Gierveld, 1998; Hawkey & Cacioppo, 2010). Bovendien kan eenzaamheid de sociaal-culturele integratie belemmeren aangezien het is gerelateerd aan minder contact in de nieuwe samenleving en een lagere nationale identificatie (De Vroome, Verkuyten & Martinovic, 2014).

Een derde van de statushouders in Rotterdam voelt zich vaak tot voortdurend eenzaam en bijna de helft soms of af en toe (Tabel 8.1). Slechts twee op de tien statushouders voelt zich nooit eenzaam. Een landelijk onderzoek van het EenVandaag Opiniepanel laat zelfs een nog hogere prevalentie van eenzaamheid zien en wijst uit dat de helft (49%) van de Syriërs die de afgelopen twee jaar naar ons land zijn gevlucht vaak eenzaam is. Statushouders geven zelf aan dat de taalbarrière hen belemmert in het leggen van contact, maar ook dat het stempel 'vluchteling' een obstakel is bij ontmoetingen en mensen lijkt af te schrikken (EenVandaag, 2017). Eenzaamheid is ook een veelvoorkomend probleem onder de algemene bevolking, daar voelt 43% zich eenzaam en 10% zich ernstig eenzaam. Onder niet-Westerse allochtonen en lager opgeleiden ligt de prevalentie van ernstige eenzaamheid nog hoger; respectievelijk 19% en 22% (RIVM, 2016). Deze prevalenties van eenzaamheid onder de algemene bevolking zijn lastig te vergelijken met

het huidige onderzoek door variaties in het gebruikte meetinstrument. Desalniettemin vormen deze cijfers wel een aanwijzing dat (ernstige) eenzaamheid relatief veel voorkomt onder statushouders.

Meeste eenzaamheid in de gemeentegroep

Uitsplitsingen laten zien dat eenzaamheid het grootst is in de gemeentegroep; daar voelen vier op de tien statushouders zich vaak tot voortdurend eenzaam tegenover ruim twee op de tien in de SNTR-groep. Zonder aanvullende informatie kunnen we echter niet volledig kunnen verklaren waar dit verschil tussen de groepen vandaan komt³⁵. Desalniettemin speelt het jaar van aankomst in Nederland wel deels een rol. Zo zien we dat het cohort dat in 2015 of eerder in Nederland is aangekomen zich eenzamer voelt dan het cohort van 2016 en idem voor het cohort van 2016 in vergelijking met het cohort van 2017. In het cohort van 2015 of eerder voelen vier op de tien statushouders zich vaak tot voortdurend eenzaam, terwijl in het cohort van 2017 is dit minder dan twee op de tien. Deze bevinding past bij het beeld van migrantenoptimisme waar het optimisme vlak na aankomst langzaam plaats lijkt te maken voor de zorgen en frustraties bij het opbouwen van een nieuw bestaan in Nederland (Hendriks, 2018; Gijsberts & Lubbers, 2015). Zo worden de verwachtingen van het opbouwen van een sociaal netwerk in Nederland mogelijk niet ingelost wat kan leiden tot teleurstelling. Daarnaast zijn er kleine verschillen naar geslacht en leeftijd waarbij mannen en jongeren zich iets vaker eenzaam voelen. Er zijn geen verschillen naar herkomstland (niet weergegeven in de tabel).

Tabel 8.1

Frequentie van eenzaamheid (in procenten)^a

	Vaak – voortdurend	Soms – af en toe	Nooit
Totaal Rotterdam	34	45	22
SNTR-groep	23	50	27
Gemeentegroep	39	45	19
Man	39	42	19
Vrouw	28	55	25
15-24 jaar	37	43	20
25-34 jaar	35	43	22
35-44 jaar	28	49	23
≥ 45 jaar	33	47	21
≤ 2015	41	41	18
2016	30	46	25
2017	17	61	23

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak voelde u zich eenzaam in de afgelopen 4 weken?" met de antwoordcategorieën 1: voortdurend/elke dag, 2: meestal/bijna elke dag, 3: vaak/meer dan de helft van de dagen, 4: soms/verscheidene dagen, 5: af en toe, 6: nooit/helemaal niet. Zowel de antwoordcategorieën 1, 2 en 3 als 4 en 5 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

³⁵ In de analyses zijn naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens de controlevariabelen opgenomen met betrekking tot het hebben van een partner en kinderen. Dit is gedaan omdat het hebben van een partner en/of kinderen eenzaamheid kan doen verminderen.

8.3 Sociaal contact met Nederlanders

De helft van de statushouders heeft vrijwel nooit contact met Nederlandse burens

De buurt vormt een belangrijke eerste gelegenheid voor statushouders om contacten te leggen met Nederlanders. Opvallend is dat de helft van de statushouders in Rotterdam aangeeft slechts enkele malen per jaar of nooit contact te hebben met Nederlandse burens of buurtgenoten (Tabel 8.2). Twee op de tien statushouders heeft maandelijks en drie op de tien heeft minstens eens per week contact met Nederlanders uit de buurt. In de landelijke survey onder recent gearriveerde Syrische statushouders wordt veel vaker contact met Nederlanders gerapporteerd. Daar zegt 59% minstens wekelijks en 24% maximaal enkele malen per jaar contact te hebben met Nederlandse burens en buurtgenoten (Huijnk & Miltenburg, 2018). De statushouders in het landelijk onderzoek wonen verspreid door heel Nederland, dus het kan zijn dat er in het diverse Rotterdam minder gelegenheid is om in contact te treden met Nederlanders (i.e. zonder migratieachtergrond zoals opgevat door de statushouders) dan bijvoorbeeld op het platteland. Onder de algemene bevolking in Rotterdam geeft 51% aan wekelijks contact te hebben met burens (Wijkprofiel Rotterdam, 2018), maar dit betreft echter wel een bredere definitie van contact dat ook burens met een migratieachtergrond omvat.

SNTR-groep vaker contact met Nederlandse burens dan gemeentegroep

Statushouders in de SNTR-groep zeggen vaker contact te hebben met Nederlandse burens of buurtgenoten dan statushouders uit de gemeentegroep. In de SNTR-groep heeft ruim een derde minstens eens per week contact, in de gemeentegroep is dit een kwart. Daarnaast blijkt dat vrouwen iets minder vaak contact hebben met Nederlandse burens dan mannen. Verder zien we dat statushouders die eerder in Nederland zijn aangekomen vaker zeggen een paar keer per jaar of nooit contact te hebben met Nederlandse burens dan statushouders die korter in Nederland zijn. Er zijn geen betekenisvolle verschillen naar leeftijd.

Tabel 8.2

Frequentie van contact met Nederlandse burens of buurtgenoten naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	29	20	52
SNTR-groep	35	24	41
Gemeentegroep	26	18	56
Man	32	18	51
Vrouw	26	21	53
15-24 jaar	27	15	58
25-34 jaar	31	21	48
35-44 jaar	30	23	48
≥ 45 jaar	26	22	52
≤ 2015	28	17	55
2016	30	20	50
2017	32	29	39

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met Nederlandse burens of buurtgenoten?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Drie op tien heeft wekelijks vriendschappelijk contact, maar vier op tien heeft geen Nederlandse vrienden

Vervolgens is gevraagd naar contact met Nederlandse vrienden of kennissen. Waar contact met buren of buurtgenoten vluchtig of oppervlakkig kan blijven, biedt vriendschappelijk contact meer emotionele diepgang en is daarmee effectiever tegen eenzaamheid en verbetert intergroepsrelaties (Pettigrew, Tropp, Wagner & Christ, 2011; Van der Linden, Hooghe, De Vroome & Van Laar, 2017; Van Tilburg, 2007). Bijna een derde heeft minstens eens per week en een kwart heeft maandelijks contact met Nederlandse vrienden of kennissen (Tabel 8.3). Ruim vier of de tien heeft vrijwel nooit contact dat erop duidt dat ze (nog) geen Nederlandse vrienden of kennissen hebben. Net als contact met Nederlandse buren ligt ook contact met Nederlandse vrienden in Rotterdam aanzienlijk lager in vergelijking met het landelijke beeld van Syrische statushouders. In het landelijke onderzoek heeft zes op de tien wekelijks contact en slechts twee op de tien vrijwel nooit contact met Nederlandse vrienden of kennissen (Huijnk & Miltenburg, 2018). Een vergelijkbaar beeld is terug te vinden bij de gevestigde vluchtelingengroepen in 2009 (Van Doorn, 2011).

SNTR-groep vaker heeft vriendschappelijk contact dan gemeentegroep

De uitsplitsingen laten zien dat de statushouders uit de SNTR-groep vaker contact hebben met Nederlandse vrienden of kennissen dan statushouders uit de gemeentegroep (Tabel 8.3). Dit verschil bevestigt de bevindingen bij contact met Nederlandse buren en buurtgenoten. Vier op tien SNTR-deelnemers heeft wekelijks vriendschappelijk contact en drie op tien maandelijks. Drie op tien gemeentedeelnemers heeft wekelijks vriendschappelijk contact en ruim twee op tien maandelijks. In de SNTR-groep heeft een derde vrijwel nooit vriendschappelijk contact tegenover bijna de helft in de gemeentegroep.

Daarnaast bestaan er enkele kleine verschillen naar achtergrondkenmerken. Vrouwen hebben niet alleen minder vaak contact met buren, ze hebben ook minder vaak vriendschappelijk contact dan mannen. Daarnaast hebben 45-plussers iets minder vaak vriendschappelijk contact dan jongeren. Vergelijkbare patronen worden ook gevonden bij het landelijke onderzoek (Huijnk & Miltenburg, 2018). Er zijn geen verschillen naar jaar van aankomst in Nederland. Het gegeven dat de statushouders in Rotterdam nog minder lang in Nederland zijn dan de statushouders in het landelijke onderzoek kan de lagere frequente in vriendschappelijke contacten niet verklaren aangezien het sociale netwerk over tijd dus niet dusdanig sterk lijkt uit te breiden om voor dit verschil te kunnen compenseren.

Tabel 8.3Frequentie van contact met Nederlandse vrienden of kennissen (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	31	26	43
SNTR-groep	39	29	32
Gemeentegroep	28	24	48
Man	35	24	41
Vrouw	27	28	46
15-24 jaar	32	24	44
25-34 jaar	33	27	41
35-44 jaar	31	26	43
≥ 45 jaar	28	26	47
≤ 2015	32	26	43
2016	30	25	45
2017	36	27	37

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met Nederlandse vrienden of kennissen?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

De helft van de statushouders krijgt nooit bezoek van Nederlandse vrienden of burens

Een andere manier om de kwaliteit van sociale contacten te meten is om te vragen naar de frequentie van bezoek van Nederlandse vrienden of burens. Bijna de helft van de statushouders zegt soms bezoek te krijgen, slechts 5% zegt vaak bezoek te krijgen (Tabel 8.4). Daar staat tegenover dat de andere helft nooit bezoek krijgt van Nederlandse vrienden of burens. Dit laatste is een aanwijzing dat bijna de helft van de statushouders slechts geen of alleen oppervlakkige contacten heeft met Nederlanders. Opvallend is wederom het grote contrast met het landelijke onderzoek naar Syrische statushouders. Daar krijgt 22% vaak, 61% soms en slechts 17% nooit bezoek van Nederlandse vrienden of burens (Huijnk & Miltenburg, 2018). Wanneer we een vergelijking maken tussen de situatie van de statushouders in Rotterdam en in de rest van Nederland komen een aantal potentiële oorzaken naar voren. Zo hebben de statushouders in Rotterdam een grotere taalbarrière (zie ook hoofdstuk 4) en wonen ze in een zeer diverse stedelijke omgeving waar er mogelijk minder sociale cohesie is tussen burens dan op het platteland. Desalniettemin is het op basis van de huidige data op dit moment lastig te zeggen waar deze hardnekkige kloof vandaan komt.

In lijn met de eerdere bevindingen is er een verschil naar groep. De SNTR-groep krijgt vaker soms bezoek, terwijl de gemeentegroep krijgt vaker nooit bezoek van Nederlandse vrienden of burens. Op basis van de huidige data valt op dit moment niet te zeggen waar dit verschil vandaan komt. Er zijn geen verschillen naar geslacht, leeftijd of jaar van aankomst in Nederland.

Tabel 8.4Frequentie van bezoek van Nederlandse vrienden of buren (in procenten)^a

	vaak	soms	nooit
Totaal Rotterdam	5	48	47
SNTR-groep	4	58	38
Gemeentegroep	6	43	51
Man	6	46	48
Vrouw	4	50	47
15-24 jaar	5	43	52
25-34 jaar	6	51	44
35-44 jaar	5	49	46
≥ 45 jaar	5	49	46
≤ 2015	6	46	47
2016	4	48	48
2017	4	52	44

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Komen er vaak, soms of nooit Nederlandse vrienden of buren op bezoek?" met de antwoordcategorieën zoals weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Ruim twee derde van de Eritreeërs heeft vrijwel nooit contact met Nederlanders

Binnen de gemeentegroep zijn er verschillen tussen statushouders uit Syrië en overige herkomstlanden aan de ene kant en statushouders uit Eritrea aan de andere kant³⁶ (Tabel 8.5). Bij zowel de frequentie van bezoek als contact met Nederlandse buren of buurtgenoten en vrienden of kennissen komt duidelijk naar voren dat Eritreeërs minder contact hebben dan Syriërs en statushouders uit overige herkomstlanden. Twee derde heeft vrijwel nooit contact heeft met Nederlandse buren of buurtgenoten en Nederlandse vrienden of kennissen. Bijna drie kwart krijgt nooit bezoek van Nederlandse vrienden of buren. Het is niet zo dat er bij Eritreeërs minder interesse is voor contact met Nederlanders dan bij Syriërs, het is dus waarschijnlijker dat Eritreeërs meer obstakels ervaren bij het leggen van contacten. Uit interviews met deskundigen en Eritrese statushouders is gebleken dat culturele verschillen een grote barrière vormen bij het opbouwen van contacten met Nederlanders. Enerzijds hebben Eritreeërs een meer afwachtende houding, anderzijds voelen Eritreeërs zich onzeker omdat zij niet weten wat de Nederlandse omgangsvormen zijn. Zo is het in Eritrea gebruikelijk dat contacten op informele wijze verlopen, in Nederland gebeuren sociale bezoeken meer op afspraak (Ferrier, Kahmann & Massink, 2017).

³⁶ Hier is uiteraard wel voor gecorrigeerd in de eerder genoemde bevindingen.

Tabel 8.5

Frequentie van contact en bezoek van Nederlanders voor statushouders in de gemeentegroep naar herkomst (in procenten)

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
<i>Contact met Nederlandse buren of buurtgenoten</i>			
Syriërs	28	20	52
Eritreeërs	19	15	67
Overige herkomstlanden	29	13	58
<i>Contact met Nederlandse vrienden of kennissen</i>			
Syriërs	31	26	43
Eritreeërs	16	17	67
Overige herkomstlanden	30	24	46
<i>Bezoek van Nederlandse vrienden of buren</i>			
Syriërs	6	48	45
Eritreeërs	1	27	72
Overige herkomstlanden	8	42	51

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

8.4 Sociaal contact met eigen herkomstgroep

Naast contact met Nederlanders hebben statushouders tevens contact met de eigen herkomstgroep in Nederland. Hierbij onderscheiden wij wederom contact met buren en contact met vrienden uit de eigen herkomstgroep. Contact met de eigen herkomstgroep kan een belangrijke hulpbron zijn voor praktische vragen bij aankomst in Nederland. Daarnaast biedt onderling contact psychische steun en helpt het tevens het gemis van familie en vrienden uit het herkomstland te compenseren en zo eenzaamheid tegen te gaan (Ferrier, Kahmann & Massink, 2017; Pharos, 2016a, 2016b; Sterckx & Fessehazion, 2018).

Vaker burencontact met de eigen herkomstgroep dan met Nederlanders

Wat betreft burencontact blijkt dat bijna de helft van de statushouders in dit onderzoek minimaal eens per week contact heeft met buren uit de eigen herkomstgroep (Tabel 8.6). Dit is ruim twee keer meer dan het contact met Nederlandse buren. Bijna een derde heeft vrijwel nooit contact met buren uit de eigen herkomstgroep, dit kan komen doordat daar geen behoefte aan is aan of doordat er minder contactgelegenheden zijn aangezien het aantal statushouders sterk verschilt per buurt. Er is naar ons weten nog geen vergelijkbaar onderzoek gedaan in Nederland naar burencontact tussen statushouders onderling, waardoor we geen vergelijking kunnen treffen tussen de bevindingen in dit onderzoek en andere onderzoeken.

De frequentie van het contact met buren uit de eigen herkomstgroep gaat gelijk op voor statushouders in de SNTR- en gemeentegroep. Daarnaast blijkt echter wel dat vrouwen en in het bijzonder jongeren (15 tot 24-jarigen) vaker contact hebben met buren uit de eigen herkomstgroep. Er zijn geen verschillen naar jaar van aankomst in Nederland.

Tabel 8.6

Frequentie van contact met buren of buurtgenoten uit herkomstgroep (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	47	22	31
SNTR-groep	47	21	33
Gemeentegroep	47	22	31
Man	45	20	35
Vrouw	50	23	27
15-24 jaar	50	20	30
25-34 jaar	52	22	27
35-44 jaar	43	22	35
≥ 45 jaar	32	24	43
≤ 2015	48	21	32
2016	47	22	31
2017	42	24	35

^a In de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met [herkomst] buren of [herkomst] mensen uit uw buurt?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Daarnaast was er een antwoordcategorie 'niet van toepassing' voor statushouders die geen buurtgenoten hebben uit de herkomstgroep. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Vaker vriendschappelijk contact met de eigen herkomstgroep dan met Nederlanders

Wat betreft vriendschappelijk contact blijkt dat de helft van de statushouders in Rotterdam minimaal eens per week contact heeft met vrienden of kennissen uit de eigen herkomstgroep (Tabel 8.7). Bijna drie op de tien heeft maandelijks contact en twee op die tien vrijwel nooit contact met vrienden uit de eigen herkomstgroep. Ook hier valt op dat statushouders vaker sociaal contact hebben met de eigen herkomstgroep dan met Nederlanders. Echter, bij het landelijke onderzoek is de hoeveelheid vriendschappelijk contact met de eigen herkomstgroep in vergelijking met Nederlanders vrij gelijkaardig (Huijnk & Miltenburg, 2018).

Wanneer we verder kijken naar de SNTR- en gemeentegroep zien we wederom geen verschil in de frequentie van contact met de eigen herkomstgroep. De enige verschillen zijn naar leeftijd, namelijk 45-plussers hebben minder frequent vriendschappelijk contact met de eigen herkomstgroep.

Tabel 8.7Frequentie van contact met vrienden of kennissen uit herkomstgroep (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	52	28	20
SNTR-groep	51	28	20
Gemeentegroep	53	27	20
Man	54	27	20
Vrouw	51	28	21
15-24 jaar	56	27	17
25-34 jaar	55	27	18
35-44 jaar	51	27	21
≥ 45 jaar	40	30	30
≤ 2015	54	27	18
2016	51	27	22
2017	51	30	20

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met [herkomst] vrienden of kennissen?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

Eritreeërs meest contact met de eigen herkomstgroep

Net als voor contact met Nederlanders, zijn er ook voor contact met de eigen herkomstgroep verschillen tussen Eritreeërs en statushouders uit andere herkomstlanden binnen de gemeentegroep³⁷ (Tabel 8.8). Bij zowel burenccontact en vriendschappelijk contact blijkt dat Eritreeërs vaker contact hebben met de eigen herkomstgroep dan Syriërs of statushouders uit overige herkomstlanden. Zes tot zeven op tien Eritreeërs heeft minstens eens per week contact met andere Eritreeërs. Bij Syriërs is dit het geval voor vier tot vijf op tien en bij statushouders uit overige herkomstlanden drie tot vier op tien. Het komt maar weinig voor dat Eritreeërs vrijwel nooit contact hebben met andere Eritreeërs. Dit beeld komt tevens naar voren in een uitgebreid kwalitatief onderzoek naar het leven van Eritrese statushouders in Nederland (Sterckx & Fessehazion, 2018). Hecht en intensief onderling contact is vanzelfsprekend in Eritrea en dient na aankomst in Nederland als een belangrijk sociaal vangnet. Dit gaat verder dan het bieden van een warm nest; voor Eritreeërs kan dit vangnet tevens dienen als financiële en praktische ondersteuning. Ondanks de vele voordelen van onderling contact kan deze oriëntatie op de eigen herkomstgroep wel een hindernis zijn voor het opdoen van sociale contacten met Nederlanders (zie ook Tabel 8.5), het vinden van werk en het leren kennen van de Nederlandse samenleving (Beaman, 2012; Ryan, Sales, Tilki & Siara, 2008; Sterckx & Fessehazion, 2018).

³⁷ Ook hier is wederom gecorrigeerd voor herkomst net als in de eerder genoemde bevindingen.

Tabel 8.8

Frequentie van contact met buren of buurtgenoten uit herkomstgroep voor statushouders in de gemeentegroep naar herkomst (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
<i>Contact met buren of buurtgenoten uit herkomstgroep</i>			
Syriërs	43	24	33
Eritreeërs	72	18	10
Overige herkomstlanden	34	17	49
<i>Contact met vrienden of kennissen uit herkomstgroep</i>			
Syriërs	53	26	20
Eritreeërs	61	33	6
Overige herkomstlanden	43	26	32

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

8.5 Combinatie sociale contacten Nederlanders en eigen herkomstgroep

Voor het integratieproces is het belangrijk dat statushouders zowel een sterk netwerk hebben onder Nederlanders als onder de eigen herkomstgroep (Berry, 1992, 1997). Zo een combinatie biedt psychische steun en hulp van mensen die in een soortgelijke situatie zitten en biedt kansen om met behulp van mensen uit de nieuwe samenleving hun leven in Nederland opnieuw op te bouwen. In lijn met het landelijke onderzoek definiëren wij sterke sociale bindingen als ten minste wekelijks contact met vrienden en kennissen en zwakke sociale bindingen als minder dan wekelijks contact. Door deze twee vormen van vriendschappelijk contact (met Nederlanders en met de eigen herkomstgroep) te kruisen ontstaan er vier typen van sociale bindingen: dubbel sterk, dubbel zwak, sterk met de herkomstgroep en zwak met Nederlanders, sterk met Nederlanders en zwak met de herkomstgroep (Huijnk & Miltenburg, 2018).

Zowel weinig vriendschappelijk contact met Nederlanders als met de herkomstgroep

Dubbel zwakke sociale bindingen komen het meest voor in Rotterdam (Tabel 8.9). Vier op tien van de statushouders in dit onderzoek hebben minder dan eens per week vriendschappelijk contact met zowel Nederlanders als de eigen herkomstgroep. Drie op de tien hebben zwakke banden met Nederlanders, maar sterke banden met de eigen herkomstgroep. Het tegenovergestelde komt minder voor: één op de tien heeft sterke banden met Nederlanders, maar zwakke banden de eigen herkomstgroep. Ten slotte vinden we voor twee op de tien dubbel sterke bindingen, waarbij statushouders minstens eens per week vriendschappelijk contact hebben met zowel Nederlanders als met de eigen herkomstgroep.

Als we deze getallen naast die van het landelijk onderzoek leggen vallen grote verschillen op (zie Huijnk & Miltenburg, 2018). In deze landelijke studie onder Syrische statushouders rapporteren de meeste respondenten dubbel sterke bindingen (41%), gevolgd door dubbel zwakke bindingen (21%), sterk met herkomstgroep en zwak met Nederlanders (18%) en zwak met herkomstgroep en sterk met Nederlanders (20%). Dit betekent dus dat het aandeel statushouders met dubbel sterke bindingen twee keer zo klein is en dat het aandeel met dubbel zwakke bindingen twee keer zo groot is in Rotterdam. Op basis van de beschikbare data is niet te zeggen waar deze kloof vandaan komt. Onze meer diverse onderzoeksgroep blijkt de verschillen niet te kunnen verklaren: ook zonder de inclusie van Eritreeërs en statushouders uit overige

herkomstlanden blijven de bevindingen vrijwel gelijk (niet weergegeven in de tabel). Een andere potentiële verklaring is dat de Syriërs in het landelijk onderzoek al wat langer in Nederland zijn; sinds 2013 in plaats van 2016 zoals in het huidige onderzoek. Desalniettemin vinden wij geen verschillen tussen de sociale bindingen of hoeveelheid sociaal contact voor de verschillende cohorten, dus ook dit biedt geen sluitende verklaring.

SNTR-groep vaker dubbel sterke bindingen

Als we onderscheid maken naar groep, dan zien we dat dubbel sterke bindingen vaker voorkomen in de SNTR-groep, terwijl zwakke bindingen met Nederlanders en sterke bindingen met de eigen herkomstgroep vaker voorkomen in de gemeentegroep. Dit laatste is niet te wijten aan het aandeel Eritreeërs in de gemeentegroep die meer zijn gericht op de eigen herkomstgroep. Daarnaast hebben mannen en jongere leeftijdsgroepen vaker dubbel sterke bindingen, terwijl dubbel zwakke bindingen vaker voorkomen bij vrouwen en 45-plussers. Vrouwen en 45-plussers lopen hierdoor het meeste risico om in een sociaal isolement te raken. Er zijn geen verschillen naar jaar van aankomst in Nederland.

Tabel 8.9

Dubbele sociale bindingen voor vriendschappelijk contact met Nederlanders en eigen herkomstgroep naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)

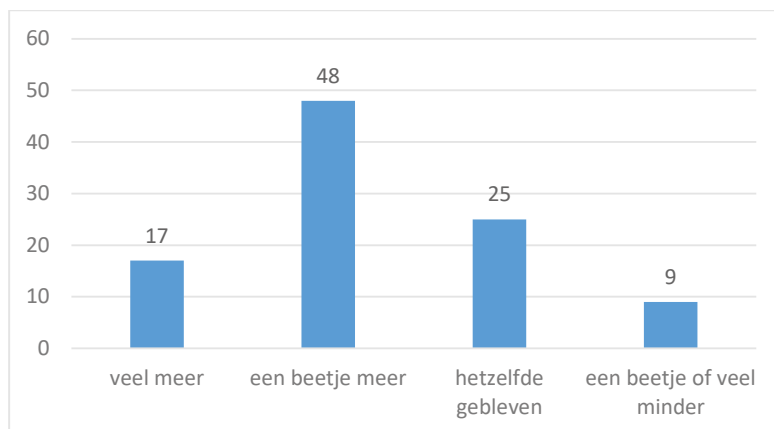
	Dubbel sterk	Sterk met Nederlanders, zwak met herkomstgroep	Zwak met Nederlanders, sterk met herkomstgroep	Dubbel zwak
Totaal Rotterdam	18	9	32	41
SNTR-groep	24	9	25	43
Gemeentegroep	15	11	36	40
Man	20	11	32	37
Vrouw	15	7	33	45
15-24 jaar	19	9	35	38
25-34 jaar	20	9	33	39
35-44 jaar	16	9	33	42
≥ 45 jaar	14	10	25	52
≤ 2015	19	10	33	37
2016	16	8	32	44
2017	19	8	28	45

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

8.6 Toename in sociale contacten

Aangezien statushouders massaal behoefte blijken te hebben aan meer sociale contacten in Nederland is er tevens onderzocht in hoeverre statushouders over het afgelopen half jaar een toename hebben ervaren in sociale contacten. Dit kunnen dus zowel contacten met Nederlanders of de eigen herkomstgroep zijn. Ongeveer de helft zegt nu een beetje meer sociale contacten te hebben dan een half jaar geleden en bijna twee op tien zegt zelfs veel meer sociale contacten te hebben (Figuur 8.2). Een kwart zegt dat zijn/haar sociale contacten hetzelfde zijn gebleven en één op tien merkt een afname in vergelijking met een half jaar eerder. Al met al merkt dus 65% een

toename van sociale contacten, in het landelijk onderzoek ligt dit iets hoger met 73% (Huijnk & Miltenburg, 2018). De beleving van de toename in sociale contacten is hetzelfde voor statushouders in de SNTR- en gemeentegroep. Verder zijn er geen verschillen naar achtergrondkenmerken.

Figuur 8.2. Ervaren toename sociale contacten in vergelijking met een half jaar eerder (in procenten)^a

^a In de vragenlijst is de stelling voorgelegd "In vergelijking met een half jaar eerder heb ik meer of minder sociale contacten gekregen." De antwoordcategorieën waren 1: veel meer, 2: een beetje meer, 3: hetzelfde gebleven, 4: een beetje minder en 5: veel minder. De antwoordcategorieën 4 en 5 zijn samengevoegd in de figuur.
Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

8.7 Ervaren discriminatie

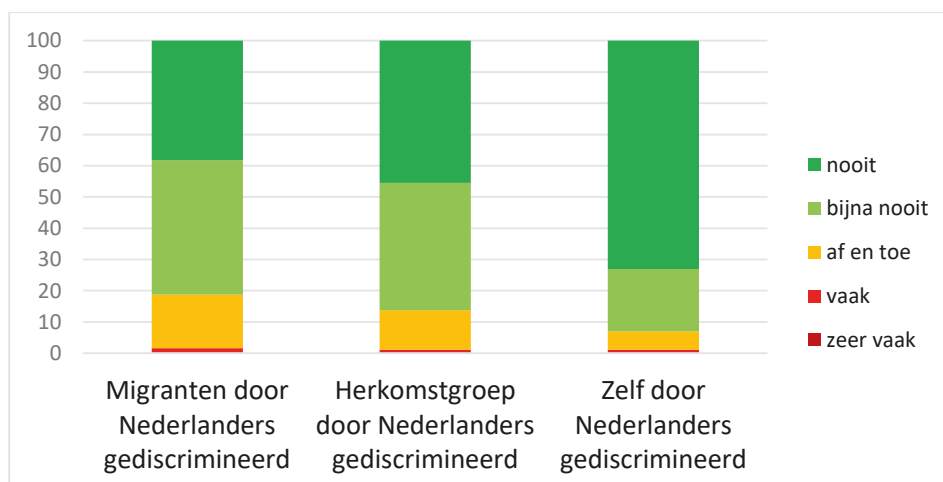
Naast het initiatief van statushouders om sociale contacten aan te gaan met andere Nederlanders in de ontvangende samenleving is het ook van belang dat de ontvangende samenleving open staat voor contacten met statushouders. Ervaren discriminatie kan hierbij een barrière vormen die de integratie van statushouders in de weg staat. Zo blijkt uit een studie onder Iraanse vluchtelingen in Nederland dat statushouders die meer discriminatie ervaren meer gericht zijn op het land van herkomst, minder goed Nederlands spreken, minder kennis hebben van de Nederlandse samenleving en een verminderd psychisch welzijn ervaren (Te Lindert, Korzilius, Van de Vijver, Kroon & Arends-Tóth, 2008). Een andere studie onder statushouders uit Afghanistan, Iran, Irak en Somalië heeft aangetoond dat ervaren discriminatie samenhangt met een sterkere wens om terug te keren naar het land van herkomst (Di Saint Pierre, Martinovic & De Vroome, 2015).

Nog weinig ervaren discriminatie

In onze onderzoeksgroep komen gevoelens van discriminatie weinig voor (Figuur 8.3) en ligt lager dan in het landelijke onderzoek (Dagevos & Maliepaard, 2018). Over ervaringen met discriminatie is op drie manieren informatie verzameld. Er is gevraagd of men zelf wel eens is gediscrimineerd, of de eigen herkomstgroep wel eens wordt gediscrimineerd en of immigranten wel eens worden gediscrimineerd in Nederland. Ruim zeven op de tien (73%) statushouders in dit

onderzoek is zelf nog nooit gediscrimineerd in Nederland. Twee op tien (20%) is bijna nooit gediscrimineerd en één op tien is af en toe tot zeer vaak gediscrimineerd. De cijfers nemen echter toe wanneer statushouders worden gevraagd naar hoe vaak de eigen herkomstgroep of migranten in het algemeen worden gediscrimineerd. Bijna de helft (46%) geeft aan dat de eigen herkomstgroep nooit wordt gediscrimineerd en vier op tien (38%) geeft aan dat migranten nooit worden gediscrimineerd. De bevindingen voor ervaren discriminatie zijn opvallend uniform voor de SNTR- en gemeentegroep. Daarnaast zijn er tevens geen verschillen naar achtergrondkenmerken.

De bevindingen laten zien dat zelfs wanneer men zelf geen discriminatie heeft ervaren, men discriminatie kan ervaren ten opzichte van zijn of haar groep. Dat zelfervaren discriminatie minder vaak voorkomt dan discriminatie ten opzichte van bredere migrantengroepen, is een bevinding die ook bij andere migrantengroepen wordt gevonden (Andriessen, 2016; Muller, 2011). Daarnaast is het mogelijk dat ervaren discriminatie vaker wordt gerapporteerd naarmate de statushouders langer in Nederland zijn. Dit is een mogelijke verklaring voor de lagere cijfers in Rotterdam in vergelijking met het landelijke onderzoek waar statushouders al sinds 2013 in Nederland zijn. Een studie onder Iraakse, Iraanse, Somalische en Afghaanse statushouders die sinds 2009 in Nederland zijn laat tevens hogere cijfers voor ervaren discriminatie zien (Muller, 2011). Tussen de 20% en 40% van hen vindt dat migrantengroepen (bijna) nooit worden gediscrimineerd. In het huidige onderzoek is dit nog 81%.

Figuur 8.3. Ervaren discriminatie ten opzichte van migranten, de herkomstgroep en zichzelf (in procenten).

8.8 Samenvatting

Statushouders in Rotterdam wensen vrijwel allemaal meer sociaal contact met Nederlanders. Dit verlangen is tevens terug te zien in de grote prevalentie van eenzaamheid. Het gevoel van eenzaamheid is het sterkst in de gemeentegroep onder statushouders die langer in Nederland zijn. Eenzaamheid is een veelvoorkomend probleem onder vluchtelingen- en migrantengroepen (EenVandaag, 2017; RIVM, 2016) met potentieel schadelijke gevolgen voor het mentale en fysieke welzijn, de sociale integratie en identificatie met Nederland (De Jong-Gierveld, 1998; De Vroome, Verkuyten & Martinovic, 2014; Hawkey & Cacioppo, 2010).

Statushouders hebben nog geen uitgebreide sociale netwerken onder Nederlanders³⁸. Tevens ervaren statushouders doorgaans maar een kleine toename in sociale contacten in vergelijking met een half jaar eerder. Ongeveer de helft van de Rotterdamse statushouders heeft slechts enkele malen per jaar tot nooit contact met hun burens. Ook het vriendschappelijk contact met Nederlanders staat nog in de kinderschoenen: ongeveer vier op tien statushouders heeft geen Nederlandse vrienden en bijna de helft krijgt nooit bezoek van Nederlandse vrienden of burens. Dit is een aanwijzing dat contact met Nederlanders nog regelmatig oppervlakkig van aard is. Een derde heeft daarentegen wel eens per week contact met Nederlandse kennissen of vrienden. Het is juist dit vriendschappelijke contact dat het meest effectief is tegen eenzaamheid en de intergroepsrelaties verbetert (Pettigrew, Tropp, Wagner & Christ, 2011; Van der Linden, Hooghe, De Vroome & Van Laar, 2017; Van Tilburg, 2007). Contact met Nederlanders komt vaker voor in de SNTR-groep, onder mannen en onder jongeren. De groep met verreweg het minste contact met Nederlanders zijn de Eritreeërs. Over het algemeen valt op dat de Rotterdamse statushouders minder sociaal contact hebben met Nederlanders dan Syrische statushouders elders in Nederland (Huijnk & Miltenburg, 2018).

Mede doordat het contact met Nederlanders nog weinig voorkomt zijn de sociale contacten met de eigen herkomstgroep extra belangrijk. Minimaal de helft heeft eens per week contact met burens of vrienden uit de eigen herkomstgroep, met name Eritreeërs, vrouwen en jongeren rapporteren deze contacten. Als we zowel de contacten met Nederlanders als de eigen herkomstgroep naast elkaar leggen zien we dat dubbel zwakke bindingen het vaakst voorkomen. Dit betekent dat vier op de tien statushouders minder dan eens per week vriendschappelijk contact hebben met zowel Nederlanders als de eigen herkomstgroep. Dit patroon komt het vaakst voor onder vrouwen en 45-plussers waardoor zij het meeste risico lopen om in een sociaal isolement te raken. In het landelijke onderzoek naar Syrische statushouders zien we een rooskleuriger beeld, daar heeft de grootste groep dubbel sterke bindingen, ofwel frequent contact met zowel Nederlanders als de herkomstgroep. Het is lastig te zeggen waar deze kloof vandaan komt.

Een belemmerende factor bij intergroepscontact is sociale uitsluiting. Zo is het mogelijk dat statushouders discriminatie ervaren en hierdoor op een muur stuiten bij het leggen van contacten met Nederlanders, maar dit komt nog weinig voor. Negen op de tien statushouders is (bijna) nooit gediscrimineerd, hoewel zij wel aangeven dat de herkomstgroep of migranten in het algemeen soms gediscrimineerd worden. Het is mogelijk dat dit een kenmerk van migrantenoptimisme is waar het optimisme vlak na aankomst langzaam plaats lijkt te maken voor de zorgen en frustraties bij het opbouwen van een nieuw bestaan in Nederland (Hendriks, 2018; Gijsberts & Lubbers, 2015). Mogelijk wordt discriminatie vaker wordt gerapporteerd naarmate de statushouders langer in Nederland zijn.

³⁸ Zoals gezegd wordt dit hoofdzakelijk opgevat als contacten met Nederlanders zonder migratieachtergrond en kunnen we niet de volledige sociale netwerken van statushouders in kaart brengen. Het is immers goed mogelijk dat statushouders ook contact hebben met Nederlanders met een migratieachtergrond en deze buiten beschouwing laten.

Literatuur

- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Andriessen, I. (2016). De multi-etnische samenleving onder druk? In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken* (p. 259-298). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Beaman, L. A. (2011). Social networks and the dynamics of labour market outcomes: Evidence from refugees resettled in the US. *The Review of Economic Studies*, 79(1), 128-161.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*, 30(1), 69-85.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Dagevos, J., & Maliepaard, M. (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Damen, R., Van der Linden, M., Van Dam, A., & Dagevos, J. (2019). Een stroef begin: Vroege integratie en eerste ervaringen van statushouders met het SNTR-programma en gemeentelijk beleid. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- De Jong-Gierveld, J. (1998). A review of loneliness: concept and definitions, determinants and consequences. *Reviews in Clinical Gerontology*, 8(1), 73-80.
- De Vroome, T., Verkuyten, M., Martinovic, B. (2014). Host national identification of immigrants in the Netherlands. *International Migration Review*, 48(1), 76-102.
- Di Saint Pierre, F., Martinovic, B., & De Vroome, T. (2015). Return wishes of refugees in the Netherlands: The role of integration, host national identification and perceived discrimination. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(11), 1836-1857.
- Duke, K., Sales, R., & Gregory, J. (1999). Refugee resettlement in Europe. Bloch, A. & Levy, C. (Eds.), *Refugees, citizenship and social policy in Europe* (pp. 105-127). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- EenVandaag (2017). Nederlandse vluchtelingen over integratie en leven in Nederland. Geraadpleegd van <https://eenvandaag.avrotros.nl/fileadmin/editorial/docs/rapportageredugee.pdf>
- Ferrier, J., Kahmann, M., & Massink, L. (2017). *Handreiking voor ondersteuning van Eritrese nieuwkomers bij integratie: Jullie Nederlanders hebben voor alles een systeem*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2015). *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van Poolse en Bulgaarse migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hawkey, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of behavioral medicine*, 40(2), 218-227.
- Hendriks, M. (2018). *Migrant happiness: Insights into the broad well-being outcomes of migration and its determinants* (proefschrift). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Huijnk, W., & Miltenburg, E. (2018). Sociale contacten, waardeorientaties en religie. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 130-155). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Jong-Gierveld, J. & Tilburg van T. (2006). A 6-item scale for overall, emotional and social loneliness: Confirmatory tests on survey data. *Research on aging*, 28(5), 582-598.
- Muller, P. (2011). Identificatie, acceptatie en discriminatie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 190-206). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 271-280.
- Pharos (2016a). *'Van ver gekomen...'. Een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen*. Utrecht: Pharos.
- Pharos (2016b). *Zorg, ondersteuning en preventie voor nieuwkomende vluchtelingen: Wat is er nodig?* Utrecht: Pharos.
- RIVM (2016). *Eenzaamheid samengevat*. Geraadpleegd op <https://www.volksgezondheinzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/samenvatting>
- Ron, Y., Solomon, J., Halperin, E., & Saguy, T. (2017). Willingness to engage in intergroup contact: A multilevel approach. *Peace and Conflict. Journal of Peace Psychology*, 23(3), 210-218.
- Ryan, L., Sales, R., Tilki, M., & Siara, B. (2008). Social networks, social support and social capital: The experiences of recent Polish migrants in London. *Sociology*, 42(4), 672-690.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Te Lindert, A., Korzilius, H., Van de Vijver, F. J., Kroon, S., & Arends-Tóth, J. (2008). Perceived discrimination and acculturation among Iranian refugees in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6), 578-588.
- Van der Linden, M., Hooghe, M., De Vroome, T., & Van Laar, C. (2017). Extending trust to immigrants: Generalized trust, cross-group friendship and anti-immigrant sentiments in 21 European societies. *PLoS One*, 12(5): e0177369. doi: 10.1371/journal.pone.0177369.
- Van Doorn, M. (2011). Sociaal-culturele positie en religie. In E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 165-189). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Tilburg, T. G. (2007). Typen van eenzaamheid. In T. J. van Tilburg & J. de Jong-Gierveld, *Zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak* (p. 31-37). Assen: Van Gorcum.
- Wijkprofiel Rotterdam (2018). *Rotterdam: Leefomgeving objectief*. Geraadpleegd op <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2018/rotterdam/rotterdam/rotterdam/sociale-index/leefomgeving-objectief>

9. Opvattingen en religie

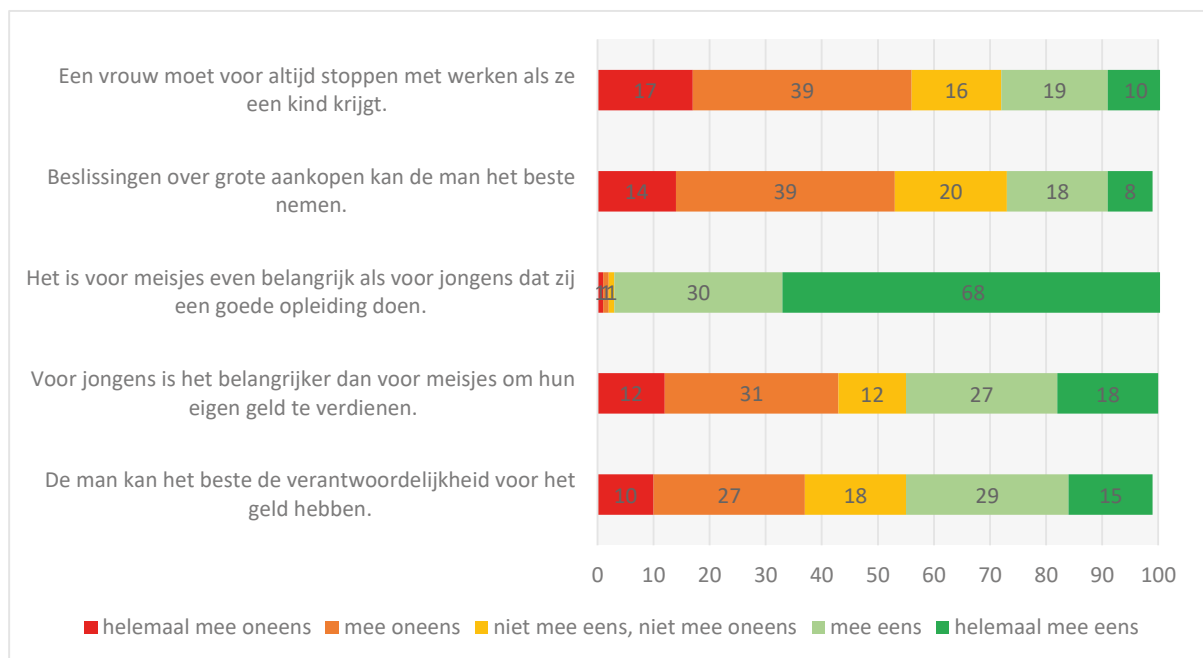
9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de sociaal-culturele positie van statushouders in Rotterdam. We stellen vast welk geloof statushouders aanhangen, hoe belangrijk dat voor hen is en welk religieus gedrag ze vertonen. Daarnaast belichten we de waardeoriëntaties met betrekking tot de gelijkheid van mannen en vrouwen en homoseksuelen. Net als binnen de algemene bevolking zijn de opvattingen over deze thema's divers en is het onwenselijk uitspraken te doen over welke opvattingen maatgevend zouden zijn voor integratie. Aandacht voor waardeoriëntaties kan ons daarentegen wel meer inzicht geven in de mogelijke relatie met bijvoorbeeld de economische positie, het aangaan van sociale netwerken en de perceptie van statushouders van Nederland en Rotterdam (zie ook Ager & Strang, 2008). Zo hangen traditionele opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen samen met een lage arbeidsparticipatie van vrouwen (Ala-Mantila & Fleischmann, 2017). Culturele afstand dempt – aan beide kanten – de geneigdheid om met elkaar in contact te treden en kan een factor zijn hoe tegen de Nederlandse of Rotterdamse samenleving wordt aangekeken, met mogelijke consequenties voor investeringen in integratie en het gevoel zich thuis te voelen in dit land (De Vroome & Van Tubergen, 2010; De Vroome, Coenders, Van Tubergen & Verkuyten, 2011; De Vroome, Verkuyten & Martinovic, 2014).

9.2 Gendergelijkheid

Statushouders in Rotterdam maken wat betreft het volgen van onderwijs door jongens en meisjes geen verschil: bijna iedereen vindt dat dit voor beide seksen even belangrijk is. Als het gaat om verantwoordelijkheid voor het geld en het belang om een eigen inkomen te verdienen zijn de opvattingen minder egalitair: rond de 45% van de statushouders is het (helemaal) eens met de stelling dat het voor jongens belangrijker is om eigen geld te verdienen en dat mannen de verantwoordelijkheid hebben voor het geld. Ongeveer een kwart vindt dat de vrouw voor altijd moet stoppen met werken als zij een kind krijgt en dat de man het best beslissingen kan nemen over grote aankopen.

Een vergelijking met gegevens van de Survey Integratie Migranten uit 2011 (Huijnk en Dagevos 2012) wijst uit dat statushouders in Rotterdam vaker traditionele opvattingen hebben over man/vrouwrollen dan Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Van laatstgenoemde groepen is een kwart het (helemaal) eens met de stelling dat de man het beste de verantwoordelijkheid kan hebben voor het geld. Ook steunen personen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond minder vaak (rond de 30%) de stelling dat het voor jongens belangrijker is dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen. In vergelijking met Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn personen met een Surinaamse en Antilliaanse achtergrond vaker voorstander van gelijke rollen van mannen en vrouwen. Van de algemene bevolking is 8% het (helemaal) eens met de stelling dat de man het beste de verantwoordelijkheid kan hebben voor het geld en 10% steunt de stelling over het belang van het verdienen van hun eigen geld voor jongens en meisjes. De verschillen met de statushouders in Rotterdam zijn dus groot.

Figuur 9.1. Opvattingen over man-vrouw verhoudingen (in procenten).

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

SNTR-groep vaker van mening dat moeders voor altijd moeten stoppen met werken

De SNTR- en gemeentegroep verschillen niet sterk qua opvattingen over man-vrouwrollen. Het grootste verschil betreft de opvattingen over het stoppen met werken van vrouwen nadat ze een kind hebben gekregen, waar statushouders in de SNTR-groep vaker voorstander van zijn dan de gemeentegroep. Over het geheel genomen zijn vrouwen progressiever over de gelijkheid van mannen en vrouwen, net als jongeren. Er is geen duidelijk patroon waarneembaar naar verblijfsduur.

In vergelijking met de Syrische statushouders in Nederland zijn de Syrische statushouders uit de SNTR-groep vaker traditioneler over de positie van vrouwen. In het landelijke onderzoek is 38% het (helemaal) eens met de stelling dat de man het best de verantwoordelijkheid kan hebben voor het geld (44% SNTR-groep), onderschrijft 14% de stelling over het belang om het eigen geld te verdienen (44% SNTR-groep) en is 17% het (helemaal) eens met de uitspraak over het doen van grote aankopen door de man (27% SNTR-groep). Over het belang van onderwijs voor jongens en meisjes bestaat in beide onderzoeken grote consensus. Het item over het stoppen met werken is niet vergelijkbaar vanwege een andere formulering.

Tabel 9.1

Opvattingen over man-vrouw verhoudingen naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (percentage (helemaal) mee eens)^a

	De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben	Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen	Voor meisjes is het even belangrijk als voor jongens dat zij een goede opleiding doen	Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen	Een vrouw moet voor altijd stoppen met werken als ze een kind krijgt
Totaal Rotterdam	44	44	98	27	29
SNTR-groep	45	48	98	25	35
Gemeentegroep	44	43	98	27	26
Man	48	47	98	29	30
Vrouw	40	42	98	24	27
15-24 jaar	44	40	97	27	23
25-34 jaar	44	41	98	26	28
35-44 jaar	41	52	99	22	38
≥ 45 jaar	52	53	98	33	31
≤ 2015	42	41	98	24	26
2016	45	49	97	30	30
2017	53	44	99	25	34

^a In de vragenlijst zijn de bovengenoemde stellingen weergegeven. De antwoordcategorieën waren 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: niet mee eens en 5: helemaal niet mee eens. De antwoordcategorieën 1 en 2 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

Minste gendergelijkheid onder Syriërs

Over het geheel genomen blijken Syriërs in Rotterdam het meest traditioneel te denken over de rol van mannen en vrouwen. Eritreeërs en statushouders uit andere herkomstlanden blijken vooral als het gaat om geldzaken vaker van mening te zijn dat dit niet specifiek het domein is van mannen. Eritreeërs zijn opvallend vaak van mening dat een vrouw niet voor altijd moeten stoppen met werken nadat ze een kind heeft gekregen.

Tabel 9.2

Opvattingen over man-vrouw verhoudingen naar herkomstland voor gemeentegroep (percentage (helemaal) mee eens)^a

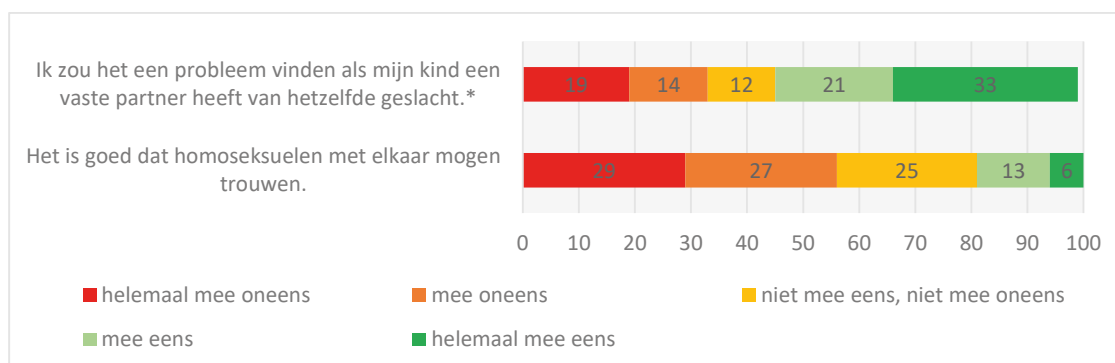
	De man kan het beste de verantwoorde-lijkheid voor het geld hebben	Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen	Voor meisjes is het even belangrijk als voor jongens dat zij een goede opleiding doen	Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen	Een vrouw moet voor altijd stoppen met werken als ze een kind krijgt
Syriërs	51	51	97	27	33
Eritreeërs	30	26	100	32	8
Overige herkomstlanden	37	33	97	24	22

^a In de vragenlijst zijn de bovengenoemde stellingen weergegeven. De antwoordcategorieën waren 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: niet mee eens en 5: helemaal niet mee eens. De antwoordcategorieën 1 en 2 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.3 Homotolerantie

Meer dan de helft van de statushouders in Rotterdam vindt het een probleem als een kind van hen een partner zou hebben van hetzelfde geslacht. Homoseksualiteit stuit met andere woorden nog op behoorlijke weerstand. Ook is er weinig steun voor het homohuwelijk: meer dan de helft vindt dat niet goed, terwijl ongeveer een vijfde het er wel (helemaal) mee eens is dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen. Deze cijfers komen grotendeels overeen met het landelijke onderzoek (Huijnk & Miltenburg, 2018). Desalniettemin ligt de homotolerantie wel lager als we vergelijken met meer gevestigde vluchtelingen- en migrantengroepen. Onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders vindt respectievelijk 35%, 30%, 68% en 61% het goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen. Daarentegen vinden Turkse (77%) en Marokkaanse Nederlanders (78%) wel vaker dat homoseksualiteit van een kind binnen het gezin problematisch is (Dagevos, Andriessen & Vervoort, 2016). Van de personen met een Somalische, Afghaanse, Iraakse en Iraanse herkomst vindt ongeveer zeven op de tien dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen (Van Doorn, 2011). Onder de algemene bevolking ligt de homotolerantie het hoogst; daar vindt 10% dat homoseksualiteit van een kind binnen het gezin problematisch is. Al met al blijkt homoseksualiteit een gevoelig punt voor veel statushouders in Rotterdam.

Figuur 9.2. Opvattingen over homoseksualiteit (in procenten).

*Dit is een combinatie van twee stellingen die aan mensen met en mensen zonder kinderen (i.e. "Stel dat ik kinderen zou hebben, dan zou ik het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht.") zijn voorgelegd.

Opmerking. Er werd opvallend vaak 'weet niet' geantwoord op de stellingen over homoseksualiteit. Bij de stellingen over een eigen kind met een partner van hetzelfde geslacht was dit 7,3 en 8% en bij de stelling over het homohuwelijk was dit 19,5%. Deze antwoorden zijn niet meegenomen in de figuur.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Lagere homotolerantie in SNTR-groep

De SNTR-groep is nog sterker gekant tegen het homohuwelijk dan de gemeentegroep. Waar het gaat om opvattingen over de homoseksualiteit van het eigen kind zijn de verschillen gering. Vrouwen hebben vaker dan mannen moeite met homo-acceptatie. Jongeren wijzen het homohuwelijk iets vaker af, maar groot zijn de verschillen tussen leeftijdscategorieën niet. Dit geldt in het bijzonder voor de opvattingen over homoseksualiteit bij een eigen kind. Zowel bij jongere als oudere Syriërs stuit homoseksualiteit op weerstand.

Tabel 9.3

Opvattingen over homoseksualiteit naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (percentage (helemaal) mee eens)

	Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen	Ik zou het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht ^a
Totaal Rotterdam	19	55
SNTR-groep	13	53
Gemeentegroep	21	56
Man	23	51
Vrouw	14	59
15-24 jaar	20	50
25-34 jaar	23	57
35-44 jaar	15	57
≥ 45 jaar	12	56
≤ 2015	26	53
2016	13	59
2017	35	46

^a Dit is een combinatie van twee stellingen die aan mensen met en mensen zonder kinderen (i.e. "Stel dat ik kinderen zou hebben, dan zou ik het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht.") zijn voorgelegd.

Opmerking. Er werd opvallend vaak 'weet niet' geantwoord op de stellingen over homoseksualiteit. Bij de stellingen over een eigen kind met een partner van hetzelfde geslacht was dit 7,3 en 8% en bij de stelling over het homohuwelijk was dit 19,5%. Deze antwoorden zijn niet meegenomen in de tabel. Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Eritreeërs meeste moeite met homo-acceptatie

Eritreeërs hebben meer nog dan de andere groepen problemen met homoacceptatie; de steun voor het homohuwelijk is beperkt en vier vijfde zou het een probleem vinden als hun kind homoseksueel zou zijn.

Tabel 9.4

Opvattingen over homoseksualiteit naar herkomstland voor gemeentegroep (percentage (helemaal) mee eens)

	Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen	Ik zou het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht ^a
Syriërs	18	49
Eritreeërs	13	81
Overige herkomstlanden	39	50

^a Dit is een combinatie van twee stellingen die aan mensen met en mensen zonder kinderen (i.e. "Stel dat ik kinderen zou hebben, dan zou ik het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht.") zijn voorgelegd.

Opmerking. Er werd opvallend vaak 'weet niet' geantwoord op de stellingen over homoseksualiteit. Bij de stellingen over een eigen kind met een partner van hetzelfde geslacht was dit 7,3 en 8% en bij de stelling over het homohuwelijk was dit 19,5%. Deze antwoorden zijn niet meegenomen in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.4 Religie

Hoe mensen hun religie belijden kan heel verschillend zijn. Om een goed beeld te krijgen, is het van belang om naar verschillende aspecten te kijken. Naast de vraag in hoeverre statushouders in Rotterdam zich tot een bepaald geloof rekenen, gaat de aandacht uit naar vormen van religieus gedrag en naar het belang dat aan het geloof wordt toegeschreven.

9.4.1 Religieuze zelftoewijzing

Bijna negen op tien van de statushouders in Rotterdam rekent zich tot een geloof. Driekwart van de gelovigen is moslim en ongeveer een vijfde christen. Ongeveer één op de tien statushouders in Rotterdam is niet gelovig, dat ligt bij het landelijke onderzoek met 15% iets hoger (Huijnk & Miltenburg, 2018). Een vergelijking met Turkse en Marokkaanse Nederlanders laat zien dat het aandeel niet-gelovigen onder Syrische statushouders ongeveer gelijk is aan dat van de Turkse groep in Nederland, onder Marokkaanse Nederlanders is het aandeel niet-gelovigen kleiner (5%) (Huijnk, 2018).

Gezien de Syrische achtergrond van de deelnemers zijn binnen de SNTR-groep bijna alle gelovigen moslim, overwegend soenniet. In de meer diverse gemeentegroep zien we dat bijna zeven op tien (soennitisch) moslim is. Daarnaast zijn in de gemeentegroep Eritreeërs getalsmatig sterk vertegenwoordigd. Nagenoeg alle Eritreeërs geven aan gelovig te zijn (Tabel 9.8), en van hen is de overgrote meerderheid christen, overwegend Eritrees-orthodox. Van de personen die afkomstig zijn uit andere herkomstlanden dan Syrië of Eritrea is bijna een vijfde niet gelovig. Van de gelovigen in deze groep is driekwart moslim en ongeveer een vijfde christen.

Tabel 9.7Religieuze zelftoewijzing naar groep (in procenten)^a

	Totaal Rotterdam	SNTR- groep	Gemeente- groep
Niet gelovig	12	11	12
Gelovig:	88	89	88
Moslim:	76	94	69
Sunniet	94	95	94
Christen:	22	6	29
Eritrees-orthodox			62

^a In de tabel worden alleen de grootste religieuze stromingen gerapporteerd aangezien de frequenties voor de overige religieuze stromingen zo klein zijn dat de percentages misleidend kunnen zijn.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Tabel 9.8Religieuze zelftoewijzing naar herkomst (in procenten)^a

	Syriërs	Eritreeërs	Overige herkomstlanden
Niet gelovig	13	1	17
Gelovig:	88	99	83
Moslim:	91	7	77
Sunniet	96		85
Christen:	8	93	21
Eritrees-orthodox			90

^a In de tabel worden alleen de grootste religieuze stromingen gerapporteerd aangezien de frequenties voor de overige religieuze stromingen zo klein zijn dat de percentages misleidend kunnen zijn.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.4.2 Religieus gedrag

Van de moslims in de SNTR-groep bidt de helft ten minste elke dag en ongeveer één op tien doet dat (bijna) nooit. De frequentie van het bidden is vrijwel gelijk voor de moslims in de gemeentegroep, moslims in het landelijke onderzoek en Marokkaanse Nederlanders bidden wat vaker dan de moslims in Rotterdam (Huijnk, 2018; Huijnk & Miltenburg, 2018).

Tabel 9.9Bidden naar religieuze groep binnen SNTR- en gemeentegroep (in procenten)^a

	Vijf maal per dag	In elk geval iedere dag	Nooit/minder dan eens per jaar
Totaal gelovigen Rotterdam	39	27	11
SNTR-groep:			
Moslims	48	17	11
Gemeentegroep:			
Moslims	50	11	13
Christenen	9	72	2

^a In de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak bidt u?" met als antwoordschaal 1: vijf maal per dag, 2: in elk geval iedere dag, 3: elke week, 4: enkele keren per maand, 5: een paar keer per jaar, 6: nooit/minder dan een keer per jaar. In de tabel zijn antwoordopties 1, 2 en 6 weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.4.3 Bezoek godsdienstige bijeenkomsten

Van de moslims in de SNTR-groep gaat bijna een kwart ten minste elke week naar de moskee; ruim de helft gaat (bijna) nooit (Tabel 9.10). In hoeverre dit iets zegt over het belang van het geloof is moeilijk te zeggen. Turkse en Marokkaanse Nederlanders bijvoorbeeld gaan vaker naar de moskee (Huijnk, 2018). Wat waarschijnlijk meespeelt in de frequentie van het moskeebezoek is de relatief korte verblijfsduur waardoor moslims nog niet in de gelegenheid zijn geweest om naar de moskee te gaan of nog niet een voor hen geschikt gebedshuis hebben gevonden. Het blijkt dat moslims in Rotterdam vaker (bijna) nooit een moskee bezoeken in vergelijking met de moslims uit het landelijke onderzoek—waarvan nogmaals herhaald dat zij gemiddeld langer in Nederland wonen (Huijnk & Miltenburg, 2018). Daarnaast is het zo dat vrouwen minder vaak de moskee bezoeken. Zo is het vrijdaggebed verplicht voor mannelijke moslims, voor vrouwen is dat niet het geval.

Verder zien we dat christenen aanzienlijk vaker een godsdienstige bijeenkomst bezoeken dan moslims, met name de christelijke Eritreeërs gaan frequent naar de kerk. Het tekent het belang van het geloof voor deze groep. Ook de aanwezigheid van een grote Eritrese kerk in Rotterdam zal hier een rol spelen. De kerk vormt voor veel Eritreeërs een belangrijke plaats voor steun en ontmoeting (Sterckx & Fessehazion, 2018).

Tabel 9.10

Bezoek van een godsdienstige bijeenkomst naar religieuze groep binnen SNTR- en gemeentegroep (in procenten)^a

	Minstens elke week	Nooit/minder dan eens per jaar
Totaal gelovigen Rotterdam	34	45
SNTR-groep:		
Moslims	23	56
Gemeentegroep:		
Moslims	26	55
Christenen	68	6

^a In de vragenlijst is gevraagd “Hoe vaak gaat u naar een godsdienstige bijeenkomst? Een godsdienstige bijeenkomst is bijvoorbeeld een kerkdienst, een bezoek aan de moskee of een gebedsdienst.” met als antwoordschaal 1: elke dag, 2: aantal keer per week, 3: elke week, 4: elke maand, 5: een paar keer per jaar, 6: nooit/minder dan een keer per jaar. In de tabel zijn antwoordopties 1 tot en met 3 samengevoegd weergegeven en antwoordoptie 6 weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.4.4 Vasten, halal eten en hoofddoek

Ongeveer acht op de tien moslima's in Rotterdam draagt een hoofddoek, in de SNTR-groep is dit nog wat hoger (Tabel 9.11). Verder hebben zes op de tien moslims tijdens de laatste ramadan alle dagen gevast en is halal eten gangbaar bij bijna alle moslims. Opnieuw is het interessant om te bezien hoe moslims onder de statushouders zich verhouden tot Turkse en Marokkaanse moslims in Nederland³⁹. Turkse vrouwen en vrouwen uit gevestigde vluchtelingengroepen dragen minder vaak een hoofddoek, terwijl Marokkaanse vrouwen (78%) ongeveer even vaak en Somalische vrouwen (90%) vaker een hoofddoek dragen (Huijnk, 2018).

³⁹ De thema's vasten tijdens de ramadan, halal eten en het dragen van een hoofddoek zijn niet uitgevraagd in het landelijke onderzoek.

Tabel 9.11Religieus gedrag van moslims naar groep (in procenten)^a

	Gevast tijdens laatste ramadan	Halal eten	Buiten hoofddoek dragen
Totaal Rotterdam	62	92	81
SNTR-groep	62	95	84
Gemeentegroep	59	90	78

^a In de vragenlijst is aan moslims gevraagd “Heeft u gevast tijdens de laatste ramadan?” en “Eet u halal?” met als antwoordschaal 1: ja, alle dagen, 2: ja, de meeste dagen, 3: ja, sommige dagen en 4: nee. Tevens is aan moslima’s gevraagd “Draagt u een hoofddoek als u naar buiten gaat?” met als antwoordschaal ja/nee. In de tabel worden antwoordopties 1 weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.4.5 Religieuze identificatie

Het grote belang van het geloof blijkt uit de instemming van het overgrote deel van de Rotterdamse statushouders met de uitspraken dat het geloof een belangrijk deel van mezelf is en het pijn doet als iemand iets slecht zegt over mijn geloof (Tabel 9.12). Bij de moslims in de SNTR-groep blijkt de religieuze identificatie nog sterker dan bij de moslims in de gemeentegroep.

Opnieuw kunnen we vergelijken met de Turkse en Marokkaanse moslims in Nederland. Ook bij hen is het geloof een belangrijk onderdeel van wie men is. De religieuze identificatie, afgemeten aan dezelfde items als hier gebruikt, ligt op een vergelijkbaar niveau als bij de moslims onder de Rotterdamse statushouders (Huijnk, 2018). Het landelijk onderzoek onder Syrische statushouders vond tevens vergelijkbare percentages (Huijnk & Miltenburg, 2018).

Tabel 9.12Religieuze identificatie naar religieuze groep binnen SNTR- en gemeentegroep (in procenten)^a

	Mijn geloof is een belangrijk deel van mezelf	Het doet pijn als iemand iets slechts zegt over mijn geloof
Totaal gelovigen Rotterdam	84	77
SNTR-groep:		
Moslims	89	87
Gemeentegroep:		
Moslims	80	76
Christenen	91	69

^a De in de tabel weergegeven items hadden als antwoordschaal 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: niet mee eens, 5: helemaal niet mee eens. In de tabel zijn antwoordopties 4 en 5 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Als we uitsplitsen naar achtergrondkenmerken (Tabel 9.13) blijkt dat vrouwen een sterkere religieuze identificatie hebben dan mannen. Gelovigen van 45-plus voelen zich iets vaker gekwetst dan jongere leeftijdsgroepen als iemand iets slechts zegt over hun geloof. Daarnaast zeggen statushouders die eerder in Nederland zijn aangekomen minder vaak dat het geloof een belangrijk deel is van zichzelf. Het patroon voor het doet pijn als iemand iets slechts zegt over mijn geloof wordt verklaard door andere socio-demografische factoren.

Tabel 9.13

Religieuze identificatie gelovigen naar geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Mijn geloof is een belangrijk deel van mezelf	Het doet pijn als iemand iets slechts zegt over mijn geloof
Totaal gelovigen Rotterdam	84	77
Man	79	86
Vrouw	90	73
15-24 jaar	87	78
25-34 jaar	82	73
35-44 jaar	81	76
≥ 45 jaar	87	87
≤ 2015	79	71
2016	88	82
2017	91	87

^a De in de tabel weergegeven items hadden als antwoordschaal 1: helemaal mee eens, 2: mee eens, 3: niet mee eens, niet mee oneens, 4: niet mee eens, 5: helemaal niet mee eens. In de tabel zijn antwoordopties 4 en 5 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

9.5 Samenvatting

Statushouders in Rotterdam maken geen verschil tussen jongens en meisjes waar het gaat om het belang van onderwijs, maar er wordt scherper onderscheid gemaakt met betrekking tot financiële zaken. Deelnemers in het SNTR-programma wijken in hun opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen niet sterk af van deelnemers in de gemeentegroep. Wel is het zo dat de statushouders in het SNTR-programma traditionelere opvattingen hebben dan Syriërs in het landelijke onderzoek. Qua opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen staan de statushouders in het SNTR-programma ver af van de algemene Nederlandse bevolking, van wie weinigen onderscheid maken tussen mannen en vrouwen waar het gaat om financiële zaken. Verschillen zijn ook groot met betrekking tot homo-acceptatie, die doorgaans hoger is dan bij statushouders in Rotterdam, en in het bijzonder bij statushouders van het SNTR-programma. Vergelijking met het landelijke onderzoek wijst uit dat statushouders in het SNTR-programma ook wat behoudender staan tegenover homoacceptatie dan Syriërs in het landelijk onderzoek.

Voor statushouders in Rotterdam speelt het geloof een belangrijke rol. Binnen de SNTR-groep zijn mensen overwegend moslim, terwijl ongeveer een tiende geen geloof aanhangt. Het aandeel niet-gelovigen komt ongeveer overeen met Turkse Nederlanders, bijna alle Marokkaanse Nederlanders geven aan moslim te zijn. Waar het gaat om de frequentie van vasten en bidden zijn er overeenkomsten met Turkse Nederlanders, wel dragen Syrische moslima's vaker een hoofddoek. Wat dit laatste betreft lijken ze op Marokkaanse moslima's. Geloof speelt voor de Rotterdamse statushouders een belangrijke rol in het leven en vormt een onlosmakelijk deel van hun identiteit. Daarin verschillen ze niet van Turkse en Marokkaanse moslims.

Literatuur

- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Ala-Mantila, M., & Fleischmann, F. (2018). Gender differences in labour market integration trajectories of recently arrived migrants in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(11), 1818-1840.
- Dagevos, J., I. Andriessen en M. Vervoort (2016). Identificatie, sociale contacten en waardeoriëntaties; ontwikkelingen in de sociaal-culturele positie. In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken* (p. 210-242). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Vroome, T., Coenders, M., van Tubergen, F., & Verkuyten, M. (2011). Economic participation and national self-identification of refugees in the Netherlands. *International migration review*, 45(3), 615-638.
- De Vroome, T., & Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), 376-403.
- De Vroome, T., Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2014). Host national identification of immigrants in the Netherlands. *International Migration Review*, 48(1), 76-102.
- Huijnk, W. (2018). *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., & Miltenburg, E. (2018). Sociale contacten, waardeoriëntaties en religie. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 130-155). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Doorn, M. (2011). Sociaal-culturele positie en religie. In E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 165-189). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sterckx, L., & Fessehazion, M. (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

10. Tevredenheid met Nederland

10.1 Inleiding

Ondanks het vooralsnog korte verblijf in Nederland, zullen veel statushouders zich al een beeld kunnen vormen over het leven in Nederland. Hoe positief dit beeld is zal waarschijnlijk een belangrijke rol spelen als motivator in het integratieproces van de statushouders in Rotterdam. In dit hoofdstuk stellen we vast wat statushouders vinden van hun buurt, in hoeverre ze zich veilig voelen en verbonden voelen met Nederland. Daarnaast is men al in contact gekomen met verschillende instanties en is er informatie verzameld over het vertrouwen in de Nederlandse regering en politie. Ook kijken we naar de houdingen ten opzichte van de bewoners in Nederland en wordt er gevraagd naar vertrouwen in Nederlanders en mogelijke negatieve attitudes tegenover Nederlanders. De oriëntatie op Nederland wordt verder in kaart gebracht aan de hand van de wens om in Nederland te blijven wonen, al spelen daar vanzelfsprekend ook andere factoren een rol zoals de situatie in het land van herkomst.

10.2 Buurt

Acht op tien statushouders zijn tevreden met hun buurt

Uit de resultaten blijkt dat de statushouders opvallend tevreden zijn met hun buurt (Tabel 10.1). Ongeveer acht op de tien statushouders in Rotterdam voelt zich thuis en vindt dat de bewoners op een prettige manier met elkaar omgaan in de buurt. Deze percentages passen bij de mate van thuis voelen en prettige omgang in de buurt zoals ervaren door eerdere vluchtelingengroepen, namelijk Afghanen, Irakezen, Iraniërs en Somaliërs (Permentier & Wittebrood, 2011)⁴⁰. Desalniettemin liggen deze cijfers wel aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde voor mensen met een niet-Westerse migratieachtergrond zoals gerapporteerd in de Veiligheidsmonitor. Gemiddeld voelt ongeveer maar de helft (51%) van deze groep zich thuis in de buurt en nog geen vier op tien (36%) geeft aan dat mensen op een prettige manier met elkaar omgaan in de buurt (Statline, 2018a).

Daarnaast bestaan ook negatieve aspecten van de buurt; bijna twee op de tien statushouders is bang om lastiggevallen of beroofd te worden in de buurt. Dit beeld komt overeen met de onveiligheidsgevoelens van mensen met een niet-Westerse migratieachtergrond in Nederland (Statline, 2018b). Ook voelt één op de tien statushouders zich wel eens gediscrimineerd in de buurt. Dit cijfer is echter betrekkelijk laag in vergelijking met andere etnische minderheden in Nederland zoals beschreven in hoofdstuk 8.

⁴⁰ We kunnen geen vergelijking maken met de landelijke survey naar Syrische statushouders aangezien ervaringen met de buurt daar niet zijn uitgevraagd.

Tabel 10.1

Tevredenheid, positieve en negatieve punten van de buurt naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van vestiging in Rotterdam en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Algemene tevredenheid ^b	Thuis voelen ^c	Prettige omgang ^c	Bang voor lastigvallen of beroving ^c	Gediscrimineerd ^c
Totaal Rotterdam	82	82	79	18	10
SNTR-groep	89	89	86	17	14
Gemeentegroep	79	79	75	18	8
Man	81	80	79	20	13
Vrouw	84	84	78	16	6
15-24 jaar	81	82	79	18	12
25-34 jaar	84	83	78	18	8
35-44 jaar	83	83	83	19	11
≥ 45 jaar	81	80	73	17	8
2016	81	81	77	18	10
2017	85	85	81	17	10
≤ 2015	79	77	75	20	11
2016	85	86	81	15	10
2017	84	88	85	21	5

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe tevreden bent u met uw huidige buurt?" met als antwoordcategorieën 1: zeer tevreden, 2: tevreden, 3: niet tevreden, maar ook niet ontevreden, 4: ontevreden, 5: zeer ontevreden. Daarnaast is gevraagd "Wilt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende uitspraken over de buurt waarin u woont?" [uitspraken weergegeven in de tabel] met de antwoordcategorieën 1: helemaal eens, 2: eens, 3: niet eens, niet oneens, 4: oneens, 5: helemaal oneens. Alleen antwoordcategorieën 4 en 5 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

^bpercentage (zeer) tevreden. ^cPercentage (helemaal) mee eens.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

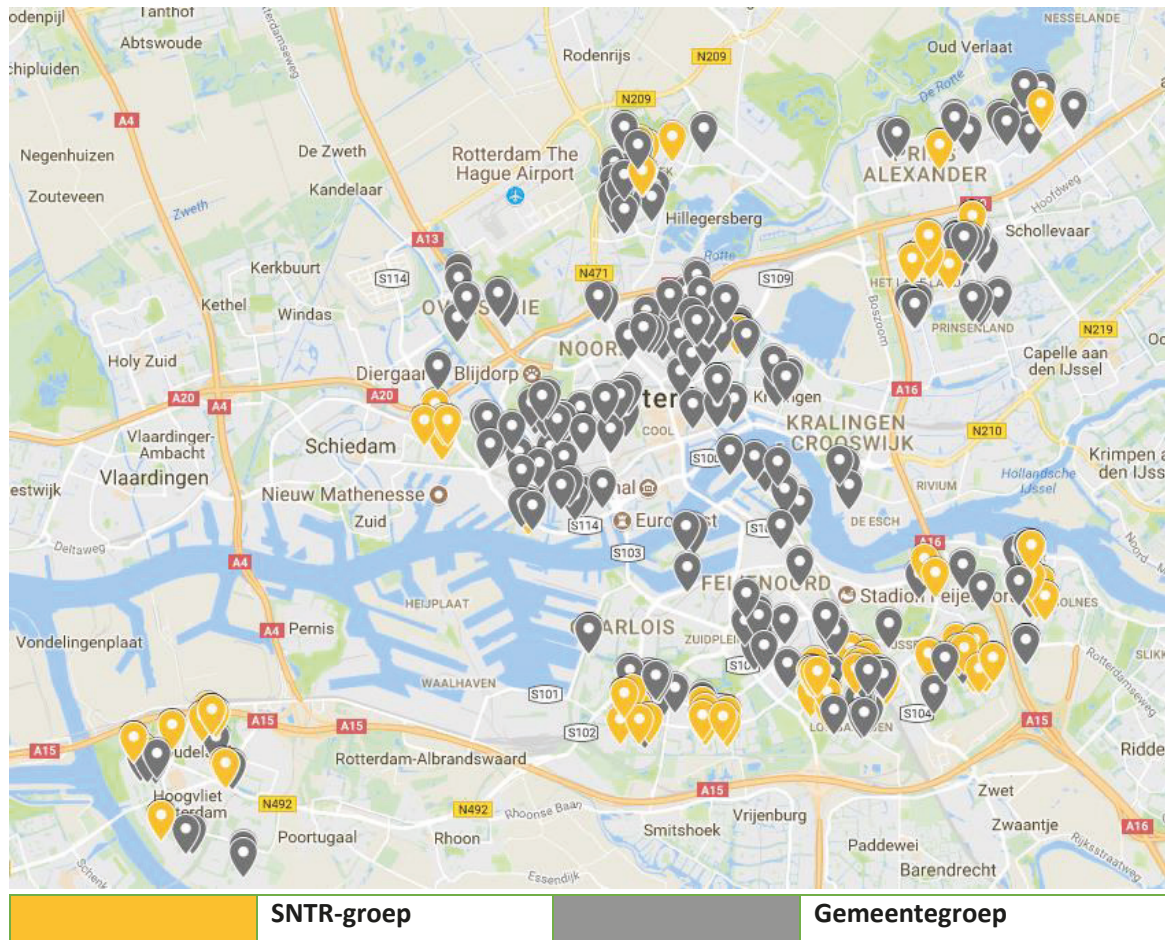
SNTR-groep tevredener met buurt dan gemeentegroep

De beleving van de buurt verschilt tussen de SNTR- en de gemeentegroep⁴¹. De SNTR-groep rapporteert namelijk meer tevredenheid, voelt zich meer thuis en ervaart een prettigere omgang tussen de buurtbewoners dan de gemeentegroep. Het is niet duidelijk waar deze verschillen vandaan komen. Een mogelijkheid is dat het buurtklimaat een rol speelt bij de beleving en ervaringen van de statushouders met hun buurt. De statushouders zijn verspreid gehuisvest over Rotterdam (Figuur 10.1), maar er zijn wel verschillen tussen de SNTR- en gemeentegroep. Zo is de gemeentegroep vaker gehuisvest in het centrum, Schiebroek, Pendrecht, Vreewijk, Ommoord en Zevenkamp, terwijl de SNTR-groep vaker is gehuisvest in Lombardijen, Groot-IJsselmonde, Het Lage Land en Zuidwijk. De fysieke, veiligheids- en sociale beleving van de inwoners is uitvoerig in kaart gebracht door de gemeente Rotterdam (Wijkprofiel Rotterdam, 2018) en loopt enigszins uiteen voor de voornaamste wijken waar de statushouders uit beide groepen zijn gehuisvest (Tabel 10.2). Zo zijn de scores op de fysieke en sociale index gemiddeld lager in de voornaamste wijken waar de SNTR-deelnemers zijn gehuisvest. Desalniettemin is het op basis van de huidige data niet te zeggen of het buurtklimaat het verschil in de beleving van de buurt kan verklaren tussen de statushouders uit de SNTR- en gemeentegroep.

⁴¹ In de analyses is naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens een controlevariabele opgenomen met betrekking tot het jaar van vestiging in Rotterdam.

Statushouders die eerder aankwamen in Nederland minder tevreden met buurt

Wanneer we uitsplitsen vinden we dat mannen zich vaker gediscrimineerd voelen in de buurt dan vrouwen. Het is mogelijk dat mannen zich vaker in de buurt begeven dan vrouwen en daarmee meer kans maken zich gediscrimineerd te voelen (zie ook hoofdstuk 8). Daarnaast zien we dat statushouders die in 2015 of eerder in Nederland aankwamen minder tevreden zijn met de buurt, minder vaak een prettige omgang in de buurt ervaren en zich minder vaak thuis voelen in de buurt dan statushouders die in 2016 aankwamen. Daarentegen zijn ze wel minder bang om lastiggevallen of beroofd te worden in de buurt dan statushouders die in 2016 aankwamen. Er zijn geen verschillen naar leeftijd of jaar van vestiging in Rotterdam.

Figuur 10.1. Huisvesting statushouders in Rotterdam uitgesplitst naar groep.

Bron: Labyrinth Onderzoek & Advies, 2018.

Tabel 10.2

Fysieke, veiligheids- en sociale index van inwoners in voornaamste wijken SNTR- en gemeentegroep

	Fysieke index ^a	Veiligheidsindex ^b	Sociale index ^c
Centrum Rotterdam	104	88	103
Schiebroek	117	123	120
Pendrecht	104	95	90
Vreewijk	103	90	94
Ommoord	122	138	116
Zevenkamp	113	117	110
Lombardijen	103	104	92
Groot-IJsselmonde Noord/Zuid	109	103/107	101/103
Het Lage Land	112	123	120
Zuidwijk	98	95	81

^a De fysieke index bevat informatie over thema's als woonbeleving, vastgoed, openbare ruimte, voorzieningen en milieu.

^b De veiligheidsindex bevat informatie over thema's als veiligheidsbeleving, diefstal, geweld, inbraak, vandalisme en overlast.

^c De sociale index bevat informatie over thema's als beleving kwaliteit van leven, capaciteiten, meedoen, leefomgeving en binding.

Bron: Wijkprofiel Rotterdam 2018.

10.3 Tevredenheid en identificatie met Nederland

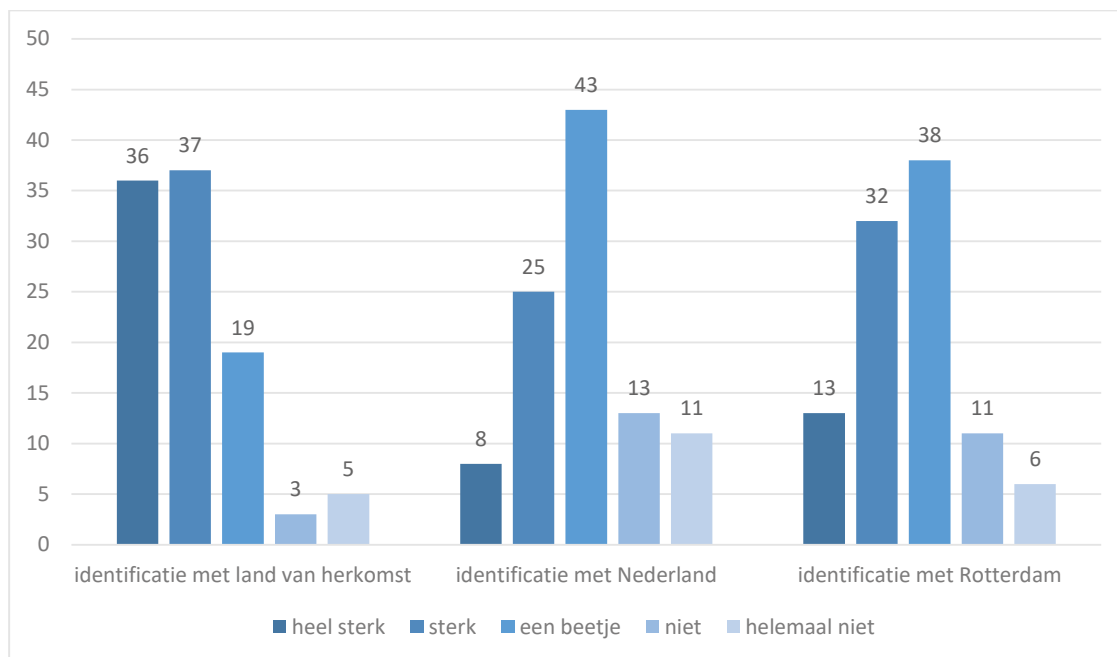
Statushouders voelen zich veilig en thuis in Nederland

In hoeverre statushouders zich in Nederland thuis voelen kan in deze beginfase van het integratieproces een belangrijke motivator zijn om hier een nieuw leven op te bouwen. Net als bij de tevredenheid met de buurt zijn ook de ervaringen met Nederland in brede zin nog zeer positief. Statushouders uit dit onderzoek geven hun leven in Nederland gemiddeld een 8,2. In de algemene Nederlandse populatie is dit een 7,8 (CBS, 2015). Vrijwel alle statushouders (97%) voelen zich over het algemeen veilig in Nederland, wat waarschijnlijk voortkomt uit het schrille contrast met de vlucht en situatie in het land van herkomst dat daarmee bijdraagt aan de huidige tevredenheid in Nederland. Ruim driekwart (77%) voelt zich al thuis in Nederland en bijna een kwart (22%) voelt zich deels thuis in Nederland. Er zijn geen verschillen tussen statushouders in de SNTR- en de gemeentegroep.

Identificatie met Rotterdam sterker dan met Nederland

Nog een stap verder is het identificeren met Nederland, ofwel in hoeverre statushouders zich al Rotterdammer of Nederlander voelen. Gezien hun korte verblijfsduur in Nederland is het niet vreemd dat de meeste statushouders zich voorsnog het meest identificeren met het land van herkomst (Figuur 10.2). Bijna driekwart heeft een (heel) sterke identificatie met het land van herkomst. Desalniettemin ontwikkelt zich hiernaast ook een identificatie met Nederland. Een derde identificeert zich (heel) sterk met Nederland en ruim vier op de tien voelt zich een beetje Nederlander. Bijna een kwart voelt zich momenteel (helemaal) geen Nederlander. Deze cijfers komen grotendeels overeen met het niveau van identificatie in het landelijke onderzoek onder Syrische statushouders (Dagevos & Maliepaard, 2018), maar blijven iets achter bij dat van eerdere vluchtelingengroepen, namelijk Afghanen, Irakezen, Iraniërs en Somaliërs, maar deze groepen verbleven dan ook al langer in Nederland (Muller, 2011).

Aangezien het huidige onderzoek zich afspeelt in de Rotterdamse context is tevens specifiek gevraagd naar identificatie met Rotterdam. Bijna de helft heeft een (heel) sterke identificatie met Rotterdam, terwijl bijna vier op tien zich een beetje en bijna twee op tien zich (helemaal) geen Rotterdammer voelen. Hieruit blijkt dat de identificatie met Rotterdam sterker is dan de identificatie met Nederland. Dit komt overeen met eerder onderzoek waaruit blijkt dat identificatie sterker is naar mate de geografische omgeving meer saillant is (Bernardo & Palma-Oliveira, 2013).

Figuur 10.2 Identificatie met land van herkomst, Nederland en Rotterdam (in procenten)^a

^a Identificatie is gemeten als "In hoeverre voelt u zich [land van herkomst]/Nederlander/Rotterdammer?". 3 tot 7% heeft 'weet niet' geantwoord op minstens één van deze vragen, deze personen zijn niet meegenomen in de figuur.

Mannen identificeren zich sterker met Nederland dan vrouwen

Statushouders uit de SNTR-groep blijken zich sterker met Nederland te identificeren dan statushouders uit de gemeentegroep (Tabel 10.3)⁴², ondanks dat de SNTR-groep meer vrouwen telt die zich doorgaans vaker identificeren met het land van herkomst, terwijl mannen zich vaker identificeren met Nederland of Rotterdam. Deze genderverhouding is ook teruggevonden in het landelijk onderzoek (Dagevos & Maliepaard, 2018). Er zijn geen verschillen naar leeftijd, jaar van vestiging in Rotterdam en jaar van aankomst in Nederland.

⁴² In de analyses is naast de standaard controlevariabelen (i.e. groep, leeftijd, geslacht, herkomstland en jaar van aankomst in Nederland) tevens een controlevariabele opgenomen voor het jaar van vestiging in Rotterdam.

Tabel 10.3

(Heel) Sterke identificatie met land van herkomst, Nederland en Rotterdam naar groep, geslacht, leeftijd, jaar van vestiging in Rotterdam en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Identificatie met land van herkomst	Identificatie met Nederland	Identificatie met Rotterdam
Totaal Rotterdam	73	33	44
SNTR-groep	77	35	42
Gemeentegroep	71	32	46
Man	66	38	48
Vrouw	80	27	41
15-24 jaar	71	31	42
25-34 jaar	73	34	50
35-44 jaar	72	31	40
≥ 45 jaar	78	38	44
2016	72	34	48
2017	73	32	42
≤ 2015	69	35	46
2016	76	30	44
2017	79	34	38

^a Identificatie is gemeten als "In hoeverre voelt u zich [land van herkomst]/Nederlander/Rotterdammer?". 3 tot 7% heeft 'weet niet' geantwoord op minstens één van deze vragen, deze personen zijn niet meegenomen in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

10.4 Vertrouwen

Veel vertrouwen in de Nederlandse regering en politie

Statushouders blijken een groot vertrouwen te hebben in de Nederlandse regering en politie (Tabel 10.4). Met een gemiddeld cijfer van 8,7 voor het vertrouwen in de regering en een 9 voor vertrouwen in de politie geven de nieuwe migranten in Rotterdam blijk van vertrouwen in instituties, die bij de zittende bevolking, waaronder gevestigde migrantengroepen, op minder gunstige scores kunnen rekenen (Dekker, Den Ridder, Van Houwelingen & Van Echtelt, 2018; Statline, 2019). Niet kan worden uitgesloten dat sociale wenselijkheid voor een deel deze bevindingen kleuren. Tegelijkertijd is voor veel nieuwe migranten het professioneel opereren van de overheid en de afwezigheid van corruptie en willekeur een opvallend verschijnsel dat waarschijnlijk meespeelt in hun vertrouwen in de Nederlandse regering en politie. Er zijn geen duidelijke verschillen tussen de SNTR- en gemeentegroep of naar achtergrondkenmerken: over de hele breedte van de groep is het vertrouwen hoog.

Tabel 10.4

Gemiddeld cijfer voor vertrouwen in regering en politie naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^a

	Vertrouwen in regering	Vertrouwen in politie
Totaal Rotterdam	8,7	9
SNTR-groep	8,9	9,1
Gemeentegroep	8,6	8,9
Man	8,8	9
Vrouw	8,6	9
15-24 jaar	8,5	8,9
25-34 jaar	8,8	9,1
35-44 jaar	8,9	9,1
≥ 45 jaar	8,8	8,9
≤ 2015	8,5	8,8
2016	8,8	9,1
2017	9	9,3

^aIn de vragenlijst is gevraagd "hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de regering van Nederland?" en "Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de politie in Nederland?". In de tabel is het gemiddelde weergegeven op de antwoordschaal van 1: heel weinig vertrouwen tot 10: heel veel vertrouwen.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Meer vertrouwen in Nederlanders dan in mensen uit de herkomstgroep

Naast vertrouwen in instituties is tevens gevraagd naar vertrouwen in de medemens gemeten als in hoeverre men verwacht dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn en in hoeverre men specifieke groepen vertrouwt, namelijk Nederlanders en mensen uit de eigen herkomstgroep (Tabel 10.5). Dit sociale aspect is belangrijk aangezien hoe statushouders over Nederland denken uiteraard ook deels wordt bepaald door hun houdingen tegenover de mensen die in Nederland wonen.

Wat betreft algemeen vertrouwen scoren statushouders gemiddeld een 6,1 op tien, dit is vergelijkbaar met het gemiddelde niveau in Nederland (Statline, 2019; Van der Linden, Hooghe, De Vroome & Van Laar, 2017). Het niveau van algemeen vertrouwen is uniform naar groep, geslacht en leeftijd, maar wijkt af naar jaar van aankomst in Nederland. Het cohort van 2016 heeft meer algemeen vertrouwen dan het cohort van 2015 of eerder. Het is op basis van deze data lastig te zeggen waar dit verschil vandaan komt; de meest voordehandliggende verklaring is dat ook hier migrantenoptimisme een rol speelt. Er is naar ons weten nog geen vergelijkbaar onderzoek gedaan in Nederland naar het vertrouwen van statushouders in Nederlanders en de eigen herkomstgroep, waardoor we geen vergelijking kunnen treffen tussen de bevindingen in dit onderzoek en andere onderzoeken.

Wanneer we kijken naar vertrouwen in specifieke groepen, dan zien we dat statushouders meer vertrouwen hebben in Nederlanders dan in mensen uit de eigen herkomstgroep. Het vertrouwen in Nederlanders krijgt gemiddeld een 7,7, terwijl het vertrouwen in de eigen herkomstgroep een 6 krijgt. Wat betreft vertrouwen in Nederlanders zijn er geen verschillen tussen de SNTR- en gemeentegroep of naar de achtergrondkenmerken geslacht en leeftijd. Wat wel blijkt is dat statushouders die in 2016 zijn aangekomen meer vertrouwen in Nederlanders hebben dan statushouders die in 2015 of eerder zijn aangekomen. Wat betreft vertrouwen in de

eigen herkomstgroep vinden we tevens geen verschillen tussen de SNTR- en de gemeentegroep of naar geslacht. Er zijn echter wel verschillen naar leeftijdscategorie, jaar van aankomst in Nederland en herkomst. Jongeren en statushouders uit het cohort van 2016 hebben meer vertrouwen in de eigen herkomstgroep dan 45-plussers en statushouders uit het cohort van 2015 of eerder. Daarnaast hebben Eritreeërs beduidend meer vertrouwen in de eigen herkomstgroep (7,5) dan Syriërs (5,7) of statushouders uit overige herkomstlanden (5,4; niet weergegeven in de tabel). Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen waar deze verschillen vandaan komen.

Tabel 10.5

Gemiddeld cijfer voor algemeen vertrouwen, vertrouwen in Nederlanders en de herkomstgroep naar groep, geslacht, leeftijd en jaar van aankomst in Nederland (in procenten)^{a b}

	Algemeen vertrouwen	Vertrouwen in Nederlanders	Vertrouwen in herkomstgroep
Totaal Rotterdam	6,1	7,7	6
SNTR-groep	6,1	7,8	5,8
Gemeentegroep	6,1	7,6	6,1
Man	6	7,7	5,9
Vrouw	6,2	7,7	6
15-24 jaar	6	7,5	6,5
25-34 jaar	6	7,6	6
35-44 jaar	6,1	7,9	5,5
≥ 45 jaar	6,3	8,1	5,5
≤ 2015	5,7	7,1	5,5
2016	6,3	7,9	6,1

^a In de vragenlijst is gevraagd "Denkt u, in het algemeen, dat de meeste mensen te vertrouwen zijn of dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met mensen?", "Denkt u dat de meeste mensen zouden proberen misbruik van u te maken als zij daartoe de kans krijgen of zouden zij proberen eerlijk te zijn?" en "Denkt u dat mensen meestal behulpzaam proberen te zijn of denkt u dat zij meestal aan zichzelf denken?". In de tabel zijn de drie items samengevoegd onder 'algemeen vertrouwen' en is het gemiddelde weergegeven op de 10-puntsantwoordschaal. De drie items vormen een matig betrouwbare schaal (Cronbach's alfa = 0.63). Verder is er gevraagd "In hoeverre heeft u vertrouwen in Nederlanders?" en "In hoeverre heeft u vertrouwen in mensen uit [land van herkomst]?" met een 10-puntsantwoordschaal van 1: heel weinig vertrouwen tot 10: heel veel vertrouwen.

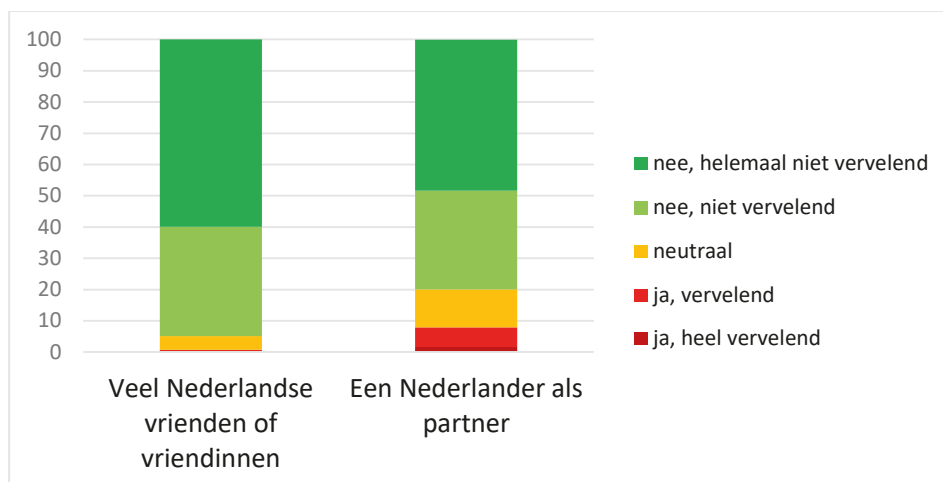
^b Deze vragen over vertrouwen zijn alleen gesteld in de tweede cohort.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

10.5 Houdingen tegenover Nederlanders

Statushouders grotendeels positief over andere Nederlanders

Statushouders kunnen mogelijk ook negatieve houdingen hebben tegenover Nederlanders. Er is gevraagd of men het vervelend zou vinden als hun kind veel Nederlandse vrienden of vriendinnen heeft en als hun kind een Nederlander als partner kiest (Figuur 10.3). Er is gekozen om deze scenario's voor te leggen aan de hand van het perspectief van een kind (of het hypothetische scenario van een kind) om sociale wenselijkheid te verminderen. Bijna alle statushouders (95%) vinden het (helemaal) niet vervelend als hun kind veel Nederlandse vrienden of vriendinnen heeft. De overige statushouders zijn neutraal. Een Nederlandse partner daarentegen ligt iets moeilijker. Daar vinden acht op de tien (80%) het (helemaal) niet vervelend als hun kind een Nederlander als partner krijgt, 12% is neutraal en 8% vindt dit (heel) vervelend. Er zijn geen verschillen tussen de SNTR- en gemeentegroep of naar achtergrondkenmerken.

Figuur 10.3 Negatieve attitudes ten opzichte van Nederlanders (in procenten).^a

^aIn de vragenlijst is gevraagd aan respondenten met kinderen “Zou u het vervelend vinden als één van uw kinderen veel Nederlandse vrienden of vriendinnen heeft?” en “Zou u het vervelend vinden als één van uw kinderen een Nederlander als partner kiest?”. Voor respondenten zonder kinderen zijn de vragen geherformuleerd naar “Stel dat u kinderen zou hebben, zou u het...”. De antwoordcategorieën worden weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave 1, 2017-2018).

10.6 Verblijfsintenties

Statushouders zien hun toekomst in Nederland

We hebben gezien dat statushouders tevreden zijn in Nederland, zich hier thuis voelen en in zekere mate al een Nederlandse identiteit ontwikkelen. Betekent dit ook dat statushouders in Nederland willen blijven? Uit de survey blijkt dat ruim negen op de tien statushouders zijn/haar toekomst over vijf jaar in Nederland ziet (Tabel 10.4). Daar staat tegenover dat 2% volledig wil remigreren naar het herkomstland, 5% zichzelf deels ziet in Nederland en deels in herkomstland en 1% wil door verhuizen naar een ander land. Deze bevindingen komen overeen met het landelijke onderzoek (Dagevos & Maliepaard, 2018).

De verblijfsintenties verschillen niet voor statushouders in de SNTR- en de gemeentegroep. Het is mogelijk dat een deel van de statushouders die de intentie hebben te remigreren dit ook daadwerkelijk zullen doen wanneer de situatie in het land van herkomst verbetert. De Internationale Organisatie voor Migratie meldde in januari 2018 dat er een stijgende interesse is onder Syriërs die al langer in Nederland wonen om terug te keren naar hun geboorteland, maar onder recentelijk gevluchte Syriërs is dit aantal zeer gering (De Zwaan, 2018). Verblijfsintenties zijn relevant voor de investering die statushouders willen maken in Nederland. Onderzoek onder recent gearriveerde EU-migranten heeft laten zien dat migranten die van plan waren om permanent in Nederland te blijven meer contacten maakten met Nederlanders en de Nederlandse taal beter machtig waren (Wachter & Fleischmann, 2018).

Tabel 10.4Verblifsbintenties; toekomst over vijf jaar naar groep (in procenten)^a

	Dan woon ik in Nederland	Dan woon ik deels in herkomstland en deels in Nederland	Dan woon ik in herkomstland	Dan woon ik in een ander land ^b
Totaal Rotterdam	92	5	2	1
SNTR-groep	90	5	3	1
Gemeentegroep	93	5	1	2

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe denkt u dat uw toekomst er over 5 jaar uitziet?" met de in de tabel weergegeven antwoordcategorieën.

^bdus niet herkomstland of Nederland.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

10.7 Samenvatting

In de eerste periode na vestiging in Nederland is de buurt een centrale plek van waaruit het nieuwe leven in Nederland vorm wordt gegeven. Acht van de tien Rotterdamse statushouders is zeer tevreden met de buurt, voelt zich er thuis en vindt dat de bewoners op een prettige manier met elkaar omgaan. Dit beeld past bij de ervaringen van eerdere vluchtelingengroepen, maar ligt wel een stuk hoger dan de beleving van niet-Westerse migranten. Daar staat tegenover dat negatieve aspecten van de buurt nog relatief weinig worden genoemd: respectievelijk één tot bijna twee op tien voelt zich wel eens gediscrimineerd of is bang om lastiggevallen of beroofd te worden in de buurt. De beleving van de buurt verschilt echter tussen statushouders in de SNTR- en gemeentegroep; SNTR-deelnemers zijn nog meer tevreden over de buurt. Het is onduidelijk waar dit verschil vandaan komt, maar het is mogelijk dat de verschillende buurten waar de statushouders wonen en bijbehorend buurtklimaat een rol speelt. Daarnaast zijn statushouders die korter in Nederland zijn meer tevreden met de buurt.

Ook buiten de eigen buurt voelen statushouders zich goed in Nederland. Statushouders geven hun leven in Nederland gemiddeld een 8,2 en vrijwel alle statushouders voelen zich over het algemeen veilig. Ruim driekwart voelt zich al thuis in Nederland en bijna een kwart voelt zich deels thuis in Nederland. Naast de sterke identificatie met het land van herkomst ontstaat er al een identificatie met Nederland en Rotterdam. Zelfs in dit vroege stadium van het integratieproces voelt een derde zich al Nederlander en bijna de helft voelt zich Rotterdammer. Daarentegen identificeert bijna een kwart zich momenteel (helemaal) niet met Nederland en bijna twee op tien (helemaal) niet met Rotterdam. De identificatie met Nederland is sterker in de SNTR-groep en onder mannen.

De Rotterdamse statushouders blijken uniform een groot vertrouwen te hebben in de Nederlandse regering en politie, die respectievelijk worden gewaardeerd met een gemiddeld cijfer van 8,7 en een 9. Deze hoge cijfers worden waarschijnlijk gekleurd door het grote contrast met het land van herkomst waarbij corruptie en willekeur mogelijk een schadelijke rol speelden. Het algemeen vertrouwen in de medemens scoort een gemiddeld cijfer van 6,1, dit is vergelijkbaar met het algemene cijfer in Nederland. Meer opvallend is het grote verschil tussen het vertrouwen in Nederlanders; een 7,7, versus het vertrouwen in mensen uit de eigen herkomstgroep; een 6. Statushouders hebben dan ook een positief beeld van Nederlanders. Zo vindt vrijwel niemand het vervelend als zijn/haar (hypothetische) kind veel Nederlandse vrienden of vriendinnen heeft,

hoewel het hebben van een Nederlandse partner door acht op tien niet als vervelend wordt ervaren.

Mogelijk deels door dit positieve beeld van Nederland zien ruim negen op de tien statushouders zijn/haar toekomst over vijf jaar in Nederland. 2% wil daarentegen volledig remigreren naar het herkomstland en 1% wil door verhuizen naar een ander land. De verblijfsintenties verschillen niet voor statushouders in de SNTR- en de gemeentegroep.

Een belangrijke reden voor het positieve beeld van Nederland is dat statushouders zich veilig voelen, hetgeen de waardering voor het leven in Nederland in belangrijke mate kleurt. Daarnaast wordt de huidige situatie vergeleken met de situatie in het herkomstland, de vlucht en de periode in de opvang. Het is te verwachten dat naarmate statushouders langer in Nederland zijn het referentiekader meer gericht raakt op het leven in Nederland en de knelpunten die gepaard gaan met de integratie in een nieuw land. Het zogenoemde migrantenoptimisme slijt vaak naarmate migranten langer in het ontvangende land wonen. Het ligt in de rede dat dit ook met de statushouders in Rotterdam zal gaan gebeuren.

Literatuur

- Bernardo, F., & Palma-Oliveira, J. (2013). Place identity, place attachment and the scale of place: The impact of place salience. *Psychology*, 4(2), 167-193.
- CBS (2015). *Welzijn in Nederland 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Dagevos, J., & Maliepaard, M. (2018). Orientatie op Nederland en op het herkomstland. In J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard, & E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., Den Ridder, J., Van Houwelingen, P., & Van Echtelt, P. (2018). *Burgerperspectieven 2018/4*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Zwaan, I. (2018, 28 januari). Groeiende groep vluchtelingen uit Syrië wil terug naar huis. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/groeiende-groep-vluchtelingen-uit-syrie-wil-terug-naar-huis~b37a6e06/>.
- Muller, P. (2011). Identificatie, acceptatie en discriminatie. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 190-206). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Permentier, M., & Wittebrood, K. (2011). De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 126-141). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Statline (2018a). Geraadpleegd op <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81925NED/table?ts=1534168573935>
- Statline (2018b). Geraadpleegd op <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81881NED/table?ts=1534163996522>
- Statline (2019). Geraadpleegd op <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80518ned/table?ts=1551264458805>.
- Van der Linden, M., Hooghe, M., De Vroome, T., & Van Laar, C. (2017). Extending trust to immigrants: Generalized trust, cross-group friendships, and anti-immigrant sentiments in 21 European societies. *PLoS ONE*, 12(5), e0177369.
- Wachter, G. G., & Fleischmann, F. (2018). Settlement intentions and immigrant integration: The case of recently arrived EU-immigrants in the Netherlands. *International Migration*, 56(4), 154-171.
- Wijkprofiel Rotterdam (2018). Geraadpleegd op <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2018/rotterdam>.

11. Jonge statushouders in Rotterdam

Barbara van der Ent

11.1 Inleiding

Voor jongeren die als vluchteling naar Nederland zijn gekomen, ziet het opbouwen van een nieuw leven er anders uit dan bij oudere statushouders. Over het algemeen leren jongeren een nieuwe taal sneller dan oudere statushouders en breiden zij sneller hun sociale netwerk uit (De Haene, Loots, & Durluyn, 2014; Morantz, Rousseau, & Heymann, 2012). Minderjarige statushouders vallen onder de Nederlandse leerplicht en leren intensief Nederlands in internationale schakelklassen, die vaak onderdeel zijn van een reguliere school. Zo komen jonge statushouders snel in aanraking met leeftijdsgenoten en het onderwijssysteem. Daarbij zijn jongeren vaak veerkrachtiger dan volwassenen, mits de onzekerheid over hun verblijfsstatus en toekomst afneemt en ze in relatief stabiele omstandigheden leven (Pieloch, McCullough, & Marks, 2016; Sleijpen, 2017). Waar oudere statushouders vaak veel bezit en sociale status achter hebben moeten laten, speelt dit voor jongere statushouders in mindere mate.

In dit hoofdstuk staan Rotterdamse jonge statushouders van 15 tot 21 jaar centraal. Het betreft een verkenning van hun leefsituatie en laat bovendien zien wat de diversiteit is binnen de groep jongeren. De onderzoeksvraag luidt: *“Wat is de positie van jonge statushouders in Rotterdam en in hoeverre onderscheiden jongeren in het SNTR-programma zich van jongeren die tot het gemeentelijk beleid horen?”* Positie vatten we hier breed op. Het gaat zowel om mogelijke hinderende en faciliterende factoren voor het integratieproces, als om de structurele, sociaal-culturele en emotionele dimensie van integratie. Naast mogelijke verschillen tussen jongeren in het SNTR-programma en de gemeentegroep, wordt er ook aandacht besteed aan mogelijke verschillen naar geslacht, leeftijd en aankomstjaar in Nederland.

15-jarigen zijn de jongste groep die de EUR Bridge survey hebben ingevuld. Het stellen van een leeftijdsgrens aan een levensfase is altijd enigszins arbitrair (Selimos, 2017), maar is ook noodzakelijk om de doelgroep af te bakenen. In dit hoofdstuk wordt de bovengrens van 21 jaar gehanteerd; vanaf dat moment worden jongeren gezien als volwassenen. We volgen eerder wetenschappelijk onderzoek door de (kleine) groep jongeren buiten beschouwing te laten die zelf al kinderen heeft, omdat zij door hun eigen gezin andere verantwoordelijkheden hebben (e.g. Caxaj & Berman, 2010; Wallin & Ahlström, 2005).⁴³

In dit hoofdstuk is er allereerst aandacht voor mogelijke hinderende en faciliterende factoren die van invloed kunnen zijn op de integratie van jonge statushouders. Hierbij wordt er gekeken naar gezondheid, gevolgd onderwijs in het land van herkomst, het taalniveau en ervaren discriminatie. Vervolgens wordt er ingezoomd op verschillende dimensies van integratie (structurele, sociale, culturele en emotionele integratie) en weergegeven hoe het met jongeren op deze dimensies gaat.

Bij alle onderwerpen wordt er geanalyseerd of er significante verschillen zijn tussen jongeren in de SNTR- en gemeentegroep. Daarnaast wordt er een vergelijking gemaakt tussen

⁴³ Dit betreft 19 jongeren tussen de 18 en 21 jaar.

andere subgroepen⁴⁴; mannen en vrouwen, 15-17 jarigen en 18-21 jarigen en jongeren met aankomstjaar 2015 of eerder en aankomstjaar 2016 of 2017. Alleen als de verschillen significant zijn, wordt er in de tekst gesproken over verschil. Hierbij is dan altijd gecontroleerd voor de andere subgroepen en voor land van herkomst⁴⁵, net als in de rest van dit rapport. Als voorbeeld: indien er staat dat er een verschil is tussen SNTR- en gemeentegroep, dan is dat verschil niet te verklaren door verschillen in herkomstland, geslacht, leeftijd of aankomstjaar. In het hoofdstuk wordt indien mogelijk ook een verklaring gegeven voor het gevonden verschil. Indien er data beschikbaar zijn over de populatie jongeren (niet-statushouders) in Nederland, dan wordt deze vergelijking gemaakt omdat de data over jonge statushouders daarmee soms beter te interpreteren is. De belangrijkste vergelijking die centraal staat is echter tussen de SNTR-jongeren en de jongeren die tot het gemeentelijk beleid behoren.

11.2 Demografische kenmerken van jonge statushouders

De survey is ingevuld door 229 jongeren, waarvan 45% de vragen op de computer heeft ingevuld (CAWI) en 55% van de jongeren door een interviewer is bevraagd (CAPI). In tabel 11.1 zijn de demografische kenmerken van de jonge statushouders weergegeven. Zeven van de tien respondenten valt onder de gemeentegroep, de andere jongeren maken deel uit van het SNTR-programma. De SNTR-groep bestaat uit slechts 66 jongeren, dus voorzichtigheid is geboden bij verdere uitsplitsingen. Twee derde van de respondenten is man en eveneens twee derde is afkomstig uit Syrië. Een klein deel – respectievelijk een van de tien en een van de twintig – heeft een partner of betaald werk. Het aantal respondenten in de leeftijdsgroep 15 tot en met 18 jaar en 18 tot en met 21 jaar is ongeveer gelijk. Iets minder dan de helft van de respondenten arriveerden in 2015, de rest kwam in Nederland aan in 2016 of 2017.

⁴⁴ De gezinssituatie van jonge statushouders is eveneens een belangrijke factor in hun welbevinden en heeft effect op (mentale) gezondheid en eenzaamheid (Fazel, Reed, Panter-Brick, & Stein, 2012; Lustig et al., 2004). Op basis van de data kunnen we niet met zekerheid zeggen of jongeren met ouders in een huis wonen. Daarom is er geen onderscheid in jongeren met ouders en zonder ouders gemaakt.

⁴⁵ Herkomstland is in alle analyses meegenomen als controlevariabele, maar niet als zelfstandig effect omdat hiervoor de aantallen te klein waren.

Tabel 11.1

Demografische kenmerken jongeren

	%	<i>n</i>
totaal jongeren	100	229
SNTR-groep	29	66
Gemeentegroep	71	163
Man	66	150
Vrouw	35	79
Syrië	67	154
Eritrea	21	47
Overig ^a	12	28
Partner ^b	11	26
Betaald werk	5	12
15 jaar	7	15
16 jaar	19	44
17 jaar	20	46
18 jaar	13	29
19 jaar	15	34
20 jaar	15	35
21 jaar	11	26
15-17 jaar	46	105
18-21 jaar	54	124
≤ 2015	45	104
2016 – 2017	55	125

^a Afghanistan, Libanon, Somalië, Iran, Iran, Palestina/Palestijnse gebieden en andere landen.

^b Met partner wordt bedoeld: degene met wie u getrouwd of verloofd bent of een vaste relatie heeft.

11.3 Hinderende en faciliterende factoren

Allereerst zullen er een aantal hinderende en faciliterende factoren besproken worden die invloed kunnen hebben op de integratie van statushouders. Het gaat hierbij om gezondheid, eerder gevolgd onderwijs, taalniveau en ervaren discriminatie.

11.3.1 Gezondheid

Als we spreken over de gezondheid van jonge statushouders, is het belangrijk om rekening te houden met zowel hun kwetsbaarheid als veerkracht (Sleijpen, Boeije, Kleber, & Mooren, 2016). Jonge statushouders hebben een hogere kans op fysieke en mentale gezondheidsproblemen dan andere jongeren door mogelijke traumatische ervaringen en moeilijke levensomstandigheden. Zowel de omstandigheden voor, tijdens en na de vlucht bevatten veel stressoren en kunnen leiden tot psychische problemen (Bronstein & Montgomery, 2011; De Haene et al., 2014; Fazel, Reed, Panter-Brick, & Stein, 2012; Lustig et al., 2004; Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017). Ondanks de gebeurtenissen die de jonge statushouders hebben meegemaakt, laat eerder onderzoek zien dat de meeste jongeren zich echter goed ontwikkelen (Van Schie & Van den Muijsenbergh, 2017). Ze passen zich vaak snel aan, maken vrienden en vinden hun weg in de nieuwe samenleving doorgaans sneller dan oudere statushouders (Almqvist & Broberg, 1999).

11.3.1.1 Ervaren gezondheid

Acht op de tien jongeren rapporteert een (zeer) goede gezondheid. In de Nederlandse bevolking ligt dit aandeel nog iets hoger, daar rapporteert 89% van de 16 tot 20-jarigen een goede gezondheid (Uiters & Wijga, 2018). Er is geen verschil in ervaren gezondheid tussen jongeren in de SNTR-groep of de gemeentegroep. Ook is er geen verschil naar geslacht of leeftijd.

Jongeren die in 2015 of eerder zijn aangekomen blijken wel te verschillen van jongeren met aankomstjaar 2016 of 2017. Dit verschil is gerelateerd aan de verblijfsduur van jongeren in een asielzoekerscentrum (AZC); we zien dat jongeren die in 2015 aankwamen langer in een AZC hebben gezeten en een minder goede gezondheid rapporteren. Dit is in lijn met eerder onderzoek (Bakker, Dagevos & Engbersen, 2014), dat een relatie liet zien tussen een lang verblijf in een AZC en mentale gezondheid.

Jonge statushouders rapporteren een aanzienlijk betere ervaren gezondheid dan oudere statushouders (45+); in deze laatste groep zegt maar een kleine vier op de tien een (zeer) goede gezondheid te hebben (zie hoofdstuk 5).

Tabel 11.2

Ervaren gezondheid (in procenten).^a

	(zeer) Slecht	Gaat wel	(zeer) Goed
Totaal Rotterdam	9	23	68
Totaal jongeren	6	13	81
SNTR-groep	3	14	83
Gemeentegroep	7	13	80
Man	7	10	83
Vrouw	4	20	77
15-17 jaar	6	12	82
18-21 jaar	6	14	81
≤ 2015	11	14	76
2016 – 2017	2	13	86

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe is over het algemeen uw gezondheid?". De antwoordcategorieën waren 1: zeer goed, 2: goed, 3: gaat wel, 4: slecht en 5: zeer slecht. In de tabel zijn zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 samengevoegd.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

11.3.1.2 Mentale gezondheid

Ook is respondenten gevraagd naar hun mentale gezondheid, gemeten aan de hand van vier vragen van de *Mental Health Inventory 5* (MHI-5). Met deze vragen kan een beeld geschetst worden van de zelf gerapporteerde mentale gezondheid van de jongeren. Er is gevraagd hoe vaak men erg zenuwachtig, neerslachtig en somber, kalm en rustig, en gelukkig is.

Zes op de tien jongeren stellen vaak tot voortdurend kalm, rustig en gelukkig te zijn. Onder jongeren komen deze positieve gevoelens aanzienlijk vaker voor dan onder oudere statushouders (45+). Een kleine drie op de tien jongeren is vaak tot voortdurend erg zenuwachtig, een vijfde rapporteert vaak tot voortdurend gevoelens van neerslachtigheid en somberheid. De percentages van negatieve gevoelens zijn vergelijkbaar met de gerapporteerde gevoelens van de totale groep statushouders.

Ruim zeven op de tien jongeren uit de SNTR-groep is vaak tot voortdurend gelukkig. In de gemeentegroep ligt dit een stuk lager, daar rapporteert 55% vaak tot voortdurend gevoelens van

geluk. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de jongeren in het SNTR-programma allemaal in gezinsverband samenleven in Nederland; één of beide ouders wonen met hen in Rotterdam. In de gemeentegroep zijn er waarschijnlijk ook jongeren die zonder directe familie in Nederland leven. De aanwezigheid van familieleden is volgens eerder onderzoek een belangrijke factor voor het welbevinden van jongeren (McMichael, Gifford, & Correa-Velez, 2011; van Schie & van den Muijsenbergh, 2017).

Er zijn verder geen verschillen in mentale gezondheid tussen andere subgroepen jongeren. Op basis van de frequenties lijken jongeren uit de SNTR- en gemeentegroep te verschillen in gevoelens van kalmte en rust, maar deze verschillen zijn niet significant.

Tabel 11.3

Indicatoren voor mentale gezondheid (aandeel jongeren dat heeft aangegeven vaak tot voortdurend de gevraagde gevoelens te ervaren, in procenten).^a

	Erg zenuwachtig	Neerslachtig en somber	Kalm en rustig	Gelukkig
Totaal Rotterdam	30	23	54	49
Totaal jongeren	28	20	62	59
SNTR-groep	27	21	70	71
Gemeentegroep	28	20	58	55
Man	31	23	61	61
Vrouw	23	15	62	57
15-17 jaar	25	17	63	60
18-21 jaar	31	23	61	59
≤ 2015	32	20	60	58
2016 - 2017	25	20	63	61

^a In de vragenlijst is gevraagd "De volgende vragen gaan over hoe u zich voelde in de afgelopen 4 weken. Hoe vaak voelde u zich...". De antwoordcategorieën waren 1: voortdurend/elke dag, 2: meestal/bijna elke dag, 3: vaak/meer dan de helft van de dagen, 4: soms/verscheidene dagen, 5: af en toe en 6: nooit/helemaal niet. In de tabel zijn alleen antwoordcategorieën 1, 2 en 3 samengevoegd weergegeven.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Ondanks dat gevoelens van zenuwen, neerslachtigheid en somberheid voorkomen onder een aanzienlijk deel van de jongeren, is er maar een kleine groep van 5% die hiervoor contact heeft gehad met een psycholoog of psychiater in het afgelopen jaar. Dit beeld zien we ook bij de totale groep statushouders.

11.3.2 Gevolgd onderwijs

Een andere hinderende of faciliterende factor is het onderwijs dat jonge statushouders gevolgd hebben. De meeste jongeren – ruim negen van de tien – hebben al onderwijs gevolgd in een ander land dan Nederland, vaak in het land van herkomst. Van de jongeren uit de gemeentegroep heeft 93% onderwijs in het buitenland gevolgd, bij de SNTR-groep ligt dit iets lager op 89%. Verder is er een verschil in aankomstjaar. Van de jongeren die in 2016 of 2017 zijn aangekomen heeft maar liefst 97% onderwijs in het buitenland gevolgd. Bij jongeren die eerder aankwamen is dit 87%.

Voor alle subgroepen jongeren geldt dat dat ongeveer de helft van hen een diploma heeft behaald. Een verklaring hiervoor is dat jongeren mogelijk te jong zijn om het onderwijs al volledig

doorlopen te hebben. Ook kan het zijn dat jongeren hun opleiding niet af konden maken vanwege de oorlog (Syrië) of niet wilden afmaken vanwege de dienstplicht die erop volgt (Eritrea).

Tabel 11.4

Gevolgd onderwijs in een land buiten Nederland, waarvan behaald diploma (in procenten).^a

	Onderwijs gevolgd	Diploma behaald
Totaal jongeren	92	50
SNTR-groep	89	53
Gemeentegroep	93	49
Man	91	54
Vrouw	94	43
15-17 jaar	91	50
18-21 jaar	93	51
≤2015	87	48
2016 - 2017	97	52

^a In de vragenlijst is gevraagd "Heeft u buiten Nederland, bijvoorbeeld in <Geboorteland> of in een ander land, een schoolopleiding gedaan?". Indien de respondent 'ja' heeft geantwoord, is gevraagd "Heeft u een diploma van deze opleiding? Heeft u de opleiding volledig afgemaakt?".

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

11.3.3 Taalniveau

Jongeren leren sneller een nieuwe taal dan oudere statushouders (Jones & Trickett, 2005; Titzmann, 2012). Een goede taalvaardigheid is belangrijk om meerdere redenen. Het geeft jongeren de mogelijkheid om contact te leggen met andere jongeren in Nederland, is noodzakelijk voor het volgen van een opleiding en voor het vinden van werk. In focusgroepen met jonge Syrische statushouders gaven kinderen en jongeren vaak aan dat ze het leren van de Nederlandse taal heel belangrijk vinden om aan hun toekomst in Nederland te bouwen (Van der Ent, in voorbereiding).

De leeftijd van jongeren heeft invloed op het type taalonderwijs dat zij krijgen. Jongeren tot 18 jaar gaan naar een Internationale Schakel Klas (ISK), waar zij intensief taalonderwijs krijgen. Vaak zijn deze klassen onderdeel van een middelbare school, waar de jongeren met leeftijdsgenoten samen in een gebouw zitten. Als jongeren de Nederlandse taal voldoende machtig zijn, stromen ze door naar een reguliere klas op een middelbare school of vervolgopleiding. Jongeren van 18 jaar en ouder nemen deel aan het volwassenenonderwijs en zij volgen Nederlandse les bij één van de taalaanbieders met andere volwassen statushouders.

Jonge statushouders konden hun Nederlandse taalbeheersing een rapportcijfer tussen de 1 en de 10 geven (Tabel 11.5). Gemiddeld geven jongeren zichzelf een 4,7. Dit is fors hoger dan de totale groep statushouders in Rotterdam, zij komen niet verder dan een gemiddelde van 3,2. Onder de jongeren is er nauwelijks verschil tussen jongeren in het SNTR- of gemeenteprogramma.

Wel is er een verschil naar geslacht; mannen geven hun taalbeheersing een rapportcijfer dat een punt hoger ligt dan de vrouwen. Daarnaast zien we dat jongeren tussen de 15 en 17 jaar zichzelf een hoger rapportcijfer geven dan jongeren tussen de 18 en 21 jaar. Dit kan voortkomen uit het verschil in onderwijssysteem aangezien het taalonderwijs in de internationale schakelklassen meer uren per week beslaat en intensiever is.

Tot slot laat tabel 11.5 zien dat jongeren die aangekomen zijn in 2015 of eerder zichzelf een hoger rapportcijfer geven dan jongeren die in Nederland aankwamen in 2016 en 2017. Het is de eerste groep die zichzelf een (voorzichtige) voldoende geeft voor taalbeheersing, namelijk een 5,5. Een verklaring ligt voor de hand; jongeren zijn jong en leren snel, en deze subgroep is al iets langer in Nederland waardoor zij meer heeft kunnen leren. Het laat zien dat voor taalbeheersing de verblijfsduur ertoe doet.

Tabel 11.5

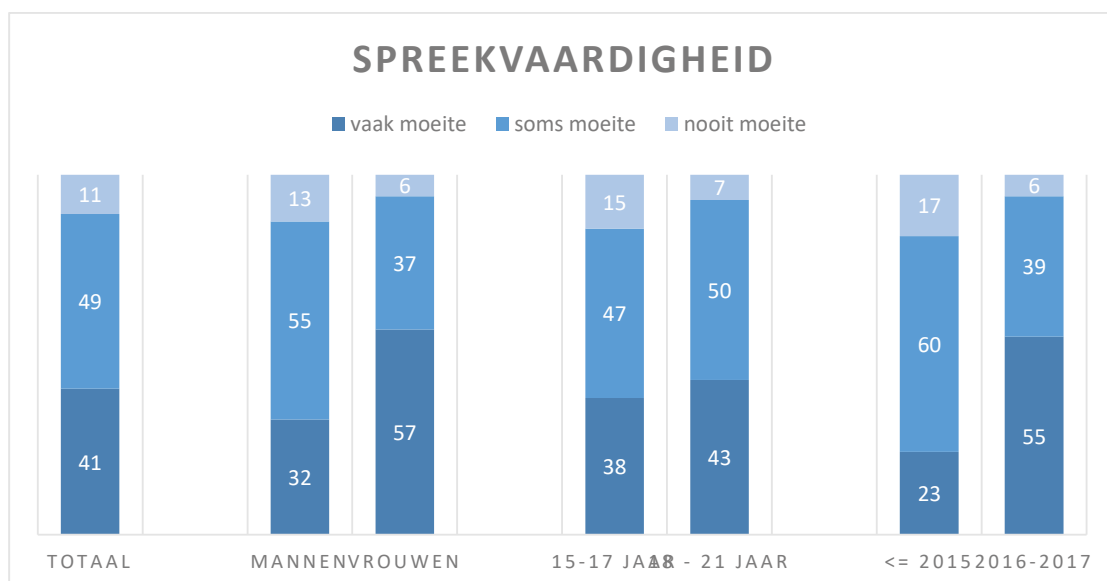
Zelfgegeven rapportcijfer voor taalbeheersing^a

	Rapportcijfer
Totaal Rotterdam	3,2
Totaal jongeren	4,7
SNTR-groep	4,4
Gemeentegroep	4,8
Man	5
Vrouw	4
15-17 jaar	4,9
18-21 jaar	4,5
≤ 2015	5,5
2016 - 2017	4

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe goed spreekt u de Nederlandse taal? Op een schaal van 1 tot 10, welk cijfer geeft u dan?". De antwoordcategorieën liep van 1: ik spreek geen Nederlands tot 10: ik spreek zeer goed Nederlands.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

In de survey is ook specifiek gevraagd naar spreek-, lees en schrijfvaardigheid. Onder jongeren heeft vier op de tien vaak moeite en de helft soms moeite met Nederlands spreken (Figuur 11.1). Er is geen verschil tussen jongeren in de SNTR- en de gemeentegroep. Wel is er wederom een verschil in geslacht; bij vrouwen ligt het aandeel dat vaak moeite heeft een stuk hoger. 57% van de vrouwen heeft vaak moeite met spreken, voor mannen is dit 32%. Daarnaast is er een verschil tussen leeftijdsgroepen, waarbij de jongere statushouders wederom positiever zijn over hun taal. Zo zegt 15% van de jongste groep nooit moeite te hebben met spreken, ten opzichte van 7% van de oudere jongeren. Tot slot is er ook bij spreekvaardigheid een verschil te zien tussen de jongeren uit verschillende aankomstjaren. De jongeren die in 2015 of eerder in Nederland aankwamen rapporteren flink minder moeite te hebben met spreekvaardigheid dan de jongeren die korter in Nederland zijn.

Figuur 11.1. Spreekvaardigheid (in procenten)^a

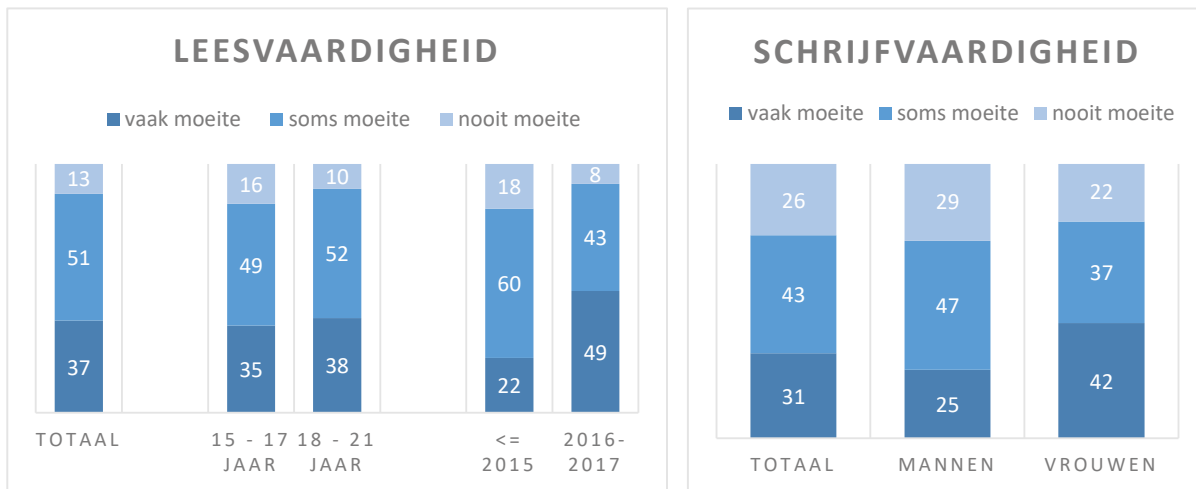
^a In de vragenlijst is spreekvaardigheid gemeten als “Heeft u, als u een gesprek in het Nederlands heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Nederlandse taal?” met de antwoordcategorieën 1: ik spreek geen Nederlands, 2: ja, vaak moeite, 3: ja, soms en 4: nee, nooit. Voor spreekvaardigheid zijn antwoordcategorieën 1 en 2 samengevoegd.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Op het gebied van leesvaardigheid en schrijfvaardigheid zijn er minder verschillen tussen de subgroepen (Figuur 11.2). Met leesvaardigheid heeft 37% van de jongeren vaak moeite en 51% soms moeite. Jongeren uit de SNTR-groep hebben meer moeite met Nederlands lezen; 46% heeft vaak moeite, ten opzichte van 33% van de gemeentegroep jongeren. Verder zien we dat de jongere groep minder moeite heeft met lezen, net als de groep die in 2015 of eerder in Nederland is aangekomen.

Met schrijfvaardigheid heeft één op de vier jongeren nooit moeite, terwijl één op de drie vaak moeite heeft. Er zijn er geen verschillen tussen de jongeren in de SNTR- en gemeentegroep. We zien wel dat vrouwen meer moeite hebben met schrijven; bij vrouwen heeft meer dan vier op de tien vaak moeite, bij mannen is dat een kwart.

Bij zowel spreek-, lees- als schrijfvaardigheid valt op dat jongeren minder moeite zeggen te hebben dan de totale groep statushouders. In hoofdstuk 4 zagen we dat het aandeel dat vaak moeite had steeds tussen de 50 en 66% is, terwijl dit bij jongeren een stuk lager ligt.

Figuur 11.2. Lees- en schrijfvaardigheid (in procenten)^{a b}

^a In de vragenlijst is leesvaardigheid gemeten als "Heeft u bij het lezen van kranten, brieven of folders vaak, soms of nooit moeite om de Nederlandse taal te begrijpen?" met de antwoordcategorieën 1: ja, vaak moeite, 2: ja, soms en 3: nee, nooit.

^b In de vragenlijst is schrijfvaardigheid gemeten als "Heeft u, als u een gesprek in het Nederlands heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Nederlandse taal?" met de antwoordcategorieën 1: ja, vaak moeite, 2: ja, soms en 3: nee, nooit.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

11.3.4 Ervaren discriminatie

De houding van de ontvangende samenleving ten op zichte van statushouders kan een hinderende of faciliterende factor zijn in het integratieproces. Ervaren discriminatie kan ervoor zorgen dat jongeren zich minder thuis voelen in Nederland, minder willen en kunnen participeren, en dat het minder goed met hen gaat (Correa-Velez et al., 2010; Fazel et al., 2012). Eerder onderzoek laat zien dat ook jonge statushouders weleens te maken krijgen met discriminatie en sociale uitsluiting (Anderson, 2001). In de survey zijn daarom vragen opgenomen over of jongeren zelf weleens gediscrimineerd zijn door Nederlanders en of ze denken dat de herkomstgroep weleens gediscrimineerd wordt (Tabel 11.6).

Tabel 11.6

Ervaren discriminatie: zelf en de herkomstgroep (in procenten)

	Zelf gediscrimineerd door Nederlanders ^a		Herkomstgroep gediscrimineerd door Nederlanders ^b	
	Nooit	Bijna nooit	Nooit	Bijna nooit
Totaal Rotterdam	73	20	46	40
Totaal jongeren	68	22	35	48
SNTR-groep	76	15	41	46
Gemeentegroep	64	25	33	49
Man	65	23	35	48
Vrouw	72	21	36	49
15-17 jaar	68	22	37	47
18-21 jaar	67	22	34	49
≤ 2015	58	26	30	48
2016 - 2017	75	18	39	48

^a In de vragenlijst is gevraagd "Sommige mensen zeggen dat <Herkomstgroep> door Nederlanders worden gediscrimineerd?. Gebeurt dit volgens u nooit, bijna nooit, af en toe, vaak of zeer vaak?."

^b Ook is de vraag gesteld "Bent u zelf wel eens gediscrimineerd door Nederlanders? Hoe vaak is dat gebeurd?" met dezelfde antwoordopties.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Het merendeel van de jongeren heeft zelf geen ervaring met discriminatie door Nederlanders. Een kleine zeven van de tien jongeren is zelf nooit gediscrimineerd door Nederlanders, nog eens ruim twee van de tien heeft discriminatie bijna nooit ervaren. Een vraag over of de herkomstgroep weleens gediscrimineerd, laat zien dat ruim acht van de tien jongeren zegt dat dit (bijna) nooit voorkomt, al is de groep die nooit antwoordt wel een stuk kleiner. Er is geen verschil in ervaren discriminatie tussen jongeren uit de SNTR- en gemeentegroep.

Het enige verschil tussen subgroepen betreft aankomstjaar. Jongeren die het langst in Nederland zijn (vanaf 2015 of eerder) rapporteren zelf iets meer discriminatie en denken ook dat de herkomstgroep iets meer gediscrimineerd wordt. Mogelijk komt dit doordat deze jongeren meer gelegenheid hebben gehad om met discriminatie in aanraking te komen, omdat ze langer in Nederland wonen. Een andere verklaring kan zijn dat deze jongeren de taal inmiddels beter begrijpen en hierdoor uitsluiting of discriminatie eerder als zodanig herkennen, of dat deze groep al meer op zoek gegaan is naar een stage of baan en hierbij op discriminatie is gestuit.

11.4 Participatie in onderwijs, op de arbeidsmarkt en vrijwilligerswerk

Bij structurele integratie wordt er vaak gekeken naar participatie, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt. Van de jongeren hebben 12 personen betaald werk. Dit zijn allemaal mannen, er zijn (nog) geen vrouwen met een betaalde baan. Jongeren die in 2015 of eerder zijn aangekomen hebben iets vaker betaald werk dan jongeren die in 2016 of 2017 in Nederland aankwamen (geen tabel).

Het is niet vreemd dat de arbeidsmarktparticipatie laag ligt, omdat jongeren in een levensfase zitten waarin zij zich met name op onderwijs richten. Gevraagd naar hoe de statushouder zichzelf ziet, zien we dat 90% van de jongeren zichzelf ziet als scholier of student (Tabel 11.7). Zij zijn voornamelijk bezig met een opleiding en nog niet met participatie op de arbeidsmarkt. Slechts 5% van de jongeren geeft aan werkloos of werkzoekend te zijn. Jongeren in de SNTR- en gemeentegroep verschillen hierin niet van elkaar. Een verschil is wel zichtbaar tussen

de jongste groep 15 tot 17-jarigen en de groep 18 tot 21- jarigen. Die laatste groep noemt zichzelf iets vaker werkloos of werkzoekend en ziet zichzelf iets minder vaak als scholier of student. Een logische verklaring hiervoor is de levensfase waarin zij zitten en het feit dat de leerplicht in Nederland tot 18 jaar is.

Tabel 11.7

Sociaaleconomische positie (eigen positiebepaling) (in procenten).^a

	Scholier/student	Werkloos/werkzoekend
Totaal Rotterdam	51	19
Totaal jongeren	90	5
SNTR-groep	92	5
Gemeentegroep	90	5
Man	89	6
Vrouw	92	3
15-17 jaar	97	3
18-21 jaar	85	7
≤ 2015	92	4
2016 - 2017	89	6

^a In de vragenlijst is gevraagd "Wat is de omschrijving die het meest bij u past?". De antwoordopties waren 1) werkloos/werkzoekende 2) huisvrouw/huisman 3) ziek/arbeidsongeschikt 4) scholier/student 5) gepensioneerd 6) stagiair 7) anders, namelijk. Alleen antwoordcategorie 1 en 4 zijn weergegeven in de tabel, omdat deze antwoorden het meest voorkwamen onder jongeren

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

Een andere vorm van participatie is het doen van vrijwilligerswerk. 13% van de jonge statushouders geeft aan afgelopen jaar vrijwilligerswerk te hebben gedaan. Onder de totale groep statushouders ligt dit op 18%. Er is geen verschil tussen jongeren in de SNTR- en gemeentegroep, en ook niet tussen leeftijdsgroepen en geslacht. Wel valt op dat jongeren die in 2015 of eerder zijn aangekomen in Nederland, vaker vrijwilligerswerk doen dan jongeren die in 2016 of 2017 aankwamen; respectievelijk 21% versus 7%. Overigens ligt in de gehele Nederlandse populatie het aantal jongeren (15-25 jaar) dat het afgelopen jaar vrijwilligerswerk heeft gedaan nog een stuk hoger, namelijk op 50% (Arends & Flöthe, 2015). Een kanttekening hierbij is dat Arends en Flöthe (2015) meer voorbeelden van vrijwilligerswerk hebben genoemd in de vragenlijst, waardoor de vergelijking enigszins vertekend kan zijn.

11.5 Sociale contacten met herkomstgroep en Nederlanders

Het hebben van vrienden en goede relaties met leeftijdsgenoten is belangrijk voor het welbevinden van jonge statushouders, waaronder hun psychologische gezondheid (Fazel et al., 2012), hun veerkrachtigheid (Sleijpen et al., 2016) en de mogelijkheden om zich aan te passen aan de nieuwe situatie (Almqvist & Broberg, 1999).

In de survey is gevraagd naar de frequentie van gevoelens van eenzaamheid, een situatie waarbij er juist tekort is aan waardevol sociaal contact. In tabel 11.8 is te zien dat ruim een derde van de jongeren zich vaak tot voortdurend eenzaam voelt, 46% van de jongeren ervaart gevoelens van eenzaamheid soms of af en toe. De gerapporteerde eenzaamheid van jongeren komt overeen met de eenzaamheid in de totale groep statushouders in Rotterdam.

Eenzaamheid komt aanzienlijk minder voor onder jongeren die deelnemen aan het SNTR-programma. Een vijfde van hen voelt zich vaak tot voortdurend eenzaam, terwijl dit in de gemeentegroep ruim twee vijfde is. Ook is het aandeel SNTR-jongeren dat zegt zich nooit eenzaam te voelen een stuk hoger dan in de gemeentegroep. Dit hangt mogelijk samen met de gezinssituatie, omdat jongeren in het SNTR-programma altijd samenwonen met gezinsleden. De aanwezigheid van familieleden kan ervoor zorgen dat zij zich minder eenzaam voelen.

De jongste groep statushouders voelt zich minder vaak eenzaam dan jongeren tussen de 18 en 21 jaar, respectievelijk 26% en 44% antwoordt zich vaak tot voortdurend eenzaam te voelen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongeren tussen van 15 tot 17 jaar instromen in internationale schakelklassen, waar zij met leeftijdsgenoten vijf dagen in de week Nederlands leren. Deze schakelklassen zijn een belangrijke plek om sociale contacten te leggen en vrienden te maken. De jongeren vanaf 18 jaar volgen taalonderwijs voor volwassenen en ontmoeten daar waarschijnlijk minder snel leeftijdsgenoten en vrienden. Alhoewel we in tabel 11.8 een verschil zien in frequenties tussen mannen en vrouwen en de verschillende aankomstjaren, zijn deze verschillen niet statistisch significant.

Tabel 11.8

Frequentie van eenzaamheid (in procenten)^a

	Vaak – voortdurend	Soms – af en toe	Nooit
Totaal Rotterdam	34	45	22
Totaal jongeren	36	46	18
SNTR-groep	20	53	27
Gemeentegroep	42	44	14
Man	41	43	15
Vrouw	25	51	23
15-17 jaar	26	51	23
18-21 jaar	44	42	14
≤ 2015	47	36	17
2016 - 2017	26	55	18

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak voelde u zich eenzaam in de afgelopen 4 weken?" met de antwoordcategorieën 1: voortdurend/elke dag, 2: meestal/bijna elke dag, 3: vaak/meer dan de helft van de dagen, 4: soms/verscheidene dagen, 5: af en toe, 6: nooit/helemaal niet. Zowel de antwoordcategorieën 1, 2 en 3 als 4 en 5 zijn samengevoegd weergegeven in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Statushouders hebben ook vragen beantwoord over de frequentie van contact met vrienden of kennissen uit de herkomstgroep en het contact met Nederlandse vrienden of kennissen. Tabel 11.9 laat zien dat meer dan de helft van de jongeren minimaal één keer per week contact heeft met vrienden of kennissen uit de herkomstgroep. Iets minder dan een vijfde van de jongeren heeft slechts een paar keer per jaar of nooit contact met vrienden of kennissen uit de herkomstgroep. Dit beeld komt overeen met het algemene beeld van statushouders in Rotterdam. Er zijn geen verschillen tussen jongeren in de SNTR-groep en gemeentegroep, geslacht, leeftijd of aankomstjaar.

Tabel 11.9

Frequentie van contact met vrienden of kennissen uit herkomstgroep (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	52	28	20
Totaal jongeren	55	27	18
SNTR-groep	57	23	20
Gemeentegroep	54	28	18
Man	57	28	15
Vrouw	51	24	25
15-17 jaar	59	19	22
18-21 jaar	52	33	15
≤ 2015	59	28	13
2016 - 2016	52	25	23

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met [herkomst] vrienden of kennissen?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018)

De frequentie van contact met Nederlandse vrienden en kennissen blijkt een stuk lager te liggen (Tabel 11.10), net als bij de totale groep statushouders in Rotterdam. Bijna vier op de tien jongeren heeft minimaal één keer per week contact, maar een even grote groep heeft slechts een paar keer per jaar of nooit contact met Nederlandse vrienden of kennissen. Een groot verschil zien we tussen de SNTR- en gemeentegroep, waarbij de SNTR-jongeren meer contact hebben. Bijna zes op de tien jongeren uit het SNTR-programma geeft aan minimaal één keer per week contact te hebben, in de gemeentegroep is dat slechts drie op de tien. Het is moeilijk om deze verschillen te duiden. Misschien zien jongeren uit de SNTR-groep SNTR-medewerkers als Nederlandse vrienden of kennissen. Andere factoren kunnen ook een rol spelen, zoals een verschillende samenstelling van de sociale omgeving, zoals de woonwijk of schoolklassen.

Een ander verschil tussen de subgroepen is een verschil naar geslacht. Mannen hebben aanzienlijk meer contact met Nederlandse vrienden; 44% van de mannen heeft minimaal één keer per week contact terwijl dit bij vrouwen 25% is.

Tabel 11.10Frequentie van contact met Nederlandse vrienden of kennissen (in procenten)^a

	Minimaal één keer per week	Maandelijks	Een paar keer per jaar/nooit
Totaal Rotterdam	31	26	43
Totaal jongeren	38	24	38
SNTR-groep	58	15	27
Gemeentegroep	30	28	42
Man	44	22	34
Vrouw	25	28	46
15-17 jaar	42	18	40
18-21 jaar	34	29	37
≤ 2015	40	24	36
2016-2017	35	25	40

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Hoe vaak heeft u contact met Nederlandse burens of buurtgenoten?" met de antwoordcategorieën 1: elke dag, 2: elke week, 3: elke maand, 4: een paar keer per jaar en 5: nooit/minder dan één keer per jaar. Zowel antwoordcategorieën 1 en 2 als 4 en 5 zijn samengevoegd in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Tot slot vroegen we jongeren of zij behoefte hebben aan meer contact met Nederlanders (Tabel 11.11). Bijna negen op de tien jongeren zou graag meer contact willen hebben met Nederlanders, vergelijkbaar met de totale groep statushouders. Jongeren uit de gemeentegroep hebben iets meer behoefte aan contact dan jongeren uit het SNTR-programma. Mogelijk komt dit doordat jongeren uit de SNTR-groep al meer contact hebben met Nederlanders.

Verder is er een verschil tussen jongeren met verschillende aankomstjaren. De jongeren die in 2016 of 2017 aankwamen hebben vaker de wens tot meer contact dan jongeren die eerder aankwamen. Een verklaring hiervoor kan zijn jongeren die korter in Nederland zijn nog minder Nederlanders hebben ontmoet, of dat de wens tot contact na een langere verblijfsduur afneemt omdat ze andere vrienden hebben gemaakt. Overigens is het aandeel jongeren dat aangeeft liever minder contact te hebben met Nederlanders erg klein, tussen de 1% en 3%.

Tabel 11.11

Wens tot meer contact

	Ja
Totaal Rotterdam	91
Totaal jongeren	88
SNTR-groep	83
Gemeentegroep	89
Man	87
Vrouw	89
15-17 jaar	86
18-21 jaar	89
≤ 2015	82
2016-2017	92

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Zou u meer contact willen hebben met Nederlanders dan u nu heeft?" met als antwoordopties 1: ja, 2: zo is het goed, 3: nee.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

11.6 Opvattingen over man-vrouw verhoudingen en homoseksualiteit

Jonge statushouders hebben ook vragen beantwoord over hun opvattingen over genderverhoudingen en homoseksualiteit (Tabel 11.12). Deze vragen geven inzicht in hun culturele positie. Uiteraard bestaan over onderstaande waarden binnen de algemene bevolking in Nederland ook verschillende meningen; het zijn geen universeel gedeelde Nederlandse waarden. Het doel hier is niet om aan te geven welke waarden te prefereren zijn, maar enkel om de opvattingen te tonen.

Ruim vier van de tien jongeren vindt dat de man het beste de verantwoordelijkheid over het geld kan hebben en eveneens vier op de tien stelt dat het voor jongens belangrijker is dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen. Wel vinden bijna alle jongeren dat een goede opleiding voor zowel jongens als meisjes belangrijk is. Een kwart van de jongeren vindt dat de man het beste beslissingen kan nemen over grote aankopen, een vijfde vindt dat een vrouw voor altijd moet stoppen met werken als ze een kind krijgt.

Bij deze laatste opvatting is er een verschil tussen jongeren uit de SNTR- en gemeentegroep. 33% van de SNTR-jongeren vindt dat een vrouw zou moeten stoppen met werken, in de gemeentegroep is dit slechts 14%. Een vergelijkbaar patroon zien we in hoofdstuk 9 bij de totale groep statushouders; ook daar is er een verschil tussen de SNTR- en gemeentegroep. Bij de andere opvattingen is er geen verschil naar groep. Dat mannen het beste de verantwoordelijkheid over geld kunnen hebben, wordt door de helft van de mannen onderschreven, terwijl een derde van de vrouwen het hier mee eens is. Bij de overige opvattingen zijn er geen significante verschillen tussen subgroepen.

Tabel 11.12

Opvattingen over man-vrouw verhoudingen (percentage (helemaal) mee eens)

	De man kan het beste de verantwoorde-lijkheid over het geld hebben	Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen	Voor meisjes is het even belangrijk als voor jongens dat zij een goede opleiding doen	Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen	Een vrouw moet voor altijd stoppen met werken als ze een kind krijgt
Totaal Rotterdam	44	44	98	27	29
Totaal jongeren	43	41	96	25	19
SNTR-groep	48	45	96	25	33
Gemeentegroep	41	39	96	26	14
Man	50	42	96	26	21
Vrouw	32	38	96	24	16
15-17 jaar	46	40	95	30	18
18-21 jaar	41	42	97	22	21
≤ 2015	46	42	98	21	18
2016-2017	41	40	94	29	20

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Opvattingen over homoseksualiteit laten zien dat hiertegen een behoorlijke weerstand bestaat. Een vijfde van de jongeren vindt het goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen. Bijna de helft vindt het een probleem als hun (potentiële) kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht. Deze opvattingen zijn vergelijkbaar met de opvattingen van de totale groep Rotterdamse statushouders. Er zijn geen statistische verschillen tussen jongeren in de SNTR- en gemeentegroep of tussen andere subgroepen, al zijn de frequenties soms wel verschillend.

Tabel 11.13

Opvattingen over homoseksualiteit (percentage (helemaal) mee eens)

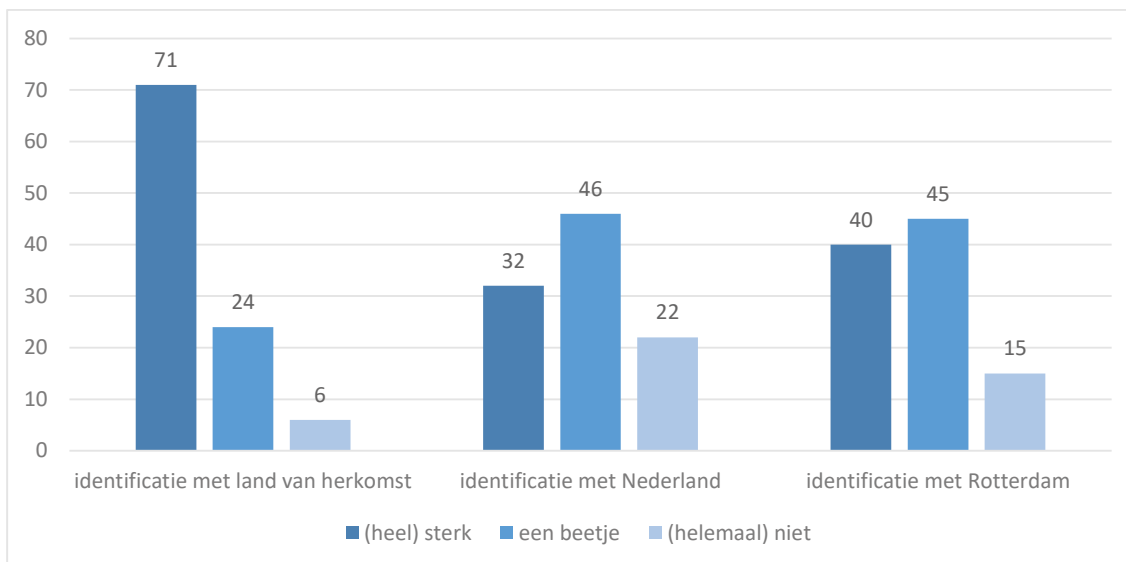
	Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen	Stel dat ik kinderen zou hebben, dan zou ik het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht
Totaal Rotterdam	19	55
Totaal jongeren	20	48
SNTR-groep	18	38
Gemeentegroep	21	52
Man	24	45
Vrouw	13	54
15-17 jaar	16	47
18-21 jaar	23	49
≤ 2015	24	51
2016-2017	17	46

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

11.7 Identificatie, opvattingen over Nederland en thuisgevoel

De levensfase waarin jongeren zich bevinden is een periode waarin zij hun identiteit grotendeels vormen (Selimos, 2017). Voor jongeren die gevlucht zijn betekent dit tevens dat ze nu hun plek moeten vinden in een nieuwe samenleving. In deze paragraaf staat de emotionele integratiedimensie centraal en worden verschillende vormen van identificatie, opvattingen over Nederland en thuisgevoel besproken.

Er is onderscheid gemaakt in drie vormen van identificatie. Naast identificatie met het land van herkomst en met Nederland, is er ook gevraagd naar stedelijke identificatie met Rotterdam. Eerder onderzoek naar tweede generatie migrantenjongeren liet zien dat bij hen de landelijke identificatie met Nederland zwak is, maar de stedelijke identificatie juist groot. Het leven en het sociale netwerk van jongeren speelt zich voornamelijk af in de stad, waardoor zij vaker een emotionele band voelen met de stad (Slootman & Duyvendak, 2015). De drie niveaus van identificaties zijn weergegeven in Figuur 11.3.

Figuur 11.3. Identificatie met jongeren met land van herkomst, Nederland en Rotterdam (in procenten)^a

^a Identificatie is gemeten als "In hoeverre voelt u zich [land van herkomst]/Nederlander/Rotterdammer?". 3 tot 7% heeft 'weet niet' geantwoord op minstens één van deze vragen, deze personen zijn niet meegenomen in de figuur.

In Tabel 11.14 is de mate van identificatie uitsplitst naar subgroepen jongeren. Zeven op de tien jongeren identificeert zich (heel) sterk met het land van herkomst. Er is hier geen verschil tussen de jongeren in de SNTR- en gemeentegroep. Wel zien we dat identificatie met het herkomstland voor vrouwen nog een stuk sterker is dan voor mannen, respectievelijk 84% van de vrouwen en 63% van de mannen typeerde deze identificatie als (heel) sterk.

Identificatie met Nederland is een stuk minder sterk. Ruim drie op de tien jongeren identificeert zich (heel) sterk met Nederland, terwijl de grootste groep (45%) identificeert zich een beetje met Nederland. Jongeren in het SNTR-programma identificeren zich vaker (heel) sterk met Nederland, namelijk 42% ten opzichte van 28% van de jongeren in de gemeentegroep. Mogelijk hangt dit samen met de inspanningen in het SNTR-programma, waarin activiteiten zijn opgenomen om Nederland te leren kennen. Dit zal toekomstig onderzoek moeten uitwijzen. Dit verschil werd overigens niet gevonden onder de totale groep statushouders in Rotterdam. Verder is er onder jongeren een verschil tussen mannen en vrouwen; terwijl vrouwen zich sterker met het herkomstland identificeren, voelen mannen zich vaker (heel) sterk Nederlander. Dit beeld zien we ook bij de gehele steekproef statushouders.

Identificatie met Rotterdam is zoals verwacht iets sterker dan met Nederland. Vier van de tien jongeren voelt zich (heel) sterk Rotterdam, 45% van de jongeren een beetje. De helft van de SNTR-jongeren voelt zich (heel) sterk Rotterdammer. Voor jongeren in de gemeentegroep ligt dit een stuk lager op ruim een derde. Leeftijd en aankomstjaar in Nederland maakt geen verschil voor de drie niveaus van identificaties.

Tabel 11.14(Heel) Sterke identificatie met land van herkomst, Nederland en Rotterdam (in procenten)^a

	Identificatie met land van herkomst	Identificatie met Nederland	Identificatie met Rotterdam
Totaal Rotterdam	73	33	44
Totaal jongeren	71	32	40
SNTR-groep	71	42	49
Gemeentegroep	70	28	36
Man	63	37	43
Vrouw	84	21	34
15-17 jaar	77	28	40
18-21 jaar	65	35	40
≤2015	69	34	40
2016 - 2017	72	30	40

^a Identificatie is gemeten als "In hoeverre voelt u zich [land van herkomst]/Nederlander/Rotterdammer?". Respondenten die 'weet niet' geantwoord op minstens één van deze vragen, zijn niet meegenomen in de tabel.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Gevraagd naar hoe jonge statushouders het vinden om in Nederland te leven, blijkt dat jongeren erg tevreden zijn over het leven in Nederland. Ze geven het leven een rapportcijfer 7,9 (Tabel 11.15). Onder SNTR-jongeren ligt dit rapportcijfer nog een halve punt hoger; zij geven het leven in Nederland een 8,4. Dit hangt mogelijk wederom samen met dat jongeren in het SNTR-programma samen met familieleden wonen en hierdoor hun leven hoger waarderen. Ook valt op dat mannen het leven in Nederland een hoger rapportcijfer geven dan vrouwen. Er is geen verschil tussen leeftijdsgroepen en aankomstjaar in Nederland

Tabel 11.15Mening over het leven in Nederland (in rapportcijfer tussen de 1 en 10)^a

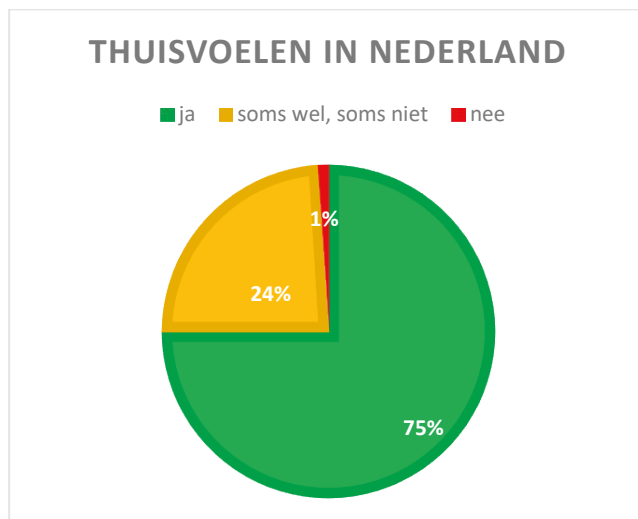
	Rapportcijfer
Totaal Rotterdam	8,2
Totaal jongeren	7,9
SNTR-groep	8,4
Gemeentegroep	7,7
Man	8,2
Vrouw	7,4
15-17 jaar	7,7
18-21 jaar	8,1
≤ 2015	7,8
2016	8,0

a. Hoe vindt u het om te leven in Nederland? 1 = heel erg ontevreden, 10 = heel erg tevreden.

Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Naast een hoog rapportcijfer voor het leven in Nederland, geeft 96% van de jongeren aan zich (zeer) veilig te voelen in Nederland. Er zijn geen verschillen tussen jongeren in de SNTR- en gemeentegroep of tussen andere subgroepen jongeren. Ook voelt een groot deel van de jongeren zich thuis in Nederland (Figuur 11.4). Driekwart van de jonge statushouders zegt zich thuis te voelen, voor een klein kwart geldt dat ze zich soms wel en soms niet thuis voelen. Dit beeld komt

overeen met de focusgroepen die gedaan zijn met kinderen en jongeren (van der Ent, in voorbereiding). In deze gesprekken vertelden de jongeren dat ze zich meestal thuis en welkom voelen, maar door ervaren discriminatie of uitsluiting zich soms minder welkom voelen. De surveyresultaten laten geen verschillen zien tussen subgroepen jongeren. De tevredenheid, ervaren veiligheid en thuisgevoel in Nederland is vergelijkbaar met de totale groep Rotterdamse statushouders.

Figuur 11.4. Thuisvoelen in Nederland ^a

^aIn de vragenlijst is gevraagd "Voelt u zich thuis in Nederland?" met als antwoordopties 1: ja, 2: soms wel, soms niet, 3: nee. Bron: EUR Bridge Survey (wave I, 2017-2018).

Van de jongeren denkt 91% dat ze over vijf jaar nog steeds in Nederland wonen (geen tabel). Nog eens 7% ziet zijn of haar toekomst deels in Nederland en deels in het geboorteland. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de totale groep Rotterdamse statushouders en met cijfers uit landelijk onderzoek naar Syrische vluchtelingen (Dagevos & Maliepaard, 2018).

11.8 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is de positie van jonge statushouders in Rotterdam beschreven, met daarbij in het bijzonder aandacht voor de verschillen tussen jongeren in het SNTR-programma en jongeren die tot het gemeentelijk beleid behoren.

In het algemeen zien we dat het merendeel van de jongeren hun gezondheid als goed ervaart en dat een krappe meerderheid aangeeft positieve gevoelens als geluk en kalmte vaak tot voortdurend te ervaren. Het gaat op dit gebied beter met de jongeren dan met de totale groep statushouders. Er is echter ook een flinke groep waarvoor gevoelens van zenuwachtigheid (28%) en neerslachtigheid en somberheid (20%) veel voorkomen. Ook voelt een derde van de jongeren zich vaak tot voortdurend eenzaam. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de totale groep statushouders. Verder valt op dat jongeren zichzelf een hoger taalcijfer geven voor Nederlands dan oudere groepen statushouders; de jongeren die in 2015 of eerder zijn aangekomen geven hun taalbeheersing zelfs een voorzichtige voldoende (5,5). Verblijfsduur doet er dus zeker toe. Op het gebied van sociaal contact is te zeggen dat jongeren vaker contact hebben met vrienden

afkomstig uit het herkomstland, maar bijna negen van de tien jongeren wil wel graag meer contact met Nederlanders. De identificatie met het land van herkomst is sterk voor veel jongeren. Tegelijkertijd identificeert respectievelijk drie en vier van de tien jongeren zich (heel) sterk met Nederland en Rotterdam. Jongeren geven het leven in Nederland een 7,9. Ze voelen zich hier veilig, het merendeel voelt zich thuis in Nederland en bijna alle jongeren zien hun toekomst in Nederland.

In hoeverre verschillen jongeren in het SNTR-programma van jongeren die onder het gemeentelijk beleid vallen? Met de jongeren in de SNTR-groep gaat het op een aantal vlakken een stuk beter, waarbij gecontroleerd is voor onder andere herkomstland. Jongeren in de SNTR-groep geven het leven in Nederland een hoger rapportcijfer, rapporteren meer gevoelens van geluk en zijn minder eenzaam. Deze verschillen hangen mogelijk samen met de gezinssituatie, omdat SNTR-jongeren allemaal samenwonen met familieleden. Ook valt op dat SNTR-jongeren meer contact hebben met Nederlandse vrienden en kennissen en dat zij zich sterker identificeren met Nederland en met Rotterdam. Programmaonderdelen van het SNTR-programma kunnen een mogelijke verklaring zijn voor de gevonden verschillen tussen jongeren in de SNTR- en gemeentegroep, maar dat zal toekomstig onderzoek moeten uitwijzen. Het is opvallend dat het beeld van de jongeren in de SNTR-groep op een aantal gebieden veel positiever is dan van jongeren in de gemeentegroep. In de totale groep Rotterdamse statushouders is het vaak juist andersom. Desalniettemin is het belangrijk om de kwetsbaarheden van jongeren in acht te nemen. Zo laat dit hoofdstuk zien dat eenzaamheid onder een flinke groep voorkomt en dat veel jongeren behoefte hebben aan meer contact met Nederlanders. Een ander aandachtspunt is de mate van zenuwachtigheid, neerslachtigheid en somberheid. Een aanzienlijke groep jonge statushouders is mentaal kwetsbaar en heeft wellicht baat bij hulp of begeleiding met deze gevoelens.

Literatuur

- Almqvist, K., & Broberg, A. G. (1999). Mental health and social adjustment in young refugee children 3 1/2 years after their arrival in Sweden. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 723–730.
- Anderson, P. (2001). 'You Don't Belong Here in Germany...': On the Social Situation of Refugee Children in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 14(2), 187–199.
<https://doi.org/10.1093/jrs/14.2.187>
- Arends, J., & Flöthe, L. (2015). *Wie doet vrijwilligerswerk?* (No. 4). Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2014). The Importance of Resources and Security in the Socio-Economic Integration of Refugees. A Study on the Impact of Length of Stay in Asylum Accommodation and Residence Status on Socio-Economic Integration for the Four Largest Refugee Groups in the Netherlands. *Journal of International Migration and Integration*, 15(3), 431–448. <https://doi.org/10.1007/s12134-013-0296-2>
- Bronstein, I., & Montgomery, P. (2011). Psychological Distress in Refugee Children: A Systematic Review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(1), 44–56.
<https://doi.org/10.1007/s10567-010-0081-0>
- Caxaj, C. S., & Berman, H. (2010). Belonging among newcomer youths: intersecting experiences of inclusion and exclusion. *ANS. Advances in Nursing Science*, 33(4), E17-30.
<https://doi.org/10.1097/ANS.0b013e3181fb2f0f>
- Correa-Velez, I., Gifford, S. M., & Barnett, A. G. (2010). Longing to belong: Social inclusion and wellbeing among youth with refugee backgrounds in the first three years in Melbourne, Australia. *Social Science & Medicine*, 71(8), 1399–1408.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.07.018>
- Dagevos, J., & Maliepaard, M. (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 156–173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Haene, L., Loots, G., & Durluyn, I. (2014). *Vluchtelingenkinderen en -jongeren*. Retrieved from <https://biblio.ugent.be/publication/5816963/file/5816966>
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266–282. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60051-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60051-2)
- Jones, C. J., & Trickett, E. J. (2005). Immigrant Adolescents Behaving as Culture Brokers: A Study of Families From the Former Soviet Union. *The Journal of Social Psychology*, 145(4), 405–428. <https://doi.org/10.3200/SOCP.145.4.405-428>
- Lustig, S. L., Kia-Keating, M., Knight, W. G., Geltman, P., Ellis, H., Kinzie, J. D., ... Saxe, G. N. (2004). Review of Child and Adolescent Refugee Mental Health. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(1), 24–36.
<https://doi.org/10.1097/00004583-200401000-00012>

- McMichael, C., Gifford, S. M., & Correa-Velez, I. (2011). Negotiating family, navigating resettlement: family connectedness amongst resettled youth with refugee backgrounds living in Melbourne, Australia. *Journal of Youth Studies, 14*(2), 179–195. <https://doi.org/10.1080/13676261.2010.506529>
- Morantz, G., Rousseau, C., & Heymann, J. (2012). The Divergent Experiences of Children and Adults in the Relocation Process: Perspectives of Child and Parent Refugee Claimants in Montreal. *Journal of Refugee Studies, 25*(1), 71–92. <https://doi.org/10.1093/jrs/fer025>
- Pieloch, K. A., McCullough, M. B., & Marks, A. K. (2016). Resilience of children with refugee statuses: A research review. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 57*(4), 330–339. <https://doi.org/10.1037/cap0000073>
- Selimos, E. D. (2017). *Young Immigrant Lives: A Study of the Migration and Settlement Experiences of Immigrant and Refugee Youth in Windsor, Ontario*. Electronic Theses and Dissertations.
- Sleijpen, M., Boeije, H. R., Kleber, R. J., & Mooren, T. (2016). Between power and powerlessness: a meta-ethnography of sources of resilience in young refugees. *Ethnicity & Health, 21*(2), 158–180. <https://doi.org/10.1080/13557858.2015.1044946>
- Sleijpen, M. J. T. (2017, April 21). Crossing borders: Trauma and resilience in young refugees : a multi-method study [Dissertation]. Retrieved October 2, 2017, from <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/348972>
- Slootman, M., & Duyvendak, J. W. (2015). *Feeling Dutch: the culturalization and emotionalization of citizenship and second-generation belonging in the Netherlands*. Retrieved from <https://dare.uva.nl/search?identifier=27cd9f04-f6c1-41a8-96d3-089932652bb0>
- Titzmann, P. F. (2012). Growing up too soon? Parentification among immigrant and native adolescents in Germany. *Journal of Youth and Adolescence, 41*(7), 880–893. <https://doi.org/10.1007/s10964-011-9711-1>
- Uiters, E., & Wijga, A. (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (pp. 174–192). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Schie, R., M., & Van den Muijsenbergh, M. E. T. C. (2017). *Psychische problematiek bij vluchtelingenkinderen en -jongeren. Handreiking voor herkenning, benadering en beleid in de eerste lijn*. Radboud Universiteit en Pharos.
- Wallin, A.-M. M., & Ahlström, G. I. (2005). Unaccompanied Young Adult Refugees in Sweden, Experiences of their Life Situation and Well-being: A Qualitative Follow-up Study. *Ethnicity & Health, 10*(2), 129–144. <https://doi.org/10.1080/13557850500071145>

Nieuw in Rotterdam

Het rapport geeft een beeld van de groep statushouders die sinds 2016 in Rotterdam zijn komen wonen. We laten onder meer zien hoe hoog ze zijn opgeleid, in hoeverre ze het Nederlands al beheersen en wie er bezig is met het leren van de Nederlandse taal. Ook besteden we aandacht aan hun fysieke en psychische gezondheid, met wie statushouders contacten onderhouden en of ze zich al thuis voelen in deze stad. We maken steeds een vergelijking tussen statushouders die deel uitmaken van het programma dat is opgericht door Stichting Nieuw Thuis Rotterdam (SNTR) en statushouders die onder de aanpak van de gemeente Rotterdam vallen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting de Verre Bergen (SDVB). Het maakt onderdeel uit van het Bridge-project van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dit richt zich op de evaluatie van het programma van Stichting Nieuw Thuis Rotterdam (SNTR) dat is ontwikkeld om de integratie van Syrische statushouders in Rotterdam te bevorderen.

